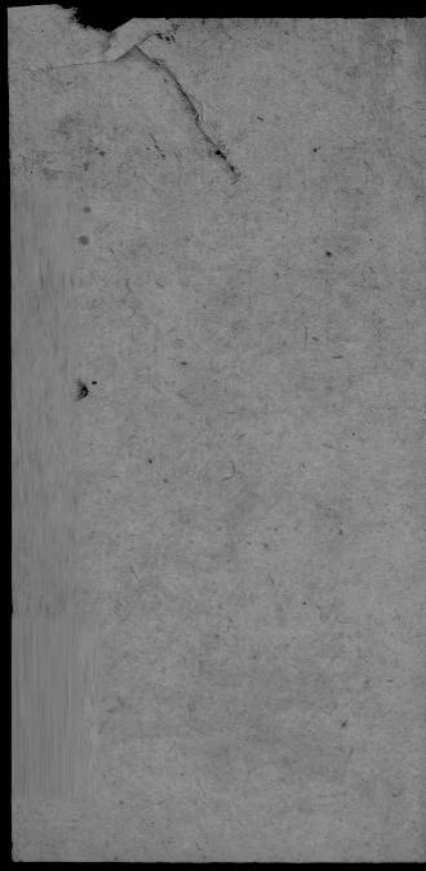

a/

Lafont

Rs 43.927

~~Plantae hinc praevalent~~

COMPENDIUM
MANUALIS D.
NAVARRI

Authore PETRO
ALAGONÆ ex socio
TOMAS SANCTI VINCENTINIS
recognitum, emendatum
et auctum.
Accessit item eiusdem
NAVARRI de usuris
Compendium etiam re-
cognitum et auctum.
Cum duplici Indice, vno
ipcius Compendii pleniori,
de usuris altero, de nouo
addito.

LUGDVNI.
Apud Horatium Cardon
M.D.C.III.

COMP. 1874

1874

1874

1874

1874

1874

1874

1874

1874

1874

1874

1874

1874

1874

1874

1874

1874

1874

1874

1874

1874

1874

1874

1874

1874

1874

BIBLIOPOLA
LECTORI
BENEVOLO. S.

Quod ab ipso Auctore pie
memoria in editione sui
Manualis est factitatum,
vt quoties illud excudē-
dum curaret, toties illud aliqua no-
ua accessione elaboratum redderet,
hoc in isto compendio recedendo ac-
cidisse omnibus potest esse cumpertum.
Plerique enim bibliopola, qui ante
me illud ubique fore terrarum sper-
serunt, gloria sua maxime fore du-
xerunt, si illud non solum typis ele-
gantibus, & forma perelegant or-
natum viderent, sed aliqua ei siam
adiungerent, quibus eius esse, & v-
berior videretur. S. N. N. gratior.

Quare nos ad illud euulgandum cum
 postremi omnium accessissemus, de-
 didimus sedulo, operum, ut obscuritas
 quantum fieri posset breuitate, quam
 opus præ se fert, non inuolueretur,
 sed ut sic eam consecutemur bre-
 uitatem, ut sensus perspicuitati nul-
 lum fieret præiudicium. Quare sepe
 habuimus ipsum Manuale præ ocu-
 lis, ut quæ in hoc compendio minus
 enucleatæ explicabantur, sine vlla
 verborum ambiguitate intelligen-
 tur. Multa alia à nobis in hoc opere
 sunt recognita, sed in id potissimum
 nostram curam & industriam adhi-
 buimus, ut lector minus capax, &
 qui Manuale integrum nõ haberet,
 in eo euoluendo, quod plerisq; aliis ac-
 cidisse sepe audiuius, nõ hesitaret.
 Quare hoc compendium quasi modo
 renascens, sedulo reuoluito, & si ali-
 quam ex aliis utilitatem emanasse,
 prospexeris, vberiorẽ te ex hoc fru-
 ctum percepisse, postquam illud at-
 tente perlegeris, tibi ipsi gratulator.

9
COMPENDIUM
PRÆLVDIORVM
MANVALIS
Nauarri.

PRÆLVDIUM PRIMVM,
De essentia Animæ rationalis.

1 Aristoteles 3. de Anima Text. 4. & 5. sic eam definit: *Anima est actus corporis phisici, organici potentia vitam habentis.*

Sed quoniam sine lumine fidei nullus vnquam habuit perfectam Animæ rationalis cognitionem, ideo omitta definitione Aristotelis, sic eam describimus: *Anima rationalis est substantia, per se subsistens, incorporea, immortalis, creata a Deo ex nihilo, vbi, & quando insanditur corpori, vt fit forma substantialis eius per se apta ad beatitudinem, per gratiam & bona opera consequendam.* Ex his inferitur quòd:

10 Anima rationalis est incorporea, & indiuisibilis: & non habet partes correspondentes partibus corporis quas informat, sed est tota in toto, &

tota in qualibet parte corporis, sicut Deus est totus in toto mundo, & totus in qualibet parte mundi, & Corpus Christi est totum in tota hostia, & totum in qualibet parte hostiæ.

21 Anima non est homo, sed pars hominis: est enim substantia incorporea, immortalis, informans essentialiter corpus, non assistens ut nauta nauis.

13 Pars intellectiua in homine, à qua ut à principali denominatur homo; est principalior parte sensitua.

14 Quando dicitur Cor est sedes animæ, non intelligitur quod in corde tantum sit anima, sed quod cum sit in toto corpore, in corde principaliter operatur. Similiter intelligitur illud: Anima habitat in sanguine, id est sanguis est instrumentum vitæ: item aliquando per synecdochen anima accipitur pro animali, ut si dicas: Anima crescit, item illud Virgilij:

Ignis est allis vigor, & cælestis origo.

Et intelligendum, quod anima hominis immediatè est creata à Deo in embryone, & non quod sit facta ex aliqua parte Cæli.

15 Qui tenetur, & potest scire veritatem, & tamen contra prædicta credit, Verbi gratia, animas humanas esse

paruulas quasi infātes, vel Deū Patre, Verbū: & Spiritū sanctum esse corporata; vel animam nō esse substantiā, quę per se possit subsistere, vel nō immortalē, vel ab Angelis esse creatā, vel esse ex substantia Dei, vel creari antequā infundatur, vel non esse formam substantialem corporis, vel eam posse saluari viribus naturę sine grātia supernaturali peccat mortaliter, & si pertinaciter errat; itavt nō sit paratus resipiscere, cū primū cognouerit Ecclesiam oppositum tenere, est hæreticus, (quod vt plurimum inter Catholicos rarō euenit;) & si errat pertinaciter tantū in mente sine signo exteriori, licet sit hæreticus, non tamen est excommunicatus, infra cap. II. nu. 17.

Si credat contra prædicta, & nescit nec scire debet oppositum ab Ecclesia Catholica Romana teneri, vel non peccat, vel tantū venialiter peccat.

P R A E L U D I U M S E C U N D U M,

De potentiis anima vt est vegetatiua, & sensitiua.

A Nima in homine vna est, quam Deus ornauit potentiis, & viribus vegetandi & sentiendi: & sic anima rationalis potest dici, & vegetatiua & sensitiua.

Potentia, seu vis, seu virtus animæ est proximum principium operandi. Potentiæ animæ vegetatiuæ sunt tres, Nutritiua, quæ corpus conseruat. Augmentatiua, quæ auget & perficit corpus. Generatiua, quæ sibi simile producit.

2 Potētia animæ sēsiuæ, vel est motiua, vel cognoscitiua, & hæc vel est interior, vel exterior: exterior est quintuplex: Visus, Auditus, Odoratus, Gustus, Tactus. Interior quadruplex: Sēsus cōmunis, imaginatiua seu cogitatiua, æstimatiua, memoratiua; aliqui addunt phantasiā, sed coincidit cum imaginatiua.

5 Habet etiam anima vim appetendi & renuendi quæ cognita sunt per sensus, & hæc potentia appetitiua vocatur sēsualitas, quæ diuiditur in irascibilem, & concupiscibilem: per concupiscibilem homo vult ea, quæ apprehēdit sibi cōuenire, & renuit, quæ apprehendit non cōuenire: per irascibilem audet resistere ijs, quæ impediunt conuenientia sibi; & sic irascibilis est propugnatrix potentiæ concupiscibilis. Quæ duæ potentiæ obediunt rationi licet in aliquo repugnēt, & submurmurent: prædictæ etiam poten-

tia vegetatiua & sensitua, non sunt idem quòd ipsa anima.

PRÆLVDIVM TERTIVM,

De potentia animæ, vt est rationalis seu intellectiua.

Anima rationalis habet duas potentias, intellectum & volutatem quæ nõ sunt realiter distinctæ ab anima: contrarium tamen docet S. Thom. Sed eadẽ anima pro diuersis viribus, quibus operatur, variè denominatur, vt quia potest intelligere, vocatur intellectus, quia agere cognitiones, vocatur intellectus agens: quia eas recipit, dicitur possibilis, quia eas recollit, vocatur memoria; quia deducit aliquid ex aliquo, dicitur ratio, quia intendit rebus æternis considerandis, dicitur pars superior rationis; quia intendit inferioribus gubernandis, dicitur pars inferior rationis; quia id, quod intelligit nõ ordinat ad opus, vocatur intellectus speculatiuus, & si ordinat, vocatur intellectus practicus.

5 Similiter prout potest velle, & nolle vocatur voluntas siue animus vel appetitus intellectiuus: vt cõcupiscit spiritualia: vocatur spiritus, sed cõmuniter dicuntur intellectus, & voluntas.

6 Voluntas seu vis appetendi intelle-

ctiua, differt à vi appetendi sensitua, tum quia voluntas ad plura extenditur, de quo infra num. 13. tum quia appetitus sensituius vocatur sensualitas, tum quia experimur nos velle aliquid per sensualitatē, quod abhorremus per voluntatem, tum quia sensualitas non est ipsa anima, sed pars quædam hominis composita ex anima, & corpore, in quo est appetitiua. Voluntas est ipsa anima, vel secundum S. Tho. est accidens inseparabiliter fluens ab anima.

7 Voluntas mouet intellectum imperando, vt agat hoc vel illud, sed intellectus mouet voluntatem, presentando obiectum & rationem, qua debeat illud velle, vel nolle.

8 Sicut sensualitas cōprehendit irascibilem & concupiscibilem, quæ non re sed ratione differunt; sic voluntas continet irascibilem & concupiscibilem partis intellectiue, per quas idem operatur circa sensibilia, & circa tantum intelligibilia, quod operatur sensualitas per suas vires.

9 Anima hominis nō vt sensitua, sed vt intellectiua habet liberū arbitriū, id est, *potentiam qua homo per potentiā appetitiuā libere eligit, vel refutat ea quæ representantur sibi à potentia intellectiua.*

Liberum

Liberum arbitrium est facultas volūtat̄is & rationis, quia in eius exercitio requiritur actus intelligendi & ratiocinandi seu consultandi, qui pertinet ad intellectum, & actus eligendi qui pertinet ad volūtatē, & cum hæ potentia non distinguantur realiter ab anima, nec liberum arbitrium, distinguitur realiter ab anima, sed tantum ratione: quare liberum arbitrium est ipsamet anima in quantum cognoscendo per intellectum, potest libere velle & nolle per volūtatē.

Vegetantia agunt sine cognitione propria, sentientia cum cognitione naturali, homo vt rationalis cum cognitione & iudicio libero.

10 Circa liberum arbitrium sunt duæ hæreses, prima est Lutheri, qui negat inesse homini liberū arbitrium, & hæc hæresis refutatur à Conc. Trid. sessione 6. de iustificatione Can. 4. & 5. & 6.

11 Secunda hæresis est Pelagij, qui ait per solū liberū arbitrium sine speciali gratia hominē posse mereri iustificationem; hæc fuit dānata in Cōc. Trid. ibidem Can. 1. 2. & 3.

12 Ad perseuerādum vsq; ad finem in gratia iam acquisita, egemus auxilio Dei speciali.

13 Anima vt rationalis plura potest cognoscere & appetere, quam vt sensitua, quia vltra sensibilia potest cognoscere vniuersalia, & spiritualia, vt seipsam, suos actus, Deum, & gloriosissimam Trinitatem lumine reuelato.

15 Deus intelligit se & omnia sola diuina essentia, sed Angeli & nos intelligimus per qualitates inhærentes, cum nostra & Angelorum cognitio sit qualitas inhærens realiter distincta à potentiis.

Sed nos intelligimus ratiocinando, & aliud ex alio deducendo, Angelus vero sine discursu intelligit simul quidditatem & consequentia quidditatē.

16 Homo in sola mente gerit imaginem Dei, in aliis partibus gerit vestigium sicut ceteræ creaturæ.

17 Hæc imago Dei reperitur tum in viro, tum in muliere.

18 Anima non solum est imago Dei secundum suam naturam intellectualem, sed etiam secundum suas potentias & actus, id est, secundum vim intelligendi, volendi, & memorandi, sed cum differentia.

19 Cōgrua via perueniendi ad cognitionē Dei, est per cognitionē exterio- rum venire in cognitionē nostræ ani-

mæ, & per huius cognitionē ad Deū,
& in Deo speculari adorandissimam
Trinitatem, mediāte fide Catholica.

Peccat contra prædicta credēs ho-
mini non esse liberum arbitrium, vel
solum liberi arbitriū sufficere ad me-
rendum gratiā de cōdigno. Item cre-
dens animas vel angelos se solis sine
accidentibus cognoscere. Item homi-
nem quo ad corpus esse imaginē Dei.
Item credens generationem in diui-
nis esse corporalem.

PRÆLVDIVM QVARTVM,
De summa beatitudine &
miseria.

2 **F**inis est bonum verum vel appa-
rens, quod propter se appetitum fa-
cit, vt aliud propter ipsum appetatur.

Finis duplex, vltimus, & medius
vltimus est, qui propter se ipsum solum
amatur, & est duplex. Primus verē vlti-
mus, qui propter se solū est amabilis,
& est solus Deus. Secundus false vlti-
mus per falsā imaginationē hominū,
vt quorū Deus venter est Phil. 3. qua-
lis est voluptas. Finis medius est, qui
propter se & propter aliud amatur, & est
duplex: Primus verē medius qui pro-
pter se & ppter aliud est amabilis, vt
est virtus & omnia honesta. Secundus

false medius qui nō est amabilis propter se, vt sunt pecuniæ, vel non est amabilis propter aliud, vt est Deus.

Finis vltimus duplex, cuius seu quod, & quo: finis cuius seu quod, est id in quo est ratio boni, verbi gratia: Auari finis pecunia, in qua est ratio boni. Finis quo, est adeptio, vsus, possessio, fruitio rei, verbi gratia: Finis auari est possessio pecuniæ, sic finis hominis quod vel cuius, est Deus, in quo est infinita ratio boni: Finis quo, est adeptio, possessio, & fruitio Dei. Quare finis vltimus noster quod vel cuius, est obiectum nostræ beatitudinis, & dicitur beatitudo obiectiua. Finis vero quo, est adeptio ipsius finis cuius, seu Dei; & sic aliud est nostra beatitudo essentialis seu formalis, quæ est res creata, id est adeptio, & aliud est beatitudo nostra obiectiua seu quod, quæ est increata, id est ipse Deus obiectum nostræ beatitudinis essentialis.

et Nostra beatitudo essentialis, & quo secundum Scotum est actus voluntatis, quam vocat potentiam nobilio-rem, secundum S. Thomam est actus intellectus, quem dicit esse nobilio-rem, & hæc sententia est melior.

Beatitudo vltima vel est sūma, id est

sum

summum bonum, vel possessio summi boni, vel est nō summa, id est possessio boni nō summi. Iterū beatitudo summa diuiditur in increatā, quę est De^o, qua ratione est infinita cognitio, & fruitio sui ipsius, quę est ipsemet De^o, & in creatam quę est cognitio intellectiua, & fruitio beatorum de Deo.

11 Beatitudo summa creata est duplex perfecta & imperfecta. Perfecta est cognitio Dei intellectiua, intuitiua, perpetua, cum fruitione eiusdem producente summum gaudium, delectationem & satietatem omnium desiderabilium.

14 Imperfecta est cognitio Dei intellectiua, non intuitiua, nec perpetua, nec cum fruitione, sed vtraq; est creata, & est qualitas in potentiis animę, & non est habitus vel virtus, vel gratia, neq; est opus operatum manēs extra operantē, nec est operatio trāsiens, sed est operatio potentię nobilissimę immanēs, qualis est intellectio vel volitio.

16 Beatitudo perfecta nō potest produci ab intellectu viribus naturalibus vel gratuitissime lumine glorię infuso à Deo, quod eleuat, fortificat, & disponit potentiā ad actū beatitudinis. Imperfecta potest produci viribus naturę, & si addatur donū fidei producitur

in altiori gradu, & si addatur donum
charitatis & gratiæ, producitur in ma-
ximo gradu, & tunc erit principium,
via & participatio beatitudinis perfe-
ctæ, & propter hunc vltimū gradum
Scriptura vocat aliquos beatos in via.

18 Homo in hac vita nō potest habere
beatitudinē perfectā, sed imperfectam.

19 Homo sine macula in alia vita,
etiam ante iudicium vniuersale, ha-
bebit perfectissimam beatitudinem
pro quantitate sui meriti.

20 Miseria est passio mali: & sicut ma-
lū sic miseria est dup. vera & apparēs.

21 Miseria vera vel est summa, vel nō
summa. *Summa est passio carentiæ beati-
tudinis, id est visionis & fruitionis Dei
& hæc est duplex, vel perfecte vel im-
perfecte summa sicut beatitudo. Mi-
seria perfecte summa, est passio carentiæ
visionis vel fruitionis diuinæ coniuncta
cum omni genere malorum, & æterno cru-
ciatu sensuum, qualem patiuntur dam-
nati in inferno.*

16 Miseria imperfecte summa est pas-
sio carentiæ visionis, & fruitionis diuinæ
sine cruciatu saltem sensuum.

18 Damnati in inferno in illa miseria
vera, sūma, & perfecta patiūtur septē
pœnas præcipuas. Primo æternū car-

cerem

cerem, obscurissimum, pædore sordidum, & fæcibus elementorū repletū. Secundo priuationem visionis intuitiue Dei causantis omnem lætitiā, & hæc est maxima pœnarum. Tertio ignem ardentissimum adiuuorem nostro elementari sine comparatione.

Quarto desperationem perpetuam sine ipse leuaminis. Quinto tenebras tum exteriores, quia ibi ignis non lucet, & Sol nō penetrat illuc, tum interiores, quibus cæcati Deum iniustum putabunt, & scientiæ in vita acquisitæ maiorem pœnam addent. Sexto societatem & aspectum dæmonum, qui est intolerabilis. Septimo confusionē quia ibi nullus est ordo, sed inhabitat sempiternus horror blasphemarum, lamentationum ad inuicem cum maledictionibus.

PRÆLVDIVM QVINTVM.

De passionibus & habitibus animæ rationalis.

PAssio animæ est motus virtutis appetitiuæ sensibilis in imaginatione boni vel mali, & non est in appetitu intellectiuo, vel volūtate superiori. Primi motus præueniētes deliberationē qui sunt cōformes motibus appetitiuæ virtutis sensibilis, sunt in ap-

petitu intellectu & voluntate superiori.
 2 Passiones principales, quæ sunt tanquam fines & scopi, sunt quatuor. Prima gaudium de bono præsentis.

Secunda tristitia de malo præsentis: & hæ sunt passiones potentia concupiscibilis. Tertia spes de bono futuro arduo. Quarta timor de malo futuro arduo: & hæ sunt passiones potentia irascibilis.

3 Reliquæ passiones sunt septem, & sic omnes sunt undecim: sex sunt potentia concupiscibilis, cuius obiectum est bonum, vel malum absolute consideratum. Prima est amor, secunda est odium, tertia desiderium, quarta fuga seu refutatio, quinta gaudium seu delectatio, sexta tristitia siue dolor. Quinque sunt irascibilis, cuius obiectum est bonum vel malum arduum, seu difficile consideratum sub ratione arduitatis seu difficultatis. Prima spes, secunda desperatio, tertia timor, quarta audacia, quinta ira, quæ non habet contrarium nisi priuatiuum, ut est cessatio ab ira.

4 Harum ordo sic colligitur, in concupiscibili bonum in se consideratum ob conformitatem causat in appetitu complacentiam, quæ est amor: bonum

nondum habitum causat desiderium: bonum vero desideratum & iam adeptum causat gaudium & quietem: & contra malum cognitum ob deformitatem causat odium; malum cognitum sed non præsens causat fugam, præsens causat dolorem in irascibili, bonum apprehensum ut arduum ob conformitatem causat spem, & idem ut acquisibile nondum adeptum causat audaciam seu fiduciam: è contra malum apprehensum ut ineuitabile causat desperationem, sed apprehensum, ut difficile euitabile generat timorem; malum arduum præsens generat irā, quæ non habet contrarium.

6 Prædictæ passiones aliquando sunt bonæ, quando sunt conformes rectæ rationi, aliquando sunt malæ, quando sunt aduersæ rectæ rationi. Itē aliqua sunt bonæ ex se & genere suo, quā sunt de obiecto & genere suo bono, verbi gratia: Misericordia, quæ est tristitia de malo proximi, sic verecundia retrahēs à malo, quæ est quidam timor. Aliæ sunt malæ in se ex genere suo, quā sunt de obiecto & genere suo malo ut gaudium de malo alieno: & tristitia de bono alieno: & malæ tunc sūt mortaliter malæ, quādo frangitur

lex, cuius fractio est mortalis, tunc venialiter malæ quando frangitur lex, cuius fractio est venialis.

8 Doctores; scriptura, leges, & cetera prohibentes passiones, ut nō esse amandum, gaudendum, euitandum, &c. loquuntur de malis & inordinatis passionib⁹ & similes loquutiones nō explicatæ, sed dubiæ pro malo & bono sensu, explicandæ sunt pro sensu bono.

10 Pœnitens in confessione dicēs se habuisse prædictas passiones, verbi gratia: Amoris, odij, iræ &c. debet explicare an fuerint inordinate, & quāta fuerit inordinatio, ut iudicetur, an sit mortalis, ut eū pœniteat cum debito proposito: quare confessor interroget an fuerit talis, ut maluerit aliquod præceptum diuinum transgredi quam relinquere passionem, nisi ex qualitate personæ & modo confitendi, Confessarius tacitè coniiciat paruitatem vel magnitudinem malitiæ vel vanitatis illius passionis, quod frequenter accidit.

12 *Habitus animi est qualitas stabilis inherens essentia vel potētis animæ, inclinans eam ad aliquid agendum.*

13 *Habitus est duplex: primus infusus à Deo, secundus acquisitus seu produ-*

Actus ex frequentatis actibus : & sic actus est causa partialis habitus acquisiti vel aucti : & è contra, habitus est causa partialis producens novos actus similes illis, quibus fuit acquisitus vel auctus.

14 Habitus acquisitus duplex: bonus vel malus pro bonitate vel malitia actuum. Habitus animi bonus, est virtus, malus, est vitiū. Actus malus, qui est peccatum, potest esse simul cū virtute, sicut actus bonus cum vitio, sed peccatum mortale non potest esse simul cum charitate, quæ est gratia gratum faciens, vel ab ea inseparabilis, & est habitus infusus à Deo, potest tamē peccatum mortale esse cum fide & spē virtutibus informibus.

PRÆLVDIVM SEXTVM,

*De actu humano seu morali
animæ.*

1 **A**CTUS humanus seu moralis, ex quo pendet meritū vel demeritum, est actus hominis transitorius, & perfecte ac simpliciter voluntarius, vel ommissio eius: & sic distinguitur ab habitu qui est permanens, & à violento qui fit à principio extrinseco nullam vim conferente passo, seu non adiuante:

distinguitur etiã ab actu imperfecto & indeliberato, vt puerorum, amentium, vel procedente ex sola imaginatione.

3 Omissio est quãdo aliquis potest & debet facere, & non vult facere, & tunc dicitur voluntaria. Non est peccatum, quando omnino renitentis puellæ virginitas violatur, adde quòd nec corrumpitur virginitas, sed duplicatur ad coronam teste S. Lucia Syracusana, vt refert Gratianus 23. q. 5.

4 Actus metu factus est humanus, quia est voluntarius simpliciter, & inuoluntarius secundum quid, quia licet agens ab extrinseco compellat, tamen ipse confert vim & adiuuat, quia consentit, non sic qui violentatur. Quare actio violenta & facta per puram vim non est meritoria, neque demeritoria in quocumq; foro, quia non est humana; sed facta ex metu potest esse meritoria vel demeritoria, quia est humana, licet regulariter possit rescindi nisi in sacramentis, in quibus imprimitur character. Verũ est, quòd illa quæ requirunt liberam & spontaneam voluntatem, vt est matrimonium, si sunt aliquo modo metu facta, sunt nulla, & sine vlla rescissione sunt inualida.

6 Nullus actus voluntarius elicitus,

seu

seu internus est violētus, quia voluntas non potest cogi ad volendum vel nolendum.

7 Nullus actus siue interior siue exterior desinet esse voluntarius ex eo quod fit impellente concupiscentia, immo est magis voluntarius.

8 Blanditiæ non faciunt, vt actus per eas factus rescindi possit, metus autem facit, & testamentum blanditiis, procuratum valet, & metu factum non valet.

Actus factus per ignorantiam regulariter est actus humanus, sed nō est humanus, quando tria concurrunt, primo, ignorantia rei quam scire non tenetur, secūdo, non sit affectata ignorantia & procurata, tertio sit talis ignorantia sine qua non fieret actus.

P R A E L V D I V M S E P T I M V M,

De actu humano bono qui est meritum, & malo qui est peccatum.

1 **A**ctus moralis seu humanus, vel est bonus, qui nulla lege prohibetur, nec ob se, nec ob circumstantiam aliquam; malus qui prohibetur.

2 Meritum est duplex. de condigno & de congruo: de condigno est quod meretur gratiæ augmentum & gloriam, &

vocatur meritum simpliciter, & est actus humanus bonus factus in gratia gratum faciente, quæ gratia gratum faciens est donum Dei supernaturale infusum creature rationali, quo est illi accepta ad vitam æternam.

3 Meritum de congruo seu secundum quid est actus humanus bonus factus ab aliquo extra gratiam Dei, cui de congruitate quadam & secundum quid debetur aliqua merces spiritualis vel temporalis.

5 Peccatum mortale est dictum, factum aut concupitum contra legem æternam Dei: lex æterna est summa ratio Dei quæ ab æterno cuncta ordinavit, & nunc gubernat, & claudit legem naturalem.

6 Dictum, factum, concupitum stant pro actionibus, & pro omissionibus, quia negatio & affirmatio referuntur ad idem genus.

11 Veniale peccatum est peccatū, quia est actus inordinatus & vitiosus, sed analogicè secundū prius & posterius, quia non est contra, sed præter legem æternam, qua peccatū per prius dicitur de mortali, & posterius de veniali.

12 Hæc maxima: Non omne peccatum ideo est malum, quia prohibitū, intelligitur de prohibitione humana & nō æterna, per quam omne pecca-

cum prohibetur

13 Peccatum quod est actus & nō habitus, constat ex materia, quæ est actus, id est dictū, factum, concupitum, & ex forma quæ est priuatio, deformitas seu tortuositas, id est contra legē Dei: vt est actus, id est materialiter, est quoddam bonum naturale, vt est priuatio boni, id est formaliter, dicitur malum & nihil. Quare non debet dici peccatum est à Deo, nisi addatur in quantū est actus, & quo ad entitatem.

15 Et quia peccatū materialiter est ens naturale & bonum, formaliter est ens morale, & dicitur nihil & malū; ideo eius actus naturalis potest esse vnus & idē numero, sed moraliter nūc erit bonus, paulo post erit malus, vt deambulatione pro Deo, deinde p vana gloria.

16 Quare vnus actus in genere entis, potest esse duplex, & diuersus in genere moris, sed non potest esse simul in eodem tempore bonus & malus.

19 Actus interior & exterior sunt duo in genere entis, sed sūt vnus in genere moris, verbi gratia, velle furari, & furari est vnū peccatū, sed pœnitēs debet cōfiteri vtrūq; actum, & saltē actū exteriorē, quia implicite dicit interiorē & non sufficit dicere tantū interiorē.

20 Reatus est obligatio nata ex peccato ad pœnam subeundam, & sic differt à peccato, immo est quoddam medium inter peccatum & pœnam, & aliquando sumitur pro peccato, aliquando pro pœna.

Reatus est duplex: primus est obligatio ad pœnam æternam, secundus ad pœnam temporalem: quia peccatum est duplex, mortale & veniale.

Reatus iterum est triplex, quia peccatum ad triplicem pœnam obligat: primo vt offendit ordinem propriæ rationis, obligat ad pœnam remorsus conscientiæ: secundo, vt offendit ordinem Dei obligat ad pœnam temporaneam, vel æternam infligendam à Deo: tertio, vt offendit ordinem legis hominum obligat ad pœnam illius legis.

27 Datur actus indifferens, idest neq; bonus neq; malus in genere, vel specie seu ex obiecto suo, sed non datur in individuo, tunc enim aut est bonus, aut malus, quia saltem deerit ordinatio ab bonum finem, & sic est otiosus, & contra legem Dei; quare omnis actus deliberatus, qui non est bonus, est peccatum.

PRÆLVDIVM OCTAVVM,
De peccato originali.

Peccatum duplex. Originale & actuale. Peccatum originale est primum peccatum primi parentis, quatenus fuit natura, transfusum per virtutem seminalem in omnes immediatè vel mediatè ab eo genitos, quo sibi & illis perdidit iustitiam originalem in hoc sæculo, & beatitudinem æternam in altero.

1 Quare peccatum originale non est reatus, & omnes nascuntur cum vero peccato. Nō est actus personalis, non potentia, non habitus, nisi metaphoricè, non est concupiscentia propriè, non fomes, licet fomes vocetur peccatum.

8 Sed propriè est peccatum seu deformitas & defectus rectitudinis, qua caruit primus actus primi parentis, quatenus fuit totius naturæ.

In vnoquoq; homine est peccatum originale, quod inest unicuique proprium, & omnes homines contrahunt peccatū hoc, in quo morientes dānantur saltem pœna dāni excipitur Iesus Christus, qui non fuit conceptus per virtutem seminalem, & B. Virgo eius Mater, quæ fuit præservata privilegio

particulari: quamuis pleriq; grauissimi & sanctissimi viri contra sentiant: vnde neutra opinio est damnanda, iuxta iussa Papæ Sixti in extrauagante prima de rel. & vene. Sanct. renouata nuper in Conc. Trid.

PRÆLVDIVM NONVM, DE peccato actuali & speciebus eius.

1 **P**eccata actualia differunt ab originali, & inter se non sunt æqualia, ideo in confessione non sufficit dicere peccata in genere, sed sunt aperienda in specie & numero: ideo sūt consideranda diuisiones peccatorum.

2 Prima diuisio est Anselmi, in peccatum cordis, oris, & operis, & est diuisio non generis in species, sed in gradus. Secunda diuisio Augustini in peccatum cordis, facti, & consuetudinis, quæ sunt membra graduum eiusdem peccati.

4 Tertia Gregorij in septem peccata Capitalia. s, a, l, i, g, i, a.

5 Quarta diuisio Isidori in peccata in Deum, in proximum, & in se ipsum.

6 Quinta diuisio S. Thomæ in peccatū per excessum, & peccatū per defectū.

7 Sexta diuisio in peccatum mortale, & veniale de qua, Prælium 7. n. 11.

8 Peccatum mortale est peccatum con-

tra præceptura diuinum vel humanū, promulgatum, receptū & non derogatū, æterna pœna munitum: vel cōtra aliquid protali habitū, vel an tale sit dubitatū, quod ignorantia, surreptio, paruitas rei, vel dispensatio iusta, vel causa iusta in lege humana ab eo non excusat, & interdum contra diuinum consilium contēptum, vel contra salutem animæ proximi spretā, vel ob finē malū, vel in quo finis vltimus ponitur.

8 Præcepta quæ possunt obligare ad mortale sunt tria, Naturalia, Diuina, Positiua, vel Humana promulgata, recepta & non derogata in totum vel in partem, dūmodo prædictis iniungatur pœna æterna, vel verba præcipientia, aliter non obligāt ad mortale, vt de non otiose mentiēdo, vel si horum auctor non habuit animum obligādi ad mortale, vt S. Dominicus in suis constitutionibus.

9 Facere contra conscientiam dictantē, vel dubitantē illud esse peccatū mortale est peccatū mortale, licet re vera in se nō esset mortale. Nota facere cōtra cōscientiam dictantē illud esse peccatū veniale, vel esse peccatū in communi esse peccatū veniale & nō mortale: debet enim cōsciētia dictare vel dubitare esse peccatum mortale, nec

sufficit generalis cōsciētia vel dubietas de mortali, sed debet esse specialis vt si dubito in genere an liceat diebus festis cōsulere, sed non dubito in hoc festo me posse cōsulere tale consiliū, non pecco contra consciētiā: itē nō sufficit scrupulus in genere, vel in particulari, verbi gratia, Puto licere mihi ludere ludo honesto, sed angor scrupulo particulari, tū si ludo, nō pecco. 10 Ignorantia excusat quando reddit actum inuoluntarium, de quo Præl. 6. n. 9. itē excusat surreptio, vel quædam displicentia de bono, nō plene delibērata, turbatio, vel paruitas iudicij excusant à mortali, licet cōmuniter nō à veniali, sic etiam paruitas materiæ. 13 Iusta dispensatio excusans à mortali in lege diuina, vel naturali debet esse cum iusta causa, aliter non valet ipso iure, vt in voto & iuramento, & si dispensatur sine iusta causa, dispensator peccat, & dispensatus si bona fide putat secum esse dispēsatum iusta de causa non peccat, donec nouerit causam non fuisse iustam.

Dispensatio circa leges humanas est iusta, & valet ipso iure, licet non fuerit iustē facta.

Dispensatio sine causa & sine surre-

ptio

ptione facta à Principibus, qui nō cognoscunt superiores circa suas leges, valet ipso iure & dicitur iusta, etiā si dispensans, & dispensatus sciunt, non a desse iustā causam, licet dispēsans sine causa circa suā legem & dispēsat⁹ nolens se conformare moribus honestis illorum, quibus conuiuit, peccent solum venialiter, si scādalum & damnum notabile tertij non reperiantur.

15 Absolutio iniusta excommunicationis ab habente potestatem independentem est valida.

11 Dispensatio facta sine causa iusta ab inferiori habente potestare dispēsand⁹ circa legem superioris non valet, quia dispensatio est *relaxatio legis causa cognita*, vt dispensatio facta sine iusta causa à legato Papæ auctoritate Apostolica sibi commissa non valet.

Inferior circa legem superioris non cēsetur dispēzare nisi id exprimat, etiā si iubeat, aut permittat fieri aliquid, quod sine dispensatione iuste fieri nō posset, & si exprimat se dispēzare iusta causa, & causa non est cognita, vel nō probatur, nō creditur ei: & si causa est probata & in conscientia sciretur esse falsa, dispensatio non valet, sed dispēsat⁹ bona fide credēs auctoritati su-

terioris excusatur.

Dispensatio facta à superiori circa suam, prædecessoris, vel inferioris legē valet in vtroq; foro etiam facta ad libitum, immo quoties sciens iubet, vel concedit fieri aliquid contra suā legem, iam dispensat, licet nulla facta sit mentio dispensationis.

16 Causa iusta seu rationabilis sēper excusat à peccato mortali transgressorem legis humanę: iusta causa putatur pro qua legislator si adesset, haberet transgressorem pro excusato, immo causa bona fide putata iusta, licet omnino non sit iusta, excusat à mortali, sed non à veniali.

Non seruare cōsilia Christi ex contēptu potest esse peccatū mortale; similiter facere aliqd cū contēptu salutis proximi, licet in se nō sit illicitū, est peccatū mortale, vt ornare se sciēs aliquē certum peccaturum mortaliter.

Quilibet actus, factus ob finem mortalem est peccatum mortale.

Peccatum veniale est peccatum actuale, quod non est mortale.

20 Peccatum aliquando est simplex, quando vna sola deformitate est peccatum, vt furari, aliquando multiplex quādo multiplici deformitate est pec-

catum

catum, vt furari ad fornicandum: quare non satis est in confessione cōfiteri peccatum, sed oportet confiteri finā & circumstātiās, si sint mortalia, quæ multiplicant peccatum, vt furtum, vt hominem interficiat.

*PRÆLUDIVM DECIMVM,
De pœnitentia & eius partibus.*

Pœnitere est nolle fecisse quod fecit, & hoc vel sine dolore, vt est in beatis, vel cū dolore vt in viatoribus.

1. Pœnitentia accipitur primo pro actu, seu habitu inclinante ad actum bene dolendi, & semper fuit necessaria ad salutem ab Adamo, secundo pro sacramento, & incipit hæc post passionem Christi: Quod sacramentum constat ex forma, vt ex parte principali, *Ego te absoluo*, & ex materia quæ est contritio, confessio, satisfactio, à quibus partibus, quia in his iustificatio peccatoris consistit incipimus.

Finis Præludiorum.

Deo laus.

COMPENDIUM

MANVALIS

NAVARRI.

DE CONTRITIONE.

Cap. I.

Contritio est *pœnitudo voluntaria cum dolore maximo actuali, vel virtuali peccati proprii iam commissi, quatenus est offensa Dei, super omnia dilecti, cum spe veniæ, & proposito nō peccandi amplius, saltem mortaliter, & confitendi, & satisfaciendi, saltem virtualiter.*

13 Non est opus, ut *pœnitēs* credat se non amplius mortaliter peccaturum.

21 Nec est opus, ut malit pati hāc, vel illam *pœnā* speciatim v.g. mortē suā, vel filiorū, quā peccare, vel peccasse mortaliter, nec imprudenter ad id est inducēdus, satis est generatim, ut malit pati quamcūque *pœnam* in cōmuni, quā peccare.

22 *Pœnitens*, quem ad contritionē de peccatis concipiendum sacerdos non potest inducere, doleat, atque eū *pœniteat*, se nō posse eā habere, & sic cōfiteatur.

Satis

23 Satis est, vt pœniteat pœnitentem, saltē virtualiter de omnibus peccatis mortalib⁹ in genere, quæ recordatur, & nō recordatur, & hoc vel in principio, vel in medio examinis, non tamē est necesse sic dolere de venialib⁹: de dubijs vero, vt de mortalibus dolendum est.

24 Per solam contritionem condonātur peccata antē confessionem, sed nō sine pœnitentiæ virtute, quæ semper fuit necessaria, & quæ non potest esse sine gratia Dei.

31 Peccator non tenetur sub peccato mortali pœnitere de peccato omni tempore, sed tempore necessitatis, vt quando ministrat sacramenta, vel est in articulo mortis, vel instante grādi necessitate populi, cui absque feruore orationis non posset prouideri.

32 Peccata delectabilia; vt carnis magni honoris, &c. post cōfessionē, non sūt ampli⁹ recogitāda, ne delectemur.

34 Peccator potest habere contritionem de peccato, quod nec speciatim nec generatim recordatur, quia amor Dei est contritio virtualis.

Qui dolet de peccato, vt est offens. Dei cum proposito non peccādi, vel credens sine crassa ignorantia dolorē

suum ad id esse sufficientem, cum cōfiteretur, recipit gratiam.

40 Adulti baptizandi, prius sunt adducendi ad contritionem mortalium in communi, id est, ut doleant propter Deum, ut gratiam recipiant.

Attritus virtute sacramenti fit contritus.

42 Ad confitendū est necessaria attritio, quam pœnitens putat expresse, vel implicite sufficere ad obtinendam absolutionem peccatorum, licet illa non sit vera contritio, nec putetur à pœnitente etiam contritio, talis, quod sola sine absolutione sufficeret ad remissionem peccatorum, quamuis teneat in responsione ad septimum, quod dolor propter solam pœnam inferni non sufficiat.

Qui ante iustam contritionem, vel pro tali habitam administrat, vel recipit sacramentum, peccat mortaliter.

De Confessione. Cap. 2.

1 **C**onfessio est peccatoris accusatio secreta de suis peccatis coram proprio Sacerdote, ut ab illis sacramentaliter absoluat.

5 Conditiones confessionis sunt sexdecim.

Sit simplex, humilis, confessio, pura fidelis,

Atque

*Atque frequens, nuda, & discreta, libens,
verecunda.*

*Integra, secreta, & lacrymabilis, accelerata
Fortis & accusans, & sit parere parata.*

Sed non omnes hæ conditiones sunt necessariae, sed aliquæ, qualis est *integra*, ut post diligens examen omnia peccata mortalia secundum speciem, & numerum dicantur.

Nemo tenetur coram aliis audientibus sua peccata cõfiteri, tamẽ si quis publicè confiteatur, quod regulariter fieri non debet, confessio tenet.

9 Confessio iuxta canones necessario est facienda. Primo semel in anno. Secundo, quando est communicandum, vel celebrandum, si adest copia confessarij, sin minus in necessitate celebret, & postea quàm primum cõfiteatur. Tertio, in probabili mortis periculo, in quo homines communiter moriuntur, quale est probabile naufragium, imminens prælium, acuta & grauis febris. Quarto quando est probabile, quod per totum annum non habebit opportunitatem confitendi.

De satisfactione Cap. III.

4 **S**atisfactio large sumpta comprehendit restitutionẽ; striçte ut hic sumitur, est *compensatio facta Deo pro-*

pter peccatum: vel passio volūtaria pœnæ pro peccato, ad placendum Deū, cum proposito non offendendi eum amplius, & potest fieri per bona opera, etiam alias debita. Immo per tribulationes à Deo immixtas, ad hoc, illas ferendo.

11 Pœnitens vt absoluetur non debet statuere, se nunquam, vsurum occasionibus remotis peccādi mortaliter, sed debet proponere abstinere à propinquis: propinqua verò occasio non est si cōfessarius, vel pœnitēs putant, quòd ob eā nōnunquā peccabit mortaliter in suis officiis, nec si id credūt, est negāda absolutio, sed est illa occasio peculiaris, qua credūt nunquā vel raro vsurū sine peccato mortali, bone perpen-
sis eius circumstātiis, & ibi declaratur. Cōfessor nō debet absoluerē illū, nisi relinquat occasionem, in qua similes homines quasi semper peccant mortaliter, nisi hæ quatuor circumstantiæ, vel conditiones excusarent.

5 Prima, vera pœnitudo præteritorū.
Secunda, propositum non faciendi ea peccata.

Tertia, propositū, qñ esset in ea occasione, cauēdi à peccato Deoadiuuāte.

Quarta quæd subsit aliqua notabi-

lis causa non se abstinendi ab ea.

17 Adolēscētes cōuersantes cum mulierib⁹ in his, quæ victui vel vsui sunt necessaria: & hac occasione sæpe peccarunt, possunt absolui, licet nō separentur: secus de iis, qui redeunt ad officia, quæ sine peccato mortali exerceri nō possunt.

19 Concubinarij, qui sciuntur non possunt absolui ob scandalum, licet proponant, &c. Immo regulariter etiā occultissimi non possunt absolui, nec concubina, quæ inseruit concubino iamiam morituro. Hospita potest absolui, si promittit se non recepturum illum hospitem, cum quo sæpe peccat, immo etiam si recipiat cum conditionibus supradiētis.

21 Cognata, ancilla, & famula, quæ rem habuerunt cū consanguineis, dominis, & heris, possunt absolui sine separatione pluribus vicibus concurrentibus prædictis conditionibus, licet ipse non absolueret, nisi quadam adhibita diligentia. Idem dicendum de iuvene, qui in aliena domo tangit impudice consanguineam vel aliam, si proponat nunquam se solum cum illa sola, vel in parte secreta conuersaturum sine maxima causa. Idem

dicendum de corrumpentibus se in colloquiis cum illis, quas volunt ducere in vxorem, &c. nisi statuāt se non hoc vel alio modo, etiam licito cum ea conuersaturum, quo credit se quasi semper inducēdum esse ad peccatum.

Coniugati in facie Ecclesiæ quorū matrimonium non tenet, dum expectant dispensationem, possunt absolui cōcurrentibus prædictis quatuor cōditionibus, sic qui comedunt cibos, & ab id pollūtur absolui possunt. Qui ob sermonē, choreā, amplexum, iuxta patre consuetudinem, sæpe per delectationem morosam, vel prauā voluntatē peccauit, potest absolui etiam sine proposito eā occasionē vitādi, positis tamē supradictis quatuor cōditionibus.

25 Idem dicendum de comedēte calidissima, qua occasione patitur stimulos carnis, & consensit peccato mortali, potest enim absolui cum illis tamen conditionibus. Immo quarta conditio non est necessaria in hoc casu. At si ista comedat in malum finem sine dubio peccat.

26 Idē dicēdum de illo qui sæpe peccauit ex aspectu mulieris, vel tactu manus, vbi idē de medicis, vel de clysteriferis medētibus pulchras fœminas

vel

vel viros in secretioribus, & si peccarunt sæpe cogitatione. Idē de confessario qui peccat, dum audit certā personā, & de pœnitente dum confitetur huic confessario, nec fieri potest mutatio sine magna nota, concurrentibus prædictis quatuor possūt absolui.

Peccat, qui proponit non satisfacere, vel qui saltem sine animo virtuali satisfaciendi, confitetur.

De potestate, scientia, & bonitate Confessarij. Cap. IIII.

Confessor debet habere potestatem habitualē ordinis, & actualē ordinariā, vel delegatā, vt ad peccata sibi cōfessa extē datur: excipitur in mortis articulo, vel si quis tantū venialia, vel mortalia aliās ritē confessa, confiteatur.

5 De venialibus religiosus absque facultate non potest licitē absolvere, licet absolutio valeat.

8 Scientia confessarij, vt sit sufficiens, debet esse tāta, vt cognoscat quę peccata ex illis, quę communiter faciūt sui pœnitētes, sūt mortalia, & quę venialia, & quę circumstātiē necessario sunt cōfitēdā; vbi est excōmunicatio, quę peccata reseruata, quę habēt annexā restitutionē, vel saltē sciat dubi-

tare, vt eruditiores consulat, nec placet distinctio illa: An cōfessor sit regularis, & an sua sponte audiat confessiones.

io Nō quicūq; est idoneus ad certas personas audiēdas, & in certo loco; est idoneus ad omnes personas, & loca. Vnde insufficiēs cōfessor audiēs confessiones, p. m. Similiter, qui eum posuit, & qui eū tolerat; sed excusatur ob sufficientiam pœnitentis, vel puritatē cōscientiæ, vel in articulo mortis, vbi nō adest alius, vel apud infideles, vbi nō est copia peritioris cōfessarij.

ii Regularis iudicās se nō idoneū esse ad cōfessiones, si audit confess. etiā sub pœcepto obediētię, peccat mortal. si dubitat, debet obedire Prælato.

Confessarius vt audiat confessiones, debet probabiliter credere se esse extra peccatum mortale, alioquin peccat mortaliter.

De quibus Confessarius debet pœnitentem interrogare, & quomodo. Cap. V.

Confessarius sub pœna peccati mortalis debet interrogare omnia, quæ sunt ad integritatē, & fructuositatē cōfessionis necessaria, vt si videat pœnitentē silere ob ignoratiā, inconsiderationē, vel obliuionē, aut

verecundiam, non autem tenetur interrogare si intelligit & pœnitens aduertit, & non ob verecundiam tacet: omittere autem aliquam interrogationem ob inaduertentiam, vel inconsiderationem, non est peccatum mortale.

2 Duæ interrogationes sunt necessariae maximè, prima de numero, secunda de specie peccatorum.

3 In interrogatione tria obseruanda. Primum, vt non omnia interroget, quæ poterat pœnitens fecisse, sed tantum illa, quæ homines eiusdem qualitatis solent facere. Secundum, vt solum interroget consueta peccata, quæ fere omnes nouerunt, & non occultiora, nisi leuiter.

4 Tertium in carnalibus non descendat ad peculiare circumstantias & minutias: satis enim est cognoscere naturam peccati. De osculis verò: & amplexibus tantum summatim, si extra matrimonium. In matrimonio, non, nisi fuerit periculum pollutionis.

De circumstantiis. Cap. VI.

1 **C**ircumstantia est accidens rei quæ peccatum est, & est septuplex, quis, quid, vbi, quibus auxiliis, cur, quomodo, quando Numerus verò non est circumstantia, sed multiplicatio peccati.

3 Illa circumstantia est necessario dicenda: quæ facit peccatū veniale, mortale; vel mutat speciem peccati, vel quòd est mortale ob vnā causā, facit ob aliam, id est, quæ vltra malitiam operis, habet specialem repugnantiam cū ratione, seu quæ specialibus præceptis prohibentur, non quæ solum generalibus.

4 Qui peccat cum fiducia quòd cōfitebitur, nō tenetur dicere circumstantiam;

5 Secus qui furatur rem sacram, vel in loco sacro id debet confiteri: sic de homicidio, vel fornicatione in loco sacro est dicendum.

6 Qui rem habet cum coniugata, vel cōsanguinea, vel religiosa tenetur explicare: immo si cōiugatus cum cōiugata, non satis est dicere se cōiugatū, sed illam etiam esse coniugatam: si finis in intentione, est peccatum distinctum ab opere, debet explicari, vt qui furatur ad fornicandum.

Qui mentitur iocose, ita tamen, quòd si sciret esse mortale peccatū, adhuc mentiretur, debet hoc explicare, quia est mortale.

Circumstantiæ mutantes peccatū præsertim in infinitū, sunt aperiendæ: de aliis circumstantiis debet dicere; quādo

confessarius interrogat, vel quando confessor accipit occasionem mali, si taceantur.

7 Confiteri circumstantias, quæ non mutant speciem, & augent maius, & minus, & si laudabile sit: non est necesse, contra Sotum, nisi sit reservata vel annexa excommunicationi, vel cum damno tertij.

8 Satis est confiteri vltimum actum peccati, & non præcedentia, vel consequentia, vt est dicere interfeci, & nō dicere verba, signa, gestus: sic fornicatus sum, & non dicere oscula, & alia turpia: sic furatus sum, & nō cogitationes, voluntates, & apparatus: sic de aliis delictis cum Sot. in 4. dist. 18. q. 2. art. 2. & 4.

Peccatum mentale debet dici cum circumstantiis, vt peccatum reale externum, vt qui desiderat peccare carnaliter, si est virgo, debet dicere; sum virgo, si cum virgine; cum virgine.

9 Circumstantia diei festi non est necessario confitenda, nec diei consecrati ieiuniis, vel orationibus.

Circumstantia loci sacri non est dicenda necessario, nisi loci sanctitati, vel immunitati cōtrarietur, vt sanguinis, vel seminis effusio, vel violēta abstra-

atio, & vs^o matrimonij ibidē exercit^o.

10 Optare occidere, vel fornicari in Ecclesia, licet extra Ecclesiam id desideretur est circumstantia necessario dicenda, est enim sacrilegium.

11 Circumstantia propriæ personæ dignæ, vel religionis non est necessario dicenda, nisi sit noua obligatio, vt voti.

12 Circumstantia de peccato cōtra cōscientiam, tunc est dicenda, qñ opus effectum non est contra aliam legem.

13 Numerus peccatorum non est circumstantia, sed additio peccati, & sic non sufficit dicere: Sæpe peccaui in hoc genere peccati.

14 Numerus certus peccatorum est dicendus si peccata illū nouit, sin minus numerus probabilis, post sufficiens examen, vel plus, minusve per hebdomadas.

15 Satis est tamē absq; numero explicare sufficiēter suū statū, vt si meretrix per decenniū fuit exposita omnib^o; si clericus per annū nō recitauit officiū.

16 Peccatū internū, quod solo animo consummatur, vt odiū, multiplicatur quoties volūtas peccādi intercisa renouatur: externū verò quod exteriori opere cōsummatur; cū iteratur opus, vel interrumpitur, vt qui multū me-

ditatur ad homicidiū vnū cōmittēdū est vnum peccatū, licet volūtas interrumpatur, & multiplicetur, & cetera opera præter delictum multiplicētur.

Oēs actus interiores & exteriores licet interrupti, q̄ sūt via quædā ad vnū peccatū patrāndum, faciunt vnū peccatum, nisi interrūpantur cū contraria deliberatione, vel secūdū se, si sint peccata, vel ad alia peccata ordinētur.

17 Qui adulteratur, nō tenetur fateri oscula, verba, & actus intercedētes, & consequentes ad coitum, sed tenetur dicere si bis, vel ter coiuit, etiā si immediate id fecerit.

18 Qui longo tempore, multis viis prosequitur mulierem & non potitur ea, tates tātūm peccat, quoties interrumpit malam voluntatem peccādi, & cessat ab actu exteriori; mox si iterū propositū reassumit, iterū peccabit.

Vnico verbo mille peccata potest quis confiteri.

19 Circumstantia scandali necessario est dicenda, quādo est scādalum formale, id est *dictum, vel factum animo prouocandi alium ad mortale peccatum*, & tenetur etiā dicere speciem peccati, ad quam prouocabat. Item quando per opus alioquin bonum, sed habes

apparentiam mali, datur occasio peccandi mortaliter. Quādo quis peccat mortifere corā alijs sine animo pro-uocādi ad peccatū mortale, nec astā-tes probabiliter sumunt occasionem peccandi, non est circumstantia scan-dali necessario dicenda.

20 Oblitus confiteri circūstantiā ne-cessariā, non tenetur cōfiteri pec catū, sed tantū circūstantiā cum numero.

Qui peccat mente, & opere, debet exprimere opus, quod est perfectio peccati, & non circumstantia.

Qui commisit incestum debet con-fiteri circūstantiā graduū, id est, an in primo, vel secundo, vel tertio, vel quarto gradu, de quo infra c. 16. n. 3.

Quod pœnitens debet conseruare famam proximi in cōfessione, non nominando

quemquam. Cap. VII.

1 **R**euelare peccata alterius ea ignoranti, est contra legem na-turæ, & cōfiteri integrè, est lex diuina positiua: ergo hæc debet illi cedere.

Pœnitens non debet nominare personam cum qua peccauit, & con-fessor debet prohibendo occurrere dicenti, aliter peccat.

Quando pœnitens nō potest dicere circumstantiam, quin reuelet tertiam

perfo

personam, & infamet; tunc debet circumstantiam tacere, donec detur sibi copia confitendi alteri, qui eum non noscat; vel transformari, ita vt non noscatur.

3 Peccatum quod in cōfessione detectum probabiliter damnū corporis, vel animæ, vel famæ affert pœnitenti, vel confessario, non est dicendum illi; sic peccatum quod affert scandalum confessario, vel grandem occasionem peccandi, non est dicendum; non ob id tamen sequitur pœnitentem posse confiteri circumstantiam illam non habenti potestatem.

6 Confessarius qui non potest confiteri suum peccatum mortale, quin reuelet confessionem, nō debet confiteri illud peccatum.

Quando proprius confessarius talis est, vt probabile sit confessionem talis peccati cum tali circumstantia profuturam & nullatenus obfuturam, potest, & debet etiā ei confiteri, quia non est infamare.

9 Non quilibet timor de bona fama sua amittenda apud proprium confessarium, potest facere, vt liceat, mutare confessarium sine licentia.

De sigillo Confessionis.

Cap. VIII.

Sigillum cōfessionis est de lege natura, qua ratione est sigillum secreti; & de lege diuina pōsitua, quatenus ibi interuenit cōfessio sacramentalis, ita obligat, vt confessarius directē, vel indirectē, siue absoluat, siue non, siue causa mortis, vel quocumque alio fine quando confessionem detegit, peccet mortaliter.

3 Sub sigillo hoc sunt non tantum peccata mortalia, seu etiā venialia, & circumstantiæ necessario, vel voluntariē cōfessa, & quodcumque aliud, per quod detectum directē, vel indirectē penitens cognoscitur habuisse aliquod peccatum mortale etiā in communi, vel veniale in particulari, licet leuissimum sit, & grauius peccat, qui violat hoc sigillum confessionis, quā frangens sigillum naturale parum.

4 Sub hoc sigillo tenentur confessarius, & omnes qui cōfessionem sacramentalē audierūt, & intellexerunt licite, vel illicitē, mediatē vel immediatē, clerici, vel laici, viri, vel fœmina.

6 Sacerdos non tenetur confiteri

peccatum cum fractione sigilli, neque is, cui causa petendi consilium, vel detrahendi fuit reuelatum. Forma sacramentalis annexam habet obligationem, per quam quocumque modo id quod dictum est in confessione sciatur sit secretum, & hoc secretum seu sigillum durat, etiã post mortem.

8. Parochus dicens publice, non possum te absoluerè, quia habes casum reservatum, frangit sigillum.

9. Confessarius dicens, ille est mihi confessus multa, & valde graua peccata, vel qui auditis duobus, vel tribus pœnitentibus de vno ait, hic nullum peccatum mortale est mihi confessus. Item qui surgit à pœnitente, & cõsulit virum doctum presentem, & reuertitur ad absolendum. Item si sacerdos confitendo se accusat aliquem à peccato mortali absoluisse, qui facile possit cognosci, frangit sigillum.

10. Grauitè errant, qui ridèdo confessiones auditas referunt, etiã non nominando personas, & qui dicunt, ille est confessus admodum bene: & qui sic aiunt illius confessio mihi placuit.

Confessarius non debet iniungere

pœnitentias publicas ob peccatum publicū scandalosum sibi confessum, nisi persuadeat pœnitenti, vt dicat se illam pœnitentiam facere, vt tollat scandalum.

Confessarius dicens aliquem publicum concubinarium sibi esse confessum peccata illa publica, frangit sigillum, licet peccatum nō nominet.

Confessor dicens, ille est mihi confessus, & ego eum non absolui, frangit sigillum contra Caietanum.

Parochus post auditam confessionem publici vsurarij accersitus ad ministrandam illi S. Eucharistiam, si dicat: Publico peccatori, vt apparet non ad dāda publice Eucharistia non frangit sigillum: secus si dicat: Non potui, vel non possum te absolvere, quia video publicam vsurā. Item nec frangit, dicens: Audiui Petrum, & absolui, nisi quis clam ita esset cōfessus, vt qui hoc audiuit, ex hac confessione tali modo tali confessario facta aliquid mali suspicaretur.

13. Non frangit dicens, hic pœnitēs suis minutissimis peccatis caput mihi obtundit. Item nec frangit qui sine expressione causæ denegat suffragiū in electione Prælati alicui, propter

peccata audita in confessione. Item qui dicit, hoc peccatum audiui in confessione; ita tamen circumspecte, ut persona non possit cognosci, non frangit sigillum, sed hæc verba non sunt dicenda, nisi cum magna utilitate proximi.

13 Multorum puerorum habentium usum rationis, vna simul confessio sine necessitate sacrilega est.

14 Confessarius interrogatus, an absoluerit illum pœnitentem si respondeat, non, frangit sigillum: debet enim dicere, sum functus officio meo.

Confessarius ita debet petere consilium de peccato audito, ut nullo modo cognoscatur auctor peccati.

15 Confessarius deponens apud Iudicem peccatum, quod alias sciebat, sed postea illud audiuit in confessione non frangit sigillum, nisi ex auditis in confessione certitudinem, vel aliquid aliud addat, tunc enim frangeret.

Qui de licentia pœnitentis libere, & iusta de causa concessa, dicit peccatum quod audiuit in confessione non frangit.

16 Confessarij non debent dicere in tali loco fiunt grauia peccata, licet

non frangant sigillum.

17 Prudens confessor non debet iniungere tam graues pœnitentias, ex quibus alij suspicetur commissa fuisse graua peccata. Qui audiuit complicem peccati in confessione vnius, potest interrogare illum complicem confitentem, an fecerit tale peccatũ, dum modo hic nõ suspicetur alterum complicem fuisse confessam.

Qui reuelat secretum dictum sub sigillo confessionis, non tamen in confessione sacramentali, non frangit sigillum.

Confessor inquisitus & adstrictus ab aliquo, an eius vxor sit confessa adulterium, potest iurare quod non, intelligendo eo modo, quo dicere obligetur.

In quibus casibus confessio iteranda.

Cap. IX.

Peccatum recte confessum semel non est iterum necessario confitendum, nec ad id potest pœnitens obligari, nisi de proprio consensu. Sententia, id est, absolutio quæcunque, si nihil ex substantialibus desit, valet.

2. Confessio est necessario reiteranda ob tria. Primo ex defectu essentiali pœnitentis. Secundo confessarii. Tertio confessionis.

Ex parte pœnitentis.] absolutio data excommunicato maiori vel minori excommunicatione communiter valet, dummodo bona fide confiteatur peccata sua; nec tenetur reiterare confessionem, sed debet impetrare absolutionem ab excommunicatione.

3. Excommunicatus excommunicatione inualida, vel excommunicatione valida, sed iniusta in conscientia potest absolui.

Excommunicatus sciens esse peccatum mortale, potest, vel recipere absolutionem peccatorum ante absolutionem excommunicationis, si confiteatur, tenetur reiterare confessionem, quia illa non fuit integra, vel facta est cum defectu contritionis.

4. *Ex parte Sacerdotis*] confessio facta sacerdoti non habenti iurisdictionem ordinariam vel delegatam, est nulla & reiteranda.

5. Confessio facta non proprio, sed sub spe rati habitationis futuræ à proprio, non est valida, sed sub spe rati habitationis præsentis est valida, est

enim tacita licentia.

6 Absolutio ab omnibus peccatis, etiã à reseruatìs superiori, data ab eo qui non potest à reseruatìs absoluere, valet tantum pro non reseruatìs; & pœnitens cum hoc ei constiterit, non tenetur reiterare, nisi peccata reseruatà illi confessario.

Confessio facta publicè denunciato, & declarato excōmunicato, suspensō, vel interdictō est nulla. Item si publico percussori clerici; ita vt celari non possit. Item si notoriè suspensō, interdictō, excommunicato.

7 Confessio facta per ignorantiam excommunicato, suspensō, & interdictō non notoriè tali, vel publicè denunciato, vt talis valet.

Confessio facta non notoriè excōmunicato, vel denunciato, sed pœnitenti cognito pro tali; si illum induxit sine necessitate, & debito ad audiendam confessionem, etiã si in se bona esset, tamen quia nō est integra, non valet, inducendo enim sine necessitate non paratum, peccat mortaliter.

8 Confessio facta Priori, vel Abbati nullum titulum bonum, vel malum habenti est nulla, sed si bona fide con-

fite

titetur habenti titulum non bonum, vel quia celsit, sed nescitur, non est irrita confessio. Immo si bona fide nullum titulum habenti est confessus, quia celsio tituli non esset notoria, durante bona fide saluabitur, quæ si cessat, est iteranda.

9 Quando sacerdos nesciuit, vel noluit uti forma substantiali absoluendi, confessio est nulla; & quando cognoscitur omnimoda ignorantia sacerdotis, confessio est iteranda.

10 Confessio pœnitentis sine proposito vitandi peccata mortalia, est nulla.

Confessio in qua quis dolet de præteritis, & vult vitare futura, qui tamen dolor non est contritio, sed attritio, quæ adiuncto sacramento sit contritio, non est iteranda, etiam si sit informis.

11 *Ex parte confessionis.*) Confessio nõ integra est iteranda, id est, qua sciens omisit mortale, vel quod probabiliter dubitabat esse mortale, vel circumstantiam necessariam pudore, vel hypocrisis, vel alia iniusta causa, vel data opera est confessus non intelligenti, vel verbis obscuris, vel dormitanti, vel si partem peccatorum dixit vni,

partem alteri Omnia peccata sunt dicenda sacerdoti, licet ille, non habeat potestatem absoluedi ab omnibus, sed recurrendum sit ad superiorem.

12 Tacens peccatum mortale in confessione ob iustam causam, vt non scandalizetur cōfessor, vel ne aperiat peccatum auditum in confessione, non debet reiterare confessionem:

Qui tacet peccatum, nesciens illud esse mortale, non tenetur reiterare; & sic pueri, vel puellæ, qui tacerunt peccatum nescientes illud esse mortale, cum grandiores resciverint, non tenentur reiterare confessionem; satis est illud confiteri.

13 Qui defectu diligentie iudicio prudentis aestimatoris humani necessaria reliquit, peccat mortaliter, & tenetur reiterare.

Voluntas, qua cupit interrogari à confessario, & respondere, supplet magnam partem diligentie.

Confessarius cognoscens notabilem defectum diligentie, debet poenitentem dimittere, nisi adsit periculum mortis, belli, vel scandali.

14 Qui non satisfecit quocumque modo poenitentie iniuncte, non debet

reite

reiterare cōfessionem, nisi ante abso-
lutionem eam contemnat, vel non
adhibeat curam, vt recordari possit
iniunctæ sibi pœnitentiæ ad satisfa-
ctionem, tunc enim de nouo pecca-
ret, nec integrè confiteretur.

15. Confessio credentis se casurum
in posterum est valida, sed si crederet
Deum non posse auxiliari, esset infi-
delitas.

16. In reiteratione confessionis quæ
fit eidem, qui recordatur peccata, vel
pœnitentiam, vel statum pœnitentis,
satis est dicere quæ reliquit, & accu-
sare se de omnibus; si aliter, vel cum
alio, est tota reiteranda.

*Quo pacto confessorius erga pœnitentem
se gerat. Cap. X.*

2. **D**Ebet esse ex D. Tho. in 4. d. 17.
Confessor dulcis, affabilis, atque
suavis: Prudens, discretus, mitis, pius, atq;
benignus.

3. Pœnitentem primo componat in
corpore. Secundo interroget de statu
si nesciat. Tertio, si est impedimētum
ad absolutionem, ne auditis peccatis
conqueratur pœnitens, quod tamen
nō placet d. Nanarro. Nec est perēdū

an sit excommunicatus ; quia potest communicare cum excommunicato pro salute animæ eius, vt sit in confessione, satis est in fine prius absolueri ab excommunicatione, quam à peccatis. Quarto attendat si sint repetendæ confessiones, & si bene se examinauerit. Quinto inducat ad dolorē, si nō habet. Nota quod dolere quod non doleat quantum debet, & velle habere illum dolorem, satis est ad confessionem & absolutionē.

4 Nota item si non vult abstinere à peccato, vel relinquere occasionem peccati, non esse absoluendum, nec satisfacit præcepto Ecclesiæ contra Syluest.

5 Confessarius licet turpissima peccata audiat, nullum det signum admirationis sed ita sit, ac si nihil audiret, sed in fine grauitatem peccatorum demonstret.

6 Confessor non patiatur pœnitentem nominare aliquam personam, etiam propter explicandam aliquam circumstantiam necessariam.

Pœnitens nolens peccata aperire, nisi interrogetur, peccat, & debet de hoc peccato admoneri.

7 Curet vt omnia dicat certa pro

certis, incerta pro incertis: si dubitet, an id fecerit, vel an sit mortale, doleat ut de mortali. Et si scit se peccasse mortaliter, sed nescit speciem, dicat quod scit, id est, se peccasse mor.

Postquam finivit pœnitens, debet sacerdos interrogare quæ necessaria vidētur, ut de præceptis. Circa hoc raro mortaliter peccat cōfessarius, nisi si principaliter acceptet officium audiendi confessiones ob lucrum, fauorem, curiositatem, vel carnalē voluptatem.

De Præceptis Dei.

De primo, id est, de colendo, seu honorando. & amando Deum, seu credendo in Deum.

Cap. XI.

4 **P**eccatum contra Præcepta regulariter est mortale; nisi excuset aliqua trium causarum. Prima est, defectus deliberationis, ut contingit in accidia. Secunda, paruitas materiæ, ut contingit in furto. Tertia, defectus iudicij, ut in semidormientibus, vel semiebrijs.

Peccatum contra plura præcepta, quorum vnum speciale est, sub altero generali, est vnū, sed si sunt duæ species, ut plura est confitendum; ut qui

non ieiunat in die veneris quando est vigilia, & quatuor tempora.

9. Propositum transgrediendi aliquod præceptum obligans sub eius pœna est peccatum mortale. Immo consensus se delectandi in illa transgressione, licet nolit peccatum facere, est peccatum mortale. Immo consensus interpretatiuus, & tacitus, est peccatum mortale: sed vt sit interpretatiuus, requiritur, vt integrè aduertat se delectari de re mortali, & non conetur obstare delectationi, & absq; rationabili causa omittat eam à se repellere.

11 Qui non est certus, an sufficienter resistit, præsertim delectationibus carnalibus, expedit ei, hoc ipsum in confessione explicare. Peccat contra præcepta, non solum principalis operans, sed qui concurrit aliquo horum modorum.

Iussio, consilium, consensus, palpo, recursus. Participans, mutus, non obstans, non manifestans.

Modi vsitatiores peccandi mortaliter contra præceptum de diligendo Deo.

14 **Q**ui deliberatè odit Deū, vel nō amat super omnia Deum, &

hoc

hoc aliquo modo in actu, in quo tenetur, referendo se, & sua in Deum, peccat mort.

15 Nota posse quem se, vel uxorem, vel filios intentius, & ferventius amare sine peccato mortali, sed non fortius, & firmitus quam Deum.

16 Qui diligit Deum eo solo, vel precipue, & propterea quod aliquid ab eo accipit vel sperat. Item qui non amat Deum eo tempore, quo eum amare tenetur, ut dum administrat sacramenta, nisi crederet se gratiam habere probabiliter. Item qui deliberate vult semper vivere in hoc seculo propter bona ipsius.

17 Qui non credunt Evangelio sibi factis notificato. Item illi qui pertinaciter credunt aliquam heresim, & sunt excommunicati in bulla.

18 Item qui de rebus fidei pertinaciter dubitant, peccant mortaliter, non autem si dubietas sit subreptitia, in deliberata, & contra voluntatem. Item deliberate credens infidelem bene moraliter viventem posse salvari in suo statu, peccat mortaliter.

Qui pollet discretionem, & negligit scire explicita, & in particulari illos articulos fidei, quos Ecclesia solemnizat,

nizat, vt Deum vnum, & trinum, Patrem, Filium, Spiritum sanctum, filiū Dei, qui est vnus Deus cū Patre, incarnatum, mortuum pro nobis, &c. p. m. licet implicite, & in communi credat, quidquid credit Ecclesia. De aliis verò articulis non solennizatis sat est implicite credere quidquid Ecclesia praecipit. Verum qui non mādāt memoriae symbolum in aliqua lingua saltem. p. v.

22 Qui se vel alium circumcidit, vel vitur caremonia, qua significet aliquid contra fidem, licet id non credat, peccat mortaliter.

24 Qui dæmonem aut aliquam creaturam tanquam Deum adorat, etiam solo actu exteriori, p. m. scē qui habet, vel vitur dæmone familiari, à quo distantia vel secreta noscit, p. m.

25 Qui ob metum, vel ob aliquā causam dicit exterius, vel operatur aliquid cōtra fidē, licet in corde oppositū teneat, p. m. Sed nō est hæreticus.

Similiter qui vitur habitu vel caractere in loco, vbi talis habitus est signum infidelitatis. p. m.

26 Laicus disputans de fide, sciens esse prohibitum sub pœna excommunicationis, peccat mortaliter.

Qui

Qui falsas reliquias vt veras adorandas proponit, & qui offert votiuas imagines ob miracula falsa, lucri gratia, id est, vt excitet populum ad offerendum, peccat mortaliter.

27 Qui dæmonem in auxilium, vel consilium, corde, vel verbo inuocat, p. m. Qui dæmonem per modum obsecrationis adiurat, vt aliquid discat, pec. mort. verum licet eos adiurare per modum coactionis exorcismis ecclesiasticis, sic etiam licet in abreptitiis eos interrogare, sine prece, & pacto societatis ad vtilitatem aliquorum, sed alloqui eos in abreptitiis ob vanitatem & curiositatem, est tantum peccatum veniale.

28 Qui aliquam magicam artē discit vel ea vtitur, p. m. quia non est scientia, sed superstitio, & qui habet libros non est absoluendus, nisi prius combusserit.

29 Qui illicitis modis thesauros inuestigat, vel consulit maleficos. Item qui soluit maleficium maleficio, vel incantatione, vel precatur alium etiā paratum, vt soluat, pec. mort. Item qui vult interrogare diuinatores circa aliquod furtum, vel id fortibus tētat cognoscere, chartis, aleis, &c. p. m. Itē

vtens incantationibus, vel verbis Scripturæ, vel vana obseruatione ad seruanda, vel inuenienda animalia, p. m. Item qui credit effectus per Magum factos, vt sanitatem effici ex virtute verborum, vel rerum, quas Magi applicant, p. m. Item qui Zingazum de fortuna sua interrogat animo credēdi, p. m. Si vero animi gratia & ex curiositate, non peccat mortaliter.

31 Qui poculum amatorium dat alicui, vt ab ipso ametur, peccat mortaliter. Item qui vtitur rebus sacris in maleficiis, vel ea ad malum finem gestat, peccat mortaliter. Item qui ad recuperandam sanitatem alicui quædam applicat, quæ non habent virtutem sanandi, vt vimen findere: aperire arborem, lienis morbos secare, pec. mort. nisi ignorantia excuset.

Qui adorat imagines Sanctorum propter se ipsas tantum, sine respectu eorum, quos repræsentant in cælo, peccat mortaliter.

Qui fingit, parat, tenet ita lasciuas & inonestas imagines fictas, vt probabile sit moturas alios ad turpia, peccat mortal. Item qui portat vel habet imagines opprobriofas Deo, Sanctis, summo pontifici, personis Ecclesiasticis.

cis, vel fidei, peccat mortaliter.

33 Qui aliquid futurum, vel arcanum credit, quia aliquid sōniauit propter expressam, aut tacitam demonis inuocationem, peccat mortal. Similiter qui ob somnium aliquid facit vel facere omittit contra salutem animæ.

34 Qui consulunt, fingūt, vel portāt cum certa spe quædam nomina scripta ad aliquid habēdum, vel fugiēdū pec. mort. quia talia nomina nullam vim habent, nisi simpliciter portent verba scripturæ ob deuotionem. Similiter & illi qui viuunt superstitiose in actionibus suis, potest tamen ignorantia, & simplicitas excusare à peccato.

35 Qui aliquos versus scriptos in die Ascensionis tali hora gestat, credens minorem virtutem habituros, si alio die, vel hora scripti fuissent. Similiter herbas collectas in die S. Ioannis, vel alterius Sancti, vel in alio festo, vel hora, qua credit habere virtutem. Similiter qui gestat reliquias sacras modo superstitioso, vt si in vase trigono, vel rotundo, peccat mortal. nisi ignorantia, vel simplicitas, excuset. Itē mulieres videntes signis, benedictionibus, & orationibus licitis sine su-

perstitutione, & vanitate, & obtestantes per passionem Christi vel huiusmodi non peccant, praesertim si sint honestae, & probae: sed sunt prohibenda, ne occasio detur simplicibus simile faciendi.

36 Salutatores licite possunt fungi suo munere.

37 Qui certo credit ob observationem animalium aliquid sibi euenturum, vel se cogi ad faciendum vel patiendum aliquid propter complexionem, vel influxus celi, peccat mortaliter.

38 Qui volunt discere artem notoriam quae certis ieiuniis, & observationibus pollicetur sapientiam infusam, peccant mortaliter.

Qui credit herbas, vel musicam aliquid valere contra daemones, p m potest tamen musica contemperare humores corporis, quo fiet ne grauius vexentur a daemone.

Qui credit veneficas, vel strygas corporaliter vehi ad diuersa loca, vt illae existimant, pec. mo licet credere quod daemon possit transportare aliquem de loco ad locum Deo permitte non sit peccatum.

39 Qui sortes experitur, vt per eas daemon, aut constellatio celi ipsam

admoneat quid facto opus sit p. m. alias licet sortiri.

Qui duellum offert, acceptat, consultit, dat copiam, patrinus, p. m. & excommunicatur à Concilio Tridentino, nisi sub poena vitæ, seu membri, vel boni Republicæ cogatur.

40 Qui in re graui Deum tentat, vel temere se offert martyrio, irritans infideles sine licita causa ad hoc, p. m. Qui dicit vel facit aliquid expresse, vel tacitè; solū, vt experiatur aliquod attributum Dei, p. m. Qui se exponit periculo mortis, vel mutilationis sine necessitate, & utilitate, p. m. Potest tamen quis, si non adsit periculum mortis, non adhibere medicinam, vt grauius patiatur amore Christi.

Qui credit in Dijs antiquorū fuisse, vel esse aliquam diuinitatē, pec. mort. Item Magistri cum aduertunt pueros in hoc incipere errare, & non eos admonēt de veritate, pec. mortal.

Qui omnibus his casibus concurrit illis modis, *Insuper, consilium* &c. qui sūt in furto, peccant mortaliter.

De secundo precepto. Nec iures vana per ipsum, de iuramento. Cap. XII.

Iurare est aliquid affirmare, vel negare adducendo Deum in testem. ex-

preſſe vel tacite; tanquam infallibilem veritatem, quod fit etiam dicendo, vel nominando aliquam creaturã, in qua reſucet diuina veritas: vel per vitam ſuam, vel per ſuos dilectos adiuncta execratione. Veruntamen iurare eſt actus ex ſui natura bonus, & religionis: quare ſi quis pertinaciter crederet, nunquam eſſe licitum iurare, p. m. & eſſet hæreticus, nu. 4.

2 Non iurat, qui ait, per fidem meã, intelligendo humanam, nec qui dicit, Deus ſcit, vel coram Deo, dummodo careat intentione iurandi.

Iuramentum niſi fiat cum veritate, iudicio, & iuſticia, eſt peccatũ. Verum tamen ſi deeſſet tantum iudiciũ, vel reuerentia, vel leuis iuſtitia, vt cum iurat ſe facturum illud, quod tantum venialiter eſt illicitum, p. v.

Qui credit, iurare ex ſe eſſe malũ, & nunquam eſſe licitum, peccat, & eſt hæreticus.

4 Qui iurant per creaturas, attribuẽdo creaturis diuinitatem, pec. mor. & maxime dæmoni, vel Mahometo. Sed qui iurant per creaturas ſine reſpectu tacito vel expreſſo bonitatis Dei in eis reſplendentis; nec eas tanquam infallibilis veritatis teſtes adducunt,

quafi

quasi eis diuinitatem attribuant, nec eas vt obiectum ponunt, in quo exerceatur diuina iustitia, sed vt tales quales ipsa sunt, non iurant, nec peccant in conscientia.

5 Quicumque aduertens de dicto, & iuramento, putans esse falsum, licet re vera esse verum, & aduertens se iurare etiam in leuissima materia, & gratia ludendi, se excusandi, & iocandi, vel ob quamcumque aliam causam iuret, peccat mortaliter. Quamquam iurare falsum, non considerando illud esse falsum, vel quod tunc iurat, communiter est tantum veniale nisi esset paratus idem iurare, etiam si aduertisset esse falsum.

6 Qui per ignorantiam crassam, nulla adhibita diligentia falsum iurat, peccat mortaliter. Si aliqualem diligentiam adhibuit, sed non sufficientem tantum pec. v.

7 Qui nesciens an res ita sit, & affirmat iurans, peccat mortaliter. Non autem si affirmat eo modo quo nouit.

8 Qui coram Iudice competenti, seruato iuris ordine interrogatus, vel qui sese sponte offert ad iurandum, & iurat verum secundum suam mentem, sed falsum secundum mentem

interrogantis, peccat mortaliter.

10 Qui iurat aliquid licitum faciendum, dummodo sit mentis compos, & non facit, p. m. nisi paruitas materiae excuset, sicut excusat in furto, & in voto: vt mater non p. m. quae iurat de castigandis filiis & non castigat, vel de dando pomo, & non dat; sic etiam qui iurat de faciendo peccato veniali, p. v.

11 Qui dicit, Deus non me adiuuet, si amplius lusero, tenet iuramentum, est enim de re graui, quia intelligitur de ludo illicito in magna quantitate, nec potest sine graui causa absolui à iuramento.

Qui iurat aliquid facere, & postea non facit, quia aliquid occurrit, quod si antea euenisset, non iurasset, aliquando p. m. aliquando non, de quo cap. 18. nu. 6.

Qui propter finem honestum, id est, ad euitandum ludum, vel libidinem iurat, non se transiturum illac; si contra facit durante hac occasione p. m. Si verò iurat non respiciens ad aliquem finem honestum, vel utilem, non p. m. quia iuramentum est vanum.

Qui iurat aliquid illicitum se facturum cum animo implendi, bis p. m. & quia iurat contra iustitiam, & quia

animum.

animum peccandi habet Qui autem iurat illicitum sine animo implendi, semel peccat mortaliter.

Qui sine iusta causa duplicitatis sophistice iurat, id est, non ad mentem eius, cui iurat, p. m. & tenetur in conscientia adimplere iuramentum secundum mentem eius, cui iuravit: quando vero iurans est bona fide, & alter utitur dolo; debet adimpleri iuramentum secundum mentem iurantis: quare quando iste si sciisset dolum non iurasset, non tenetur postea adimplere iuramentum.

14 Qui ob metum iurat se aliquid licitum acturum sine animo adimplendi, vel si cum animo, & non implet, p. m. quia redimere vexationem est opus virtutis, & opus virtutis affirmatum cum iuramento est adimplendum: sed non peccat, si in sensu vero aliud iurans intelligit, & secundum illud implet, quod non intellexit compellens iurare, & postea nihil aliud implet, quam quod ipse intellexerat.

15 Qui iurat facere aliquod p. m. vel adiuuare peccatē mort. peccat mort. si iurat facere veniale, & implet, p. v.

16 Qui iurat se non facturum aliquod bonum, animo adimplendi, ad

quod non tenetur, ut qui iurat non facere consilia, non mutuare, &c. non p.m. nec iuramentum tenet. Si verò iurat animo non adimplendi, p.m.

17 Iuramentum de re otiosa, vel de re ex se indifferenti sine occasione mali vitandi, ut se nō velle hunc ministrum, non illum alloqui de aliqua re non adire hanc domum, non tenet, & satius est frangere.

18 Qui non iniuriose carceratus, iurat se rediturum in carcerem, & non habet animum redeundi & non reuertitur, etiam cum periculo vitæ, licet sciat se iniuste moriturum, peccat mortaliter.

Vxor adultera si post confessionem sacramentalem, & pœnitentiam iurat marito se carere crimine adulterij, vel iurat non compulsa iurare, p.m. Si verò compulsa est à viro, potest iurare secundum propriam intentionem, non secundum mentem viri, absque peccato.

Qui, ut se excuset, iurat se non habere aliquam rem, & intelligit ad dandum, vel accommodandum, non peccat, aliter si mens respondet verbis.

19 Qui tempore pestis ad ingressum Urbis iurat verum dolose, contra

mentem

mentem interrogantium, p. moraliter, autem si sciret Urbem, de qua quærunt non esse infectam peste, vel rationabiliter sciret neque se, neque aliquid suum esse peste infectum, potest iurare simulate, sine peccato: est similis casus de scholasticis loquentibus cū oppositoribus & extra scholam de rebus, quæ non faciunt ad subornandum.

20 Qui iurat se bene curaturum bonum, vel utilitatem Communitatis, vel officij, & non curat peccat mortaliter.

21 Qui inducit ad iurandum illum, quem falso iuraturū arbitratur, peccat mortaliter: nisi id fiat iuridicè ad instantiam partis. Unde reprehenduntur confessarij inducentes pœnitentes ad vouendum vel iurandum de re, ad quam sunt proclines.

22 Qui inducunt famulos, vel alios quoscumque iurare, ut dicant furē in omnibus casibus furti, p. m. nisi tantum velint scire eos casus quos etiam externi viri licite possunt detegere. Immo neque hoc simpliciter licet.

22 Qui iurat se facturum, vel adimplendum aliquid, credens se nō posse illud tunc præstare: ut qui iurat se

tali tempore soluturum, probabiliter credens se non habiturum modum, p. m. Verum si credit se posse, & deinde non potest, non peccat. Si vero transacto tempore, habita commoditate, quam primum potest non faciat, peccat.

23 Qui iurat se habiturum sub sigillo secreto aliquid tractatum in consilio, vel iur fidei commissum, & id publicat in casibus, in quibus non debet, p. m. Similiter qui illum ad hoc inducit.

DE VOTO.

24 **V**otum est promissio saltem interior deliberata, Deo facta de aliquo bono maiori, à superiori non renocata, & declaratur hæc definitio.

Vota facta ex aliqua subitanea passione interueniente, etsi vera sunt, tamen facillius dispensantur, quam cetera.

27 Qui promittit aliquid Deo sine animo adimplendi, tenet votum, & tenetur adimplere, secus si verbotenus dixit sine animo se obligandi.

28 Votum de re necessario ventura, non est votum. Qui vouit aliquid quod est peccatum mortale, peccat mortaliter, qui veniale, venialiter.

Votum

Votum de re indifferenti, vt indifferens est, non est votum, nisi aliqua circumstantia fiat bonum, vt vouere de non nendo & filando die sabbati, non est votum, si verò, vt recitet rosarium, est votum, & cessante conditione, cessat votum.

29. *Votum de non faciendo aliquo consilio Christi, non tenet: & sic vouere, est peccatum communiter veniale.*

30. *Votum de maiori bono, cuius finis est malus, vt est facere eleemosynam propter fornicandum, vel vanā gloriam, vel id cuius finis votifit malus, vt si quis voueat aliquid ad obtinendam victoriam iniquam, non tenet, & est p. m. sed si vouet aliquid bonum quod sit de re mala, licet à causa mala impellatur ad vouendum, tenet votum; vt si dicam: Si Deus concesserit mihi filium ex fornicaria, faciam hanc rem: & multo magis si est in vltionem peccati, vt si peccauero, labo eleemosynam, de quo nu. 43.*

Votum duplex, solenne in religione, vel ex susceptione sacrorum ordinum & simplex. Abrenunciatio in baptismo nō est votum, nisi improprie.

Iuramentum est maius voto, quādo

utrumque fit in laudem Dei, vel utrumque in utilitatem proximi, votum tamen maiorem vim habet obligandi quam iuramentum secundum S. Tho.

*Peccata communiora circa
vota.*

33 **Q**ui vouet p. m. vel non facere aliquid in casu, quo sub p. m. tenetur, vel qui vouet malum, vel minus bonum, vel indifferens: sed ex circumstantia factum maius bonum, & non implet, peccat mortaliter; & qui vouet peccatum veniale, peccat v.

37 **Q**ui emittit aliqua vota stulta, vel temeraria; ut non pectere capillos in die sabbati, non lauare caput, non edere capita animalium in honorem Sancti Ioannis Baptista, non mittere ossa in ignem in honorem Sancti Laurentij, & putat ea valere, & non observat, peccat mortaliter, quia facit contra conscientiam, secus si putat non valere.

38 **Q**ui vouit aliquid, aduertens se non posse illud seruare, peccat. Idem qui vouit animo se non obligandi, peccat, sed votum non tenet. Item qui vouit animo se obligandi, sed non seruandi, bis peccat mortaliter, si non

implet

implet votum.

39 Qui violat votum iustum, pec. m. toties quoties, nisi adsit causa excusans, qua cessante, redit obligatio, vt quæ post votum castitatis nubit, potest reddere debitum, sed non petere: & mortuo viro, debet adimplere votum. Immo habere debet hunc animum, dum viuit coniunx.

40 Qui vouit rem minimã, & frangit, p. v. non mortaliter.

41 Qui vouit aliquid statim facere, vel intra certum tempus, & non statim facit, vel intra illud tempus. p. m. Si non vouit animo statim adimplendi, nec terminauit tempus, & cõiciencia dicit se non esse in mora circa executionem, non peccat; sed si ipse est causa impedimenti, ob quod impleri nõ potest, iam peccat, & tenetur implere quantum potest; vt quæ vouit virginitatem, & patitur se deinde corrumpi, debet esse casta, de quo tractatur nu. 45.

42 Qui vouit cum cõditione, & ipse impedit, quo minus expleatur cõditio, & coniequenter nõ implet votum, peccat, & tenetur seruare votum.

43 Vota conditionalia, & pœnalia, enent, & obligat impleta cõditione,

quæ

quæ tamen potest Episcopus, vel Pa-
pa dispensare.

Episcopus potest dispensare in vo-
to conditionato, vel pœnali de reli-
gione, vel terra sancta, ratione, qua est
votum de non peccando tale pecca-
tum, quod est votum principale, sed
nō ratione, qua est votū de religione
vel Hierusalē, quod est votū pœnale;
& secundariā cessat sublato principa-
li, & intelligitur antequam peccetur
contra principale votum, Secus si vo-
tum de religione esset principale.

Vota vel iuramenta cum conditio-
ne inutili, inhonesta, vel impossibili
tenent & debent adimpleri sine con-
ditione.

Qui vouet virginitatem perpetuā,
& eam violat, tenetur esse continens;
nisi eo animo vouisset, vt semel fra-
cta, non teneretur seruare. Qui vo-
uet non ducere vxorem, non vouit
continentiam, & fornicans nō peccat
contra votum. Qui vouit continentia,
si ducit vxorem, p. m.

Qui vouet ducere vxorē simplici-
ter, non vouet: quia de minori bono
quam continentia, & sic mox forni-
cans non peccat cōtra votū. Verum si
vouit ducere vxorem, quia se cogno-

scit casurum in fornicatione, votum tenet, & debet ducere vxorem.

44 Qui sine iusta causa, & bona intentione retrahit aliquem ab ingressu religionis, vel eum ab ea extrahit, peccat, & est excommunicatus; & tenetur persuadere illi, vel alicui simili, vt ingrediatur, sed non tenetur ipse ingredi.

45 Qui vouit ingredi Religionem, non satisfacit ingrediendo non obseruantem religionem: & si quando vouit, tantum intendit illam, quæ re vera non est obseruans, vel in breui non sperat eam futuram talem & reformandam paulo post, peccat, & non tenetur eam ingredi, nec aliquam aliam, quia votum iam est factum illicitum. Similiter die de non inueniente Monasterium re vera reformatum. Similiter suadens ad ingressum religionis non reformatæ peccat.

47 Qui vouet in genere Religionem ingredi: si ab vna non recipitur, tenetur adire aliam, non autem si animo suo restrinxit suum votum ad hanc religionem.

Qui vouet talem religionem ingredi, & perseuerare, & professionem facere, si non admittitur ad illam, ad

nihil tenetur, & potest ducere vxorē; immo si accipit habitum; & postea ducit vxorē, licet peccet, matrimoniū tenet, & potest petere debitum, nec peccat contra votum si fornicatur, & tenetur post mortuam vxorem adimplere votum, & loquitur de eo, qui promisit perseuerare, & profiteri.

Qui vouit simpliciter ingredi religionē, post ingressum, potest eo solo, quod modus viuendi non ei placet, egredi sine peccato; sed si vouit profiteri, debet impetrare dispensationē cum causa viro prudenti visa iusta.

48 Qui vouit strictiorē, & laxiorē ingreditur, p. m. & tenetur strictiorē adire nisi professionem emisit in laxiori. Item qui vouit religionem: si nulla vult eum admittere, potest ducere vxorem. Item si vouit hanc religionem, sed non expresse, vel tacite limitauit monasteria hæc vel illa, si in propinquis monasteriis non recipitur, debet adire remotiora, vbi spes erit quod recipiatur, secus si aliquo modo limitauit.

50 Qui ingressus religionem laxam, vbi obligantia ad p. m. non obseruatur, proficetur eo animo, id est nō, arctius viuere quam alij, non excusatur,

sed

sed tenetur obseruare omnia obligata ad mort. & debet mutare intentionem, & intelligitur de votis essentialibus, non de aliis, quæ iam sunt abolita, & mitigata.

51 Qui offert filias, vel filios monasterijs, vt fiât monachi ibi, vbi essentialia non seruantur. p. m.

52 Qui vtens vsu rationis ob metum mortis animæ, vel corporis, &c. vouet, & mox non implet votum; peccat: est tamen aliquis timor impediens.

53 Qui vouit v. g. se nunquam bibiturum vinum; toties, quoties bibit, peccat mortaliter, etiam decies in die.

54 Qui vouit de se bonum, sed impediens maius bonum: facere potest maius bonum, vt vouens profiteri religionem laxiorem, potest profiteri strictiorem.

Qui vouit aliquid certo tempore non respiciendo principaliter tēpus, sed rem, quam vouit, veluti adiacēs, & onus temporis: si non implet eo tempore, tenetur sub p. m. deinde quam primum poterit implere.

55 Qui vouit, & se pœnitet vouisse, si adimplet, non peccat, si non habet animum adimplendi, peccat.

Qui vouit aliquam abstinētiā.

& dubitat, an possit adimplere, si votum violat absque dispensatione superioris, quem facile posset adire, peccat.

Qui vouet votum, quod per se adimplere non potest, & per alios adimpleri non curat, peccat in tribus casibus. Primo, quando votum tacite extenditur ad id. Secundo, quando vouit id, quod per se nullatenus potest implere. Tertio: quando sua culpa est factus impotens, pec. morta. sed oppositum est verius cum Silu. verbo votum 2. q. 10.

56 Hæres non adimplens vota realia defuncti, p. m. sed non tenetur ad vota personalia, nec ad res, quæ realia vota sequuntur, porro ad votum partim personale, partim reale, si vouens vtrumque expressit hæres tenetur ad partem realem: si personale tantum expressit, ad nihil tenetur.

57 Qui subreptitiè impetrat voti dispensationem, peccat, & est inanis dispensatio: qui sine causa iusta impetrat, & qui dispensat, vterque peccat, sed non semper mor. nisi quando oritur scandalum notabile.

58 Credere pertinaciter, licitum votum esse malum, est hæreticum.

Coniux vouens continentiam, si petit debitum, peccat mortaliter: & coniux de cuius cōsensu vxor vouit, si reddat, p. m. quia consensit peccato illius, non autem si petat.

59 Quando vterque coniux vouit de consensu vtriusque si vnus fornicatus est, vel debitum petit, alter non debet frangere suum votum; sed si timeretur fornicatio, petat dispensationē à Papa, quia Episcopus regulariter non potest, sed si tantum pactum fecerunt, se continendi ad certum tempus, vt vsque ad Pascha, possunt ad inuicem remittere pactum, & conuenire; immo si videt socium pernituisse pacti, & procliuem ad rem, & facile casurum, debet reddere debitum.

Votum vnius coniugis sine consensu alterius de non reddendo, vel non petendo debitum, est illicitum, & potest dissolui ab altero coniuge.

Votum non habendi copulam, nisi quando mos est gerendus coniugi alteri est licitum, & tenet; quia sibi soli facit præiudicium.

Si coniux sine consensu alterius vouit nō habere copulam carnalem, vel profiteri religionem, non valet votum in præiudicium alterius con-

iugis in petendo, & reddēdo debitū, sed valet in præiudiciū suū; vt in præcedenti casu dixi, & mortua coniuge tenetur seruare castitatem. Verum si denuo vxorem ducat, tenet matrimonium.

Vxor non potest vouere in præiudiciū mariti, nisi de consensu ipsius: & si contentiens reuocet, & renuat, peccat, & vxor excusatur ab implendo voto. Quid de consensu continentia? vide inferius cap. 16. num. 31. Si verò vir vouit non in præiudiciū vxoris, votum tenet.

61 Virgo vouens votum, quod nupta adimplere non potest sine præiudicio viri, qui nō cōsentit, excusatur, sed mortuo viro tenetur adimplere: excipitur votum succurrendi terræ Sanctæ, si non adest periculum incontinentiæ, de quo infra num. 74.

62 Coniux sine licentia alterius non potest sumere habitum Tertiarij.

De irritatione, dispensatione, & commutatione Votorum.

63 **I**rritat votū ille qui sine causa, sed ex mera voluntate sua votū annullat, dispensat, qui cum causa

iusta

iusta, & rationabili votum relaxat, sine aliquo alio onere: commutat, qui in æque bonum cum causa rationabili, vel in melius bonum sine causa transfert.

64 Tantū prælati Ecclesiastici habēt facultatem dispensandi, & commutandi. Sed multi alij, vt pater, curator, maritus, superiores possunt irritare.

65 Pater, & eo deficiente, mater, vel tutor possunt irritare omnia vota tã realia, quam personalia, quæ fiunt à pueris, qui ætatis defectu non possunt matrimonium contrahere: & pueri nō tenentur amplius ad vota, etiam si deinde parentes consenserint, nisi de nouo ipsi voueant, vel ratificent. Idē dicendum est de Prælati respectu religiosorum; sed parentes, & curator, si filij sunt in ætate matrimonij, non possunt irritare eorum vota personalia; quæ eorum iuri non præiudicant, licet accessorie sint realia, vt votum religionis, vel castitatis. Possunt tamen irritare vota realia, vel personalia præiudicantia.

Maritus non potest irritare vota vxoris, nisi in quantum sibi sint in præiudicium, vel nisi ipse admitteret notoriam fornicationem carnalem,

vel spiritualem, similiter neque vxor vota mariti. Dominus potest irritare vota sui serui, quæ vergunt in suum præiudicium.

Votum de non peccando, vel non peccando venialiter, non valet: de non peccando mortaliter, vel non, valet, vel propter difficultatem, facile ab ordinatio potest relaxari.

Nulla transgressio voti de re leui est peccatum mortale, sed tantum v. vt transgressio voti de non peccando v. est venialis.

Religiosus superior potest irritare votum subditi professi de non peccando hoc p. m. vel hoc v. Sed non potest votum de non peccato etiam ven. subditi noniti.

Vota personæ secularis ingrediens religionem ipso facto commutantur in votum solemne religionis.

Votum solemne eius qui non habet ætatem ad contrahendum matrimonium, non tenet.

Maritus potest irritare vota vxoris, quæ fecit antequam nuberet, si marito præiudicant.

66 Vota irritata v. g. à marito, vel patre mortuo marito, vel patre nõ obligant, nisi expresse vouerint, se aliquid factu

ros, quādo fuerint liberi a subiectione.
67 Vota religiosorum de materia, nec in genere, nec in specie sibi prohibita, obligant ad observationem, donec irritentur: de materia verò prohibita, licet alioqui licita, non obligant, donec approbentur.

68 Vota iuuenum, qui possunt mereri, & peccare, sed defectu ætatis non possunt contrahere matrimoniū, tenent, excepto voto solēnis religionis, tamen possunt irritari a parentibus.

69 Vota religiosorum, quæ suæ regulæ, & iussis Superiorū non repugnant, tenent, & obligant: sed Superior voti præmonitus mera sua voluntate potest illa irritare, & annullare.

70 Vota principaliter personalia eorum, qui sunt apti ad matrimonium, licet sint accessorie tangentia res temporales, non possunt irritari a parentibus, si non sunt nocumento, vel iniuriæ rei familiaris, regimini, vel potestati parētis. Vota verò realia principaliter possunt irritari.

71 Parentes possunt irritare votum solemne pueri non apti ad matrimonium, antequam ætatem attingat; possunt etiā irritare votum simplex post ætatem impletam, dummodo non sit

iam ratū, quod fit cū puer sciēs nullitātē, illud de nouo validat: secus si nescit, & putat se obligatū, & obseruat.

Qui circa hæc peccant mortaliter.

72 **Q**ui sine auctoritate irrat, dispensat, vel commutat votum, vel vbi, & quando non potest, peccat mortaliter.

Religiosus mendicans, qui prius dimittit habitū suum, vel sumit habitum regularium canonicorū, & deinde petit dispensationem à Papa, peccat mortaliter.

73 Superiores, qui prius consentiūt suorū subditorū voto, & deinde irrat illud sine causā, p. m. & tūc subditus si nō obseruat votum, nō peccat.

74 Subditi, qui non implent vota, quæ non vergunt in damnum dominorū, peccant mort.

Clericus habens beneficium, qui non implet vota grauitè non præiudicantia suæ Ecclesiæ, p. m.

Clericus, vel religiosus vouēs rem prohibitam sine conditione, si placet Superiori; vel rem non prohibitam sine cōditione, si non displicet, p. m.

Quis dispensare, aut cōmutare vota possit.

75 **S**olus Papa, & qui ab eō auctoritatem habet, potest super quin-

que votis dispensare, id est, perpetuæ continentiæ, religionis, peregrinationis in Ierusalem, ad urbem Romam, & ad S. Iacobum Compostellæ.

In reliquis votis possunt dispensare Episcopi, vel qui Episcopalem auctoritatem habent, vel aliqui ex privilegio particulari.

Episcopus licet non possit dispensare in voto simplici perpetuæ castitatis, tamen potest dispensare in voto ad tempus, ut per annum, vel in voto de non nubendo.

76 Papa non potest pro mera sua voluntate, sine iusta causa dispensare, vel commutare vota: & proinde dispensatus a voto sine iusta causa securus non est: est autem causa sufficiens, quæ reddit complementum voti malum, vel inutile, vel in præiudiciû maioris boni: ob quorû aliquod, si est manifestû, potest non adimplere votum sine dispensatione. Causæ etiã ad dispensationem sunt leuitas seu facilitas vouentis, vel imbecillitas, necessitas, vel utilitas publica, vel priuata.

77 Munus in voto promissum, non est dandum ei, cui est promissum, si facta est dispensatio, vel commutatio.

78 Commutatio votum, v. g. peregrinatio

nationis, debet considerare qualitatē personæ, & expēsas, quas in executione voti erat factururus, non computatis iis, quas domi erat factururus, & cōmutare expensas, in opera pia, laborem vero in ieiunia vel orationes.

Si impedimētū pro executione voti est temporaneum, commutans solum potest concedere dilationē temporis.

Potest dispensari in voto de cōferendo aliquo munere vel dono. v. g. Ecclesiæ tali sine consensu eius, cui factum est votum.

79 Quilibet simplex sacerdos potest in articulo mortis absoluerē ab omni peccato, excōmunicatione, & fractione voti; sed non potest dispensare, vel commutare vota.

Qui non habet ampliorem auctoritatem quā commutandi, non potest dispensare, & qui habet auctoritatem dispensandi, non potest commutare.

Mendicātes possunt dispēsare in casu, in quo possūt Episcopi, præterquā in peregrinatione ultra duas diētas.

Per diploma vel bullam Papæ, in qua conceditur, vt confessor possit dispensare, nisi confessor dispēset, semper vota tenent.

Vota quæ fecerunt maiores seu an-

tiq̄iores alicuius populi ex vi pacti, obligant populum præsentem sicut iuramenta.

80 Commutatio votorum ex vi Cruciatæ debet fieri in vtilitatem ipsius cruciatæ, similiter & de iubilais, &c. quando dicunt in vtilitatem ipsius loci esse faciendam.

Qui vouit simpliciter castitatem, & contrahit matrimoniũ, antequã consummet, tenetur ingredi Religionem.

Qui vouit ingredi religionẽ, & fornicatur, nõ peccat contra votũ, immo si contraxit matrimoniũ, & consummauit, potest petere, & reddere debitũ sine peccato, & sine aliqua alia dispensatione; non autem sic, si vouerat simpliciter castitatem. Immo cõtrahẽs, & consummãs facit duo peccata.

Per Cruciatam potest dispensari in voto post ipsius cõcessionẽ factõ, sicut potest quis absolui de peccatis post concessionẽ ipsius ab eo commissis.

DE BLASPHEMIA.

81 **H**Aeresis est discredere. Blasphemia est dicere corde, vel ore, vel scripto aliquid contumeliosum cõtra Deũ, vel Santos eius: vel tribuendo Deo quod illi non conuenit, vel auferendo quod conuenit, vel quod est Deo dando creaturis

dandum, & est grauissimum peccatū
nec sine grauissima pœnitentia debet
absolui, & debet corrigi blasphemus,
etiam si emendatio non speretur, dā-
modo fiat sine proprio periculo.

82 Qui verba blasphemix dicit, si at-
tendat quid verba significant, id est,
esse blasphemiam, & cum delibera-
tione dicit, etiam si iratus dicat, vel
iocose. p.m. si verò iratus nō aduertit
quod dicit, p. v. Verum si ex praua
consuetudine illa dicat, ita vt si ad-
uerteret non diceret, non p.m.

Qui iniuriosè Deum vel Sāctos no-
minat aduertens, vel pudenda ipsorū
membra explicans etiam ioco, p. m.
non autem, si corpus vel sanguis Dei
nominetur.

Qui simpliciter maledicit creature
irrationali p.v si verò in quantum est
creatura Dei, mortaliter.

87 Qui officio diuino admoniti ad-
miserent cantilenas turpes, & prophā-
nas, voce, vel instrumentis, pec. mort.
nisi ignorantia excuset.

88 Fur, qui est furatus aliquid, si in-
terrogetur à iudice non cōpetenti, vel
non iudice, an sit furatus tale quid,
potest secura conscientia respondere
simpliciter, non sum furatus, intelli-

gendo

gendo intra se tali die, vel anno.

Iuramentū comprehendens actū pro tēpore quo est licitus, & quo est illicitus factū sine restrictione, ligat pro tempore, quo actus erit licitus; vt qui generaliter sine causa iurat, nunquam intrare talem domum, iuramentū est vanum: sed si illa domus incipit habitari à muliere suspecta, cuius cōversationem tenetur ille evitare; iuramentum eum ligat pro tempore illius habitationis: sed si iuramentum fuit restrictū ex natura verborū, vel ex causa ob quam fit, non obligat, vt qui iurat non intrare domū, donec mater eius ibi habitet, vel vt vitet bonam eius conuersionem: si deinde domus habitetur à muliere suspecta sibi, iuramentum eum non ligat; licet si domum adeat, aliunde peccet.

De tertio praecepto: Sabbata sanctifices.

Cap. XIII.

De obseruatione festorum.

NOta, quod omnia festa Christi-
norū, etiam Dominici diei sunt
tantum de iure humano, & ideo non
obligāt cū tāo rigore, quāto festa ve-
teris legis: nec his festis praecipitur
cultus interior meditādi, qui licet sit

finis,

finis, tamen cum sit alius à re præcepta, non cadit sub præcepto: sed præcipitur cultus exterior, id est, audire Missam cū proposito & attentione, & se abstinere ab operibus seruilibus exterioribus.

3 In festis non omnia opera prohibentur, sed quæ propriè seruientibus conueniunt, non autem communia seruis cum dominis.

Septem operum genera in festis licitè exercentur. Primo, ea quibus in diuino cultu Deo seruiamus. Secundo, quib' spiritualia exercemus, vt docere verbo, & scripto. Tertio, quæ necessaria sunt ad propriam salutè. Quarto, quæ ad salutem corporalem proximi. Quinto, quæ ad euitandam damnum imminens sibi vel proximo. Sexto, quibus parantur cibi, per consuetudinem Ecclesiæ. Septimo, piscari per consuetudinem.

Quinque opera non seruilia sunt prohibita iure canonico. Nundinæ, seu mercatus iudiciæ ciuile, vel criminale, iuramentū, nisi pro pace, vel necessitate aliqua, processus in iudicio, nisi pietas, vel necessitas urgeat.

4 Non omnia quæ possunt fieri ob necessitatem, possunt fieri ob pietatè;

vt sunt opera seruilia, quæ ex sola intentione operantis diriguntur in pietatem: opera verò, quæ immediate tendunt in cultum Dei, & eorū præambula, quæ dilationem non patiuntur, possunt fieri.

Proposuitum & intentio principaliter lucrandi non facit opus ex suo genere non seruale, seruale.

Festa in singulis Regionibus, quæ lex, vel consuetudo præscripta, vel constitutio Synodalis non abrogata præcipiunt, sunt obseruanda.

Festa sunt obseruanda secundum consuetudinem præscriptam. v. g. à media nocte ad mediã noctem: & eodem modo, & tantum sunt obseruanda, quomodo, & quantum consuetudo illius regionis præcipit.

Aduena debet obseruare festa secundum morem illius loci, vbi est, & non illa quæ sunt suæ patriæ, sic operarij externi. Sic non peccant, qui in die festo suæ regionis audito sacro transeunt ad laborandũ in alia regione, vbi festum non obseruatur, quia festum, vbi te inuenit, ibi te obligat.

Qui peccat mortaliter cõtra hoc præceptũ.
 6 **Q**ui faciunt opera seruilia, vel illa quinque prohibita in dieb⁹ festis

nili exiguitas, vel licitacōsuetudo, vel necessitas spiritualis, vel corporalis salutis suæ, vel proximi, vel detrimētū imminens rebus suis, vel proximi, quod nō potest præueniri, nec differri excuset. Sic excusātur agricolæ qui laborant ob periculū, caupones, & qui vendunt ea quæ conducunt festis, vt vinū, fructus, muliones mulis oneratis sarcinas vehentes, sed nō debent discedere è sua domo, vel hospitio, nisi audita missa, iter faciētes audita missa, possunt iter suū peragere. Item excoquentes vitrū, tegulas, &c. Tondores aperiētes venas. Itē subditi, & serui cōpulsī ab heris seruilia facere in festis. Item vxores, liberi, agricolæ cōpulsī, & intelligitur, quando nisi id facerēt in dānum corporis vel reale inciderēt: & possunt accipere stipendiū, dummodo id non fiat, vel præcipiatur in contemptum diei festi.

Qui vēdit, vel emit die festo cōsumendo in hoc multū temporis. p. m.

Vbi est consuetudo præscripta, & nulla noua prohibitio, in nundinis, potest fieri negotiatio.

¶ Tondere barbam in die festo, non est pecc. mort. ob paruitatē materiæ, & si adsit causa, nec est veniale. Item

puicari puices, qui morā non patiuntur, dētur tamen eleemosynæ Ecclesie viciniori. Item licitum est molere in molendinis, vbi non est magna occupatio, non tamen in piltris, excepta magna necessitate.

10 Qui laborat in dieb⁹ festis (audita missa) pro pauperib⁹, sed principaliter propter aliquod cōmodum, vel amicitiam, vel cognationem, vel propter paupertatē, sed non magnam, p. m. In maiori festo maior causa requiritur.

Qui sine magna & vrgenti necessitate accommodat pontes, vias, p. m.

10 Qui aliter se sustentare nequeunt, possunt laborare diebus festis audita missa, dummodo euitent scandalum.

11 Nō peccat qui diebus festis audita missa venatur, etiā quæritus gratia.

12 Qui in die festo mittit iumentum onerata vt vtilitatē alterius diei festi, in quo essent impedita lucretur, p. m. nisi adlit necessitas, vel consuetudo, & non audita missa, p. m.

13 Licet facere in die festo opera nō ieruita, sed prohibita ob solam misericordiā, & pietatē, sine necessitate, vt ferre iudicium rusticis die festo.

14 Qui trāscribit librum, vel instrumentum, & transcribendo componit

librum. p.m. licet scribere nō sit opus
seruile etiā ob lucrū: sed trāscribere.

Scribere instrumētū de reb⁹, quæ li-
cité sūt die festo, vel pulsare organa,
vel instrumēta, & cātare, siue ob que-
sitū, siue animi gratia non est peccatū.

Cōsiliū dare, informare aduocatum,
etiam scripto, legere quācūq; facul-
tatē ob lucrum die festo, nō est pecc.

15 Excōmunicatio lata de nō violan-
do festo est intelligenda iuridicē, ni-
si necessitas cogat, alioqui contine-
ret errorem intolerabilem.

16 Qui audita missā consumit dies
festos in ludis licitis, vel choreis, vel
vagando, non p.m.

Item necessitas indubitata excusat
ab obseruatione festi sine licētia Epi-
scopi. Immo contradicēte Episcopo,
modo euitetur scādalum, sicut excu-
sat à ieiunio. Nemo autem tenetur
sub mortali peccato conterere se de
peccato mortali die festo.

Qui missām non audit die festo, vel
non cum mediocri attentione, sicut is
qui sponte distrahitur in impedia-
tia attentionem, pec. mort.

18 Qui obligatus non soluit suo tem-
pore horas canonicas, vel pœniten-
tiam iniunctam, p.m.

Qui

Qui eo tempore, quando nullum aliud remedium est suæ salutis, vel proximi, Deum non orat, p. m.

19 Qui inter missarû solēnia nō offert aliquid cum possit, & est scādalū, & dat occasionem, ne maior pars populi offerat, vbi est consuetudo antiqua, saltem à decem annis, p. m.

De IIII. Præcepto. Et honora patrē, & matrem. Itē: Honora proximū. Cap. XIII.

1 **D**ifferunt religio, pietas, obseruantia.

2 Pater potest obligare filiū ad peccatum mortale in re magni momenti spectante ad suam potestatem.

3 Sub nomine patris veniunt primario genitores, cognati, patria, amici, cōseruātes, & secundario Gubernatores ecclesiastici, seculares, curatores, magistri, pædagogi, & largē omnes ab Adamo descēdentes, qui quādo offēdūtur, non est circunitātia necessārio dicēda, nisi sit pater, mater, vel superior, habens potestatem super eos.

4 Honor hic intelligit̃ in amādo, obediendo, honorando, corde, ore, opere.

5 Itē præceptū de diligēdo proximo non hic numeratur, quia est origo sequentium præceptorum, sicut primū fuit origo præcedentium.

6 Amor honest⁹ proximi duplex, naturalis, & diuin⁹, prior ille est duplex, vnus est amicitia, alter cōcupiscētia: hic posterior est caritas qua eū diligimus, quatenus est capax & aptus sicut nos ad beatitudinē æternā obtinēdā.

7 Tenemur in genere amare proximū semper & ad semper, nisi sit in inferno iam damnatus.

8 Item quando inimicus veniam postulat, tenemur ostendere illi signū amoris, saltem naturalis.

9 Item tenemur ei auxiliari, quando est in extrema necessitate spiritali nostri auxilij, v.g. si baptizādus esset, vel admonendus in necessitate tali. Item tenemur amare amore saltem naturali & ei auxiliari in extrema necessitate temporali.

10 Commendatur hic modus dicēdi, & salutandi alios: *Dominus te sanctum faciat*, sicut oppositum damnatur.

Qui filij peccent mortaliter non honorando parentes.

11 **Q**ui grauit^r odit, vel graue damnum desiderat parentibus, peccat mortaliter; & est circumstantia necessario confitenda.

Qui eos semper toruo aspectu inruetur, & licet in corde diligit, tamē

semper sic aspere alloquitur, ac si odisset, vel raro signa amoris ostendit, pec. mort. quia parentes sunt etiã ore honorandi.

12. Qui non vult obedire in pertinentibus ad gubernationẽ domus, vel rei familiaris, p. m. nisi ex incogitantia, & absq; cõtẽptu & obstinationẽ id fiat: in aliis verò nõ obedire nõ est p. m.

Qui nõ obedit in his, quæ p̄tinẽt ad bonos mores, vel salutẽ animi, quale est fugere scandala, ludos prohibitos, meretrices, & huiusmodi, pec. mort.

Qui parentes percutit etiam leuiter, vel iniuriis afficit deliberate, vt merito eos prouocet ad iracundiam notabilem, p. m.

Qui ex animo maledicit parentibus mortuis, vel viuis, p. m. si ore tenus, venialiter.

Qui accusat, parentes alicuius criminis, nisi sit hæresis, vel proditio Regis vel reipublicæ, p. m.

Qui parẽtes ita cõtẽnit, vt putet sibi dedecus esse haberi pro filio taliũ parentũ; & hoc ex cõtẽptu, p. m. aliter si ex incommodo id faciat nõ peccat.

Qui desiderat mortẽ parentũ ob hereditatẽ, vel parẽtes captiuos nõ redimit, vel insanos non curat, vel testari

phibet, vel auertit, ne restituât, p. m.
 13 Qui parentibus in graui necessitate nō subuenit ex propriis, si parētes non habent propria, vel officium, quo possint sibi prouidere, dum modo tale officium non sit suo statui dedecori, aliter non tenetur ex propriis.

14 Qui fili⁹ parētibus in extrema necessitate cōstitutis, & illius ope egētibus ingreditur religionē, vel ingress⁹ etiā profess⁹ nō egreditur, si verisimiliter potest eis subuenire, p. m. In necessitate verò nō extrema, sed tali, q̄ obliget filiū, & nō alios, si ingreditur, peccat; si est ingressus, & professus nō tenet egredi, sed in religione eos adiuuare, quātū potest: adde, si necessitas hæc præcessit ingressum, & cū egressu potest subleuari, tenet egredi.

15 Filius nolēs accipere vxorē, quam pater præcipit, vt sopiātur periculosa inimicitia, vel accipiēs indignā se sine cōsensu patris, vel sine rationabili causa, vel tali, q̄ corā Deo iusta illivideat, p. m. Idē de filia nubēte cōtra volūtate patris, sed nō potest exhæredari.

16 Filius non restituens vsuras inuētas in hæreditate paterna, p. m.

Filius ex auaritia vel negligētia diu differens soluere debita, & legata te-

stamenti paterni p. m.

17 Parētes notabiliter negligētes, pui-
dere necessitati spirituali, vel corpora-
li filiorū, nulla causa impediēte, p. m.

Mater sine causa proprio lacte filiū
non nutriens, peccat venialiter; nota-
biliter negligens eligere bonam nu-
tricem, & providere vsque ad trien-
nium necessaria, p. m. post triennium
spectat ad patrem, si potest.

Parentes, qui ob auaritiā exponūt
filios ad hospitalia pauperum, vel in
locis publicis, vel priuatis pec. mort.
Qui nolunt filias etiam spurias dota-
re cum possint, peccant mortaliter.

Parentes qui reuocant sine causa
vota filiorum facta cum eorum bona
venia, peccant mort.

Parentes, qui dolo, vel vi reuocāt
filium à religione, quam in sufficien-
ti ætate fuerat ingressus, p. m.

Parentes, qui post votum filiorum,
in ætate discretionis factum cōtinen-
tiæ vel religionis, consulunt, vel co-
gunt eos ad coniugē eligendam, p. m.

Qui filium vel filiā donis, vel mi-
nis cogunt intrare religionem, excō-
municātur à Cōcilio Tridentino sess.
25. ca. 18. Similiter qui impediunt.

18 Parētes permittētes filiabus ama-

cores ob malum finem, vel à probabili-
liter suspectis sodalitiis, v g. aliquarū
feminarum eas non separantes, pec-
cant mortaliter.

Qui non reprehendit filiam turpē
vitam agentem, vel vtentem fucis, &
irritamentis ad inducendum aliquem
ad peccatū mortale, pecc. mortaliter.

Permittentes sponſis filiarum ūa-
rum amplexus, vel tactus impudicos
cum illis peccant mortaliter. Ideo
non permittendum, vt sponſi cum ūis
sponſis ūoli in ūecreto conuerſentur.

Oūcula, & amplexus ob ūolam de-
lectationem inde percipiendam, ūunt
licita ūponſis.

19 Maritus p̄cipiens vxori aliquid
contra aliquod p̄ceptum diuinum,
vel eccleūiasticum obligans ad mor-
tale, peccat mortaliter.

Maritus atrociter, & ūupra modum
percutiens vxorem, (cum nec ūeruum
ita percutere debeat) peccat mortal.

Maritus, qui cauūa iniuriādi, vel in-
famandi notabiliter vxorem, delibe-
rate p̄fert aliquod verbum, licet ex
natura ūua minime iniurium, peccat
mort. vel ūi ūine animo infamandi, vel
iniuriandi, p̄fert verbum ūua natu-
ra aptū ad infamādum cum periculo

probabili infamiae, & si inde non sequatur infamia, pecc. mortal.

Vxor notabiliter inobediens viro in regimine domus, & familiae, & bonorum morum. p. m.

Vxor nolens sequi maritum alio migrante, p. m. nisi pactum praecesserit, ne maritus alio migraret: nisi superuenerit iusta necessitas, vt morbus, vel capitalis inimicitia: nec tenetur sequi maritum vagabundum si antequam coniungerentur, non erat vagabundus, vel hoc mulier nesciebat; nec si vir ob turpē causam vagatur, vel ipsa exponeretur periculo peccati, vel mortis.

Vxor iracundē, vel litigiosē prouocans maritum ad culpam mortalem, id sciens, vel scire debens, p. m.

Vxor contemnēs praestare debitam subiectionem viro, vel eius iustum preceptum non implens, v. g. vt exuat superflua, commutet mores in compositos, p. m. si verò sit sine contemptu, non semper est peccatum mortale.

Qui Domini erga famulos, & seruos, vel subditi erga superiores peccēt mortal.

21 **D**omini negligētes notabiliter ea, quae pertinet ad conscientiam suorum seruorum, vel famulorum, vt. v. g. Christiane viuant, ne as-

ſueſcant iuramentis, vt ſeruent præcepta Dei, & Eccleſiæ, nō procurātes eis ſuo tempore extremam vñtionē, vel confirmationem. p. m.

Dominus habens neophytum, & non docens eum per ſe, vel per aliū doctrinam Chriſtianam, & quahter vitam agere teneatur, p. m.

Dominus notabiliter negligēs noſſe peccata manifeſta ſeruōrum, & famulōrum, vt corrigat, & incorrigibilem verbis, vel pœna, à domo eiiciat, vel ei neceſſaria neget, ſi ſic fuerit ſpes correptionis, ſin minus, retineat domi, adhibendo remedia quæ poterit.

Dominus prohibēs (non dico non conſentiens) ſeruis concubinariis ducere vxorem: ſed fuſius de hoc in materia de matrimonio.

22. Subditus notabiliter contemnens ſuperiores, vel denegās eis notabilē, & debitum honorem, licet ſint dyſcolli, & mali, p. m.

Leges iuſtas Superiorū violās putās neminē in aliū poteſtatē habere, p. m. & eſt hæreticus & excōmunicatus: ſi verò violat, quia nō vult ſe ſubmittere, eſt peccatū inobediētix; ſi ob alias cauſas, poteſt eſſe peccatum mortale vel veniale, & aliquando nullum.

Qui peccent circa dilectionem proximi.

Qui nec se, nec proximum amat amore caritativo, id est, propter Deum & velut capaces alterius vitæ, vel tempore quo id facere tenetur amore naturali.

Qui excludit aliquem à cōmunionē generali suarum orationum.

Qui habuit animum non diligēdi, vel non subueniēdi alicui, casu quo hoc esset ei necessarium ad salutem.

Qui amat aliquid aliud creatum firmiter quā suā animā, vel suum corpus, plusquā animā proximi, vel bona tēporalia & fortunæ, seu honores, plusquā suum corpus, vel proximi, ita ut non opituletur in necessitate: in amore enim debitus ordo est seruāndus, id est, ut firmiter amemus Deum, hoc est, pluris faciamus eum, etiamsi nō intētius seu feruentius quam alia omnia.

24. Qui tantum amat aliquid creatum, ut sit paratus Deum mort. offendere animo vel opere ppter illud.

Qui optat ut aliquis mortaliter peccet, vel dānationē eternā incurrat, vel ad hoc Deū orat, vel hoc animo malo dicit, vel excōmunicationē procurat, eo animo, ut si rem nō restituat, dānetur, & alia huiusmodi amittat.

Qui

Qui nō reprehēdit, aut nō denūciat proximū cū debet, aut aliter quā debet, p. m. qui iniuria affectus aliquem odio & rancore prosequitur, p. m.

25 Quilibet enim offensus tenetur relinquere odiū & rancorē malum nulla facta satisfactione. Nō tenetur dimittere rancorē bonū, i. quo quis appetit, vt delictū per Iudicē castigetur: Immo aliquādo illū tenetur cōcipere & conseruare, nec tenetur cōdonare satisfactionē iniurię, & aliqui non possunt condonare etiam, si velint; non tenetur eum alloqui, vel signa amoris ostendere, nisi in tempore necessitatis. Item qui prius offendit, debet prius reconciliationem petere.

26 Qui se exponit periculo peccandi mortaliter, vt qui dubitat de aliquo an sit m. & committit, vel qui omisit confiteri, vel qui facit contra conscientiam dictantem in particulari, & indiuiduo esse peccatū mort. is p. m.

27 Qui sine verecundia, incommodo, & dedecore, potest impedire, ne quis peccet mortal. & non impedit: nisi permittat eum cadere in maius scelus, vt mox apertius corrigatur: sunt alii casus liciti, de quibus infra cap. 24. num 16.

28 Qui aliis fuit causa peccādi mortali, cōsilio, ope, fauore. Nō peccat qui cū iusta causa aliqd petit, licet putet futurā occasionē hāc petitionē ei peccādi; vt qui in necessitate ab vsurario petit mutuum non peccat; secus si id faciat sine necessitate, vt si à sacerdote iniquo petat filium bāptizari; petit enim rem licitam modo illicito.

29 Qui facit vel dicit aliquid, q̄ de se nō est mortale, sed tamen facit vel dicit cū intentione inducēdi alterū ad mor. p. m. Immo si sine intētionē tali, facit aliquid, q̄ prę se fert speciē pec. mort. & factum in tali loco, & coram talibus, sufficiens est arbitrio, boni viri ad inducendū alterū ad p. m. & si res de se erat pec. mort. debet etiam confiteri circumstantiam scandali.

30 Qui ex mera volūtate absque necessitate vel vtilitate aliquid facit, qd̄ credit alleciturum proximum ad p. m. vt fœmina, quæ sine causa se exhibet videndam illi, quem scit de facili se concupituram, etiam si ipsa non intendat hoc, p. m. excusatur tamē multis de causis, vt ne inurbanitatis arguatur, &c. Sed quid nā dicendum sit de fœmina, quæ propter inanem gloriā se fucat: vide infra cap. 16. nu. 19.

31 Qui abiq; causanecessaria, vel vtili vitur familiari consuetudine mulieris suspecte, aduertēs scādālū, aliorū & contēnens p.m. etiam si ipse sit sine mala cogitatione. Item qui frequen-
tat moniales non clausas cum icandalo & murmuratione populi. Itē qui domi suæ retinet cognatam, siue extraneam, de qua alij male suspiciantur.

32 Qui dat alteri occasionē peccandi, id est, scādālū actiuū mortiferū, hoc est, quod qui eū dat, mortaliter dando peccat, quæ definiiri potest, illa quæ datur per pec. mort. aut cū intētionē principali, vel minus principali inducendi aliū ad peccat. mortal. aut ad id adiuuādo, vel cōtēnendo salutē spirituales proximi, aut ad id saltem interpretatiue cōsentiēdo: ex hac definitione multi casus soluntur, in quibus datur talis occasio, & peccatur m. vt qui corā aliquo mortaliter peccat.

35 Item qui intentione principali inducendi aliquam personam ad p.m. dat elemosynam, alloquitur, inuisit, docet, cōsultat, vel id facit nutu, blandimentis, tactu, obsequio, munere.

36 Itē qui vel facit, vel reficit idola, vel templa Paganis, Hebræis, Turcis, Hæreticis, vel aliquid facit, cuius pri-

cipaliter

cipalis vsus est, p. m. Item qui audita missa, alios, qui missam nō audierint, detinēt sono, iocis, choreis, ludis, spectaculis, & aliis occasionibus tēpore missarum, p. m. ex eo solo, quod parvipendunt salutē spiritualem proximorum, dicentes nil sua referre, cū ipsi audierint iam sacrū. Item qui vel que se ostendūt, ita vt pudenda per subtile velum videantur, hoc enim cōmuniter ex natura sua inducit ad p. m. nisi iusta causa, id est, infirmitatis excuset. Item qui sponte fit obuiam personæ, quam scit casuram in concupiscentiā mortiferam, vel iram, licet sine intentione, vt illa peccet hoc faciat.

37 Non pec. mortal. mulier, quæ sine intentione, & cōtemptu mortifero ita se ornat, vt credat aliquem ex populo casurum in concupiscentiam ipsius, vel iram, nesciens aliquem in particulari, vel non aduertens, vel si sciat aliquem, tamen intelligit illum ex sua malitia, praua consuetudine, & habitu peccare, & sic nec est pec. mort. credere aliquem indeterminatum in ciuitate, vel monasterio esse malum.

Excusantur a mortali: scurræ, & alij, qui dant magnam occasionem ridendi, edendi, bibendi, vestien di, loquen-

di, modo ista nimietas non attingat culpam mortalem.

Excusatur vir, vel mulier qui dicit aut facit aliquid, vt ad amorem vanū vel ad p. v. tantū alliciat; vt qui blanditur, videt, alloquitur fœminam, non vt eam moueat in culpam carnalē, in tactus, vel motus ad delectationē, sed vt illa delectetur suo colloquio, aspectu, ornatu, & amet sine fine vel delectatione mort. licet hoc periculosū sit.

38 Commodare arma, vel vendere pigmenta, chartas lusorias, talos, &c. de se non est malum, sed aliquando potest esse peccatum mortale.

Qui impetant, dant consiliū, precātur ad hoc vt alij peccent v. g. percutiant, occidant, fornicentur, etiam si fiat tantum ad tentandam illorum virtutem sine animo, vt faciant ea, immo displiceret si facerent, peccant mortaliter, tamē potest quis parato offerre occasionem peccandi, vt mox fructuosius corrigatur, vt supra dixi, sed non inducere eum ad peccandum.

39 Nō peccat qui à parato ex sua malitia ad peccandum, petit rem ex se bonam, quæ tamen est materia, qua ille exercet peccatū: sed peccat, si petit, vt peccet, vel faciat, quæ ex se est pec-

catum;

catum; Vt, nō peccat, qui petit mutuū ab vsurario dante sub vsura: sed peccat si petit ad vsuram: sic qui petit ab infideli vt iuret, non peccat, sed si petit, vt iuret per suos Deos, peccat.

40 Non peccat, qui deponit suam pecuniam apud nummularium vsurarium, habentem propriam pecuniam ad vsuras; sed peccat, si deponat apud non habentem.

Nō peccat, qui hominem deliberatū ad committendum maius peccatum inducit ad minus, v. g. si vult occidere, vt tantum percutiat. Si vult adulterari, vt fornicetur.

Petēs quod in se bonū est ab eo, qui potest illud benefacere, sed scit illū peccaturū ex malitia, non peccat, si sit sine contemptu salutis proximi, & sine consensu & auxilio ad hoc.

41 Inducens peccatorem sacerdotem ad celebrandum, quē scit nō venturū ad poenitentiam: si non est notorie excommunicatus, & suspensus, & est paratus & obligatus, & ex malitia peccat, nō peccat mort. nisi fiat ex contemptu salutis ipsius & malo animo.

Non peccat qui petit ad administrationē iustitiæ, vel iustā gratiam à tyranno iniuste occupante Rempublicam

Caetanus in suumula ver. Tyrannus.
 42 Qui introducit mulierē ad religio-
 sū, vel iuuenē ad tētandā eius castita-
 tē, seu qui sollicitat, vel petit aliquid
 inhonestum ad sciendū eius respōsi-
 onē, licet sine animo peccandi, p. m. nisi
 ex qualitate personarū, sine, & modo
 eliciatur circumstantia moderās vim
 verborum inductiuam ad peccatum.

Non p. m. qui tangit amore hone-
 sto & iocoso, sine mala intentione pe-
 ctus mulieris, mammillas, manū pre-
 mit, pedem tāgit. Immo vbi mos est,
 amplectitur, osculatur, licet vterq; sit
 iuuenis, dummodo non sit aspectus,
 vel tactus partium obscēnarum.

43 Non peccat qui erigit studia do-
 ctina, & vniuersitates licet ibi multa
 peccata fiant contra Vuieless.

Artifices, quorum opera ad vsum
 bonum, vel malū sunt; vel vt plurimū
 ad p. v. vt pigmenta, collaria, māmil-
 laria, &c. non peccant m. & possunt
 absolui, quod de monialibus est di-
 cēdum, etiam si maior pars illis ope-
 ribus male mortaliter vtatur.

44 Qui instituunt solemnes oratio-
 nes, nundinas, nuptias, publica cōui-
 uia in quibus aliqui peccant morta-
 liter, non peccant saltem m.

Qui propter scādalum iniustū, omittit opus debitū sub peccato mortali peccat m. Immo nec debēt omitti opera perfectionis & cōsilij: & si scandalū ex imbecillitate inde sequatur, est enim scandalū pusillorū, cui prius satisfaciēdū est, & postea id quod cōsulitur peragendū: & si aliquādo bona opera sunt omittenda, tamē nō licet cōmittere p. v. propter quodcūq; bonū. Item qui ob iustā causam occultā non ieiunat in die præcepto, & c. & nō satisfacit scandalo ignoratiū, p. m.

45 Qui dolo, vi, aut fraude nocuit alicui in bonis animæ, inducendo eum ignorantem, aut renitentem ad p. m. debet eum inducere ad pænitiā, & ad opera meritoria, impetrando per se, vel alium à Deo illius conversionem, non manifestando peccatum occultum; aliter p. m.

De V Præcepto: Non occides. Cap. XV.

HOc præceptum includit quodcunque damnum corporale notabile, quod nō solum actu exteriori illatum, sed animo etiam illatum est.

2 Potest quis licite occidere. Primo auctoritate Iudicis. Secundo in bello iusto, & publico. Tertio ad defensionem propriæ vitæ. Quarto, quādo ali-

ter rem suam tueri non potest, extra extremam necessitatē proximi. Quinto in defensionē proximi. In tertio casu occidens nec peccat: nec est irregularis. In reliquis & si non peccet, tamen est irregularis. In tribus vltimis casibus debet tantū intēdere defensionem sui, rerū suarū & proximi, licet inde mors aggressoris subsequatur. Sed veri^o est cū Soto hūc posse cū moderamine inculpatae tutelae intēdere alterius inuasoris mortē, si aliter se, sua, & honorē maximū defendere nō potest. v.g. non tenetur quis fugere cū suo dedecore, & potest, quis inimicū occidere, si aliter nō potest mortē euare. Nō potest autē quisquā aliū occidere antequā inuadatur, ne ab eo occidatur. Sed qui decreuit alium occidere statim, praueniri potest & occidi. Quare vxor potest occidere virū paratē illi necessario mortē, cū aliter euadere non possit; sed vir occidēs, vel preparās se ad occidendum vxorē in adulterio deprehensā, p. m. *Qui peccet mortaliter cōtra hoc praeceptū.*

4 **Q**ui iniuste occidit, mutilat, vel notabiliter ferit, percutit, vel aliquod horum vult procurare, & delectatur se fecisse, p. m.

5 Qui furem diurnum, vel nocturnum occidit, cum aliter se, & sua defendere possit, p. m.

Qui occidit aliquem ad defendendi suam castitatem, quam cum suo honore aliter, id est fugiēdo, vel clamando, poterat defendere.

6 Qui præter intentionem aliquem casualiter occidit, non adhibendo diligentiam, quam mediocriter prudentes in similibus casibus solent adhibere, p. m. Siue opus sit licitum, siue illicitum nihil facit ad p. m. sed facit ad irregularitatem.

7 Qui illicite aliquid agit, quod est causa & via ad homicidium perpetrandum propter necessariam sui defensionem, p. m. & est homicida; ut qui intendit etiam tantum percutere hominem & occidit; & adulter inuentus cum adultera occidens virum volentem ipsum occidere, p. m. & est irregularis, de quo cap. 27. nu. 238.

8 Qui damnatus ad mortem occidit vel percutit ministrum iustitiæ, ut se liberet, p. m.

Qui deliberatè ne pusillanimis habeatur, vel ob nimiam audaciam exponit se periculo amittendi vitæ, vel membrum aliquod, vel partē notabi-

lem membri, vel infert dānum notabile personę proximi, loco tēpore vel modo indebito, p. m. Idem dicendum non est de latrone, qui furatur, nisi id fieret, ne à sociis timidus haberetur.

9. Qui utitur aliquo ioco cū periculo probabili vitę suę, p. m. sed possūt excusari, qui practici super funes ambulānt, vel qui ad theriacam comprobādam venenum sumunt, post experimentum factum in animalibus.

Qui duellū illicitū, vel iocū prohibitū vnde vt plurimū cędes, vel vulnera reportātur, aggredit, vel aliquē inducit, vel nō impediuit cū posset, p. m. De duellis vide supra ca. xi. nu. 39. & Concilium Tridentinum sess. 25. c. 19. est etiam bulla Gregorij xiiij. & Clementis 8. longe seuerior.

10. Spectatores horū ludorū prohibitorū cū magna animi sui voluptate, & consensu deliberato quod fierent; vel quorū præsentia est causa vt tales ludi fiant; vel sacerdos, vel monachus propter scandalum, p. m.

Qui deliberate mortē alicuius operat, vt ei in beneficio aut officio succedat, vel ne castigetur, vel aduertēter delectatur cogitatione peruersi operis homicidij, vnde sibi aliqua

utilitas posset provenire. pecc.m. At
delectari ppter bonū & utilitatē de
alicuius morte ortam, & non propter
mortem non est pecc.mort.

Licet sine peccato optare mortem,
vel morbū, vel iacturā honorū alicui
propter aliquē respectū honestū. v. g.
vt cōuertatur, vel ne grauius peccet,
sic desiderare mortē inimicis, & hæ-
reticis, vt christianismus liberetur à
tyrannide, si nō se conuertāt : sic ini-
micis Christianis iniuste nos perse-
quentibus, si cōmodius non possu-
mus liberari, non est peccatum.

11 Qui deliberato animo sibi mortē,
vel membri mutilationē optat præ
ira, impatiētia, dedecore, paupertate,
vel alio infortunio ; & clericus seu
monachus, si ob id sibi manus ini-
ciat excōmunicationē incurrit, non
autem si zelo deuotionis id faciat.
Nec similis est percussio, quam sibi
licite potest quis inferre, & non ab
alio tolerare, vt ob mortem carorum
cædere se alapis, vellere barbam.

12 Qui habet animū se offerēdi, vel se
offert martyrio principaliter ob vitæ
sue tædium, non ob amorem fidei
Catholicæ, p.m.

Qui sciēs, & aduertēs vult decurtare

vel decurtat, vitā abstinētis indiscretis, licet absq; intētione abbreviandā eā, sed vt magis Deo satisfaciat, p. m. secus si probabiliter existimat eas abstinētias non esse indiscretas.

Qui propter aliquod infortunium cupit se nunquā natum fuisse. Qui iniuste conicit, vel est causa coniciendi in carcerem aliquem, p. m. & tenetur ad damnum compensandum.

13 Qui egrotus vel sanus comedit, vel bibit, vel aliis dedit ad comedēdum, vel bibēdū, sciēs vel scire debēs graue dānū sibi vel alteri inde euētūrū, p. m. si exiguum damnum videtur, v.

Mater vel nutrix, quę tenellū puerū in lecto suo collocat cū periculo probabili suffocandi, siue suffocetur siue non, p. m. secus si sine periculo.

14 Qui vel quæ mulierem gravidam sciens ita afficit, vt periculo probabili abortus eam exponat, p. m. similiter etiam mulier, quæ siue cum animo, siue sine animo abortus exponit se periculo probabili abortus, p. m.

15 Qui petit bellum, sciens esse iniustū, saltē ex parte sui Ducis etiā si intuitū solius stipēdij id faciat, siue bellū sit iustū siue iniustum non attēdēs, p. m. Subdit⁹ iussus ire ad bellū, etiā si

nil cogitet, vel præmeditet, tamē debet credere esse iustū, aliter peccat eūdo.

Si pergit ad bellum cum animo principali occidendi inimicū in bello iusto, vel perdendi eius bona, p.m. sed non tenetur ad restitutionem.

16 Qui vult cōdemnare morte vel pœna aliqua re notabili aliquem iniuste, vel condemnatum si potest non liberat, vel inuaso ab inimicis si sine periculo suo possit, nō subuenit, p.m.

17 Qui potest aliquē liberare ab iniusta morte, vel infamia, testimonio, & non testificatur etiā non requisitus, vel saltē non facit quantum in se est denūcians veritatē ei, qui potest prodelle, p.m. nisi id audiuerit in cōfessione, tunc enim non debet loqui.

Nemo tenetur se offerre ad testimonium ferendum, quo aliquis condemnatur, etiam pro liberando accusatore, nisi astrictus à Iudice iuridicē, & nisi accusator obligatus in conscientia accusauerit.

Qui dedit testimoniū falsum, debet illud reuocare, & accusatum liberare, etiam cum periculo propriæ vitæ. Occisor tamen non debet se prodere.

Qui affectus iniuria non prohibet cognatis, vel amicis volētibus se vindicare

dicare ne id faciāt p. m. & in omnibus his casibus, qui concurrunt nouem illis modis c. 11. nu. 12. imperādo, laudādo, &c. & non impediendo cum possit & tenebatur id facere.

18 Torneamenta, & ludus taurorum prohibentur, & extrauaganti Pij V. qui ea exhibent excommunicantur, nisi sint moderata, & cum cautela.

Ad quid teneatur qui alium occidit, aut percutit.

21 **Q**ui iniuste occidit hominē liberū, vel ferit, ad nil tenetur p. deformatione, vel cicatrice relicta, vel pro morte, sed tenetur ad impensas & ad stipēdia, quæ sanus lucratus fuisset per totam vitā, & ad ea quę in se medicādo impendit, antequā obiret: & ad dāna filiorū, vxoris, &c. & ad funeralia debita suæ cōditioni, infra nu. 26. nec tenetur vinculis, vel morti inferēdæ se ipsum offerre, etiā si id aīæ suæ salutē cōduceret & salubre esset, sed debet paciēter perferre mortē illatam per leges. Nec necesse est cōpensare homicidium satisfaciendo operibus spiritualibus aliquo modo æquialētibus, sed sat est hæredibus dare tantum, quantum ille viuis suo labore, lucrari poterat; & secundū iu-

ra restituat. 50. aureos, & sic magis tenetur restituere qui artificē interfecit, quàm qui nobilem, licet hoc maius esset peccatū. Idē dicendū de excedēte debitū modum defensionis. nu. 27.

25 Latro vel homicida punit^r à Iudice, tenetur etiā restituere dānū parti, si pars ultra satisfactionē factā Reipub. vellet sibi satisfieri, & hæredes homicidæ tenentur parti de damno sibi illato, & solvere debita obligantur.

27 Miles tempore belli acceptans singularia certamina principaliter ad ostendendas vires, vel artem pugnādi, vel ob vanam gloriam. p. m. sed si principaliter ad victoriam exercitus, proponendo honorē, reputationē, & fortitudinē sui exercitus, nō peccat.

De VI. precepto: Non mœchaberis.

Cap. XVI.

1 **I**gnorantia, vel credulitas nō esse peccatū coire extra matrimoniū, nō excusat à peccato. Immo asserere simplicē fornicationem non esse peccatum; est hæreticum. Voluntas, & consensus in copulam etiam coactus metu, minis mortis, pudore infamiæ, si vociferetur, est peccatum mortale. Vis absoluta, & coactio adhibita ad fornicādū sine consensu voluntatis,

licet

licet aliquam delectationē accipiat vim patiens in ipso actu, dūmodo nō cooperetur, neq; in ipsum actū; neq; in delectationē cōsentiat, excusat à p. & amissione virginitatis ex S. Lucia. Vnde nec tenetur manus iniicere in corruptorē, nec clamore se defendere.

2 In hoc 6. præcepto includo decimū præceptum. Species luxuriæ vniuersaliores sunt sex.

3 Fornicatio, inter solutos omni vinculo.

Adulteriū, cū alter est coniugatus vel vterque.

Incestus, ad quem reducitur sacrilegium inter cognatos, affines, & cōpatres spirituales, profanos, ordinatos, ordine sacro, ad quod refertur peccatum in loco sacro.

Stuprum, quando mulier * sit virgo, nec refert de viro, an sit virgo nec ve.

Raptus, quando mulier rapitur extra domum violenter, quāuis id fiat, animo ducendi eam post copulam in uxorem, aut violenter extorquetur copula, siue illa sit virgo siue non.

Contra naturam, in alio vase, vel femina cum femina, vel vir cum viro, vel cū bruto, vel per molliciem, nu. 6.

Monasteriū & dormitorium mona-

chorū non est ita locus sacer, vt peccatum in eo cōmissum sit sacrilegiū.

Monialis, quæ ante professionē fornicata est, vel voluntarie se polluit, si absque dispensatione saltem Episcopi, vel honesta cautela, velum consecrationis suscipit, peccat.

Qui cōmittit incestū cū cognata, debet in confessione explicare gradum consanguinitatis, in quo sunt coniuncti.

4 Periculosum est tam confessario, quā pœnitenti immorari in minutis interrogationibus huius materiæ; sed quā citissime debet se expedire sacerdos, petendo solū necessaria, non descendendo ad nimis particularia, & cū hac accusatione petat simul ea, quæ pertinet ad decimum præceptū.

Qui peccet mortaliter circa hoc præceptū

5 **Q**ui rem habet extra matrimonium debet confiteri numerū, & species.

Tātū quis peccat cū vna persona decies habita copula, quantum cū decē aliis diuersis eiusdem qualitatis.

6 Qui procurat pollutionem, aut cui postquā euenit placet, vel qui potest, & debet, & nō impedit, aut qui se exponit probabili periculo, vt eueniat

etiam propter exonerandum naturã, peccat, & si adest desiderium alicuius personæ non solum est mollicies, sed est etiam alia luxuriæ species cuius ex illa copula, quam animo voluit.

7 Pollutio contra voluntatẽ, quæ impediri nõ potest, nõ est peccatũ, vt est illa quæ euenit dormiẽti, patiẽti fluxũ feminis, vel patiẽti violentũ tactũ alicuius, cui nõ consentit. Itẽ pollutio, quã quis potest impedire, sed nõ debet, si nõ cõsentit, nõ est peccatũ; vt operans, qui polluitur laborãdo si nõ cessat ab opere non peccat, similiter concionator, doctor, disputatores, & cõfessores, qui dũ student, vel exercẽt suũ munus polluũtur, nõ tenẽtur cessare: similiter qui alloquitur fœminas ex aliqua causa honesta. Idẽ dicẽdum de veredario seu cursore: verum hi omnes, si probabiliter credũt se consensuros pollutioni, debent cessare ab opere.

Desiderare pollutionem in somno, naturaliter, vt leuetur natura, nulla adhibita causa, non est peccat. sic complacere sibi de præterita pollutione ob sanitatis finem, sed nõ potest quis illam vllõ modo procurare, quia non omne, quod possum desiderare,

possum

possum procurare, vt mortem: nec omne volitum est voluntarium.

8 Comedere nimis, vel calida, vt gulæ satisfiat, non vt sequatur pollutio, licet deinde sequatur, nō est pec. sed peccat, qui se ita accōmodat in lecto, vt sequatur pollutio data opera.

Pollutio quæ incipit in somno cū finitur in vigilia, si volūtas superior, & rationalis deliberata nō consentiat, nō est p. m. licet sensualitas de ea delectetur. Immo neque si incipiat postquam homo est sensu expergestus, nisi cum consensu deliberatæ voluntatis perficiatur, quia ad p. m. requiritur iudicium integrum.

Complacentia de præterita, vel desiderium futuræ pollutionis, ad sedandas tentationes carnis, dummodo illa non procuretur, non est p. secus si cōplacet deliberatè ob delectationem carnis, quæ inde sequitur.

9 Comedere aliquid, vnde quis sibi putet euēturā pollutionē, modo in hunc finem nō comedat, non est p. m. licet ad satisfactionem gulæ comedatur.

Qui rem habet cum aliqua, & procurat; vt non concipiat, vel ita cōit, vt nō possit cōcipere, pec. cōtra naturā, & si vterq; consentit, vterq; pecc.

Qui morosè delectatur de copula extra matrimonium explicitè, id est, consentiendo deliberatè in delectationem, quæ ex turpi cogitatu illius nascitur in sensualitate, vel tacite, si aduertens se illa teneri, & duci in periculū consentiendi & nō expellit, vel nititur expellere, nisi iusta causa excuset ab expulsione, p. m. & toties peccat, quoties mēte delectatur, vel circa vnā multoties, vel circa multas simul, vel separatim, & sunt circumstantiæ confitendæ, quia mutant speciem.

Delectatio præsens de cogitatione copulæ cū illa, quā habiturus aliquis est cum vxore, quando erit vxor, est p. m. quia licet quidē delectari de spe concepta habendi illam, sed nō licet deliberatè admittere delectationem carnalem, quæ inde nascetur, quia talis delectatio non esset conditionalis, & futura, sed præsens, & absoluta.

10 Qui, vel quæ vidua deliberatè, implicitè, vel explicitè, morosè delectat ex memoria copulæ præteritæ, cū cōiuge habitæ, vt supra dixi. cap. 11. nu. 12. p. m. licet tamen viduis reminisci copulas præteritas, & delectationes inde habitas, & gaudere quod eas habuerint, & desiderare eas si qua ratione fieri

potest

potest, sed non impræsentiarum admittere delectationē carnalem insurgentē ex hac memoria. Idē potest dici de conjugatis inter absentes respectu copulæ præteritæ, vel futuræ.

11 Qui vult tangere, vel tangit, amplectitur, vel osculatur animo deliberato implicite, vel explicite fruendi delectatione carnali, nata ex tali facto, licet tactus de se nō sit impudicus, vel tangat futurā cōiugem nō desponsatam. p. m. tantū licet hæc facere ad se delectandum honestē ob honestum amorē, vel ad urbanitatem, vel ad laudandum Deum, qui eam tam pulchram fecit, modo non se exponat periculo pollutionis vel consensus in eam.

Videre, & alloqui fœminā aliquam ob solā curiositatē cognoscēdi cuius pulchritudinis sit, vel quo incessu, vel gestu sit, & oblectare se deliberatē vidēdo, & alloquendo huiusmodi creaturam formosam, & eius res novas, & pomposas sine intentione mala, & carnali delectatione, p. v. tantum.

12 Qui tantum sponsalia contraxerūt de futuro, possunt se osculari amplecti, & tangere se tactibus, qui de se non sint impudici, & frui voluptate, quæ ex his oritur, sine tamen amplio-

ri voluntate, id est, copulæ, & probabili periculo pollutionis, & sine tactu verendorum, quia isti de se sunt impudici, & nullo modo soli esse permittendum eis est.

13 Qui petit aliquem locum præsertim Ecclesiã, vt videat, & cõcupiscat mor. fœminas, vel qui promittit, dat vel recipit epistolas, vel munuscula licet parua, hac intentione, pec. mor.

Qui quarit mediatrices, vel maleficas ad hunc effectum, p. m.

Qui vel quæ se exhibet fenestræ, vt videatur ab aliquo, à quo, vel à qua scit se mortaliter amari, & suo aspectu, m. peccaturũ, licet in opus peccati non consentiat, peccat mortaliter toties quoties id facit.

14 Qui vel quæ se vestit, vel ornat, vt alicui formosa videatur, & carnaliter & mortaliter ametur, pecc. mort. sed si, vt ametur honestè carnaliter, pecc. ven. si vt ametur in finẽ honestũ, vel in matrimonium non peccat.

Qui deliberatè delectatur loquendo, audiendo, canendo verba turpia luxuriosa, p. m. de hoc vide ca. 11. nu. 9.

Qui nuru, verbis, & cãtu nititur prouocare ad hoc peccatũ, licet ipse nolit peccare, aut adhibuit sibi socios in a-

Etū mortiferū, vt in musicam, cantum ad hoc aptum, & collimatum, p. m.

Qui falso gloriatur se rem habuisse cum illa vel illo, p. m. & tenetur ad restitutionem famæ.

15 Qui plusquā oportet comedit, vel bibit, vel calida, vel aromata quærit, quo magis delectetur hoc peccato, peccat mortaliter; nisi sit coniux qui id faciat ad soluendum debitum, quia non peccat, vel vt magis delectetur in soluendo debito, & est tātum peccatum veniale.

Is quem piget impotentia coeundi luxuriose, p. m. sed quē piget impotentia coeundi cū vxore sua nō pecc.

Qui mulierē lōgo tēpore insequitur ad peccatū, grauius peccat, & si mulier honesto habitu incedat, tenetur ad resarciendam infamiā, & cōtumeliam, quæ inde sequitur, & si inducit ad peccandum, tenetur ei persuadere pœnitentiam, de quo supra. c. 14. num. 32.

Qui locat domum meretrici, vbi scit probabiliter exercendum meretricium, pec. mort.

Quid debet restituere qui rem habet cum virgine, vel putata virgine.

16 **Q**ui deflorat virginē, quæ spōte se obtulit, vel leuiter roga-

ta consentit, ad nihil tenetur, secus si importune rogata: in foro autem exteriori ad multa tenetur.

17 Qui importunis precibus, vel falsis promissionibus decepit eam, in conscientia debet eam ducere in uxorem, licet id ei non promiserit: vel tenetur facere id, quo ipsa sit contenta, vel resarcire totum damnum inde sequutum, ut augere dotem, quo accipiat talem maritum qualem virgo accepisset, & aliquid etiam amplius ob verecundiam & contumelias quas in tota vita passura est, sed non tenetur penitus dotare, nisi a iudice condemnetur.

18 Qui promittit se ducturum eam in uxorem siue hoc animo vero promittat siue fide, tenetur accipere, maxime si intercessit iuramentum, nisi essent valde inæquales genere, vel diuitiis: quia tunc satis est resarcire damnum, ut supra. Si promittit animo vero debet eam ducere, nisi magnum scandalum sequatur, aut pater puellæ omnino renuat, aut nisi esset uxoratus, vel sacris initiatus. Item tenetur placare patrem, & satisfacere pro iniuria illata.

19 Aliquid præterea ei debetur ob fracturam sigilli virginittatis, si ob id inuito aliquid patitur, quando dolo,

vel

vel precibus importunis eā corrupit.

Qui rē habet fraude, vel pteib⁹ importunis cū corrupta pro virgine reputata, quā ipse ob id infamavit, licet ob virginitatē ad nihil teneat, tamen propter infamiā illi irrogatā tenetur.

Cōcubinarius quando non est absoluendus.

20 **C**oncubinarius cohabitās cum concubina nō est absoluendus, donec ab ea cū firmo proposito separatur, vt sup. c. 1. & c. 14. n. 31. Idē faciēdū cum his, quos populus credit esse tales, donec veritas publicetur, & si quis est casus, qui rarissimus est: quōd concubinarij sine periculo peccandi possint cohabitare, tamē sine deliberato proposito non cōuersandi opere, & voluntate non sunt absoluendi.

21 Qui iudicat se non posse evitare peccatū, nisi ab aliqua persona cum qua habitat separatur, debet separari, licet sit pater, mater, filius, filia, vxor, maritus.

Ancilla, qua dominus abutitur, si non potest resistere, nisi fugiendo, iuste potest fugere, vel compellere dominum, vt eam vendat alteri, qui ea non abutatur, supra c. 14. nu. 32. Concubinarij prius moniti, sunt excommunicandi, & concubinæ in exilium

ciendiæ. per Conc. Trid. sess. 24. c. 8. de reform.

- Vxor potest discedere à marito, qui eam ad peccatum attrahit.

Quibus modis coniuges peccēt in cōiugio.

24 **C**oniux, qui habet rem cū coniuge eo animo, ac si non esset cōiux vel esset aliqua alia, pecc. mort.

25 Qui vel quæ sine causa legitima negat coniugi debitum loco, & tempore idoneis petiturum; nisi precibus contrarium suadeat, quæ non debent esse nimia, p. m.

- Non tenetur reddere in loco sacro, vel publico, vel cum periculo vitæ, vel grauis infirmitatis, vel abortus: sed non excusat quadragesima, vel festus dies paschatis, & grauius peccatum est, quando ex odio negatur.

26 Debitum potest peti verbis, nutibus, signis, immo conditione per quā coniux aduertit coniugem id desiderare, sed ob verecundiam, vel pusillanimitatem id non audere petere, tunc tenetur reddere.

27 Coniux si ante cōsummatum matrimonium vult ingredi religionem, potest negare debitū; sed debet ei assignari tēpus intra quod id faciat & profiteatur ad iudicium boni viri.

Stultitia, vel furor petentis non excusat à redditione debiti, si sine periculo notabilis damni personæ, à qua petitur, reddi possit.

Mulier copulam habens cum viro adultero nō fit bigama, vel irreg. Vir vero cū adultera vxore rē habēs fit, licet nesciret illā adulteratam fuisse.

28 Maritus sciēs vxorem adulteri, si non se separat ab ea, immo petit, vel reddit debitū, peccat mortal. nisi res esset occulta, vel illa se emendasset, vel ideo petat, ne ipsemet adulteretur, dūmodo nō credatur leno vxoris.

Vxor cohabitans cum marito publicè adulterante, & petens, vel reddens debitum, non peccat.

29 Maritus non potest accusare vxorem adulteram, si ipse est adulteratus, vel si vxor est passa vim, vel si probabiliter credebat maritum mortuum, vel si fuit decepta sub specie mariti, vel maritus si dat occasionē adulterandi, vel si maritus tolerat, & est eā passus, post cognitum adulterium.

30 Qui vel quæ vouit continentiam, & postea contraxit, præsertim animo coeundi, etiā si nō consummet, & iterum, quoties cōsummat petēdo, licet aliqui velint tātū prima vice peccare.

potest tamen dispensare Episcopus.
 31 Qui, vel quæ coniux vouit continentiam, si petit debitum, peccat; & si vir consensit voto vxoris, & deinde reddit petenti debitum peccat, quia consensit in peccatum; sed nō peccat si ipse petit, licet consenserit voto vxoris, si vterque vouit, vtrūque p. de quo supra. cap. 12. num 60.

Si ambo pacti sunt, ne à se mutuo debitum petant, & cognoscunt quod vtrūque id peteret, si posset, non peccant si habeant copulam.

32 Vterque coniux petens, vel reddēs debitum tempore menstruo numquā p. m. licet credat cōcipiendum mōstrum, & si petit, vel reddit, ne sit odio consorti, vel vt euitet suam, vel consortis fornicationē, nec sic peccat venialiter, licet S. Tho. oppositū teneat.

33 Rem habere cum coniuge in loco sacro, vel benedicto, ob quemcunque finem, est p. m. licet Sotus contrarium teneat in copula occulta.

Impedire conceptionem prolis ob quemcunque finem, est semper p. m. & ob id effundere semen extra vas est p. contra naturam.

Possunt coniuges de communi cōsensu debitum alter alteri nō reddere.

ne faciant plures filios, quàm alere possint, dummodo non sit periculum fornicationis.

34 Qui vel quæ malitiose, vt defraudet coniugem debito, fit patrinus in baptismo vel confirmatione filij, & ideo nō reddit debitum, p. eo enim casu non potest petere: sed tenet reddere: sed Episcopus pōt dispensare, si vterq; fuit patrinus malitiose nō possunt petere, sed possūt reddere, nō sic de voto. Si verò fuit error, necessitas, vel ignorantia, potest petere debitū.

Pater qui est patrinus filij concubinæ, non potest ducere concubinam in vxorem.

35 Qui, vel quæ habuit rem cum cognata, vel cognato sui coniugis, potest reddere debitum, sed non petere; si cum proprio cognato, potest reddere, & petere debitum.

Vxor quæ dat facultatem viro, vel cōsensit, vt cū alia misceatur, immo si nō impedit, si cōmodè potest, p. m.

36 Qui clandestine quamvis coram parcho, & testibus matrimonium sine iusta causa contrahit, p. m.

37 Qui contraxit publicè, & matrimonium reperiturnullum ob aliquod impedimentum, habita dispēsatione,

potest

potest clandestine contrahere coram
parcho. & testibus. Confessarius po-
test curare vt sit matrimonium inter
concupinarium iam iam moriturum
cum sua concubina, vt filij legitimen-
tur, & ipse tutius moriatur.

38 Vfus matrimonij clandestini con-
tracti sine testibus, est p. m.

Vfus matrimonij ante benedictio-
nem nuptialem non est m. nec est dif-
ferentia inter primam, & alias vices.

Qui, vel quæ sine legitima causa,
vel sine periculo incontinentiæ facit
matrimonium clandestinum, & non
vult illud publicari, p. m.

39 Mulier cōtrahēs clādestinē cū vno,
& publice cum secundo, si rē habeat
cum secundo etiā coacta ab Ecclesiā,
peccat: si cum primo, cum scandalo a-
liorum peccat, sed si sine scandalo, id
faciat non peccat, datur remedium à
Sil. v. *debitum coniugale.* q. 6. sed non
valet nisi in terris, in quibus Cōciliū
Tridentinum non est receptum.

40 Mulier nō satis certa de sui cōiu-
gis morte, nubens cū secūdo, p. m. & si
probabiliter, & cum rationabili causa
dubitās petit, vel reddit debitū, p. sed
potest expellere animi dubietatē, vt
reddat, licet credat, nec possit, vel de-

beat

beat non credere, ad effectum petendi: si verò sit, vel credit ex leui causa, potest deponere dubietatem ad effectum petendi, & reddendi debitum.

41 Qui, vel quæ se polluit, vel se tãgit cū periculo ,pbabili pollutionis, p. m.

42 Qui eo modo rem habet cū coniugẽ, vt non possit recipere, vel retinere semen, p. m.

Qui verò non modo naturali rem habet, & semen potest recipi, & retineri, licet non p. m tamen est grauiter reprehendendus. Similiter peccat, qui vel quæ, licet non vult his modis rem habere, tamen concurrit nouem illis modis, mandando, &c. de quibus supra cap. 11. nu. 15.

Coniux qua filium ex adulterio concepit, vel finxit parere suppositum filium, quid faciet.

43 **P**eccauit illa quidem sed potest absolui, licet taceat ; & noceat patri putatiuo, & hæredibus, quando timetur mors, vel amissio famæ, & quando ipsa credit, coniugem odio mortali ipsam habiturã, si id resciret.

44 Sed si mulier iam esset infamata, & putat, quod pater, & filius adhibebunt sibi fidem, nec timet suæ vitæ, debet reuelare : similiter si crederet

filium

filium spurium esse tantæ virtutis, ve-
crederet sibi secretò reuelanti, & re-
linqueret hæreditatem fratribus le-
gitimis, debet reuelare.

45 Talis mulier si potest inducat fi-
lium ad religionē talē, quæ nō possit
succedere hæreditati, facta ante pro-
fessionem renunciatione hæreditatis
patri, vel de paraphernalibus satisfac-
iat, vel ipsa plus laboret, quàm onus
matrimonij requirit, vel minus in ve-
stibus sibi necessariis impēdat, &c. vt
reficiat impēdas, vel saltem pœniteat.

48 Tenetur etiā ad dānū illa, quæ tra-
didit filiū suū ad fingendū partū, tene-
tur etiā adulter satisfacere, maxime
quando vxor nō satisfacit, si tamē cre-
dit illum esse suū filium, vel credi-
bile est illū esse suū quod si nō est illi
credibile, non potest cogi à confessa-
rio, vt huiusmodi filiū pro suo habeat.

Si hospitali nutriendum relinqueret,
teneat hospitali expensas soluere quas
fecit, nisi paupertas eos excuset.

Adultera secreta potest testari etiam
si filium ex adulterio habuerit cum
iuramento filios quos habuit esse le-
gitimos fingendo sibi aliā intentionē.

49 Quātum adulter debeat restituere
patri putatiuo, vel hæredibus eius, est

standum iudicio boni viris consideratis damnum patris putatiui, & mercedem, quam meruit filius putatiuus.

De VII. Præcepto: Non furtum facies.

Cap. XVII.

S Vb hoc præcepto non solū continetur contractatio rei alienæ inuito domino ad acquirendum proprietatem, vel vsum, vel possessionem quod propriè furtum dicitur, sed etiā omne iniuste acceptum, vel retētū, vel iniusta dāni illatio, & omnis vsurpatione illicita; & hæc contractatio vsurpatione vel est mentalis quæ non obligat ad restitutionem, vel est realis quæ obligat.

3 Furtum est ex genere suo mortale, est p. excusat tamen à mortali peccato paruitas materiæ, ob quam moraliter specificat, quæ paruitas, arbitrio boni viri iudicanda est. D. Nauarrus sic iudicat.

Qui parum furatur volens multum furari, p. m.

Qui parum furatur sine animo plus furandi, vel maius dānum faciēdi pter quod res valet, nō p. m. licet sciat dominum molestè ferre: nec postulatum daturum, Caieran. 2. 2. q. 66. art. 6.

Qui furatur rem parvam, vt acum à

fartore, sciēs aliā eum non habere, & inde sequuturū magnū damnū, p. m. Sic qui furatur rē paruā sciēs inde futurā magnā perturbationē domino, vt seruus malum punicū à Domino furatus, p. m. hinc aliquando qui rē paruā aufert à diuite, p. m. nō à paupere; vel cōtra qui à paupere aufert rē paruum p. m. & nō à diuite: paruitas autem per D. Nauarrum est intra dimidium Iulij, vel paulo plus.

4 Excōmunicatio lata cōtra furātes, intelligitur eos comprehendere, qui furati sūt in quātitate per se sufficēti ad p. m. vel secundū constitutionē illius diocēsis, quæ determinat quātitatē furti pro excommunicatione, excusat etiā à mortali indeliberatio, vel subreptio, & defectus iudiciij idonei.

Excusat etiam à veniali ignorantia probabilis quòd res esset aliena, & magna necessitas, & probabilis præsumptio, quòd dominus æquo animo ferat: non autem si dubitaret: quia qui facit id de quo dubitat an sit peccatū mortale p. m. etiam si dominus æquo animo ferat, quamuis tunc non teneatur ad restitutionem.

Nec excusat pñtia domini si id patiatur dominus timore, vel pudore.

Excusat etiã impotentia recuperand
suum sine scandalo. Item excusat pro-
positum restituendi, quod accipit, do-
mino proprio, vt si quis accipiat à fu-
re, vel ab aliquo, quod male emit, v.
domino reddat.

5 Item excusat iusta voluntas iuuan-
di dominum spiritualiter, vel tempe-
raliter.

DE RESTITVTIONE.

Quid sit, quis, quid, quantum, cui, vbi,
quomodo, quo ordine, & quando.

6 **R**estitutio est actus iustitiæ cõmutati-
uæ, quo redditur alteri quod suũ est,
vel quod ei debetur lege veræ iustitiæ, for-
maliter vel virtualiter, de bonis animi
corporis, honoris, vel pecuniæ. Qui rē alie-
nã bona fide accepit, vel emit, & apud
se est, tenetur eam reddere domino
etiã sine pretio; si non est apud se, non
tenetur, nisi id, in quo fuit factus di-
tior, & hoc debetur illi, cui rē vēdidit.

8 Qui monetã adulterinam pro bona
vel aurichalcum pro auro accipit; &
mox alij tradidit bona fide, vbi rē sci-
uerit, tenetur restituere emptor. pre-
tiũ, quia est in culpa aliquo modo: nõ
sic qui rē bonã sed alienã vendidit,
quod si vterq; est in culpa aliquo mo-

do vel neuter, idem est iudicandum de utroque.

9 Inuitatus ad cœnam vituli furto ablati, si comedit mala fide, tenetur ad id, quod comedit; si bona fide, ad id tenetur quod est lucratus, parcendo cœnæ propriæ domus, & si nihil est lucratus, ad nihil tenetur; similiter de usu alienæ vestis.

Qui emit bona fide rem à non domino, ubi hoc sciverit, potest rem reddere venditori, & tuam pecuniam recuperare.

10 Qui accepit mala fide, & retinet, tenetur eandem rem restituere, si potest, si minus, quia perit, tenetur tantum, quanto plus valuit à tempore accptionis malæ, vel retentionis.

Ille dicitur habere bonam fidem, qui probabiliter credit rem esse suam, vel eius, qui illam ei dedit.

Quis tenetur restituere.

11 **R**espondetur, qui alienum tenet, vel aliquid verè, debet lege iustitiæ specialis, & sunt isti.

Tenens rem alienam

Obligatus ex contractibus.

12 Obligatus ex quasi contractu, ut tutor pupillo.

Obligatus lege aliqua obligante

conscientiam: non sic leges pœnales, quia non obligant ante condemnationem Iudicis.

14 Obligatus ex testamento, vel alia voluntate vltima.

Obligatus ex sententia iusta.

15 Obligatus ex delicto damnificãte bona aliena animæ, corporis, famæ, fortunæ, siue sine cõsensu damnificati, siue cum cõsensu coactõ, & cum metu, dummodo ille metus corã Deo sit causa principalis, licet non sit cadens in constantem virum.

16 Verum contra Caietanum, non tenetur restituere, qui blanditiis puris aliquid excutit, vt meretrices, dummodo sit sine fraude.

Obligatus ex quasi delicto, vt Iudex ex ignorantia sententiam iniquã proferens. Et is, ex cuius domo aliquid eiectum damnificauit alium, vt magister nauis de furto facto in nauis.

17 Qui cõsensit facienti alieno no- uem modorum prædictorum, id est, iubendo, cõsiliu dando, laudando, recipiendo, participando, tacendo.

18 Si ex officio tenebatur, etiam non impediẽdo, non manifestando, tacendo, & tantum tenetur restituere illud damnũ, cuius fuit causa sine qua non.

19 Sicut nō excusatur seruus occidēs iussu domini dicens, *si ego non fecissem, alius fecisset*, nec seru⁹ vsurarij qui domini iussu ad vsurā dedit à peccato & obligatione restitutionis liberatur.

20 Non tenetur restituere qui à fure aliquid accipit, vt taceat; dummodo illud sit furis, & dummodo non sit officialis, nec officialis in periculo vitæ, vel status sui, tenetur seruare vitam, vel statum alterius particularis.

In capitulo, cōsistorio, vel vniuersitate, vbi res fiūt per suffragia publicā maioris partis, si maior pars consentit in rem malā; & aliquis non potest suo suffragio rē malī reuocare, vel in aliquo iurare, si cōserit cū maiori parte, peccat, sed nō tenetur ad restitutionē.

21 Obligatus est cōfessarius restituere, qui per ignorantiā crassam, vel affectatā absoluit, antequā præcipiat cōfidenti restitutionē, sciens eam futuram ū ipse præciperet, & quod aliter non restitueret, nisi confessor præcipiat.

Quid restituendum.

Respondetur, quod acceptū est nisi Dominus alia re fuerit contentus, vel si res restitui nō potest, eius allimatio, & nisi manifestetur occultus peccator, vel graue dam⁹ *in rebus*.

25 Item si res est fructifera, sunt restituēdi omnes fructus, deductis impensis, si vero non est fructifera, nō est restituendum quod vsu, & industria est acquisitum; vt latro, qui iuratus est pecunia furtiua non tenetur id quod lucratus est restituere, nisi restituere illud propter aliquod interesse.

Quantum restituendum.

27 **R**espondetur, si quantitas rei, aut damni est certa, tantūde restituēdū est: si incerta, ad iudiciū boni viri.

Cui restituendum.

28 **R**espondetur domino, & per dominum intelligimus eum, cuius custodia res accepta aut damnificata est cōmissa, vt creditor pignoris, depositarius depositi, tutor, lator, cōmodatarius; verum in cōscientia potest restitui proprio domino; dummodo sit sine scādalo, & damno alterius; maxime quādo p̄dicti sunt fures, vel versuti, aut aliqua mala qualitate affecti; hoc intelligitur regulariter; nam sunt casus, in quibus non dominis est restituendum, sed aliis.

29 Vt si dominus est furiosus, prodigus, aut habet tutorē, vel curatorem.

Quando ignoratur dominus, adhibita diligentia.

Quando est longinquus, aut in talⁱ loco quo ad eum mitti non possit, vel non nisi cum magno periculo, & scādalo, tunc restituendum est Christo.

30. Acceptum à fure furi restituendum nisi cessantibus incommodis, præstaret reddere domino.

Accepta per vim, & metum, vel ne maius aliquod iniustum faceret, debent restitui damnificato. Acceptum verò, ut malum faceret, si malum sequutū sit, non debet restitui, nisi forte pauperibus. & ex cōsilio: si malum nō sequutum sit, est restituendum danti.

31. Qui iniuste aliquid accepit ab aliquo iuste dante; ita ut turpitudine sit tantum ex parte accipientis, tenetur reddere damnificato, seu danti, ut qui accipit, ne fornicetur, vel officiales accipientes plus suis stipendiis: sed nō tenetur reddere, nisi qui dedit, repetat. Hic cas^{us} nō intelligitur nisi de eo qui non tenetur in conscientia illud facere, sed ad perfectionem.

32. Meretrix non tenetur restituere premium meretricij, licet peccet illud accipiendo. Idem dicendum de aliis feminis, & viris cuiuscumq; ordinis, qui ob fornicationē aliquid accipiūt. Eodem modo non id recipiant notabili-

bus

bus fraudibus, &c. & ab his, qui non possunt dare. Promissa de dando meretrici ob operam meretriciã, non valent, quoad forum conscientie si dato non sunt, nec possunt peti vt debita, nisi in foro exteriori, sed solum ob amorem Dei, vt detur postulari possunt. Idem dicendum de occidente aliquem precibus, & promissis alterius.

Vbi restitutio facienda.

Res bona fide possessa, restituatur vbi sita est, quando restituenda est. **Res ex contractu, vel quasi contractu debita, restituenda in loco expresso, vel tacite destinato; vel vbi petitur sine dano debitoris, vel creditoris, vel coram iudice competenti, vbi petitur.**

Si res ob delictum, vel quasi delictum debetur, restituenda est in loco, vbi nullum damnum dominus patitur, nisi aliter domino placuerit. Restituere enim est in primo statu re ponere, hinc colligitur quod mutuarius reddens in diuerso loco ab eo in quo mutuo accepit propter impensas quã mutans fecisset si pecuniã vbi peti traduxisset potest deducere cambiam.

Quomodo restituendum.

Respondetur iuxta naturã contractus, delicti, vel vltimæ vo-

luntatis, vel per se, vel per alium qui sibi debitum restituendum non retineat, quia adhuc duraret obligatio: sufficit etiam quod is cui debetur, liberaliter, & voluntarie remittat, siue realiter, & presentialiter offeratur debitum, siue tantum verbis.

Quis ordo seruandus in restitutione.

47 **C**um omnia possunt solui, sine ordine soluantur, si minus, prius res incerta si extet in propria specie reddatur Christo, res certa in propria specie reddatur domino.

49 Vēditor reddat pretium emptori, quādiu res in propria specie est apud emptorem, vel seruētur statuta particularia regionum; mox his qui habēt hypothecas, vel expressam obligationem postea his qui habent priuilegiū personale, deinde aliis sine ordine, deductis impensis funeralibus, non sumptuosis, sed ex his omnibus quibus sine ordine solui debet diligentioribus in iudicio, prius satisfaciendum, quā aliis.

52 Qui mutuauit pro reficiēda domo, vel naui, &c. in solutione ex pretio illius domus, vel nauis præfertur omnibus habentibus hypothecam super illa bona.

Debitor non valens omnibus satisfacere, si prius soluit min⁹ priuilegiato p. Creditor diligentior in petendo, si accipit solutionem ante alios magis priuilegiatos, peccat, vt gener retinēs bona socii pro sibi debito, sciēs eius bona deberi aliis magis priuilegiatis.

53 Usurarius non factus pauperior ex illis contractibus, prius debet soluere, quā debet per contractus licitos, quā vsuras, secus si est factus pauperior per contractus gratuitos.

Quando restituendum.

54 **S**tatim, vnde etiam si nō peccet singulis momentis non restituendo, peccat tamen quoties ea re vitur, vel quoties commodē potest eam restituere, & non restituit, nec tenetur à lecto, vel Ecclesia egredi, cum recordatur, sed sat est proponere.

55 Excusat à restitutione statim faciēda ignorantia iuris, vel facti, voluntaria condonatio creditoris, impotentia restituendi non solum ob extremā necessitatem, sed etiam si commodē non possit sine damno suorum bonorum altioris ordinis, vt vitæ, salutis, famæ, rei familiaris, vel cum magno damno rerum eiusdem ordinis, dumodo creditor magnum damnū etiam ob mo-

ram nō patiatur: nec dicitur magnum damnū, si res alienæ restituendæ sint multe, & magnæ, vel quia cessat lucrū ex earum vsu. Item in extrema necessitate non tenetur restituere, quia omnia tunc fiunt communia, id est, communicāda: sed vbi venit ad pinguiorem fortunam, tenetur restituere, quæ accepit: quod est contra aliquos.

63 Quando ex restitutione tunc facta sequeretur damnum, vel corporis, vel animæ eius, cui restituitur, non tenetur restituere vt si furioso datur ensis, nisi ex retentione maius damnum sibi inde sequiturum timet.

65 Qui alienū iniuste retinet, & scit illud se debere, si expectat, donec condemnatur per sententiā, peccat. mort.

66 Confessarius non potest cōcedere dilationem, quando scit eum posse restituere, nulla existēte causa excusante, & qui potest totū simul restituere, & non vult, sed per partes in singulos annos, vel menses, non est absolendus: est enim in peccato mortali, & hoc non solum procedit in debitis ex delicto, & furto, sed etiam in aliis, vt mutuo, vel aliis iusto modo cōtractis.

67 Potest quis per tertium restituere, præsertim ne se manifestet: sed habēs

dominiū rei restituendę, si tertius non restituit, non absoluitur ab obligatione restituendi.

68 Decedentes è vita qui cum possint, non restitunt, sed legant in testamento, non securè decedunt.

De impediēte bonum alienum.

69 **Q**ui impedit bonum alicuius habentis ad illud ius perfectum, vel imperfectum, tenetur ad restitutionem, dummodo impediatur per modos iustitię contrarios, non verò qui impedit iuste, sed malo animo.

70 Qui blāditijs sine vi, dolo, & mendacio facit testamentū mutari, aut legatū transferri in aliū, non tenetur ad restitutionē, nec qui impedit, ne collator, aut elector eligat, vel cōferat beneficium in illam, vel illum, vel rex aliquod officium det illi, vel illi.

73 Qui ob odiū facit, vt herus dimittat famulū, qui nō potest ab alio tantum stipendiū habere, quātum habebat à dimittente, non tenetur ad restitutionē, dummodo nō fiat cōtra cōtractū ante tēpus quo dimittere poterat.

Quę causę excusent à peccato non restituentem.

75 **E**xcusat necessitas, libera cōdonatio Domini: vt supra dixi. si-

cet

cet non exponat realiter coram suo creditore pecuniam.

79 Excusatur debitor à peccato dilationis, si creditor sciens sibi deberi debitum; absque alio metu non petit, secus si non petit ob metum etiam reuerentialem, aut ignorantiam debiti.

80 Qui aliquid debet in genere vt equum & bouem, non excusatur à restitutione, vel solutione, si species quã designauerat ac restituendum, perit, sed debitor in specie à huius bouis, vel equi, vestis, &c. excusatur, si sine culpa, & fraude, & ante moram perit. Immo in conscientia etiam post morã, si sciret quod ita erat peritura apud creditorem, vt apud eum: secus si cõstaret, quod antequam res perisset, dominus eam vendidisset, vel ea usus esset.

81 Nõ excusat à restitutione alicuius rei, procurasse alicui, vel dedisse beneficium Ecclesiasticum, nisi creditor post beneficium habitum, causa gratitudinis libere debitum remittat. Idem dico de officiis, quæ sine simonia, vel peccato vendi non possunt: quamuis non de aliis officiis, quæ vendi possunt.

82 Excusat probabilis ignorantia facti, vel iuris obscuri, præsertim si pe-

ritus, & timoratus dicat eum non teneri
secus si debitor consulat loquentem
sibi placentia, vel multos querat, do-
nec inueniat unum, qui hoc dicat.
Quod si dubitat de facto, vel de iure,
reddat illud venditori, & commutato-
ri, ut suum recuperet.

85 Excusat vsucapio seu prescriptio
canonica, non civilis, que sacris canoni-
bus non consentit, & sic prescriptio om-
nis debet incipere bona fide & con-
tinuari semper in ea, donec tempus
perficiatur.

86 Cessio item bonorum excusat in
foro exteriori, quia in interiori excu-
sat ratione necessitatis.

87 Qui restitueret cum periculo vite,
esset laudandus, licet nemo teneatur resti-
tuere cum amissionem rerum altioris ordinis.

Nota, neminem teneri restituere
alienum cum periculo fame consequentis
virtutem moralem, vel theologiam, non
autem fame partem ex aliis
rebus preclaris, ut ex ingenio, diuitiis.

De restitutione bonorum incertorum.

93 **B**ona incerta sunt bona debita
alicui homini, qui ignorat post
inquisitionem debitam, hæc potest de-
bitor per se, post inquisitionem debi-
tam pauperibus dare, nec potest epi-

scopus regulariter se in his nisi incertis casibus introumittere, & exponuntur canones synodales: potest etiam sibi pauperi, vel totum, vel partem applicare, iudicio confessarij. Per pauperes intelliguntur, Ecclesie, hospitalia, & multa alia. Et de compositionibus discretis, per Pōtificem factis dicendum est eas valere: sed dum non est facta compositio, quam diu hæc res queritur, si non restituant statim, cum possint, sunt in peccato mortali.

De fructibus beneficiorum male impensis.

94 **B**eneficiarij impendentes fructus beneficiorum in prauos, vanos, vel prophanos vsus, & ex eis accipientes peccant, & tenentur ad restitutionem.

Item retinentes superflua sine iusta causa & sine proposito bene vtendi, peccāt saltem venial: Similiter & prodigi: & si sint bona Ecclesiastica, communiter peccant mortaliter. Verum ne sis facilis ad iudicādum, quia multa eum excusant. Vide ibi multa.

Qui peccēt mortaliter cōtra hoc præceptū.

95 **E**X superioribus colligitur peccare m. t. qui rem alienam notabilem furatur, vel furati vult. Item qui rem suam, sed putās esse alienam,

Qui rem suam, sed in quā aliquod ius alius habebat, vt equum locatum, vel cōmodatum. Qui vi aliquid accepit quod peius est, & debet confiteri rapinam, & satisfacere de iniuria illata. v. g. contra honorem vim inferendo.

Qui rem sacram ex loco sacro, vel non sacro, vel non sacram ex loco sacro surripit, est sacrilegus, & si cum furto adiunxerit frangere fores, fenestras, postes, tectum, aut parietem, est excommunicatus: locus sacer dicitur quaelibet Ecclesia, Xenodochium, Basilica, eremitorum auctoritate Papæ, vel Episcopi ædificatū, aut cœmeterium per illos sacratum.

96 Qui accipit, vt faciat, quod nō debet, vel nō faciat, quod debet, vt dixi sup nu. 93. Itē seruus vel alius dicens domino se plus emisse quam emit.

Distributor bonorū cōmunitatis nō æquè distribuens, nisi ignorantia excuset, tenetur restituere damnificato. Item conferens beneficium vel officium indigno, vt supra dixi. num. 72.

97 Qui impediuit aliquem à consecutione boni, in quod habebat ius in re, vel ad rē, peccat, & tenetur ad restitutionem. Item si malo animo, sine fraude impediuit non habentem ius,

quam

quamuis non teneatur ad restitutionem, vt supra dixi nu. 79 peccat. Item qui est causa, vt quis non iuste puniatur, vel suum coniequatur. p. m. & teneatur ad restitutionem.

98 Qui accipit naufragorum bona amilla, vel ex mari vel ex litore est excommunicatus & tenetur restituere, quia non sunt derelicta; nisi accipiat cum periculo probabili mortis, vt infra n. 70. Item si ex incensa domo aliquid furatur quia non habetur pro derelicta.

100 Qui de industria in domum vel in segetem ignem mittit p. n. si in locum sacra, est excommunicatus, vt infra cap. 27. nu. 94. nemo autem tenet se ipsu prodere vi excommunicationis.

101 Qui iniuste soluit, vel solui facit incarceratum ob debita, tenetur ad restitutionem, nisi incarceratus nullo modo posset soluere, non autem peccat, si erat ob crimen morte vel abscissione membri dignum missus in carcere modo vim non inferat ministris iustitiae; nec tenetur aliquid restituere custodi carceris, pro dano secuto Ille etiam qui quaeritur a iustitia, siue iuste siue iniuste, potest fugere, ne capiatur, dummodo animum habeat, satis-

faciendi quantū debet in conscientia,
& quilibet priuatus potest illum iu-
uare in fuga, nisi aliquo mādato par-
ticulari sit prohibitum.

103 Qui captiuus fugit, aut efficit, vt
captiuus in iusto bello captus fugiat,
& tenetur ad restitutionem.

105 Qui accipit ab alio qui dare non
potest nisi ignorantia excuset, vt Ab-
bate, religioso, moniali, filio familias,
vxore præter paraphernalia, sine ex-
presso, vel tacito consensu superioris,
vel viri, vel quando vir ad id tenetur
sunt tamen octo casus in quibus vxor
dare potest, quos ponit Siluester ver-
bo *elemosyna. q. 5.* Primus quando de
licentia mariti est in diuersa regione
quali peregrina, tunc potest facere
elemosynas, quas simili ei peregrina
honestæ faciunt. Secundus in ex-
trema necessitate, etiā contra prohi-
bitionem mariti, immo tunc tenetur
facere, quia omnia sunt communia.
Tertius in necessitate magna, quando
non potest haberi recursus ad maritū
seu superiorem, tunc enim præsumi-
tur voluntas. Quartus quando scitur
voluntas viri expressa, vel præsumpta,
vt quia ei committit omnium admi-
nistrationem. Quintus, si conuetudo

loci habet, ut vxores dent in eleemosynam panem, vinum, & similia: consuetudo enim dat iurisdictionem, sed huiusmodi eleemosyna moderate fieri debet: & si aliquando vir prohiberet, debet sibi inde formare conscientiam, quod ei non duplicet, immo placet si videret inopiam pauperum, nisi eleemosyna esset immoderata: sed si propria conscientia dicat omnino duplicere viro, deponat conscientiam, si potest, si non potest deponere, cesset ab eleemosyna, nisi pauper esset in extrema necessitate, vel faceret negotium utile marito, v. g. ut ab eo sceleratam Dei auertat. Sextus quando vir assignauit ei aliquid certum pro victu vxoris, a quo illa abstinet, ut faciat eleemosynam. Septimus si vir sit factuus, quia tunc ad ipsam pertinet gubernatio domus, nisi aliter superior ordinauerit. Octauus si ultra gubernationem domus & familie, lucratur aliquid, illud potest dare, presertim si sufficientem dotem attulit, & vir eius non indiget illa eleemosyna pro sustentatione, de quibus infra num. 153.

Item qui accipit a furioso, & pupillo sine licetia tutoris, vel a prodigo habente curatorem, vel non domino.

107 Simulans se sanctum, deuotum, pauperem, infirmum, vel religiosum, cum nō sit, vt eleemosynam accipiat, dummodo simulatio sit causa finalis, & non tantum impulsua, & tunc tenetur ad restitutionem non dari, sed Deo, & pauperibus.

108 Qui nō statim soluit mercenario, diarium, vel non in re, in qua conuenerunt, sed in alia contra eius voluntatem; quod si vendens illam non potest habere suū pretiū, quod cōuenit, tenet reficere, sed nō tenetur soluere pro tempore, quo seruus ægrotauit.

Item si illū, qui suam operam locare cōsueuit, assumit nullo pretio statuto, tenetur ei dare tantum, quanto alium cōduxisset, vel ad iudicium boni viri.

Item qui soluere vult pretium conuentū, sed illud est lōge minus iusto.

109 Item magistri artium mechanicarū sumētes tyrones, vt eos doceāt artes, & nullā aut exiguam dāt mercedem, si eos occupent in aliis rebus contra eorū voluntatem, ita vt nō possint artem suā addiscere p & tenetur ad restitutionē: excusantur tamen nobiles, qui sumūt pueros precibus parentū, & instituunt eos in elegancia morum, mox sine vlla alia mercede dimittūt

110 Qui seruos accipiunt cum obligatione ad certa officia, & non dant pecuniam sufficientem pro suo labore, tenentur satisfacere.

111 Qui clam accipit, quod sibi deberi putat pro delicto commisso, p. Immo non potest iuste petere, sed potest datum retinere.

112 Qui suum occultè accipit, cum cōmode id recuperare pōt; vel exponit se periculo mortis, vel amissionis membri, vel cōtra cōscientiā, putās id esse peccatū, vel cum notabili scādalo, vel dāno illius qui habebat eam rem aliter verò potest, modo restituat, si quid damnum alteri sit sequutum, & modo caueat ne iterum debitum soluat.

116 Item vxor potest accipere de bonis viri nolentis restituere, & pro eo restituere, cum cautela.

117 Irē qui dubitat, an sit suū, & accipit, peccat, & tenet ad restitutionem.

Qui legata pia tempore, & modo debitis non soluunt, nec sunt absoluedi, nisi soluant, si possunt sine magno suo detrimento: quæ legata valent etiam facta coram duobus testibus tantum.

118 Qui extra extremam necessitatem aliquā accipit ad edendū, vel vestien
dum

dum pro se, vel pro alio, peccat, & tenetur restituere; vt supra, nu. 61.

120 Qui occidit, vel grauitèr percutit aliquod animal domesticum in suo prædio damnū inferens, cum non sit sui iuris hoc facere, sed tantū expellere, vel includere, donec damnū restituatur.

Item, Dominus iniustè prohibēs venationem, vel piscationem, & tenetur ad restitutionem emolumentī, quod inde sequi poterat. Sed vt iustè prohibeat quinque requiruntur, 1. auctoritas regia iusta, vel cōsensu liber à metu populi, vel præscriptio canonica, sine vi & metu introducta. 2. vt nō puniat eos, qui non procurāt doli feras extrahi extraloca prohibita, vt eas capiāt. 3. vt prohibeat in suis propriis prædijs, vel alienis de cōsensu dominorum. 4. vt restituat omne dānū, quod fere faciunt in alienis prædijs, quoru domini non conseruiunt, in dānū ipsorum prædiorum. 5. caueat ne subditi ob metum non audeant loqui, vel petere, quod alias peterent; addo his quod quando his positīs prohibitio est iusta, non quibet Dñs contrauenientes saltē oīma vice interficere, vel mutilare, n̄ amuis esset lex.

vel consuetudo sic puniendi: quia est intelligenda contra contumaces ex consuetudine, & non primavice, alioquin est lex iniusta.

122 Custodes iurari, aut fide astricti, permittentes venari, aut piscari, aut ligna cedere in locis iuste prohibitis, nisi sit necessitas, aut illi sunt consanguineis, aut amici intimi sui domini: tamen non excusat eos tales esse, qui si peterent facultatem obtinerent, sed volunt petere.

Si aliquis civium venatur in aliquo loco tēpore prohibitionis, nō tenetur restituere, nisi post iudicis sententiā.

124 Qui prohibet subditis, ne eiciāt aut feras occidant in suis prædiis, etiā cum danno notabili.

125 Venatores, quorum canes damnaferunt animalibus domesticis, & equis, campis, &c. tenentur ad restitutionem.

Magnates prohibentes, ne ferae nō includant, & damnificantes, occidantur, etiam si animum habeant restituendi pec. mort, sicut qui furatur, cum animo restituendi.

126 Tenentes columbaria iniuste, ubi lex, & consuetudo id prohibet. Item si cum danno notabili alterius eas

teneant, tenentur ad restitutionem. Item qui seminibus aliorum columbas pertrahit ad suum columbarium, & retinet p. & tenetur restituere.

128 Qui sibi accipit, vel includit animalia aliena domestica etiam fugitiua, nisi ex consuetudine desinant redire per aliquot dies.

129 Examen apum antequam in alveario includatur, est accipientis illud, etiam in alienis arboribus, similiter & aliae aues, & dato etiam, quod accipiens prohibeatur ab ingressu, vel ascensu arborum; sed tunc tenetur satisfacere iniuriae factae, contra prohibitionem.

De participatione in damno dato.

130 **P**eccat qui vadit coadunatus sub vno duce ad damnificandum & tenetur ad restituendum id, cuius est causa, vel saltem quod ad se peruenit, si non fuit causa vltioris damni.

131 Item procurantes, vt quis. v. g. Iudex tollat cuiquam, quod suum est, vel ne cui quod debet restituatur, nec debitor ad id cogatur, peccant, & tenentur restituere.

132 Qui scienter, vel ex ignorantia crassa male dant consilium. Item laudans ingenium alicuius, vel vituperans ignauiam, vt is aliquem damnificet,

p. m. & tenetur ad restitutionem.

133 Audiens, & gratum habēs aliquē suo nomine alicui nocuisse p. nō tamē tenetur ad restitutionē, si ei gratū non est, quatenus suo nomine factum est.

134 Testis legitime interrogatus a iudice, sciens furtum, si taceat peccat, & tenetur ad restitutionem, nisi id faciat metu amissionis sui stat^o, vel bonorū.

Post excommunicationem promulgatam, sciens furem, non debet denunciare eum ante correptionem fraternam; & si id probare non potest, non tenetur manifestare, etiam si is nō satisfaceret; secus si probare potest, post admonitionem tenetur denunciare, aliter peccat, & tenetur restituere, nisi iustus metus excuset.

135 Vxor, quando confiscantur bona mariti potest abscondere aliqua pro dote satisfacienda, & id scientes, non tenentur denunciare. Dixi *denunciare*, non *testificari*; quia casus variaretur.

136 Custos constitutus ciuitatis vel agri, non obstat saltem clamando dāno notabili, quod fieri videt, p. m. & tenetur ad restitutionem; sed qui ex officio nō tenet, licet ex malitia taceat, p. sed nō tenetur ad restitutionē, immo si non ex malitia, sed ex negligē-

tia vel modestia se nō ingerendi negotiis aliorum taceat, non peccat m.

Iudex non faciens restituere damnum cum possit, & tenetur, & ad restitutionem obligatur.

137 Administratores alienorum bonorum, si in utilitatem domini alicui damnum inferunt, p. & tenetur ad restitutionem: possunt tamen ex bonis domini occulte accipere tantundem, quo satisfaciant, observatis his quæ supra nu. 13. posita sunt.

138 Qui occulte aliquid accipit ab eo, cui displicet, acceptio occulta nō publica, p. v. sicut serui, & filij, vt vescantur, non autē vt vendant & dent ceteris. Potest esse furtū sine p. m. sed cū obligatione ad restitutionem sub p. m. quale est illud q̄ est de minimis animo interrupto continuatis. Fur tenetur ad impensas, quibus dominus sua quesuit, ad iudiciū boni viri.

140 Impediens euntem ad impediendum damnum, quod tertius quarto inferre volebat, p. & tenetur ad restitutionem. Item qui mitteret famulos ensibus districtis ad terrefaciendum aliquem vel ad iocandū, si dānum sequatur ob defectum diligētiæ, p. & tenetur ad restitutionem.

De peccatis patrum circa bona filiorum

141 **P**eccat pater accipiens aliquid notabile ex bonis castrensibus id est, in bello acquisitis, vel quasi castrensibus, id est, acquisitis per officium publicum, vt Medici, Aduocati, Scribæ, Magistri artium liberaliũ, vel stipendiũ regis, vel qualia sunt quæ clerici acquirunt officio clericali, vel beneficio, vel accipiẽs ex eorum fructibus, & tenetur restituere, rursus debetur peculium filio aduentitium, id est, bona parta hæreditario iure à matre, aut à suis cognatis, aut amicis, & non intuitu patris: sic etiam bona parta suo labore, & industria, aut aliquo casu prospero, & in huiuscemodi bonis proprietates est filij, & regulariter vsusfructus est patris, dum viuit, & si pater damnificat proprietatem bonorum filij, tenetur ad restitutionem, vel ipse, vel alij hæredes, cum bona inter se diuiserint.

144 Filius laborans ex bonis paternis, si quid acquirit sua industria, est patris, & hæredũ, sed pro suo labore debet aliquid plus habere, quàm alij, saltem, tantumdem illi est dandũ, quantum mercedis deberet solui extraneo similiter laboranti, si pater habebat,

vnde

vnde aleretur sine labore filij: & requiritur, vt filius tacite, vel expresse sit protestatus se velle recipere laboris mercedem æque ac si esset extraneus; & ob hanc, vel similes causas donatio facta filio à patre dñ est sub sua potestate valet, aliter non valet, nisi in casibus, in quib⁹ donatio mariti facta vxori, vel vxoris facta marito valeret.

154 Peccat item pater inducēdo per fraudē vel metū etiam reuerentialem filiā vt renunciet, vel cōtenta sit minore dote sua legitima & tenetur ad restitutionem.

Ceterum declarationem aliquorū terminorū, & quādo donatio sua facta filio à patre valeat, vide ibi n. 142.

De peccatis mariti circa bona vxoris.

153 **M**aritus aliquid sumens de bonis paraphernalibus, id est, de bonis, quæ habet præter dotem, peccat, & tenetur ad restitutionem infra. nu. 155.

154 Vxor aliquid sumēs notabile de bonis mariti cōtra eius vōluntatem, & tenetur ad restitutionem. Item nō potest dare eleemosynam ex bonis mariti, nisi existenti in extrema necessitate, & vbi consuetudo regionis

id ferret; & nisi expresse constaret de contraria voluntate viri, vel nisi id faceret ad euitandum dānum temporale, vel spirituale mariti: & nisi maritus sit amens: & nisi ex datis à marito parcus impendit, & nisi de paraphernalibus, vel si quid lucretur post datam sufficientem dotem, modo lucrum non sit cōmune viro, 155. & alia multa de quibus supra nu. 105. & si maritus est prodigus, potest clam accipere pro necessitate domus saltem futura. Item mortuo marito potest totam dotem repetere, licet maritus superflua pro ea consumpserit.

*De peccatis filiorum circa bona
parentum.*

156 **F**ilius aliquid notabile sumens à patre inuito peccat etiam de bonis aduentitiis, & profectitiis, etiā ad eleemosynam faciendā & tenetur restituere patri, vel heredibus, quia fructus illorum honorum sunt patris: & si cum voluntate patris plus accipit, quam pater possit donare, tenetur, ad restitutionem.

159 Filius si non vult conferre bona, quæ pater viuēs ipsi emit, sed nō dedit, vt arma, libros, &c. nō tamen debet computari cibus vel vestitus.

161 Item filius qui lucratus est ex bonis patris, & lucrum non diuidit inter suos fratres mortuo patre, aut aliquid ei datum contēplatione patris, & non diuidit cum hæredibus p. & ad restitutionem tenetur, potest tamen accipere mercedem sui laboris, si præcessit protestatio.

162 Gener nolens computare in hæreditatem vxoris vestes, & ornamenta data sibi à patre viuento.

De peccatis falsariorum, &c.

167 **Q**ui nummos in substantia, pondere, vel forma falsificauit, aut falsis sciens vsus est, & tenetur ad restitutionem, si quid est damni, passio dānum, si scitur, alioqui pauperibus: nec excusat quòd cum errore ab alio accepit talem pecuniam, quia eius error, alteri nocere non debet.

Qui forficibus circūcidit, vel aquis acerbis attenuat nummos, nō publica auctoritate, p. & ad restitutionem tenetur.

168 Qui falsat scripturam, aut ea falsa vtitur, aut falsare facit, & tenetur ad damnum, quod inde sequitur; & si literas apostolicas falsauit est excommunicatus.

169 Qui falsat pondera, stateras aut

mentibus, subscriptionem, vel inscriptionem, aut sigillū prælati, p. & tenetur ad restitutionem dñi, si quod sequitur.

Qui vitur falsis, vel veris reliquijs causa turpis quæstus: id est, cum pacto & sine principali aliquid ob eas accipiendi, vel causa ebrietatum, vel commestationum mortalium; sic qui vitē miraculis aut reliquijs nouis ab Episcopo non approbatis.

De peccatis circa inuenta.

170 **Q**ui inuenit re notabilem alienam, & sibi retinet, vel statim non reddit, vel non facit, quæ oportuit, vt nosceret dominum. Quæ verò non sint aliorū, & quæ quasi derelicta habeantur à dominis, præsumitur ex coniecturis: vide ibi, & potest sibi pauper rem illam quā inuenit applicare; sed quomodo, vide.

181 **Q**ui inuenit thesaurū casu in loco alieno, debet dare dimidiā partē dño: si data opera, sed sine domini facultate, debet totum dare domino: si cum facultate totū ipse inuētor potest accipere, ac si in proprio loco inuenisset.

Qui inuenit in domo, vel agro locato, vel per emphyteusim paruo & cōparato debet diuidere cū dño directo & cōtra si dominus inuenit, debet

diuidere cum habere ius fruendi: sic vir si in agro per dotem habitio debet diuidere cum cōiuge: sic qui inuenit in loco publico, vel sacro, hoc intelligitur secundum ius cōmune, quia possunt esse alix leges seruandæ: sciens esse thesaurum in loco & emēs locū, non tenetur dare aliquid venditori. Nomine thesauri non intelliguntur nummi recēter absconditi metu belli, vel vt conseruentur tutius; hi enim si inueniantur, restitui debent, velei qui abscondit, vel eius hæredibus

174 Qui diuinationibus, & modis illicitis inuenit thesaurum, etiā in suo prædio p. & est fisci post condemnationem, quia est pœna.

176 Qui trabē inuenit in flumine, & accipit; nisi pro derelicta habeatur, & quo modo id præsumi possit videri.

Auis vel fera deprehensa, in laqueo etiā alieno, est inuenientis: nisi cōsuetudo sit in contrarium.

*De peccatis circa Contractus, & 1.
circa depositum.*

179 **N**emo tenetur de dāno depositi casu fortuito illato, nisi culpa præcedat, vel mora, vel pactum.

181 Qui dat facultatem depositario

vt deposito vtatur, sperans ex eo lucrum, peccat, quia est vt mutuū, si sit in pondere numero & mensura.

Qui non vult reddere depositū, vel soluere quod debet, p deposito amissio, dolo, vel lata culpa, non leui, nisi aliquam mercedem accipiat pro custodia, tunc tenetur pro leui, sed non pro leuissima, nisi praecesserit pactū, vel mora in restituēdo. Qui vtitur deposito contra voluntatē deponentis.

De peccatis circa commodatum.

182 **R**epetens commodatum ante tempus, peccat, & si cū damno tertij, tenetur ad restitutionem.

183 Commodatarius non reddēs suo tempore, & si deterioretur sua culpa, vel quia forte reddere distulit, vel quia alteri cōmodauit, vel si in alios vñs (vide multa) quam ei concessū fuit, peccat & tenetur ad restituēne, dummodo non eodem modo fuisset perituum in manu domini.

185 Quando res commodata mittitur per amicū fidelē habitum, & sine dolo perit, perit cōmodanti: q̄ si transferatur dominium, (vt in mutuo) perit ei, cuius est dominium, id est accipienti.

186 Qui non vult reddere commodatum nisi solutis impensis, quas ipse

iure

iure tenebatur facere, potest tamen illud retinere pro compensatione alicuius debiti liquidi.

De peccatis circa locata & conducta.

187 **Q**ui non reddit conductori pensionem acceptam de re perdita, sua culpa, saltem pro rata, quo ea uti non potuit, p. m.

Item qui cogit solvere pensionem integram conductorem coactum ob pestem, vel aliam iustam causam relinquere ante tempus rem iam locatam,

Item, qui non vult deducere partem agricolæ debitam propter sterilitatem fortuitam, non compensante eam fertilitate precedenti, vel subsequenti, ubi multa sunt videnda, & sunt 6. conditiones ad hoc, & debet seruare leges locationis expressas, vel tacitas illius regionis.

Non dicitur sterilitas, quando fructus iam percepti damnificantur, surripiuntur, aut pereunt, sed sterilitas fortuita est, quæ contingit ex inolio calore, frigore, tempestate, terræ motu, magna alluione, locustis, bruchis, & id genus aliis absque culpa agricolæ; & tandem illa dicitur sterilitas, quam consuetudo, vel communis usus regionum approbat.

190 Hęc remissio nō habet locū quādo locator, & conductor sunt socij partiarj, tam lucri quā damni, nec quando sterilitas imputatur negligentię agricolę, vt quia agricolā non extirpauit, zizania frumentum suffocarunt, nec quando res conducitur in lōgum tempus, vt in decem vel plures annos, vel in vitam vnus, & pensio exigua soluitur potius ad recognitionem domini directi, quā ad solutionem fructuum; secus quando tantum soluit, quantum solueret si ad breue tempus conduceret pro fructibus.

191 Quando per industriam cōductoris, fructus excreuerint, nō est augenda pensio prouentus, vel merces locationis; similiter, nec quando ex fecunditate agri fructus excreuerint, sed si casu fortuito contingit fertilitas, potest augeri pensio: vt si locatum est molendinum, & hoc anno, quia vicina molendina casu sunt destructa, lucrum augetur, potest augeri pensio pro rata maioris lucri, quā fuerat solitū superioribus annis lucrari.

192 Qui habet rē alicuius Ecclesię in emphyteusim, & per duos annos non soluit pensionem, ipso facto eam per-

det,

det, nisi purget moram soluendo ante citationem, vel statim post citationem sine dilatione, sed si prædium est alterius personæ priuatæ, non amittitur nisi per tres annos non soluat. & tunc non purgatur mora, sed posset fieri compensatio si dominus aliunde esset debitor ipsius, quantum ipse illi debet ex præd. lo.

194 Locis domū suam alicui ad certum tempus, potest eam repetere ante præfixitū tempus in quatuor casibus. Primo si nō soluit die præfixito, nec celeriter satisfacit. Secundo cum ea opus habet ad suam habitationē, propter aliquam superuenientem necessitatem. Tertio quando domus indiget refectione, qua non indigebat tempore locationis. Quarto quando conductor abutitur ea etiam abique damno domini, ut recipiendo meretrices, lenones, seditiosos; & tunc nihil de pensione debet deducere; vel male ea vitur cum damno, ut arbores cædendo, agros non colendo.

195 Qui locatus domum, vel aliquod aliud alicui, putans ea abuturum ad pec. mor. p. m. dat enim auxilium, & difficile saluatur à p. m. qui locat domos meretricibus. Permissio enim

peccati cum participatione locri nulli est licita.

196 Qui sciens, & tacens rem vitiosā locat, pec. & tenetur restituere, si sequatur damnum; nesciens hoc vitium & vendens, tenetur etiam, secus si dixit conductori, se nescire vitium.

198 Qui conducit, & non vititur re locata, & non vult soluere pensionem peccat, nisi dominus eam alicui locauerit. Conducens debet soluere in tēpore secundum pactum, vel mores Regionis, vel regulariter in fine anni.

De peccatis tributa circa publica.

201 **Q**ui nō soluit iustas gabellas, p. m. Itē, qui imponit iniustas, saltem secundum aliquam partē, est excommunicatus. Qui iniustas exigit, vel dubitat esse iustas, nisi ex obedientia id faciat, & conscientiam deponat. Item qui a clericis eas exigit nisi negotientur.

Mercator qui falsū iurat, vel remissus suæ cōscientiæ, pauciores merces monstrat, tenetur ad restitutionem.

De peccata circa pignora.

201 **C**reditor si inscio domino utitur pignore, admittit furtum: si sciente, & volente, admittit usuram, nisi sit usus, qui gratis inter

amicos conceditur, vt est libri alicuius. Itē si sua culpa graui, vel dolo pignus periret, & non vult soluere pignus peccat. Item paciscens cum debitore quod si ad certum tempus non redimat, pignus cedat creditori, nisi fiat in pœnā domini, ita vt pro vedito iusto pretio habeatur. Item si transacto tempore pignus vendat, antequā dominum admoneat, nisi sit pactum in contrarium.

204 Creditor potest pignus retinere, donec debitor omnia soluat, vsque ad minimum quadrantem; potest etiam post tēpus, alteri pignorare, & fructus ex pignore fructifero perceptos debet soluere, sed impensæ debent refici.

De peccato vsuræ circa mutua.

206 **V**Suræ est lucrum proueniens ex contractu mutui, & quia mutuum duplex, verum, & palliatum, id est latenter mutuatum, sub contractu non mutui, cum ob anticipationē minus emit, vel ob expectatā solutionē plus iusto pretio vendidit, ideo vsuræ est duplex, aperta, & palliata. Mutuum à commodato differt in hoc, quia in commodato non trāsferitur dominiū, sicut in mutuo, licet gratis vtrumque fieri debeat ad vsuram requiritur, vt

lit vi mutui, & principaliter rei suapte natura pecunie estimabilis.

207. Potest quis ex mutuo etiam principaliter sperare lucrū amicitie, & gratitudinis; & ex amicitia, & gratitudine sperare etiam principaliter lucrum pecunie.

208 Qui mutuatur principaliter ob lucrum, & postea cum eum ceniteat, mutat intentionem lucri principalem in minus principalem non est usurarius, nec sunt usurarii qui spe lucri mutuatur, si id minus principaliter faciāt, etiam si sine spe lucri non mutuarent.

209 Mutuans ex caritate, & deinde accipies sibi aliquid datum ob timorem, ne pecunia a se repetatur vel sibi alia vice mutuū denegetur non peccat, potest etiam creditor debitū suū recuperare per mutuū, quod aliter recuperare non poterat, & aliquid accipere ob laborem in mutuando.

210 Potest mutuās accipere plus ratione lucri cessantis, & damni emergentis, quod generaliter interesse dicitur, quod potest tribus in casibus. 1. quando mora in soluendo processit. 2. quando per vim regis datum fuit mutuū. 3. quando ita conuenit a principio. Lucrum cessans

debet sumi, quando pecunia parata domino plus valet, quā altera alteri.

212 Quod si æquè valeat, non potest aliquid mutuans accipere, licet accipienti plus valeat; conditiones lucri cessantis necessariae sunt tres, prima, ut interesse sit verū, secunda ut mutuatio, vel non solutio sit causa amissionis lucri, qualis non est, si dominus habeat aliā pecuniā expositam, qua negotietur, tertia, ut non recipiat interesse prius, quam constet quātū verisimiliter lucratus fuisset: & debet cōsiderari illa verisimilitudo, seu dubietas, & nō totū interesse sumi.

213 Maritus potest pacisci cum eo qui dotem promisit, & non soluit, ut in singulos annos pro subsidio matrimonij soluat tantundem, quantum aliquis alius mediocriter industrius cum illa dōte lucrari potuisset.

Qui dotem recepit, in casu diuortij, vel eius hères in casu mortis, tenetur dare vxori separatae vel viduae alimenta, quæ dari possunt salua dote, donec dos soluatur.

Iuste seruari possunt statuta regionum, quæ præcipiunt, ut detur certum quid pro centum in singulos annos, donec dos soluatur.

Montes pletatis sunt liciti, & gener
seu quilibet maritus potest recipere
fructus pignoris frugiferi vsq; ad so-
lutionem dotis, non computando eos
in dotem, nisi cōtrarium exprimat.

Qui peccent peccatum vsur. circa mutua.

214 **P**eccat mortaliter, qui aliquid
pecunia aestimabile mutuatur
principaliter ob lucrum speratum.

215 Item qui potens nō soluit tēpore
suo. Item sciens alterū nō posse adim-
plere, mutuatur ei appositā pœna, nisi ad
diem statutam soluerit. Item si soluta
parte debiti, totam pœnam exigat.

216 Item creditor vtēs fructu pigno-
ris, & nolens illum computare in sor-
tem, deductis expensis, etiam si talem
fructum creditor non collegisset, nec
se posse colligere putasset. Hęc non
possunt fieri, etiam appposito pacto.

219 Qui mutuatur triticum aut aliquid
mutuabile, ita vt sibi reddatur eo tē-
pore, quo verisimile est pretium eius
auctum iri, & tenetur ad restitutionē,
si tamen illud nō erat seruaturus. Qui
mutuatur mutuabile cum pacto, vel in-
tentione principali, vt mutuaturus
molat in suo molendino, emat ex sua
taberna. laborat in suo p̄dicio, &c. &

teneatur ad restitutionem in eam in mutuatarius nil damni habuerit. hinc, & mutuator nil utilitatis, propter obligationem quam subit. mutuatarius
 222 Mutuus cum pacto, ut sibi vedat suū, triticum, vel linū, vel lanam, &c. etiā iusto pretio. Item si mutuatur cum pacto, quod si mutuarius intra certū tempus moriatur, sit liber, sin minus duplū reddat: secus si gratis daret, vt donatarius duplū reddat, & cōtractus inominatus, id est, do vt des: & tandē debet. à mutuo abesse oīs obligatio.

224 Item de mutuante pro habēdo officio pecunia estimabitur, & non principaliter pro acquirenda amicitia: sed fructus officij non debent restitui.

Item mutuās triticū veteris, vt tantumde restituat recēs, sciens illud futurum melius p. & tenetur restituere.

Dare triticum ad renouandum, fieri potest.

225 Qui non vult recipere quod sibi debetur, nisi vsque ad id tempus, quo pretium crescit, vel non in loco, vbi debetur.

226 Qui mutuatur argentum, vt reddat aurum, nisi sit venditio.

227 Qui triticum visum, vel oleū aliquius prædij, ante messem, vel vindem-

miam emit ob anticipatā solutionem minoris, quam collecta sint valitura, peccat, & tenetur ad restitutionem, secus si minoris, sed æquo pretio, ob periculum: si emit cum pacto, vt eligat triticum huius vel illius agri, vt libuerit, debet plus soluere pro illa optione ad iudicium boni viri.

226 Idem dicendum de eo qui vendit pluris, iusto pretio ob dilatā solutionem, de quo supra nu. 207. & iustum pretium nō stat in indiuisibili, sed est triplex, de quo infra, cap. 23. num. 78.

230 Qui pecora, vel prædia emit ab eo, quem putat non habere, & statim eidem locat cum pensione, tenetur ad restitutionem pensionis.

231 Debita post longum tempus soluenda, possunt iustè emi minoris.

232 Qui emit censum perpetuum, vel temporalem, redimibilem vel irredimibilem sine requisitis conditionibus, de quibus est extrauagans Pij V. vide ibi in Nauar.

237 Qui mutuatur cum conditione vt detur aliquid alicui tertio, vel pauperibus, vel vt remittatur damnum iniuriæ illate, non autem si mutuatur, vt remittatur iniuria.

239 Vendens triticum quod non erat

seruaturus, pro maiori pretio, quo ualiturū est in alio mense, & tenetur ad restitutionem; si uerò erat seruaturus, debet accipere mediocre pretium, deductis expensis quas in eo seruando erat facturus, & non summum.

241 Vendēs iusto pretio aliquid pecunia egenti cum intentione principali, ut ille statim sibi reuēdat minus iusto pretio, secus si simpliciter uēdit, & emptor reuēdat, eisdē infimo pretio iusto. Est etiā ille usurarius, qui cū pretium mercium aduentu aliarū decreuerit, ipse nē perdat, dilata solutione, plus uendit quā alij uendant.

242 Deponens pecuniā apud mercatorem, uel numulatiuū eum, intentione principali lucri mēstrui, uel annualis est usurarius: secus si quid datur gratuitā quod potest accipi, nec est considerabile periculum in mercatore, qui potest fugere.

243 Qui rem ualentem 15, ob dilationem dat pro 20, & tenetur ad restitutionem 5, etiā si postea res ualeat 20.

244 Mercatores qui dāt Regibus uel alijs pecuniam, ut accipiant 10, pro 100 sunt usurarij, etiā si Rex scribat esse gratuitā munerationem. Item officiales, qui ob anticipatā solutionem

aliquid accipiunt. Item qui iurat se soluturum in usuras, & non soluit, nisi fuerit a iudice absolutus.

De Usura in pactis de retrovendendo.

248 **Q**ui emit cum pacto de retrovendendo animo magis mutuandi quam emendi, p. m. & tenetur ad restitutionem.

Item si minus iusto pretio p. m. Pactum retrovendendi est licitum, & potest fructus qui emit retinere, & potest etiam vendenti pradium locare; dummodo fiat sine fraude & dolo, id est, ut emptor vere & principaliter intendat emere sine simulatione, & pactum non sit, ut redemptio fiat maiori pretio, quam fuit facta emptio; quod pretium emptionis cum pacto retrovendendi semper est minus, quam si fieret sine pacto.

249 Nota, pactum posse fieri tripliciter: primo ut quomodocumque voluerit, possit redimere, & tunc res minus valet. Secundo, ut ad certum tempus v. g. intra duos annos non possit, sed post duos annos possit, quando voluerit, & tunc res plus valet, quam cum primo pacto, & minus, quam si nunquam posset redimere. Tercio, ut intra tantum temporis verbi gratia duos annos possit redimere; & ultra non possit, & hoc

facta est licitum in emptionibus, excepta emptione census per Pium V.

250 Nota, quod vendere prædia non facta. & vineam vindemiatarum, cum pacto redimendi infra annum, & paulo ante messem, vel vindemias eam redimere, est fraus.

Nota quod emptor cum pacto de retrouendendo si pretium redemptionis, loco, & tempore debitis, oblatum non recipiat, peccat, & non potest accipere amplius fructus a tempore mora.

De vſaya in ſocietate.

251 **V**T societas sit licita, tria requiruntur: primo, ut negotiatio sit licita: secundo ut pecunia subiaceat periculo eam conferentis quod, non sic est in mutuo: tertio, ut in omnibus iudicio boni viri seruetur æqualitas, & lucrum pro rata diuidatur.

253 Potest pecunia assicurari soluto pretio a socio, & etiam potest assicurari lucrum incertum.

258 Dans pecuniam in societatem ei, quem scit non esse negociaturum in certum lucrum: ut militi, vel clerico, licet faciat tres contractus, id est societatis, assicurationis, & redemptionis, peccat, quia est mutuum palliatum.

259 Qui vere dat pecuniã in societatem,

tem, & facit scripturam de mutuo, vel comodato, peccat, & debet rescindere scripturam, si vult recipere lucrum.

260 Omnis societas circa animalia, in qua ponuntur pacta cum damno notabili socij, est illicita, sicut illa in qua partes comoditatum non respondent ex æquo partibus collaris in societatem. Item si animal moritur fortuito, vel sine culpa agricolæ, domino moritur, de quo supra, num. 187.

De usura participantibus, & eam non restituentibus.

261 **I**nducens alium ut mutuet sibi vel alteri ad usuram, p. nisi in extrema necessitate sit: non autem si a parato accipiat, vel non volente mutuare gratis si est in ea necessitate positus, nec etiam si ob iustam causam id faciat.

262 Qui accipit ad usuras ob res vanas, grauando se ære alieno, damnificans familiam peccat.

263 Mutuans usurario in fines malos vel vanos, non potest solutionem mutui accipere, si usurarius facta hac solutione, non posset usuras restituere, & loquitur in conscientia.

264 Itē suadens volenti mutuare gratis ut mutuet ad usuram, & ut contra-

hat contractus usurarios p. m. & tenetur in solidum. Emēs pignus amissum ob non solutionem usuræ, &c. censetur ac emens rem alienam.

Bona usurarij non sunt obligata pro usuris extortis, & dominiū rei lucrifactæ per usuras transit in usurarium, & dominiū rei venditæ ab usurario transit in emptorē; potest tamen debitor recuperare rem, quam dedit, si sit penes usurarium, vel penes alium titulo gratuito; saltem cum desunt usurario bona ad soluendum.

266 Gratis quid accipiens ab usurario, non habente, vnde satisfaciat, acceptū ad usurā, p. & tenetur restituere.

267 Insitor, gestor, tutor, famulus, seruus sciēter dantes pecuniā ad usuram, vel usuram colligentes, peccant, & tenentur ad restitutionem, sicut internuntij ex parte usurarij.

269 Vxor usurarij non habentis nisi quantum restituere tenetur, si viuat ex usuris mariti ad luxus, ad quem dominiū non transit, cum aliunde possit honeste viuere peccat.

271 Item gener accipiens dotem à socero usurario, sciēs aut debens id scire, cuius bona non sunt satis ad restituendum, p. & tenetur restituere.

273 Socer mutuās genero tm̄, quantum debet ei pro dote, & gener dans praediu fructiferū, quod pro dote tenebat.

Iudex adiudicans vsuras vsurario, vel non cogens eas restituere. p.

275 Procurator, & aduocatus adiuuantes in hoc vsurarium, vel obuiantes petenti restitutionem p. & restituere obligantur.

276 Notarius etiā faciens instrumentum vsurarium simulatum, nō autem si clarum peccat, &c. Testes eodem modo, & tenentur ad restitutionem.

278 Usurarius non reddens quod ultra sortem accepit, & fructus pignoris nec refert an ille qui pecunias mutuo accepit ex pecunia multū sit lucratus.

279 Heredes, & qui gratis ab vsurario aliquid habuerunt ad restitutionē tenentur, quisque pro sua parte. Confessarius audiens confessionē vsurari manifesti, vel ei ministrans aliquod sacramentum sine cautione, pec.

281 Dās pecuniam nautis ad aliquod opus, ita vt liluo semper capitali partem lucri habeat, sicut & singuli nautae, p. & tenetur restituere.

De usura circa cambia.

18. **M**utuans cum pacto vt mutuatarius teneatur facere assecu-

rate mutuante[m] est vsurarius. Allecua-
ratio tamen simpliciter est licita. Vsu-
ræ nauticæ sunt prohibitæ iure Ca-
nonico, si ob mutuū pecuniæ nume-
ratæ recipiantur, sed non si ob solam
præstitam securitatem. Item excepto
mutuo & cōmodato, potest capi pre-
tium pro pecuniarū vsu, seruata æqua-
litate valoris in commutatione, vt
tanti valeat quando datur, quanti va-
lebit quando accipietur.

288 Cambiens, immo mutuans ex of-
ficio potest accipere stipendium ab
vniuersitate, vel aliquod paruum lu-
crū à mutuatariis pro labore, vt fit in
monte pietatis.

Licet cambium per minutū, vt cum
quadrantes dantur, & asses pro aureis
& pro iuliis, & accipere lucrum pro
labore statutum à lege, vel consuetu-
dine, & quod qui cambit non ex of-
ficio, minus debet accipere, quam qui
cambit ex officio.

289 Sic licitum est cambium per lite-
ras cū lucro, dummodo sit cābium de
loco ad locum, non de tempore ad
tempus, & nō sit cū persona nō habē-
te pecuniam, vel animum cambiēdi,
& cōsequenter recābia sunt vsuraria.

290 Licet emere, vel vēdere pecuniā,

quæ alibi pluris valeat, & eū ibi trās-
ferre vbi pluris valeat, & pecunia emi
& vendi potest contra solum.

192 In cambiis potest aliquid accipi
ratione veri lucri cessantis, vel dāni
emergentis, si tunc verè cessat: & per
Pium quintum non potest in princi-
pio cambiij præfigi certum interesse.

193 Telonarij seu bancharij possunt
aliquid accipere ob pecuniā seruata:
aliqui tamē nihil accipiūt, aliqui dāt
aut pro cētum deponenti: & est usura.

194 Est licitum commutare pecuniam
præsentem pro absente cum aliquo
iucro iusto.

Vna moneta potest plus alia valere
octo ob causas, prima est diuersitas
metalli, secunda est diuersitas boni-
tatis eiusdē metalli, tertia diuersitas
formæ & ponderis, quarta diuersitas
locorū, quinta reprobatio totalis vel
partialis, sexta diuersitas temporis,
septima copia vel defectus, octaua
absentia vel præsentia, & nunquam
valet plus ob dilationem temporis,
quia tardius datur vel recipitur.

Qui mutuat centum aureos ad an-
nū, si eos erat seruaturus, vel mutua-
uit cū pacto, vt redderetur ei eiusdē
metalli & formæ, licet infra annum

eorum valor creuerit, vel decreuerit, debent iidem aurei restitui; immo etiam si non præcesserit pactum nec fuisset seruaturus, sed simpliciter mutuiuit eos in auro secundum Bart.

295 Nec contra prædicta obstat pretium statutum à rep. nūmis quia hoc verum est quoad sunt nūmi non quoad sunt metallum.

Qui dant 100. ducatos in India, non possunt accipere 100. in Hispania.

299 Campsor emens absentem pecuniā notabiliter minoris, quā ibi valeat communi estimatione, etiā eo deducto, quo minoris valeat propter absentiam, p. & tenetur ad restitutionē, sicut & qui emit quamcumque rem.

Emens à non habēte rē quæ emitur, vel nummos, saltem virtualiter p. & tenetur restituere: debet enim seruari extrauagans Pij V. de qua vide ibi eam cum optima explicatione.

DE VIII. PRÆCEPTO:

Non falsum testimonium dicas.

Cap. XVIII.

Prohibetur principaliter falsa testificatio iudicialis, vel celatio veri; & secundario omnis inordinata significatio verborum, signorum, factorum mentiēdo, inhonorando, su-

currando, deridendo, maledicēdo, detrahendo: & omnis significatio huiusmodi saltē est p. v. quia est inordinata.

Testificans aliquid nesciens, id esse verum, sed quia alius fide dignus affirmavit, p. m. sed nō tenet restituere.

2 Mendacium notabiliter perniciosum, vel iuratum est m. alioquin siue in iudicio, siue extra, est veniale.

4 Mētiri in materia fidei, sacre Scripturæ, vel morum est mor. id est, si fiat cum periculo, & animo nocendi: & sic concionator lapsu linguæ falso citās Scripturas, vel Doctores, nō p. m. sed scienter recitans falsa miracula, vel vitas sanctorum, p. m.

6 Qui non adimplet promissionem obligantem, id est veram, deliberatā, voluntariam, nudam, rei licitæ, possibilis, notabilis, quam diuersus status non eneruauit, p. m.

Qui promittit aliquid Deo vel homini, animo non se obligādi, non obligatur, sed peccat: et si alicui notabiliter noceat, vel intendat nocere, peccat mortaliter.

Promissio facta ob aliquam causam non obligat in conscientia, quando causa principalis non est vera; & promittens non habebant animum se o-

bligant

bligandi, ab(que illa causa, siue eam
expresserit siue non.

7 Promissio facta absq; deliberatio-
ne requisita non obligat, & illa deli-
beratio sufficit, quæ sufficit pro voto
de quo cap. 12. nu. 24.

Promissio metu aut dolo extorta nõ
obligat in conscientia, nisi adsit iura-
mentum; similiter non obligat pro-
missio rei illicitæ, vel impossibilis.

Promissio parvæ rei etiam voto vel
iuramento firmata, si non feruatur est
p.v. & non m.

Promissio non obligat in conscien-
tia quando status reræ mutatur, quam
mutationem si promittens præcogi-
tasset nõ promississet, & in hoc est stã-
dum suæ conscientiæ; vt si promississet
ducere aliquam in vxorem, quæ dein-
de fuit fornicata. Similiter si res quæ
prius erat licita, modo est illicita.

8 Qui factis simulat aliquid cū dam-
no notabili alterius, vt hypocrita pec-
mort. Peccat saltem venialiter qui si-
mulat se bonum, cū non sit, etiam
ad ædificationem proximi.

9 Qui leui iudicio aliquem iudicat
firmiter de p.m. peccat mortaliter.

30 Lædens notabiliter alterius ho-
norem, vel dans causam lædendi per

contumeliam, conuitium, vel improprium, p. m.

13 Lædens notabiliter per susurrationem aliquorum amicitiam bonam peccat. mortal. & tenetur ad damna sequuta.

Nota ex Soto, licet minuere aliquorum amicitiam, vt ipse contrahat cum altero illorum amicitiam si non lædit notabiliter.

15 Qui iniicit notabiliter erubescen-
tiam, vel animi perturbationem per
derisionem, pec. mort. Derisio autem
est *inordinata pœnæ, vel culpæ, vel defectus
naturalis significatio*, & in hoc pecca-
tum sæpe incidunt aulici.

De detractiōe seu murmuratione.

17 **L**ædens bonam famam, vel glo-
riam notabiliter per detractio-
nem, p. m. detractio, murmuratio seu
infamatio est *inordinata significatio ex-
pressa, vel tacita mali, qua læditur, vel pe-
riclitatur fama vel gloria alicuius ho-
minis non beati. Fama est bona existima-
tio de aliquo, qua putatur bonus vel habi-
lis ad aliquem bonum vsum.*

22 Imponens, p. m. falsum vel verum,
putatum falsum, p. m.

25 Imponens venialia falsa, vel defe-
ctus naturales falsos, ita tamen vt dā-

num notabile inferant famæ, p. m.

26 Qui detegit, p. m. verum secretum alicuius, p. m. nisi aliqua circumstantia excuset. Nam non est peccatum mort. detegere notoria facti, vel famosa sine intentione nocendi, etiam si hic nesciatur.

Idem dicendum de deteptione eorum quæ cito diuulganda sunt. Scipsum verò potest quispiam diffamare etiã falso, dummodo non sit notabile nocumentum animæ, vel corporis, vel aliorum.

Dixi *inordinate*, quia, licet, accusare etiam ob priuatam vtilitatem sine odio, & extra accusationem detegere delicta reipublicæ, vel superiori, vt provideatur, vel vt aliquis adiuuetur; non peccat qui detegit omiſſa correctione, quando non speratur fructus.

33 Non peccat. mort. detegens peccatũ illius, qui se iactat de eo, vel detegit ei personæ, quæ non oberit: esset enim, ac si non detexisset, vt parentibus, non enim sunt publicaturi.

34 Qui inuenit peccata pœnitentis scripta, & legit, vel diuulgat, si sint notabiliter lædentia famam, p. m.

35 Qui libellum famosum continentem peccata falsa alterius, vel vera

causa componit, & proicit in publicum vt laedatur, & qui inuentum divulgat, pecc. mort.

Qui peccata aliorum audita aliter fert, id est, augendo, vel magis certificando notabiliter.

37 Qui audit detrahentem mort. assentiendo, vel non resistendo cum leber, vel se delectando, p. m.

Qui interrogatus de fama, & vita alius, cū teneatur loqui tacet virtutem illius cū damno notabili.

38 Iudex procedens contra aliquem per viā inquisitionis, non præcedente infamia, quamuis id probari possit tribus testibus; licet possit procedere, ob delictum notorum generaliter, sed non nominatim nisi accusetur.

39 Iudex post confessum delictum interrogans reum de socio, vel auxiliante occulto, nisi in aliquib⁹ casibus.

40 Subditi non tenentur denunciare superioribus reos, vt puniantur; satis est si restituant: nam mandata vniuersalia sunt intelligenda secundum ius. v. gra. præmissa correctione.

41 Qui non debens vult scire aliorū peccata, etiam si sit iudex: sicut qui cum assensu audit detractationem.

De fama restituenda.

42 **Q**ui non vult restituere dānū notabile fame datum à se, vel ab eo cuius ipse est hæres peccat.

Lædens notabiliter per vnum peccatum mortale famam habentis alia peccata notoria, p. m. & tenetur ad restitutionem fame, sed quomodo & quantum, vide ibi.

43 Persona publica tenetur quærere restitutionem fame.

Qui multum aliquem laudando alios notabiliter infamat, p. m. & tenetur restituere. Intellige in his si sequatur infamia.

45 Si falso infamauit, tenetur restituere, dicendo se falsum dixisse, etiam cum iuramento, si opus est.

Detegens verum p. occultum infamat, & tenet, sed quomodo, vide ibi.

46 Si infamatus cōdonet, cessat obligatio restituendi: vide ibi aliqua.

Qui se mutuo infamarunt, non excusantur à restitutione per recompensationem. Condonatio facta petenti veniam generaliter omnium detractionum, non valet nisi pro his ad quæ probabiliter se extenderit intentio condonantis.

Conuersatio familiariter infaman-

tis cum infamato, non tollit obligationem restituendi.

Excusat à restitutione periculū maioris boni, & omnimoda obliuio infamię: nō sic si quis se iactauit rē habuisse cū puella, etiā si ipsa nupsisset, semper tamen remanet dānum resarciendum.

48 Lædens famam iustè nec peccat, nec tenetur. Excusat læsio parua, & non ei fides habita.

49 Quando accusatus accusanti non teneatur, & e contra, vide ibi.

50 Non obligatur qui otiose solū refert aliena delicta à se audita sine affirmatione licet audientes credant, nisi referēs existimaret audientes ita credere, ac si affirmaret.

Nec si is contra quem dicitur, sit infamis in ea re.

Nec referens peccatum cum auctoris pœnitentia, ita vt potius sit ei honor, quàm infamia.

Nec qui solam occasionem remotam infamię dedit.

Nec detractor conspicuus si vilem infamauit personam, sed res est dubia.

De secreti deteetione.

51 **S**ecretum dicitur illud quod à nēmine, vel à tam paucis scitur, vt nō

fit notorium, vel famosum : & tale iecretum quando eius detectio noceret animæ, corpori, honori, famæ, fortunis, obligat scientem ad celandam, etiam nulla facta promissione: & si eius detectio non noceret prædictis, nõ obligat, & præcipiente Superiore, sciens tenetur reuelare, etiam si eo seruato nullum damnum timeretur, nisi sit facta promissio celãdi expressa vel tacita, quæ colligitur ex modo dicẽdi secretum, licet nulla promissio exprimat, & tunc detegere in re graui est peccatum mortale etiam præcipiente superiore, nisi graue damnum timeretur seruato secreto, sed in re leui esset peccatũ veniale, nisi sciatur per confessionem sacramentalem,

52 Promissio rei parui momenti non obligat ad mort. Confessarius, vel interpres confessionis, vel laicus, cui in necessitate quis confitetur, vel doctor à quo consilium de confessis petitur, vel quicumque, qui media confessione sacramentali pec. publicum, vel secretum leue, vel graue etiã metu mortis detegit, peccat mortaliter, nisi de facultate pœnitentis iusta cum causa.

53 Peccat mortaliter, qui litteras aliorum aperit, & legit, cum damno no-

tabili alicuius saltē probabili, vel cum animo damnificandi, aliter non nisi venialiter, vt qui sine animo nocendi vel sine periculo probabili nocendi notabiliter, sed sola curiositate, v.g. sciendi noua, vel ridendi ex barbara cōpositio ne, vel delectandi se ex eleganti, peccat venialiter: & aperire literas ex consensu expresso vel tacito eius, qui mittit, vel cui mittitur, vel legitima auctoritate, vt faciūt superiores Religiosorū, vel duces exercitus in finitimis hostiū locis, vel qui iuste timer sibi per literas aliquod damnū parari, vel vt impediāt dānū iniustū, q̄ per literas alteri paratur, nō pecc.

54 Qui reuelat secreta nō vergētia in iniustā eorum quibus reuelat perniciem, sed cum magno damno exercitus, vel ciuitatis, etiam si id fiat vi tormentorum, & timore mortis, p. m.

55 Qui extra confessionem sacramentalem audiuit peccata, quę sunt noxia Reipub. potest denunciare, sine prēmisa correctione fraterna.

Potest quis aliquem denūciare volentem ducere vxorem, habuisse rem cum cōsanguinea futurę vxoris, prēmisa scilicet correctione fraterna.

57. Qui iuridice, id est à Iudice com-

petēri re semiplene probata, & ei notificata interrogatus, nō fatetur, p. m.

Si contra iuris ordinem interrogatus eadem fatetur.

58 Quando reus socios debet detegere, & non detegit, vt qui perniciosos socios reipublicæ non detegit, peccat mortaliter, & confessor nō admonens, vt id faciat, p. m.

59 Iudex interrogās iniustē, vel omit- tens interrogare iustē pecc. mort. & c.

70 Qui peccatum non vergens in damnū alterius, vel si vergit, alia via excusari potest, reuelat iudici etiam competenti, peccat.

61 Episcopus, vel prælatus, vel publica persona curans aliorum animas, si se infamat, vel notabiliter infamā- tibus non resistit, p. m. priuatus verō potest tolerare infamiam, nisi alij ex hoc ad eum imitandum inducantur.

Qui in visitatione interrogatus de peccatis publicis, reuelat occulta, nisi timeatur periculum in alijs.

Reuelans secretum sibi cōmissum, cum sit sequuturū graue dānum. pec.

DE NONO PRÆCEPTO:

Non concupisces vxorem proximi

tui. Cap. XIX.

Iisdem modis peccatur, quibus &

contra sextum. *Non mœchaberis.* Tantum addo, quod peccat. morta. qui, vel quæ deliberatè cupit, vel gaudet amari se amore libidinoso mortali ab alio vel ab alia, licet ipse nō sic amet, sed consentit peccato alieno.

D E X. P R Æ C E P T O:

*Non concupisces rem proximi
tui. Cap. X X.*

Inordinate cōcupiscere aliquid notabile contra iustitiam, est mortale.

D E L V D O.

LVdus, & iocus ad recreandum generat virtutem eutrapeliam, & est inter excessum, & defectum.

3 Ludus animo lucrādi potius est negotiatio, & ferè semper est mala; & ex hoc animo nō est mortalis, sed venialis: immo numquam est m. nisi frāgat aliquod præceptum, nec ex se est prohibitum, nisi ratione loci sacri, vel personæ, vel temporis festi, scachorum ludus minime laudatur.

4 Lūdēns cū notabili irreuerētia Dei in dictis, vel factis, vt abutēdo Scripturis vel cum scādalo, periculo, vel nocumento notabili aliterius, p. m.

5 Ludens rem notabilem ludo prohibito per legem obligantem ad mortem vel ludo licito, sed cum non potente donare, vel cum potēte, sed metu coacto, vel fraude, p.m.

9 Monachi, clerici beneficiati, & in sacris constituti ludentes notabilem quantitatem aleis, vel ludis illicitis, peccant mort. & si ludunt de fructibus beneficiorum, tenentur ad restitutionem, non sic de secularibus.

14 Clericus, vel monachus multo tēpore spectans ludum mortaliter malum, vel eo se delectans.

15 Subministrantes necessaria ad ludum, vt domum, mensas, candelas: sunt enim consentiētes peccato, operando, iubendo, mandando, inuitando, inducendo, &c.

16 Peritus ludi dissimulans, & alliciens imperitum, vel qui vitur falsis instrumentis, vel transgreditur leges ludi cum notabili damno, p.m.

Fraudans in punctis, vel prioritate manus pec.

17 Lædens messem non tenetur restituere quantum in area redderet, sed quantum tunc æstimatur.

In Regnis Hispaniæ ludens sub fide sua non iurata, non peccat nō sol-

uēdo; sed si sub iurata, tenetur soluere, & potest mox pecuniam solutam repetere, vel potest petere solutionem à iuramento, & postea non amplius tenetur soluere, sicut de iurante soluere vsuras dictum est.

18 Qui de re notabili facit sponsonē, id est scommessa, sciens rem à se assertam esse veram, & dissimulans, vt illū attrahat, pec. mort. si sine dolo non pec.

19 Qui lucratur sine fraude in ludo illicito, nō tenetur ad restitutionem.

Habilis ludens cum inhabili potest compensare quæ lucratus est cum perditis.

Qui lucratur fraude, & dolo, non potest compensare cum perditis in eodem, vel diuerso ludo.

De consilijs Christi.

20 **P**eccat in consilia Euangelica, qui contēni, vel proponit non adimplere, quando obligabunt sub mortali, vt de Martyrio.

21 Qui dicit simpliciter consilia non esse meliora, quam contra, vel non debere voueri, est hæreticus.

Monachus venditurus suū frumentum veniente caritate tritici, potest gaudere de augmento pretij, sed non de causa, id est caritate simpliciter.

DE QVINQUE PRÆCE-
ptis Ecclesia; De primo, De audiendo
sacro diebus festis. Cap. XXI.

1 **Q**icumque discretus sine iusta
causa integram Missam die fe-
sto non audit, p. m.

In die Natalis de lege communi nō
tenemur, nisi vnā Missam audire.

2 **Q**ui omittit partem notabilē Mis-
sæ, p. m. pars notabilis est iudicanda
ad arbitrium boni viri, & videtur ea,
quæ à principio introitus, vsq; ad Epi-
stolam inclusiue: immo ex vna particu-
la principij, & ex vna finis, potest
constitui pars notabilis, verum post
missam, legendo per se illam partem
omissam, vel ab alio audiendo satisfacit,
saltem si non fuit pars notabilis.

Qui dimidium missæ ab vno sacer-
dote, & dimidium ab altero audit, sa-
tisfacit præcepto.

Qui ante benedictionē exit à mis-
sa, non p. m.

3 **V**arijs causis excusatur quis ab au-
dienda missa die festo: vt qui absque
gravi damno animæ, corporis, hono-
ris, bonorum, propriorum, & proximi,
non possunt audire sacram.

Excommunicati, interdicti (sed nō
si habent priuilegium) licet non curet

absolutionem: nam licet peccent, quia negligunt procurare absolutionem, quam consequi possunt, non tamen peccant, quia missam non audiunt.

Infirmus, & eius minister, si adest damnum corporalis salutis.

Nutrices, quæ sine periculo lactantium non possunt interesse.

Qui habet graue negotiū impediēs.

Qui ratione officij prohibetur exire, ut custodes arcium.

Sic Domini, & Consultores graui-ter occupati in negotio. moram non patiente.

Iter faciens, qui alioqui socios necessarios amitteret.

Pauperes, qui absq; notabili pudore, defectu vestium non possunt exire.

Vidua quæ secundū cōiuetudinem regionis non egreditur per mensem: sed difficile saluatur si ultra mentem.

4. Coniugata quæ sine graui scandalo mariti, non potest interesse.

5. Episcopus non potest cogere populum ad audiendum missam in propria parochia.

6. Qui audiens missam die festo, intendit animum ad ea quæ repugnant attentioni necessario debita, p. m. v. qui in parte notabili missæ loquitur

pingit,

pingit, scribit, dormit, &c.

7. Qui excusatur à missa, non tenetur supplere alia oratione.

8. Qui audiens missam ex præcepto, si alias preces ita recitet, ut necessariam attentionem auditioni missæ non tribuat, p. m. sed si ita recitat, preces sub præcepto, ut sufficienter attendat sacro sub præcepto, satisfacit utrique.

Nemo tenetur ex præcepto intelligere, immo nec audire verba sacerdotis, satis est adesse etiam ex lōginquo.

9. Dominus, pater, herus notabiliter negligens subditos nō audiētes missam in festo, vel eos occupans in opus, quod poterat differri, p. m.

Consuetudo qua nobiles puellæ sacrum non audiunt, non est toleranda, si alio egrediuntur, vel si eis permittuntur fenestæ: verum detentæ à patre non peccant, nec mater, quæ in earum custodia remanet, sed pater peccat, nisi saltem aliquando sollemnioribus festis domi, vel foris missas eis permittat.

Menstrua non excusant, nisi fiant cum magna debilitate.

10. Sunt multi errores contra missam, quos refutat Concilium Trid. sess. 21 & 25. vide ibi multa præcepta.

De secundo præcepto De ie-
iunando.

11 **Q**ui credit se vincendum carnis
tentatione, si talem cibum co-
medat, debet omni tempore ab eo
abstinere sub peccato mortali.

Qui à media nocte in mediam no-
ctem die ieiunii præcepti ab Ecclesia
comedit pluries quam semel, etiã ci-
bos concessos, pec. mortali. nisi causa
iusta: vera, vel putata, vel dispensatio
excuset.

Si vigilia S. Ioannis incidat in diẽ
corporis Christi ieiunetur præceden-
ti die, id est feria 4. ex Leone X. ad
Legatum in Hispania.

12 Vouens ieiunare, vel abstinere car-
nibus omni feria sexta, vel sabbato, si
tunc incidat dies natalis Domini debet
ieiunare, vel abstinere à carnibus.

13 In ieiunio licet cuius bibere vi-
num, vel aquam quoties voluerit, etiã
ad sustinendum, vel sedãdam famem;
& licet actus in se propter indigestio-
nem videretur immoderatus, & pec-
catum veniale, tamẽ si adest iusta cau-
sa, ut pax, & societas, excusatur.

Accipere aliquid per modum me-
dicinæ, vel prægustare cibos, verbi
gratia dominorum, licet sint oua, vel

carnes, non frangit ieiunium.

14. Lector mentis potest comedere aliquid, & post lectionem cenare.

Vesperis potest sumi collatio a ieiunatis ex pane vel fructu, vel utroque iuxta morem regionis, dummodo non sit malum, non solum ob potum, sed etiam ad sustentandam naturam, licet non bibat.

Non licet ientare mane, & cenare vesperi, nec consuetudo excusat, nisi ratione medicinæ, debilitatis, vel necessitatis agendi aliqua necessaria.

15. Qui facta cœna tempore ieiunii surgit ac cœna animo amplius non comedet, & deinde reuertitur ad cœnam, & comedit, frangit ieiunium,

Notabiliter magna collatio frangit ieiunium, ut communiter fit in vigilia Natiuitatis.

Qui saepius in ieiunio comedit, tantum in secunda comestione p. m. non in alijs; at si edat cibos veritos, tunc toties quoties comedit p.

Licet in iure cõmuni ova & lacticia prohibeantur in ieiunijs Quadragesimæ, & non in alijs; tamen seruanda est consuetudo saltem 40. annorum.

16. Causa iusta excusans est triplex; impotentia, necessitas, maius bonum.

Impotentia excusat pueros vsque ad 21. annum, quamquam expediret eos assuescere; & ob aliquam necessitatem possunt compelli.

Eximit senes sexagenarios & quia alijs citius senescunt, ideo arbitrio prudentis, vel Superioris id relinquendum est.

Eximit mulieres gravidas, & nutrices; immo si ieiunarent peccarent, nisi ita robustæ essent, vt vna comestio sibi & infantulo sufficeret.

Pauperes non valentes, sibi quære-
re cibum ad vnam comestionem, non
alios pauperes.

Infirmos non valentes, vel non debentes tantum comedere, &c

Eos qui sunt infirma complexione, vt vacuo stomacho patiantur vertiginem, vel dolorem capitis, vel nocte non valent calere, vel dormire.

Necessitas excusat in primis omnis illa, quæ à festo seruando excusat, aut quando facit aliquid ad vitæ, vel sui status decorem necessarium, aut vitandum damnum notabile, aut ad lucrandum, quod raro lucrari potest.

Excusatur etiam omnis operarius, vt faber ferrarius, agricola, qui nisi assiduo suo labore non potest familiam

susten-

sustentare, filias collocare, aut in studijs filios sustentare, aut necessaria ad decentem cultum sibi & suis comparare: licet aliter ab obseruandis festis non excusarentur, & licet aliquo modo sint diuites: excusatur à fortiori qui ieiunando non potest facere necessaria ad suam, vel aliorum salutem spiritualem, vel corporalem.

Concionatores ex officio, vel obedientia, docentes verbo, vel scripto.

Audientes confessiones. Item qui ieiunando non possunt fungi suo officio, vt par est, vt magnum iter facturus, saltem pedes.

Maritus qui vxori aliter reddere debitum non potest. Coniux si ieiunando satis placere non potest marito.

17 Maius bonum excusat eos, qui non possunt ieiunando vacare sanctioribus & melioribus operibus: vt sunt opera misericordiae spiritualia, & corporalia, etiam si fiant cum mercede, dummodo principalis intētio non sit excusari à ieiunando, vel lucrum.

18 Peregrinatio voluntaria non excusat, nisi inde resultet, magna ædificatio proximi, vel maior fructus animæ, quam ex ieiunio: secus si ad peregrinationem tenetur, nec commodè

differt potest.

Si dubitat an opus pium, quod intendit, excuset, consulat superiorem: ut sæcularis Episcopum & eo absente, Vicarium vel parochum, Monachus Prælatum, & eius dicto acquiescat.

19 Vxor in ieiunijs votis voluntariè repugnante marito excusatur, in ieiunijs Ecclesiæ non, nisi quando cum marito orjatur notabilis discordia, odiù, scandalù, rixa, percussio, blasphemia: nec tenetur ex rigore supplere alijs pijs operibus.

20 Si quis bona fide putat se habere iustam causam ad non ieiunandum, non p. m. si non ieiunat.

Et qui dubitat an possit ieiunare sine notabili damno suæ salutis, confessarius debet ei suadere, ut experiatur, & si damnum experientia cognoscitur, iuste potest cessare; quod si adhuc dubitat, petat dispensationem à Superiore; si non vult adire, non est absolueudus.

Qui non potest totã quadragesimã ieiunare, sed bis, vel ter in hebdomada, tenetur bis, vel ter ieiunare, & satisfacit præcepto de ieiunando.

21 Dispensare generaliter, ut quis nullis teneatur ieiunijs, vel non illis, vel

illis diebus, est solius Papæ: dispensare
verò singulariter cū illo, vel illo iusta
de causa, vel ne illo, vel illo die, potest
Episcopus, quo absente, Parochus.

12 Prælati non debent relinquere
conscientiæ subditorum petentium
dispensationem in ieiunio; sed po-
tius benignè debent dispensare.

Dispensatio de nō ieiunando, nō con-
cedit comedere carnes, & lactinia.
Nec dispensatio præueniendi horam,
concedit non ieiunare.

Propter eleemosynam quam quis
facit, non excusatur à ieiunio.

13 Necessitas, vel iusta causa quæ ex-
cusant ab integro, ieiunio, non excu-
sant secundum Caietanum ab om-
ni parte ieiunij, debet enim seruari
quantum potest, quare excusatus à ie-
iunio, edens carnes, vel oua, si susten-
tari potest escis congruis ieiunio, pec-
cat mortaliter.

14 Qui inuitat ad cœnam obligatum
ieiunare, sine iusta causa, sciens, aut
dubitans probabiliter ob inuitatio-
nem fracturum ieiunium peccat mor-
taliter, sed si scit inuitatum esse cœ-
naturum alibi, & ipse inuitat paratum
cœnare, non consentiendo peccato,
sed ob honestam causam, v. g. urbani-

tatis, non p.

25 Paterfamilias, caupones, hospites & administrantes ad se venientibus cibos, quibus putant eos sine causa ieiunium frangere, vel dubitant, p.m.

Quare tabernarij parati administrare cibos in die ieiunij, quibuscunque venientibus, nulla admonitione de ieiunio facta, p.m.

Qui in die ieiunij ministrat cibos prohibitos, sine consuetudine legitima, vel dispensatione, p.m.

26 Qui mane comedit in die ieiunij per talem ignorantiam, vel incogitantiam, vt excusetur a violando ieiunio, tenetur ieiunare illam diem more consueto, ac si nihil comedisset, si autem illa comestio fregit ieiunium, non tenetur in posterum, nec sequenti die contra Palud &c.

27 Notabiliter praeueniens horam in loco consuetam edendi, frangit ieiunium, si sine honesta causa fiat.

Obligati ad horas non debent sine causa comedere in quadragesima ante recitatas vespervas, in alijs diebus ante nonam, licet ieiunium non frangant.

Qui famulos obligatos ad ieiunandum die ieiunij compellit ad opera

incompatibilia ieiunio, cum possit illa opera in aliam diem trāsferre, peccat mortaliter.

Qui ieiunat diebus Dominicis credens supersticiosē tunc ieiunandum esse, contra consuetudinem Christianam peccat mor. secus si ob alios bonos fines.

DE TERTIO PRAECEPTO

De soluendis Decimis.

28 **D**ecimam, (quæ vel est personalis, vel prædialis, vel mixta, quæ quoad sustentationem cultus diuini, est de iure diuino naturali, quoad quotam, est de iure positiuo) qui non soluit peccat mortaliter.

30 Decima quoad quotam, potest miui vel tolli; dummodo parochus commode sustentetur, vt ferè in tota Italia seruatur.

37 Decima personalis non debetur, vbi est consuetudo legitimè præscripta non soluendi.

Qui in soluendis decimis deducit impensas, quas facit, aut partem peiorem decimat peccat.

Qui soluit omnes decimas debitas, sed non vbi, quando, & cui iure, vel consuetudine legitima debentur, nisi interueniat pactum legitimum inter

Ecclesiasticos, & laicos, peccat mortaliter: & qui subtrahunt, aut impediunt decimas, excommunicantur in Concilio Tridentino sess 25. c. 12.

32 Qui primitias iure, vel legitima consuetudine debitas ubi, & quando, & cui debet non soluit, peccat.

Confessarius, vel concionator, qui dehortatur, vel auertit ab soluendis decimis, est etiam excommunicatus.

DE QUARTO PRÆCEPTO.

De semel in anno confitendo.

33 **Q**ui habens discretionem, v.g. puer, discernens bonū à malo, & potest, id est, habet copiam confessarij, vel nisi ex consilio confessarij in longius tempus differat, omnia p.m. (quia de venialibus non tenetur sub præcepto simpliciter) semel in anno, & cui debet, non confitetur, peccat mortaliter.

Omittere confessionem vno anno est vnum p.m. sed quoties deliberat omittere, toties, p.m.

Qui extra etiam Quadragesimā nō confitetur, quando obligatur, vt in quinque casibus positus, c. 2. nu. 6.

Qui non reiterat confessionem quando scit, vel scire debet esse reiterandam, pec. mort.

Qui potest ore proprio, & propter
segnitiem, vel pudorem cōfiterur per
scriptum, vel nuncium, p.m.

Qui non potest ore proprio; nō te-
netur cōfiteri per scriptū, vel nunciū:
sed si faceret, teneret confessio, & ab-
solutio etiam per scriptum missa.

Confessio per scriptum & nunciū
& absolutio per scriptum missa om-
nino abrogata sunt, per Sanctissimum
D.N. Clementem 8.

Qui mentitur affirmando, vel ne-
gando p.m. in confessione, p. m. nisi
putaret sanctè se posse nimis accusa-
re sine animo decipiendi sacerdotem.

18 Qui mentitur in confessione affir-
mando, vel negando peccatum mor-
tale, alias legitimè confessum, vel
veniale numquam confessum, non
peccat mortaliter, nisi illud menda-
cium sit cum iuramento, vel perni-
ciosum, vel nulla alia subministre-
tur materia.

39 Qui inter confitendum preponit
non cōfiteri aliquod peccatū morta-
le, si confessarius non interroget, pec-
cat mortaliter, & debet de hoc ipso
pœnitere.

40 Confiteri ob finem mortalem, est
peccat. mort. ob venialem, veniale.

Ita confiteri, vt si non esset aliquis respectus, vt timor mortis, &c. non confiteretur, non est p. m. nisi illū respectum pluris faceret, quam confessionem, quod raro euenit.

41 Qui ne perdat suam bonam estimationem apud confessariū propriū, prius confitetur graua, & obscena peccata alteri, & leniora seu venialia proprio, non peccat.

Qui sine necessitate laico, vel non presbytero confiteretur, vel cum necessitate, animo accipiendi ab eo sacramentalem absolutionem, vel imprudenter se infamat, &c. nisi simplici, & bona fide putet id licitè fieri posse, peccat mortaliter, & debet eadem peccata tempore suo sacerdoti confiteri.

42 Qui confessionem bene factam saepius scrupulosè iterat cum periculo desipiendi, vel cum scandalo notabili confessoris, vel infamia tertii, peccat mortaliter, alioquin venialiter, quia scrupulosus turbat tranquillitatē conscientie.

Semel cōfessus, & absolutus à prudenti confessore, debet acquiescere, & si quæ occurrunt, quæ nescit an sit cōfessus; debet credere se esse confes-

sum,

sum, quia nullum est periculum, cum non certo sciat se illa non esse confessum. Morbus enim, quo laborat eum excusat in ijs, in quibus bene compositus debet dubitare: lege ibi.

Recte confessus, etsi non teneatur, tamen si reiterat confessionem causa deuotionis, consciētia quieta sine tædio confessoris, & impedimento aliorum bonorum, bene facit.

44 Qui pœnitentiam iniunctam à confessario & à se acceptatam in satisfactionem peccatorum mortalium non adimplet, peccat mortaliter: quia pœnitentia propter venialia, si sine contemptu non adimpletur, non est peccatum mortale.

Qui aliquod à confessario consilium datum, dictum, præceptum reuelat post confessionem in damnum vitæ, salutis, famæ, vel bonorum eius, peccat mortaliter.

De quinto præcepto Ecclesiæ.

De communicando in

Paschate.

45 **Q**ui non cōmunicat intra octo dies ante, vel post Pascha, peccat mortaliter, nisi de licentia proprii sacerdotis vterius differat, & nisi adsit impedimentum nulla sua

negligentia interueniente, & ubi est
 consuetudo communicandi, quoti-
 bet Quadragesimæ die, satis est se illi
 conformare.

Qui non communicat in Paschate,
 tenetur infra annum communicare,
 sub p.m.

49 Qui communicat credēs, vel cre-
 dere debens se mortalis culpæ reum,
 aut cum animo faciēdi aliquod pec-
 catum mortale, vel ex ignorantia af-
 fectata, vel procurata, vel crassa, id
 ignorat, p.m.

47 Sed dicitur quis dispositus, vt be-
 ne possit accedere, qui adhibita dili-
 gentiā debita in recordando, & con-
 sulendo viros doctos, non meminit
 peccati mortalis, & probabiliter cre-
 dit se contritum esse, vt dicere possit

*Deo, pœnitent me omnium peccatorū meo-
 rum mortaliū, & propono nec ea nec alia
 facere in posterum, & hac propter Deum.*

48 Qui irretitus aliqua censura con-
 tra prohibitionē Ecclesię cōmunicat,
 p.m. nisi illæ censure in se essent nul-
 læ, & sine scandalo communicaret.

49 Qui habens copiam confessarij, &
 qui sine scandalo posset à mensa cō-
 munionis recedere, &c. communicat
 ante confessionem actualem omnium

mortalium, licet sit contritus, peccat mortaliter.

50 Qui non communicat, quando debet, ex eo, quia non vult in viam remittere, restituere, &c. peccat mortaliter de nouo.

51 Qui intra diem naturalem habet copulam, vel pollutionem etiam illicitam, & confessus & contritus communicat, nisi adsit notabilis distractio, non peccat mortaliter.

Coniugati satisfaciendo matrimonio, si communicant eodem die, non peccant saltem mortaliter.

52 Qui communicat in quocumque die anni non a proprio parochi, nisi ignorantia excuset. p. m. & sacerdos est excommunicatus, nisi ex facultate id faciat vel Papa, vel Parochi.

Qui habent privilegia fratrum minorum possunt semper administrare hoc Sacramentum, excepto Paschate, siue quis communicet ad satisfaciendum precepto, siue non: non potest extra parochiam communicare, nisi de licentia saltem tacita parochi, de quo c. 9. num. 5.

53 Qui communicat post cibum, vel potum media nocte elapsa sumptum ex proposito, etiam si sit per modum

medicinæ, vel sit ipsa medicina, cum non ita ægrotat, vt differri in alium diem possit, p. m. Quod debet esse ex proposito, quia deglutire aliquid relictum in dentibus vel cum os lauat si quid cadat per modum saliuæ, non impedit communionem.

Cænare prope mediam noctem, & mox non dormire & non digerere, non impedit, nisi ex consilio: si habet mētem turbatam, debet abstinere. Infirmus, qui non potest expectare in sequentem diem, potest non ieiunus communicare, sed non celebrare, etiam quacumque necessitate, vel imperio cuiusvis Superioris, præter summi Pontificis.

54 Qui pluries eadem die communicat, vel celebrat, p. m. exceptis aliquibus casibus. Sacerdos extra celebrationem si communicat sine stola, vel superpelliceo, non peccat.

55 Parochus qui propter peccatum occultum subditi auditum in confessione, à quo non est absolutus, si tempore, quo iure debet communicare, subditus publice petat communionem, non eam subdito administrat, p. mortaliter non debet, vt si peccatum est notorium, & publicum, non debet

eos communicare, immo etiam si rectè eos pœnituerit, & sint confessi, nisi satisfaciât scādalizatis aliquo modo, nō debet ministrare eis, nisi in secreto.

56 Loquimur de audito in confessione, quia propter aliunde auditum non potest denegari communio publicè petita, licet possit secretò, & hoc tantum in Paschate; quia in alijs temporibus debet denegare:

57 Superiores, vt paterfamilias notabiliter negligētes curarēt sui subditi ad id obligati tempore suo communicent peccant mortaliter; præsertim si sciunt eos non communicaturos, nisi à se admonitos.

Pueri secundum bonam consuetudinem prūs obligantur confiteri, quam communicare; & qui debent admoneri, vt communicent, non peccant si tardiùs quàm par est communicant, sed peccant qui non admonent; quòd si dubitant; consulant confessarios peritos,

58 Qui laicus, vel clericus extra sacrificium Missæ communicat sub vtraque specie.

59 Monachi, & Monachæ Sancti Benedicti, qui non communicant singulis mensibus, peccant mortaliter: ibi

cit exhortatio ad frequentiam sacramentorum.

DE SACRAMENTIS.

Cap. XXII.

1 SACRAMENTUM est *signum rei sacre* & confert gratiam ex opere operato. Tria sunt irreiterabilia; Baptismus, Confirmatio, & Ordo.

2 Errores circa sacramenta ex sess. septima conc. Trident. quæ sunt tantum septem, & quodlibet constar ex materia, & forma.

3 Qui credit aliquid ex damnatis in Concilio Tridentino circa sacramenta pecc. mort. sciens; vel debens scire; quod si verbo vel scripto expresserit, est excommunicatus in bulla Cœnæ Domini.

Sciens se reum pecc. mor. vel scire debens, nisi conteratur, vel atteratur, putans se conteri, pecc. mortal. administrando, vel recipiendo sacramenta; & in Eucharistia, nisi confiteatur.

4 Peccat mortaliter qui ab excommunicato, interdicto, suspenso à tali administratione, vel denunciato pro tali, vel publico concubinario recipit sacramenta, nisi sit baptismus, vel communitio tempore necessitatis: dicitur autem notorius concubinarius,

qui

qui est talis per sententiam, vel confessionem factam in iudicio, vel per euentiam rei, quæ nullo modo potest celari.

Qui inuitat ad ministranda sacramenta eum, qui est in p. m. quem scit non pœniturum, & hoc sine necessitate, & ipse sit causa, vt ministret (aliter enim non ministraret) peccat mort.

Qui verbo vel facto, notabilem irreuerentiam facit sacramento, peccat mortaliter.

De Baptismo.

5 **B**aptismus est sacramentum aqua naturalis, qua vnus ab alio in nomine Patris, & Filij, & Spiritus Sancti, cum debita intentione abluatur, & declaratur hæc definitio.

Multi errores de baptismo cōdemnati à Concilio Tridentino.

Infans, qui baptizatus sine sollemnitate, moritur, est sepeliendus in loco sacro, etiam cum sollemnitate sepulture.

6 Peccat m. qui credit condemnatus in Concilio Tridentino de baptismo; & si exprimit verbo, vel facto excommunicatur in bulla Cœnæ.

Qui baptizat vel baptizatur bis, pec. mort.

Qui est in culpa notabilis, vt quis moriatur sine baptismo, p.m.

Qui baptizat in peccato mortali, vel baptizatur impœnitens, p.m.

Obstetrix nesciens veram formam baptismi pecc. m.

7 Non presbyter baptizans sine necessitate, p.m.

Presbyter baptizans sine solemnitate, vel cum solemnitate, extra Ecclesiam: nisi filios principum, peccat mort. Clericus non presbyter baptizans solemniter coram presbytero est irregularis.

Peccant, qui infantes recētes natos non solemniter faciunt baptizare.

Peccant mortaliter mulieres baptizantes præsente viro, vt laicus præsente clerico, & clericus minor; præsente presbytero.

Qui non lauat, durante prolatione verborum, peccat.

Qui vngit baptizatum chrismate præteriti anni sine necessitate, p.

Qui sine facultate baptizat non suū parochianum, peccat; sed non ideo est excommunicatus.

De Confirmatione.

8

Confirmatio est Sacramentum vinctiōis chrismatis consecrati,

quo Episcopus frontem baptizati inungit sub certa verborum forma, & declaratur.

9 Peccat mortaliter, qui non Episcopus confirmat, vel Episcopus oleo non consecrato, vel non ex balsamo, vel non debita forma.

Qui ex contemptu omittit p. mort.

Qui sine patrino confirmatur, credens id esse ex præcepto.

Suscipiens, & ministrans ordines ante confirmationem scienter sine contemptu, p. v.

De Eucharia.

10 **E**ucharistia multipliciter vocatur, & est sacramentum, quo sub speciebus panis, & vini verum corpus, & sanguis Christi continetur: & declaratur ibi.

Peccat mortaliter qui scire debens non credit definita a Concilio Tridentino.

Peccat mort. & est excommunicatus, qui etiam disputando defendit, contrito ante actualem confessionem de mortali licere communicare.

De pœnitentia.

11 **E**st sacramentum absolutionis, quo sacerdos sibi subditum, & confitentem legitime sua peccata, cū iusto dolore,

Et proposito satisfaciendi, absoluit ab eis.

Peccat mortaliter debens scire, & non credens determinata in Concilio Tridentino, de pœnitentia.

Qui absque contritione, vel iusta attritione, vel sine proposito abstinendi, vel restituendi consitetur, p.m.

Qui procurat absoluit à peccatis ante absolutionem excommunicationis, aut à non presbytero, aut excommunicato denunciato, aut suspenso, aut à notorio, sine necessitate, aut à peccatore non pœnitente, de quo supra, cap. 9. num. 6.

De extrema vnctione.

Est Sacramentum, quo presbyter vn-
git certas corporis partes infirmis
probabiliter periclitantibus oleo consecra-
to, certa verba cum debita intentione pro-
ferendo, declatatur.

Phreneticus, qui potuit peccare, si ante phrenesim petijt vngi, vel si recordatus fuisset, petijisset; nec in pec. mortali notorio infaniuit, est vngendus, etiam ante pubertatem.

Si dubitetur, an sit mortuus, potest vngi sub cōditione, si nō est mortuus, non tamen si aperre est mortuus.

Si postquam cœpit vngi moriatur, desistendum ab vnctione Fieri potest,

vt moriens non vnctus damnetur, & vnctus saluetur.

14 Qui morbo, vel senio moriuntur, vngendi, non alij; quia illi in iudicio turbantur, & magis impugnantur.

15 Peccat mortaliter, qui debent scire illa, quæ sunt decreta à Concilio Tridentino, & non credit; & si exprimat, excommunicatur,

16 Qui contemnit pro se tempore necessitatis petere vnctionem, vel pro subiectis suæ curæ commissis peccat mortaliter.

Qui sciens se in mortali, saltem sine debita attritione, vngitur, p. m.

De ordine.

17 **O**Rdo hic sumitur pro sacra ordinatione, & actu, quo homines cooptantur in Ecclesiasticum ordinem; & est Sacramentum, quo traditur character, & potestas consecrandi Eucharistiam, vel circa illam ministrandi.

Peccat mortaliter scire debens; & non credens statuta Concilij Tridentini.

Est opinio Nauaræ, quatuor ordines esse vere, & proprie Sacramenta, id est tres maiores, & Episcopatum reliquos vero esse sacramentalia.

Peccat mortaliter, qui cum conscientia, p. m. accipit hoc Sacramen-

tum: sed dubium est, qui ordines sint Sacramentum.

Peccat mortaliter, qui contrauenit nouis statutis Cōcilij Tridentini: que sint, vide in cap. 25. nu. 68.

De matrimonio.

19 **E**st Sacramentum, quo fit maris, & femine coniunctio, indiuiduam vite consuetudinem retinens: & declaratur hæc definitio, & confert gratiam ex opere operato.

20 Materia huius Sacramenti est mutus consensus, explicatus verbo, nutu, & aliquando taciturnitate.

21 Matrimonium diuiditur, quo ad thorum, & vinculum, ante copulam carnalem per professionem solēnem religionis approbatæ. Item ante consummationem per dispensationem Papæ iusta de causa factam.

Matrimonium cōtractum inter infideles etiam post consummationem diuiditur, si vnus cōuertatur, & alter noluerit cohabitare sine contumelia creatoris, vel si inducat eum ad mortale.

Matrimonium diuiditur quoad thorum, & habitationem, nō quoad vinculum, auctoritate iudicis, propter fornicationem.

Item ob sc̃uitiam coniugis, vel ob alias causas.

22 Matrimonium diuiditur, quoad thorum tantum ob fornicationem, sine iudicis sententia.

Catholicus potest discedere à cohabitatione Lutheranę inducentis ad suam h̃eresim.

Sic quilibet à coniuge inducente ad quodcumque peccatum mortale; si aliter non desistat.

Vxor potest discedere à viro nimiū fidenti, vel laxo animo, vt, si inducat in domū amicos impudicos, & egrediatur ipse cum graui periculo peccati vxoris: si tamen admonitus non desistat.

Vxor potest discedere à marito fure nolente desistere, sic ab apostata inducente ad apostasiam.

Coniux non potest recedere à cōiuge propter morbum Gallicū (quem Neapolitanum dicimus) vel lepram, nec propter amentiam, nisi esset periculum mortis.

Vxor non discedens à marito adultero publico non peccat, nec si perseueranti reddat, vel petat debitum, modo ei adulteriū illud non placeat, & putet probabiliter, quod si debitū

negaret, adhuc non desisteret.

Idem dicendum de viro respectu vxoris, si non possit sine proprio, vel publico damno, vel scandalo ab adulterio ipsam arcere, &c.

23 Adulter siue publicus, siue secretus licet non possit petere debitum, tamquam iure debitum, potest tamen petere tamquam licitum, siue innocēs coniux sciat, siue non sciat adulteriū, licet sciens possit illi denegare. Si verò innocēs deinde adulterauerit, tenetur reddere, quia facta est compensatio: aliter non absoluitur.

24 Qui ante Concilium Tridentinū clam cōtraxit, & cōsummauit, & corā iudice negauit: etiamsi vxor nupserit alteri, nō pōt ipse religionem ingredi.

25 Sponsalia nō sunt matrimoniū: sed promissio mutua, & reciproca. Arrhæ, & iuramentum non sunt necessaria.

26 Sponsalia soluentur primò per partium remissionem, licet fuerint iurata per Deum.

2 Per ingressum alterius in religionem, & alter ante professionē illius, potest cum altera contrahere.

3 Per contractum matrimonium, alterius de præsenti etiam non sequuta copula, vel per alia sponsalia cum co-

pula affectu maritali, quod non sufficit post Conc. Trid. si verò secunda sit cognata primæ, neutram ducere potest.

4 Per alterius ad aliam regionem migrationem sine iusta causa, vel si non redit infra tempus statutum à iudice, secundum ius canonicum.

27.5 Per superuenientem affinitatem intra gradum prohibitum ante copulam maritalem.

6 Per absolutionem iudicis ex eo, quia cōtraxit infra pubertatis annos: si verò ambo, vel alter eorū esset minor septem annis, non esset impedimentum publicæ honestatis, & possent cum cognatis contrahere.

31.7 Per tempus præstitum ad contrahendum de præsentibus elapsum.

8 Per superuenientem morbum cōtagiosum, vel deformitatem notabilem.

9 Per superuenientem fornicationem alterius, non per præcedentem, nisi incognitam; idem de fornicatione spirituali.

10 Per votum castitatis præcedens illa, nō per subsequens, excepto voto religionis.

Qui promisit alicui non ducere aliam, nisi illam, non tenetur ducere illam, licet aliam licite ducere nequeat

11 Per superuenientes inimicitias capitales.

12 Si non stat promissis, vt de dote, & si sponsa certā dotem non promittit, videtur omnia sua bona promittere.

Ita vt si fiat pauperior non teneatur ducere.

13 Per famam impeditenti canonici ad contrahendum.

14 Per susceptionem ordinis sacri.

15 Per superuenientem cognationem legalem.

16 Propter morum asperitatem.

17 Per aliquod superueniens, quod si præcessisset, non fuissent facta.

18 In his casibus soluere sponsalia sine auctoritate Iudicis est p. v. nisi in his, in quibus ipso iure cessant, vel sine scandalo.

Sponsalia transeunt in matrimonium de presenti, primò per copulam carnalem affectu maritali secundum iura antiqua; secundò per declarationem consensus aperte factū presenti

29 Ad cōtrahēdū matrimonium ætas viri est quatuordecim annorum completorū; fœminæ duodecim annorum completorū; ad spōsalia verò in verisq; septem, nisi potentia suppleat ætatem

Amens

Amens tempore amentia, non potest contrahere.

Impedimentū matrimonij duplex, impediens & dirimens, & impediens tantum.

30 Peccat mortaliter, qui non credit dictis de matrimonio à Cōcilio Tridentino, & si explicat, est excommunicatus: & quæ sint, vide ibi.

Peccat mortaliter contrahens matrimonium, vel sponsalia ante debitum tempus, sed magis peccant gerentes curam eorum.

Impedimenta dirimentia.

32 **E**rror personæ, vel conditionis seruilis annullat matrimoniū; nisi absolutè cōsentiat in præsentem.

Procurās per errorē matrimonium, quod aliter nō fieret, pec. mort.

Error fortunæ, vel alterius qualitatis non dirimit.

33 *Conditio*] Si seruus contrahat cum libera ignorante statum viri, nil fit. Si liber cum ancilla, putans eam liberā, nihil fit; etiam si dominus secretò eā manumiserit, & ipse inscius cum hac modò liberā rem habuerit; & per sententiam Iudicis debet separari, quoad habitationem: si verò postquā sciuit oinit affectu maritali, secundum iura

c

anti

antiqua, vel si antea tanto affectu fuit, ut si rem sciuiſſet, conſenſiſſet, tenet matrimonium, ſi tamen illa conſenſit; ſi ſeruus contrahit cum ancilla, putans eam liberam, matrimonium tenet.

34 Peccat mortaliter dominus, qui cōſentiens matrimonio ſerui, vel ancillæ, & non concedit locum ad debitum reddendum, nec eum videri poteſt ad remotas regiones, vnde impediatur debitum: ſecus ſi non cōſentit, quia tunc ſeruus magis tenetur domino, quam debito: æquum tamen eſſet non eum videri in regiones longinquas.

35 *Votum.*] Poſt votum ſolemne, cōtrahens matrimonium, vel ſponſalia, peccat. m. & eſt excommunicatus, & matrimonium non tenet.

36 *Cognatio ſpiritualis.*] Qui contrahit exiſtente cognatione paternitatis, & compaternitatis, p. m. & matrimonium eſt nullum.

Tota cognatio eſt inter patrinum, & baptizatum, & matrem, & patrem, baptizati: item inter baptizantem, & baptizatum, & patrem & matrem: ſed non inter patrinum, & baptizantem, nec inter alios, ex Concilio Tridenti-

no fest. 24, cap. 2.

39 Maritus, & vxor possunt esse patrini sine peccato.

Si ex aliqua ineuria non designetur patrini, omnes tangentes baptizatum sunt patrini.

4 Quando quis substantialiter baptizatur domi, & suppletur exorcismus, &c. in Ecclesia, domi nascitur cognatio impediens, & dirimens, in Ecclesia verò, impediens non dirimens.

Cognatio spiritualis superueniens matrimonio cōtracto, non soluit matrimonium, sed impedit petitionē debiti.

Ita est restricta cognatio ex confirmatione, sicut ex baptismo, per Concilium Tridentinum.

Pater in necessitate baptizans filium ex fornicatione, non potest contrahere cum matre filij.

41 *Consanguinitas est quādo vnus nascitur ab altero, vel ambo ab eodem pendent.*

Affinitas est quādo quis rem licite, aut illicite habet cum consanguineo alterius.

42 Vt sit affinitas, requiritur seminatio perfecta, vt intra vas naturale ad generandum semen mittatur; at propter aliā turpitudinē non cōtrahitur.

Consanguinitas impedit vsque ad quartum gradum, similiter & affinitas.

ex copula licita.

Affinitas verò ex illicita copula usque ad secundum gradum : & sic si contrahant in 3. gradu affinitatis ex illicita, non peccant ex Pio V.

43 Qui credit, vel debens credere aliquam sibi consanguineam intra quartum gradum, vel affinem etiam ex illicita copula infra secundum, & contrahit cum illa, p. m. & est excommunicatus; nisi ignorantia excuset: si verò contrahit sponsalia, peccat; sed non est excommunicatus.

44 Contrahentes ante aetatem peccant, sed non sunt excommunicati.

Qui credunt se cognatos, licet non sint, & contrahunt, p. m. & si putant matrimonium non valere, est nullum, secus si putant valere.

45 *Cognatio legalis* nascitur ex adoptione elicitus in filium & est triplex.

Prima inter descendentes, & ascendentes, id est, adoptantem & adoptatum, & eius filios: & hæc nunquam soluitur.

Secunda inter uxorem adoptantis, & adoptatum, & uxorem adoptati, & adoptantem: & hæc etiam nunquam soluitur.

Tertia quasi transversalis inter adoptatum & filios adoptantis, & e-

contra: & hæc soluitur, cessante cura patris.

Contrahens cum hac cognatione peccat, & matrimonium est nullum; licet aliqui dubitent de transfuersali.

Mater adoptati cum adoptante non habet hanc cognationem, sed filij, & vxores vsque ad quartum gradum.

46 *Crimen.*] Occisio cõiugis causa contrahendi utroque machinante impedit, & dirimit in perpetuum, sed si fiat, vno tantum machinante, non dirimit, nisi interueniat adulterium.

Si non occiditur causa contrahendi, licet sit rati habitio, non impedit.

Adulterans scienter, si dat fidẽ cõtrahendi, vel contrahit, impeditur.

47 Inter scientem, & ignorãtem matrimonij impedimenta, vt matrimonium valeat, requiritur denuò liber, & nouus consensus ignorantis, post explicationem impedimẽti in genere saltem, & si non in specie explicetur.

48 *Cultus disparitas.*] Fidelis vel catechumenus si cõtrahit cũ infideli pecc.

Si cum non baptizato, non tenet matrimonium.

49 Infideliũ matrimoniũ non dirimitur, si quis cõuertatur, licet possit separare se à cohabitatione nolẽtis cõ-

uert; sed si non potest habitare nisi cū iniuria creatoris, vel periculo fidei, potest aliam ducere; & iura canonica nihil faciunt apud infideles.

Christianus cū hæretica, vel schismatica contrahens tenet matrimonium, sed peccat: verum non tenet, cū non baptizata.

50 *Vis.*] Qui facit contrahere iusto metu, peccat, & matrimonium est nullum, ita etiam sponsalia; si verò mutata voluntate retrocedit, sine iusta causa superueniente, peccat, si pars coacta consensit in matrimonium, firmatur. Metus iustus excusans est, quādo eligitur minus malum ad evitandum maius: metus verò annullans matrimonium est iudicandus arbitrio prudentis viri.

Ordo.] Qui in ordine sacro contrahit, peccat, & non valet matrimonium nisi metu fuisset ordinatus; & est excommunicatus.

Vxoratus inscia coniuge suscipiens ordinem, vel post susceptum ordinem petens debitum, peccat: si consensit etiam reddēs, peccat; & consensus nō est legitimus nisi cōiux sit senex, & castitate voueat, vel religionē ingrediat̄.

Ligamen.] i. Secundæ nuptiæ Qui

viuente prima etiam si sit alij nupta, & cum filijs, alteram ducit, etiam non cognitam peccat, & matrimonium est nullum, nec potest absolui, nisi sit in firmo proposito non cognoscendi eam: debet autem post mortem primae contrahere cum secunda denuo.

Pro notitia mortis primi, sufficit fama, si est de longinquo, ut si erat senex aut praelium ingressus non apparuit, & ita scriberent commilitones, &c.

54 Quae probabiliter credens virum mortuum contrahit cum alio, & postea per nuncium audit illum viuere, si credit, vel debeat credere, non potest reddere, nec petere debitum.

55 Si rationes dubitandi sunt adeo graues, ut neutram partem credere debeat iudicio prudentis, nec petere, nec reddere potest: si adeo leues, ut utraque partem credere possit, potest reddere & petere, submota dubitatione: si mediocres, ut ad prauiudicium tertij non sit credendum, sed in suum, sic potest reddere, sed non petere.

Qui credens uxorem viuam, licet reuera sit mortua, contrahit, peccat, et si putet matrimonium non esse validum, non tenet, si putat esse validum, licet peccet, tenet.

Honestas] Qui contractis sponsalibus validis cum vna contrahit matrimonium cū alia cognata eius in primo gradu, peccat, & matrimoniū non valet: & si habet copulam cum secūda, cum neutra potest contrahere.

58. Hoc impedimentum non nascitur ex cōtractis spōsalibus cū cōsanguinea, vel affine inter gradus prohibitos, aut in ordine sacro, vel religioso. Itē nec ex sponsalibus à parentibus factis sine sufficiente consensu sponsæ, sed tantum ex sponsalibus validis cum consanguinea sponsæ in primo gradu.

59 *Impotentia.*] Qui credit, vel credere debens se impotentem perpetuò ad copulam ordinatam perfectam, si contrahit etiam sponsalia pec. & matrimonium non valet.

Illud impedimētum est perpetuum, quod sine miraculo, aut sine probabili periculo animæ, vel corporis tolli nō potest, siue hoc impedimentum sit naturale, siue accidentale.

Qui est potēs, & scienter contrahit cum impotente, nō potest separari sine consensu impotētis, nec potest vti matrimonio ad delectationem carnalem; sed viuant, vt frater & soror.

60 Qui verè maritus est, & non po-

test

test feminare; licite potest niti, & vti vxore ad habendam copulam ex Caiet.

61 *Conditio.*] Contrahens matrimonium, vel sponsalia cum conditione mortali, p. m.

Contrahens cum conditione, & nō expectato euentu cum alia contrahit, vel mutat voluntatem, vel expleta cōditiōne promissum non præstat, p. m. & non est absoluendus, nisi promissum præstet, vel firmiter proponat.

62 *Conditiones* sunt in triplici differentia. 1. quæ sunt contra substantiam, vel bonum matrimonii, & cōtra prolem, indiuiduitatem, & fidem, annullant matrimonium. 2. quæ sunt turpes & impossibiles, sed non contra matrimonium, pro nihilo habentur, & matrimonium tenet. 3. quæ sunt honestæ, & a principio suspensiuè ponuntur, suspendunt matrimonium.

Contrahere cum conditione, *si meus pater voluerit*, non facit matrimonium, antequam pater consentiat.

63 *Contrahere cum conditione, si meus pater voluerit*; si pater est mortuus, & filius id nesciat, matrimonium non tenet; sed si filius sciat, tenet, quia est conditio impossibilis.

Si cōtrahat ante expletam cōditionem, tenet secundum matrimonium.

65 Qui dicit *contraho tecum si permiseris coitum* si intelligit de coitu illicito, statim est matrimonium, etiam ante coitum, si loquitur de coitu licito, si coit affectu maritali, est matrimonium.

66 Qui dicit *contraho tecum si te virginē inuenere*, si intelligit per inspectionem feminarum honestarum, est matrimonium conditionale; si intelligit per copulam carnalem, statim est purum matrimonium.

68 Interdictus cōtrahens cōtra prohibitionē parochi, vel superioris, antequam constet non esse impedimentū oppositum p. & si verē non suberat impedimentum matrimonium tenet.

69 Contrahens clandestine, sine iusta causa peccat, vel publice, sine trina denunciatione pec.

70 Qui contrahit sine parcho, vel alio de licentia parochi cum duobus testibus, matrimonium est nullum, & sacerdos sine licentia eos coniungens est suspensus, & sic Conc. Trid. non annullat omnia clandestina, nisi hæc.

Contrahere nunc in facie Ecclesiæ, est præmissa trina denunciatione coram parcho, & duobus testibus con-

trahere, quod si sine causa, omittatur trina denunciatio, est clandestinum, sed valet matrimonium.

Contrahentes publicè cū sufficienti denunciatione, si propter aliquod impedimentum occultum, matrimonium est nullum, & est necessarium, ut denuò contrahatur, illo sublato: non sunt necessarij parochus, & testes.

Sunt aliquæ causæ, ob quas Episcopus potest relaxare denūciationes, ut si timentur consanguinei, vel si cōtrahat nobilis cum ignobili, diues cum paupere, senex cū adolescentula, &c.

71 Qui tempore prohibitionis, id est ab Adventu ad Epiphaniam, & à die Cinerum vsque ad octauā Paschæ accipit benedictionem nuptiarum, vel solēniter traducit sponsam, pec. mortaliter, sed non qui sponsalia, vel matrimonium de præsentī contrahit.

Consummare per copulam absque solemnitate nuptiarum & solēni translatione non est peccatum, etiam tempore prohibito.

Qui post sponsalia contracta cum vna contrahit matrimonium cum altera sine iusta causa peccat, sed matrimonium tenet.

72 *Catechismus est instructio fidei facta*

solemniter à sacerdote antequam baptizetur & parit eandem cognationem, quam parit baptismus, & in eisdem gradibus; verum impedit tantum, sed non dirimit sicut votum simplex.

73 *Votum simplex.*] Qui cum voto simplici castitatis contrahit matrimoniū, vel sponsalia, etiam animo ingrediendi religionem, post contractum, peccat, licet votum sit ad tempus, & intra tempus contrahat.

Matrimonium cum voto licet teneat, tamen ante consummatum matrimonium non potest reddere vel petere debitum, sed debet ingredi religionem. post consummatam potest reddere & non petere; & post mortuam uxorem non potest ducere aliam, etiam si iurasset ducere; quia tunc iuramentum est illicitum.

Qui contrahit matrimonium cum ea, quā scit vouisse castitatem, peccat.

Existenti in voto simplici, & interroganti, num valeat matrimonium si contrahat illud, qui respondet valere si ex hoc responso detur occasio violandi votum, peccat; si non, non peccat.

Septem vitia impediencia, & non diri-

74 *mentia matrimonium.*
Qui contrahit post commissum

ali-

aliquod ex his peccatis, id est, incestus, vxoricidium, seu mariticidium, raptus sponsæ alterius, susceptio de fonte proprii filij, ne vxor exigat debitum, presbytericidium, peccatum propter quod fecit iniunctam pœnitentiam solemnem, contractus maritalis scienter cum moniali, peccat. sed matrimonium tenet.

Iacestus etiã cū cognata impedit matrimonium, sed Episcopus potest dispensare: vide ibi lōgam quæstionem inter Theologos & Canonistas de hac re.

76 Contrahens fictè, id est, sine animo contrahendi, peccat, & matrimonium non tenet, etiam post copulam, nisi de nouo vere consentiant, licet in Ecclesia sit præsumptum. Nec sufficit cohabitare cum ea, tamquam cum propria vxore, etiam ex consilio Confessarij, vel alterius, nisi corret, vel cohabitaret animo sic contrahendi cum illa de nouo, aliter potest contrahere cum secunda, & teneret matrimonium cum secunda, sed tenetur sub pœna mortali stabilite primum matrimonium, antequam contrahat cum secunda, nisi tanta sit inæqualitas, vt animus decipiendi præsumatur, & tunc debet refarcire damnum.

- 77 Mulier sic decepta non potest alteri nubere, nisi probabiliter certificetur decipientem verum dicere, sed de hoc dicitur certificari, quando fiat iudicio viri boni id affirmatis ex signis,
- 78 Contrahens cum aliqua legitimis verbis, sed protestatus sine causa antea, quod per nulla verba quæ dicit habet animū cōtrahēdi, p. & præsumitur in foro exteriori verū matrimonium; contra verò si sit cum iusta causa.
- 79 Contrahens matrimonium ob finem malum mortalem, pec. mort. ob veniale v.

In foro conscientie nihil refert quibus verbis utatur, satis est utriusque voluntas de presenti, & promissio de futuro pro sponsalibus.

- 89 Non est necesse ut simul loco, & tempore sit consensus; sat est, ut qui prius consensit, in eo perduret.

Si subesset impedimentum, quo consensus appareat nullus; sublato impedimento, ambo debent consentire.

Excommunicatus maiori vel minori, vel existens in peccato mortali, sine contritione contrahens, p. m.

Qui post contractum matrimonium scit non valere, & rem habet, p. m. Si verò dubitat, est consideranda causa

dubitationes, quæ potest esse tanta, ut si, ac si sciret, & tam parua ut sit nihil, vel media, & satis ad reddendum, non petendum debitum.

Ut teneatur credere subesse impedimentum non satis est vnus testis, etiam si sit fide dignus, vel iuratus, vel parochus, vel cum iuramento.

Si leuiter credit, nec petere, nec reddere potest: sed facile potest deponere conscientiam.

Qui scit impedimētū occultū natū ex peccato, debet prius admonere contrahentē, ut desistat: sin minus, denūciat, etiam si illud probare non possit, satis enim est vnus ad impediendum.

Denūciaturus si sciret ex hoc oriri magnum scaodalum, non tenetur denunciare, licet id possit probare.

Quando vnus solus scit aliquos iuste, ob iustam ignorantiam coniunctos, neutri parti debet impedimentū dicere; licet sciat sibi habendam fidē.

Consummans matrimonium sine contemptu ante benedictionem, non peccat.

Benedicens secundas nuptias ex vtraque parte secundas, vel ex vna parte tantum, p.

Item peccat qui scit non debere

bene-

benedici, & facit se benedicere.

Contraheutes primas nuptias, & ante benedictionem contraheutes secundas, debent benedici in secundis.

De dispensatione. Quis possit.

84 **P**apa potest dispēlare in omnib⁹ impedimentis matrimonij iure humano introductis, vt sūt omnia supradicta, excepta consanguinitate inter ascendentes, & descendentes, & defectu erroris, & iudicij, qui dicit defectum consensus.

Papa non potest dispensare super matrimonio legitime contracto, & consummato.

85 Episcopus potest dispensare in impedimento incestus; Immo in omnibus impedimentis quæ impediunt & non dirimunt.

Episcopus potest dispensare in impedimento quod impedit, & dirimit, quando impedimētum est occultum, & matrimonium publicum, & separatio esset magnum scādalum, & ad Papam, vel eius Nuncium non potest confugi propter magnam paupertatem, vel alia legitima impedimenta.

86 Quando matrimonium est nullum propter aliquod impedimentum; si Papa dispensat, debet denuo con-

trahi

trahi secretò, & non satis est cohabitatio. & coitus, vt sæpe dixi.

Papa cum difficultate dispensat inter contrahentes, & consummantes matrimonium inter gradus prohibitos, propter verba Cõcilij Tridētini.

78 Causæ ad dispensandũ intra quartum gradum solent esse defectus dotis cõpetētis, extinctio magnæ litis, & quod maior pars sibi parium in sua Ciuitate sunt sibi consanguinei in quarto gradu, vel affines, & non habet dotem sufficientem ad nubẽdum extra illam Urbem.

Defectus dotis cõpetētis cum poscente se, est satis ad dispẽsandum, & non requiritur defectus ad contrahendum cum quolibet sibi pari.

DE SEPTEM PECCATIS mortalibus. Cap. XXIII.

SEPTem peccata dicuntur capitalia, seu mortalia nõ quia sint peiora alijs, vel sæpius mortalia, sed quia sunt fontes aliorum.

De superbia.

SVperbia, id est, superbire pro habitu, est vitium iuclinans ad appetitum inordinatum excellentiæ propriæ, vt est excellentia.

Species superbiæ sunt quatuor, pri-

ma,

ma, putare, à se habere bona natura, aut fortunæ, aut spiritualia.

Secunda, licet putet esse à Deo, tamen non gratis, sed ex sua iustitia.

Tertia, attribuere sibi dona, quæ non habet.

Quarta, contemnere alios inordinate.

Peccat mortaliter expetēs propriā excellentiam cum actuali contemptu subiectionis Dei, vel eius legis, vel appetens præponi Deo.

Peccat mortaliter qui iudicat deliberate, & aduertēter aliquod ex prædictis quatuor esse verum.

Peccat mortaliter appetens inordinatā excellētiam, vel de ea gaudēs, cum notabili irreuerentia Dei, vel damno proximi, licet non cum actuali contemptu Dei.

De vana gloria.

Bona honoraria sunt quinque, laus, honor, fama, gloria, & reuerentia.

Horum appetitus inordinatus regulariter est venialis, sed in tribus est mortalis: primò si est de malo mortifero: secūdo si vltimus finis in eo collocatur ad effectum transgrediendi iugem Dei: tertio si in finem mortalem referantur.

Contemptus eorum regulariter est venialis etiã inordinatus, sed est mortalis si contemnatur laus manans à gratia gratum faciente, vel si finis vltimus in eo constituatur, vel si propter finem mortaliter malum.

10 Appetitus, vel contemptus illorum tunc est ordinatus, quando appetitur aliquid illorum de re vera, & de se bona, vel indifferenti, directum in finem bonum, non in nimium, vel maius quàm eius bonitati debeatur, nec tamquã certum, & diuinum testimonium, sed tamquam humanum, & incertum. Appetitus inordinatus, est quando appetitur aliquod horum de re falsa, vel mala, vel indifferenti relata in malum, vanum, vel nullum finem, vel de bono magis quàm eius bonitati debeatur, vel tamquam testimonium diuinum, & certum.

11 Filie vanæ gloriæ sunt septem, iactantia, inuentio nouitatum, hypocrisis, pertinacia, discordia, contentio, inobedientia: Porro præsumptio, & ambitio non sunt filie, sed sociæ.

12 Peccat mortaliter, qui gloriatur de mortali appetens famam ex eo: Qui finem vltimum ponit in ea.

Qui pro ea proponit frangere præ-

ceptum sub mortali, vt si femina ne infametur, consentit stupro, & Iudex ne priuetur officio, iniuste iudicat. Concionator tacēs vera sub præcepto dicenda, ne pulpitum amittat. p.m.
 23; Qui se vel alium laudat de re mortaliter mala, p.m.

Qui se vel alium laudat de re falsa, vel vera nō mor. malā, dans verisimilem causā dāni notabilis cultus Dei, aut boni proximi, p. m. vt ludans se vel alium bonum Sacerdotem, Confessarium, Iudicē, Medicum, Præceptorē, & tenetur restituere damnum.

Qui falso laudatur sciēs inde damnum notabile sequiturum, & non contradicit, p.m.

Approbatio tacita, vel explicita falsa laudis, de re bona, vel veniali, est tantum venialis.

Qui non contradicit falsæ laudi, immo delectatur ex eo, quod euitetur scandalum, non p nec venialiter quidem: dummodo non delectetur ex eo quod falsa est laus, mendacium, vel adulatio, tunc enim peccaret venial.

Qui instituta principaliter ad honorem Dei, æquē principaliter facit propter vanam gloriam, pec. ven. sed si secundariō hās propter laudem hu-

manam relatum ad finem honestum,
non est peccatum.

Qui imperitus exercet officium cū
notabili irreuerentia Dei, vel notabili
damno spiritali, vel temporali, vt
concionando, dando consilium, me-
dicando, &c. peccat mort. si non est
notabile, pec. ven.

Qui vtitur aliena iurisdictione; vel
sua, extra suum territorium, p.m.

Qui sine auctoritate absoluit; vel
commutat, vel dispensat vota, p.m.

Qui confidit se sine meritis, vel sine
gratia consecuturum gloriam, peccat
mort. Item se peccatorem non priua-
tum iri gratia.

Qui non abstinet ab occasione, qua
semel peccauit, & putat probabiliter
se peccaturum, p.m.

15. Qui vult honorem de peccato m.
vel propter, p.m. vel propter eum est
paratus peccare mort. peccat. morta.

Qui sine iusta dispensatione accipit
plura beneficia incōpatibilia, vel cō-
patibilia ultra id quod requiritur ad
honestam sustentationem; p.m.

Qui accipit beneficium Ecclesiasti-
cum spirituale principaliter propter
honorem, vel vtilitatem temporalem
cū sit indignus, peccat mortaliter.

Qui quaerit officium, nesciens exercere illud, p. m. nisi fiat ad bonum finem, & animo vtendi consilio peritorum, quando fuerit opus, quorum copiam habeat.

16 Qui se vel suos iactat cum notabili iniuria Dei, vel notabili scandalo, vel iniuria & damno proximi, p. m.

17 Inueniēs nouas vestes, nouas epulas, exercitia, ludos, &c. de se mortalia, vel in finem mortalē, aut in iacturam notabilem cultus Dei, vel damni proximi publici, vel priuati, p. m.

Vtens ornatu ad alliciendos alios in concupiscentiam mortalē sui, p. m. licet non sequatur,

Ornans se ob vanā delectationem eo animo, vt non desisteret, si sub mortali prohiberetur, p. m.

Qui ob ornatum omittit præceptum sub mortali, vt missam in die festo, p. mort.

18 Qui splendidè pro sui status decētia more regionis se ornat, sed sine malo fine, non p. immo meretur, licet alter in suam concupiscentiā rapiatur.

19 Qui etiam religiosus, vel religiosa moderatè se ornat, immo etiā si notabiliter modum excedat ob vanā leuitatem ostendendo suam pulchritudinem,

nem,

nem, & corporis elegantiam, sine alia circūstantia, peccat tātūm venialiter.

Qui se ornat splendidius, quā́m status requirit, non p. m. nisi ob id debita non solueret, vel debita alimenta suis non præberet.

Fœminæ ostentantes, & gestātes nuda pectora ad ostendēdam suam eximiam pulchritudinem, sine intentione mortali, non peccant mortaliter.

Qui vel quæ se vestit tam tenui velo, vt pudendæ transpareant, peccat mortaliter.

Augere, vel fingere maiorē pulchritudinem ornatu, & fūco sine intentione mortali, licet sit mendacium operis, non est peccatum mortale.

Vti alienis crinibus, non est, p. m.

Confessor nesciēs intelligere, an sit p. m. vel v. non debet denegare absolutionem, licet pœnitens putans se non peccare, nolit desistere à peccato. Sicut debet absolui, nolens relinquere veniale. Nec confessor persuadeat pœnitenti illud dubium esse mortale, sed ad summum satis esset persuadere ei, vt si esset mortale, nolit facere, & consulat viros peritos.

22 Inhabilis ad contrahendū cum aliquo id sciēte, si se illi cōspiciendam

offert, vt sine iusta dispensatione expectatur in matrimonium p.m.

Habilis ad contrahendū, licet nolit nubere, immo, quæ secreto vouit castitatē, & religionē, potest se ornare, ostēdere, & desiderare appeti ab aliquibus in vxorē, vt in aliis rebus suis ei faueāt, vel ob alium finem bonum.

Fœmina vestiens se habitu virili, & vir fœmineo ob iustam causam non peccat, nec ob honestam oblectationem, & si ob leuitatem tantum peccat venialiter.

23. Utens habitu religioso in opprobrium Religionis, vel ad turpia personatus p.m. non autem si ob leuitatem aut oblectationem sine malo fine.

24. Curiositas semper est p.v. sed est mortale, quando aliqua circumstantia mort. ei adiungitur, exempla sunt sequentia.

25. Virgo volens curiosè cognoscere quanta sit carnalis copulæ delectatio, licet eam experiri nolit p.m.

Qui clam auscultat cōfessionem alterius, vt peccatum cognoscat, p.m.

26. Qui vt aliqua discat missam in festo omittit, maleficium facit, vel diabolo se commendat, p.m.

Qui pro non necessarijs, relinquit

cognitionem necessariorū sui officij, vt si parochus pro mechanicis, relinquat casus conscientiæ, p.m.

Quærens vitia alterius, vt notabiliter infamet, peccat mortaliter; secus si vt corrigat.

27 Qui vult scire secretū ab aliquo, qui nō potest illud dicere sine p. p.m.

28 Volens videre feminā, vel virum nudum, vel pudenda, credens sequutam pollutionem, vel delectationem morosam, p.m.

29 Qui vult experiri suam castitatem, & loquens cum sola, credens futurum vt ipse vel ipsa committat aliquod peccatum, p.m.

30 Qui legit libros lasciuos credēs se vel aliū aliquē lapsurū in delectationem morosam, peccat mortaliter.

31 Pertinax suæ opinionis in his que ad fidem vel mores spectant, contra communem sensum Doctorum Ecclesiæ, aut in damnum notabile iniustum proximi, peccat mortaliter, alioqui tantum venialiter. De hypocrisi vide ca. 18. num. 8.

33 Qui pertinaciter non vult concordare cum aliis circa necessaria ad salutem propriam, vel aliorum, & bona notabilia, p.m.

34 Qui altercatur contentiosè contra perspicuam veritatem circa pertinentia ad fidem, salutem animæ, aut bona corporis, p. m.

De inobedientia.

35 **Q**ui non obedit apertè mandatis superiorum factis animo obligandi eum ad mortale, nesciēs id sibi ab eo imperari non posse, p. m.

Inobedientia specialis vitium est non facere quod præcipitur, eo quod præcipitur generalis verò claudit omnes actus omnium vitiorum.

36 Non facere iussum obligans ad mortale est p. m. licet non omittatur eo ipso quia iubetur: obligans verò ad veniale, si relinquitur ex eo, quia iubetur, est mort. pecc.

38 Credens probabiliter superiorem errauisse, vel si aduertisset, non iussurum, non peccat non obediendo.

39 Superior non potest præcipere ea quæ fiunt actibus interioribus, nec vt reueletur peccatum omnino occultum, nec vt reiteretur legitima confessio, nec ne alloquatur superiorem superioris, nec quæ non pertinent ad religionem, nisi in pœnam contumaciæ: potest tamen superior præcipere contraria regulæ, in qua

potest

potest dispensare.

40 Transgrediens legem humana m iustam, promulgatam, & receptam; nō abrogata obligantē ad mortale sine excufante ignorātia, vel iusta causa, vel dispensatione, p. m.

Lex vt sit iusta primo debet fieri ab habente potestātē, secundo debet fieri propter vtilitatem publicam, & nō solum propter priuatam legislatoris, tertio vt non sit cōtra legē diuinam, naturalem, vel supernaturalem, quarto vt seruetur æqualitas in subditis.

Lex etiā iusta ante promulgationē, & antequam sit recepta, saltem à maiori parte vniuersitatis non obligat.

Lex abrogata per aliam legem cōtrariam, vel consuetudinem non obligat.

42 Non omnis lex obligat sub peccato mortali, sed aliqua obligat sub veniali, aliqua neque sub veniali, vt sunt leges exhortatoriæ & consultoriæ, nisi quis eas transgrediatur ex contemptu, id est, ob id principaliter non obedit, quia præcipitur: vel principaliter paruipendat auctoritatem præcipientis, sed non dicitur ex contemptu, quando quis legem iustam transgreditur ob iram, vel auaritiam,

vel consuetudinem, vel aliam causam iustam.

43 Iusta causa in transgressione legis excusat à peccato mortali, & illa causa dicitur iusta, propter quam legislator si esset præsens, transgressorem excusaret: & etiam illa causa dicitur iusta, quæ bona fidè habetur iusta; quam si non iudicaret iustam, non transgrediretur legem: & talis causa licet excusat à mortali, non tamen excuset à veniali iuxta mentem Paludani, & Sylvestri.

44 A transgressione legis excusat à peccato dispensatio iusta, etiam facta sine iusta causa ab eo, qui potest validdè dispensare sine iusta causa, licet sic dispensando peccet, tamen à mortali excusatur.

Constitutiones pontificiæ & imperatoriæ non obligant nisi post elapsum tempus ipsis præfixum, & si nõ præfigitur tempus obligant in Pro-
uincia post duos menses à promulgatione in ipsa: & si in ipsis apponatur, vt statim obligent, statim vt sciuntur obligant. Lex vero inferiorum, quæ non præfigit tempus obligat simul ac promulgatur & scitur; ignorantia enim iusta, quando est causa actus ex-

cusat,

culat, sed non ignorantia affectata, nec crassa.

47 Prælati, Medici, Aduocati, & huiusmodi officiales, qui exercent suas artes sine sufficienti scientia & notitia eorum, quæ sua officia requirunt, non excusantur a peccato, quiaprobabiler credi potest sequitur unum dānum.

Quamuis circa legem naturalem & diuinam non sit ignorantia quæ excuset, potest tamen esse iusta ignorantia excusans, quantum ad pœnas lege humana statutas, vt est excommunicatio cum reliquis censuris.

48 Omnes leges etiam humane seculares possunt obligare ad mort. si id intendant legislatores, & vt tales receptæ sint; non autem si non intendant obligare.

49 Statuta Dominicanorū non obligant ad mortale, vel veniale, sed tantum ad pœnam exteriorem, sicut & statuta Societatis I E S V.

50. Leges etiam canonicæ, quæ non habent verba præceptiua, vel prohibitiua, sed ordinatiua & constitutiua etiam imperatiuo modo non obligant ad mortale, nisi materia de se obligaret ad mortale.

Nullum verbum latinum positū in

lege

lege, de se est sufficiens significare esse metem legislatoris obligare ad mortale, nisi ex accidentali significatione.

51 Verba præcipientia dubia, sunt intelligenda de veniali potius quam mortali, cum leges in dubio sint interpretandæ de minori pœna potius quam de maiori.

52 Leges tñ Ecclesiæ habentes verba præceptiua, vel prohibitiua obligant ad mortale ex accidentali significatione.

53 Item leges ponentes pœnam continentem, p. m. ut est excommunicatio, obligant ad mortale.

54 Leges sæculares per verba præceptiua, & prohibitiua tantum, non obligant ad mortale, nec ex primaria significatione, nec ex accidentali, sicut nec lex Diuina, nisi ab Ecclesia declarata.

55 Leges humane præsertim sæculares constituentes pœnam temporalem in dubio non obligant ad æternam; quatenus sunt leges eius, qui eam statuit; si absit scandalum, & contemptus.

57 Idem dicendum si leges statuunt pœnam, damnum magni boni, famæ, membri, vitæ. Et licet exponere se periculo magno in re graui sit p. m. tamen hoc non est ex vi legis: potest enim fieri caute, & non cum tanto periculo.

59 In legibus humanis obseruandum

est, quod antiqua consuetudo docet, communis autem consuetudo habet transgredi eas non esse, p. m.

Importans, vel exportans prohibita, non peccat, nisi se defendat vi, & armis, non autem si fuga, blandis verbis, & modo licite.

61 Non soluens paruam pœnam tēporalem impositā à Prælato, ipso iure soluendam, non peccat, etiā si reseruetur absolutio eius, donec soluat, & potest absolui cum bulla ante solutionem.

62 Vidua realiter fornicata non potest in conscientia retinere bona relicta à marito hac conditione, vt castè viuat, secus si mente, verbo, tactu lasciuo, sine copula peccauerit.

Lex potest recipi secūdm aliquid, non secūdm totum, & sic obligare: vt regula sancti Dominici, nō in conscientia, sed in exteriori.

63 Transgrediens statutum sub pœna exclusionis à collegio, vel municipio; non tenetur recedere, antequā cogatur id facere.

64 Pœnam commissi iustè potest capere is, in cuius fauorem cōmittitur, secus si iniustè, vt est commissum, si per biennium non soluat censum positum super re immobili.

Nemo tenetur in conscientia manifestare rem in commissum cecidisse.

65 Donans in emphyteusim non tenetur soluere in conscientia laudemium, sed vendens tenetur, quia videtur interesse, quod in utroque foro deberur.

66 Iussus à Iudice soluere notabilem pœnam legis, quàm violauit, si non soluit, p. m.

Non iussus, si non soluit pœnam, quam ipso iure, & ipso facto incurrit, non peccat; immo potest absolui ab excommunicatione, quam incurrit ob transgressionem legis, & loquimur de pœna, quæ requirit exactionem.

DE AVARITIA.

69 **Q**ui deliberatè, & inordinatè appetit quærere, vel retinere pecuniam in damnum notabile alterius, peccat mortaliter.

70 Auaritia cum damno alterius de se est p. m. sine damno alterius de se est veniale: idem de prodigalitate.

Omnis iniustitia ex genere suo est pecc. mortale.

71 Exponens se probabili periculo mortis corporis, vel animæ propter pecuniam acquirendam, vel estundendam, p. m.

73 Qui accumulatur pecuniam superflua inordinata cupiditate delectandi se in ea, id est, ut solū delectetur in ea, non erogando pauperibus occurrentibus, & si non singulis, saltem quos elegerit, in tempore magnæ necessitatis, peccat mort.

Conseruare pecuniam ad prouidendū futuræ necessitati suæ, vel suorum, vel pro filiis locandis in matrimonio, vel honestatis munere, vel gradu, vel ad augendum statum suum, & ut se promoueat ad ordinem altiore, quo altioribus virtutibus Deo seruiat, vel Reipublicæ, non est peccatum.

Beneficiarius Ecclesiasticus non erogans superflua acquisita ex beneficiis Ecclesiasticis, propter auaritiam, vel prodigalitatē, p. m. & contra iustitiam.

75 Auaritiæ sunt septem filię, Duritia cordis, Inquietudo mentis, Violentia, Fallacia, Periurium, Fraus, Proditio. Duo priora numquam ferè sunt mortalia, nisi coniungantur cum actibus mortalibus; ideo non necessario confitenda.

77 Qui fraude notabiliter aliquem dānicat cōtrahendo, vel quasi contrahendo in cōmutatione, pec. mort.

78 Pretium iustum rei est pretium pecuniarium quo communiter aestimatur res valere tunc; attendita illius intrinseca bonitate, & vendentis utilitate, loco, tempore, copia vel defectu rerum illius generis, emptorum, vel venditorum earum, & modo vendendi eam, statutum à Governatore loci, vel domino rei.

Venditor tantò plurius potest vendere rem suam, quanto est sibi utilior: sed utilitas, & necessitas ementis non auget pretium.

Spolia quæ victor vendit statim post bellum, longè minoris valent; quàm eadem, quæ proxeneta vendit in Vrbe pacata.

79 Pretium triplex Rigorosum, Pium, Medium.

Pretium iustum non solum est id, quo communiter res venditur in aliqua regione, sed id quod in hoc loco, tempore, & modo vendendi haberi potest.

Non peccant, qui expectant tempus, locum, casum, quo vilius res valeat; vt in fine nundinarum, sub hasta, vel per proxeneta.

80 Res tanti valet quanti vendi potest, id est, tempore, loco, & modo communi vendendi, presente pecunia, cessante monopolio, dolo, & fraude.

Ob periculum natum ex parte emptoris rei res non potest plus vendi credito ad tēpus, quam præsenti pecunia, sicut nec in mutuo, contra Medinam; nec lanæ contra Sotum, similiter emi minus iusto pretio possunt ob anticipatam solutionem.

81 Mercator ob verum interesse lucri cessantis ob dilationē solutionis potest plus vendere rem, quàm valeat, admonendo ipsum de tali interesse.

83 Non peccat, qui rem sibi necessariam, vel caram, alicui ob importunitatem eius plus iusto pretio vendit, quanto damno saltem affectionis afficitur: sed peccat, qui plus vendit propter necessitatem, vel utilitatem emptoris, vt supra nu. 78.

Potest quis pietate motus emere re minoris iusto pretio: quando plurimi refert venditoris vendere, & parui emptoris emere, vt conducens operam pauperis solo victu.

Licet minoris iusto emere prædiū cum pacto, vt venditor per aliquot annos fructus recipiat.

Licet vendere ad tempus tãto plus iusto pretio, quãti credit se cōsumpturum ad recuperandum pretium, cum animo, vt si non impendat resti

uat affecurando casu mortis, ne id apud suos hæredes remaneat.

Si res vèdatur cū deceptiōe vltra dimidium, debet rescindi contractus, vel suppleri vel diminui pretium in vtroq; foro: sed si est citra dimidium, & notabile, tenetur in cōscientia, & in iure canonico, facta denunciatiōe.

84 Ad rescindendū non satis est probare tanti valuisse tempore contractus; sed in loco, & modo vendendi.

85 Tales lites non sunt consulendæ, præsertim si persona sciebat se pati tale damnum sine metu, & necessitate, & poterat donare.

86 Pactum de retrouendendo multū minuit de pretio, & sic vltra dimidiū, debet intelligi de diminuto pretio per tale pactum.

87 Qui deliberatè vult vèdere pluris iusto pretio summo, vel emere minoris iusto infimo, p. mort. si nō deliberatè, sed sensualitate allectus nō peccat. Nec qui vult minoris emere expectās tempus, vel proxenetas, vel extra officinas vltro expositas merces.

Qui ex ignorantia probabili iniuste emit, vel vendit non peccat; nisi vbi sciuerit, & non vult restituere.

88 Vendēs aliquid vltra pretium iu-

stum statutum à Republica, peccat, & tenetur restituere; & nō excusat pena in lege apposita, & donatio emptoris in emptione, quia non est libera.

Pretium statutum à legibus laici obligat etiam Clericos.

Taxa raro imponenda rebus.

89 Qui ab ignorante emit vili rem pretiosam, aut vendit vilem pro pretiosa, p. & tenetur ad restitutionem: nec excusat dicere, vendo cum omnibus defectibus exprimens aliquam mendaciter, & aliqua vera.

Si nescit defectus, non peccat; sed cū scierit, tenetur damnum resarcire.

Manifestum defectum non tenetur quis declarare, nec occultum, qui non erit notabiliter dānosus emptori: nec talem propter quem ille non desisteret emere, licet agere; dūmodo minus pretium: & post venditionem debet monere emptorem, ne emptor vendat rem alicui plaris quā valeat.

Qui vendit rem, quam scit cito corrumpendam, volenti conseruare, peccat, & tenetur ad restitutionem: si qui vendit rem ipso iure perditam, ignorantem, nisi esset secretissima.

90 Qui scienter vendit arma latroni nocenti, vel præliaturo iniuste, vel

dubitanti: sub non proprio principe: subditus enim debet deponere conscientiam.

91 Quid dicēdū sit de vendēte arma ob finē honestum, licet sciat emptores vsuros illis ad bellum iniustum: similiter de vendēte toxica, cartas lusorias, & id genus, vide suprac. 14. n. 38.

Qui in messe immoderatum triticum emit, vt caritatem inducat, p. m.

Qui egenti pecuniis vēdit credito v. g. pānum riguroso pretio, potest reemere pretio pio, si fiat sine scandalo.

Non licet emere censum impostum, vel imponēdum, nisi pretio primæ impositionis.

92 Qui facit monopolium cū Mercatoribus, ne minoris tali pretio vēdāt, vel qui impetrat à Principe, ne talis res ab alio, quā à se vendatur, cū damno notabili populi, p. m.

93 Qui emit vel vendit frangendo festa, p. & exportans vetita ad terras infidelium, peccat mortaliter, & est excommunicatus.

94 Thesaurarius negotiās pecuniam sine licentia domini, vel in damnum tertij pec.

Habens societatem, & nolens discedere à non resipiscente peccat.

95 Emens hominē liberum non positum in extrema necessitate se vēdendi, credens, aut credere debēs illū nō esse captū in bello iusto, nec ob crimē esse seruū, vt multi Aethiopes, & Indi, p. cum obligatione restituēdi: secus si credit probabiliter eos à se, vel aliis ex eorum consensu esse venditos, vel captos bello iusto: & hoc debet credere, qui scit saltem per famā publicā, vel per fide dignos: non vī, vel dolo esse captos extra bellum iustum.

97 Proxenetā accipiens aliquid ad vendendum, & retinēs sibi aliquid de pretio, peccat, & tenetur restituere, nisi pro iusto pretio sui laboris nō soluto acciperet, cum non promiserit se gratis vēditurum: si autem sine stipēdio; sed ex pacto expresso, vel tacito, vt tāto pretio vendat, & suum sit reliquum, & non vendat pluris rigoroso pretio, si autem meliorauerit, illud erit proxenetæ: si quis non contentus stipendio fallit, dicendo non plus inueniri, & accepta potestate pluris vēdit, & sibi retinet, p. & tenetur ad restitutionem.

DE SIMONIA.

99 Spirituale, vt hic accipitur, est donum supernaturale à Deo datū.

vel quod ab eo *supernaturaliter* institutum est ad salutem animarum, vel ab Ecclesia ex virtute *supernaturali* factum, vel annexum ei: declaratur ibi.

Hic non omne sacrum v. g. bona Ecclesiastica, est spirituale, vt hic sumitur. Quare eorum emptio etiam iniusta, licet sit sacrilega, non tamen est simoniaca.

Quæ ab Ecclesia sunt humanitus superaddita spiritualibus datis diuinitus, vel antecedenter, vel ius patronatus, sepulture, calix, &c. vel consequenter, vt beneficia, officia Ecclesiastica, dicuntur annexa spiritualibus.

Quædam sunt purè spiritualia, vt gratia, dona Spiritus sancti, quædam mixta ex spirituali & re porali: & horum quædam habent plus spiritualium, vt sacramenta, & eorum actus; quædam minus, vt calix, & ornamenta: quæ omnia secundi generis respectu temporalium possunt vendi, & emi, non respectu spiritualium.

100 Simonia est voluntas deliberata vendendi, vel emendi spirituale, vel spirituali annexum & est peccatum mortale.

Emere, vel vendere spirituale naturaliter quæribile, vt scientiam, non est simonia.

Simonia duplex: altera prohibita, quia simonia: altera est simonia, quia prohibita, ut renunciare, presentare, & acceptare cum conditionibus alias licitis, sed ab Ecclesia prohibitis etiam sine pecunia, ut renuntio, ut tu mihi vel alicui renunties, vel suffragor, ut tu alteri suffragor.

Permutatio beneficiorum etiam quo ad titulum, sine facultate superioris, est simonia.

Qui permutat, renuncians beneficium minoris valoris, si sine facultate reddit pensionem, vel pecuniam renuncianti beneficium maioris valoris ad æquandum inter se illa, est simoniacus.

101 Dare vel accipere in spirituali pecuniã non pro spirituali, sed alia ratione, ut liberalitatis, elemosynę, consuetudinis, &c. non est simonia, quia non principaliter datur pro spirituali.

Accipere, vel dare aliquid temporale minus principaliter, & pro causa impulsiva, & excitativa, pro spiritualibus, licet sine illo temporali non faceret spirituale non est simonia, ut de surgente ad matutinũ pro distributione, vel de seruiete, vel mutuum dante pecuniam Episcopo principaliter, & iam

mediate, vt ineat amicitiam, vel vt ei benefaciat, sperans secundario sibi vel suis gratiam beneficij, nō peccat. 102 In spiritualibus accipere aliquid pro ministerio, etiam ex pacto, si non fiat principaliter pro actione sua spirituali, non est simonia: licet in ministro diuite in foro exteriori, præsumatur simonia, sed non præsumitur in conscientia.

Accipere pecuniam pro impensis, vel pro pœna à spirituali iurisdictione imposita, non est simonia.

Habens ius Ecclesiasticum acquisitum, si ad redimendam vexationem dat pecuniam, non est simoniacus: si non habet ius, non licet, nisi vi impediatur, vel sit solus ipse dignus, vel ne eligatur indignus.

Dare pecuniam alicui vt oret, vel sacrificet, nō est simonia, nisi det animo emēdi spirituale, sicut velle emere vitam æternam.

Dare, vel accipere obsequia lingue vel manus pro causa principali in pretium rei spiritualis, est simonia: secus si non pro principali, sed pro minus principali & excitatiuo.

Dare pretium temporale pro causa principali immediata, vt quis agat

Vicarium Episcopi, Parochum, Capellanum, concionatorem, vel ut in longinquum locum ad celebrandum eat, non est simonia; quia hæc obligatio, & labor non sunt accessoria his actibus spiritualibus.

Dans notario Episcopi aliquid pro instrumento ordinis, etiam plusquam mereatur, vel Episcopo pro pastellis sine pacto: vel beneficiarius soluens aliquid, ad quod tamen non potest cogi, pro adeptione possessionis, aliis beneficiariis, non pro causa principali, non est simoniacus.

Quæ prius dabantur pro commo-
do priuato, nunc non possunt capi,
quia sublata est consuetudo; nec pos-
sunt verti in pia opera.

Notarius, vel Episcopus accipiens
plus pro maiori ordine, quam pro mi-
nori, est simoniacus, & contra Conci-
lium Tridentinum.

Qui dat alicui presbytero aliquid
ut baptizet in necessitate, est simo-
niacus.

103 Simonia est triplex, mentalis tan-
tum conuentionalis tantum, & realis.

Simonia mentalis sine conuentione
tacita, vel expressa, licet non per-
ueniat ad dationem, est p. mort. sed non

obligat ad restitutionem, etiam si precesserit datio, non sic vsura mentalis.

104 Simonia conventionalis tacita vel expressa est, vel ex neutra parte exsequuta, vel ex vna parte tantum: & obligat ad restituendum pro diuersitate accepti: & est puniendus in foro exteriori talis simoniacus.

Talis simoniacus celebrans non incurrit irregularitatem, sicut nec pensionarius excommunicationem, non soluens pensionem si celebrat post lapsum tempus solutionis.

105 Simonia realis est conuentio tacite, vel expresse ex vtraque parte completa, saltem quoad aliquam partem promissorū, & vtrinque est peccatum mortale, punienda est, & obligat ad restitutionem; ita vt omnia annullentur, & fructus percepti sint restituendi.

106 Nō licet Episcopo statuere pretiū missę, ita vt p̄ minori nō dicatur.

Consueti dari pro actibus spiritualibus iam prestitis, possunt accipi, immo, & peti, antequam prestantur, vbi suspicio est de contentione futura,

Promittere aliquid v. g. centum aureos instrumento publico, vt quis sibi conferat beneficium, sine animo emēdi illud, & soluendi illos, est simonia

conventionalis; non tamen est is excommunicatus, nec debet renunciare beneficium, secus, si esset realis.

Conferre alicui beneficium animo se liberandi ab obligatione antidotali, non est simonia; non est enim pretium legale.

Dans mediatori, ut moueat datorē, est excommunicatus, & simoniacus, nisi detur ratione laboris, vel interesse, vel lucri cessantis, vel principaliter ad amicitiam inuendam.

Dare quid manu, lingua, obsequio familiari Papę principaliter ad inuendam amicitiam, & secundario, ut ad veniente occasione, beneficium procuraret, nō est simonia; secus si id principaliter fiat.

107 Conferre beneficium ob cōsanguinitatem principaliter, vel amicitia indigno, vel ob preces non est simonia, nisi preces sint in pretium. Idem de faciente spiritualia ob laudem humanam.

Cōuenire cum familiari Papę, quod consentiet certę pensioni sibi statuendę a Papa, si sibi beneficiū impetrat, si in expeditione litterarum non fit mentio de illa conuentione, est simonia realis vtrinque.

Conuenire, vt duo beneficia in personā vnius dētur, sed expensæ, & utilitates sint amborū; & mox nulla facta mentione cōventionis renunciare vnum in fauorē alterius, est simonia.

Idem dicendum, si ex conuentione vnus in Hispania admoneat alterum Romæ de vacantibus beneficiis, alter impetrat communibus expēsis, & utilitatibus, & renūciat vnum, est simonia; secus si fiat sine vlla obligatione ciuili, sed tantū antidorali.

Expressio eorum, quæ tacitè insunt, non inducit simoniam.

Cōuenire factō pacto de cōsentiēdo pēsoni, & assēcurādo, si impetrat, si cōsensit nulla mētione facta Papæ, de pacto, est simonia: si facta non.

Renunciāns ita vt detur illi, vel illi, est simoniacus, nisi fiat in manu Papæ in manu autem subordinatorum sine pacto, vel modo expresso, non est simonia; potest ergo mandare procuratori, vt renunciēt liberè sine pacto, & postea petat pro tali.

108 Papa potest incurrere in simoniā prohibitam iure diuino, non iure humano: hanc enim potest tollere, & prophanare spirituale iure humano sacrū, & sacra vasa, & vestes, & rem-

poralia potest emere & vendere, immo & alij prælati possunt ad vsum Ecclesiasticum, non ad vsum profanum; sic nullas pœnas potest incurere iuste iure positio positas, super spirituale quod est de iure diuino.

Papa de facto liberat à pœnis simoniæ contrectantes secum, vel sua auctoritate actum alias simoniacum faciētes, licet expressè nō eos liberauerit; & in posituius nec peccat quidem.

Papa sine simonia potest emere vel vendere omne beneficium non iure diuino prohibitum.

Nullus Papa propriè beneficia vēdidit, sed distraxit alijs vijs iustis.

189 Confidentia renunciātis vel procurantis beneficiū, vt cedat in fauorē eius quem vult, &c. non est simonia, nisi adsit pactū, & cōtractus, &c. licet in foro exteriori aliter præsumatur. De hac re vide ibi expositam bullam Pij V.

110 Qui habebant beneficia per simoniacam confidentiam, si post notitiam Extrauagantis, non renuncient, & post Extrauagantem si recipiant; amittunt beneficia omnia, & fiunt inhabiles ad alia.

Fructus beneficij, & pensionum datarum

tarum per confidentiam simoniacam
reseruantur Camera Papæ.

ut Vendere pensionē super re spiri-
tuali cōstitutā, vel beneficio Ecclesia-
stico, vel eam redimere anticipata so-
lutione, est simonia, & potest repeti.

Qui vendit, conducit, vel quocūq;
contractu non gratuito querit Vica-
riam, vel quamcūque iurisdictionem
vel potestatem spiritualem, est simo-
niacus, & cōtractus est nullus; mere-
tur priuari clericali officio, & ipse de-
bet relinquere. Verū non est excom-
municatus ipso iure, nisi Vicaria esset
perpetua; nec est inhabilis ad alia.

Pœna simoniaci ultra pœnā pecca-
ti, si est mentalis, nulla est, nec restitu-
tionis quidē: si est conuēntionalis ultra
restitutionem percepti, si est res resti-
tuibilis, est pœna arbitraria: si est rea-
lis in ordine, est suspensus, & in bene-
ficio, non est suspensus, quare eo reli-
cto potest celebrare, contra S. Tho.

Simoniacus realis in beneficio, vel
in ordinatione, est ipso iure excom-
municatus, reseruaturs Papæ.

Simoniacus realis in ordine, eget
absolutione ab excommunicatione,
& suspensione; in beneficio ab ex-
communicatione tantum.

Tantum simoniacus in ordine, est ipso iure suspensus, & excommunicatus.

Tantum simoniacus, in ordine & beneficio, est ipso iure excommunicatus.

Simoniacus si ordinatur, recipit characterem, sed non executionem.

Presentatio, electio, collatio, & quævis alia dispositio per reale simoniam est ipso facto nulla, & relinquenda ante sententiam cum fructibus; est enim alienum retinere.

Simoniacus etiam conventionalis ob confidentiam non acquirit ius in obtento, & est excommunicatus, perdit alia beneficia bene acquisita, & fit inhabilis ad alia.

Quæ ignorantia, & quomodo excuset à prædictis pœnis, vide ibi.

Peccat simoniacè, qui vendit carius ob annexum spirituale, vel ius presentandi ad beneficium.

DE LUXURIA, TERTIO
vicio capitali.

113 **L**uxuria habet octo filias præter dictas species supra c. 16. raro quis peccat mortaliter per has luxuriæ filias, quæ ibi numerantur nisi transgrediendo aliquod præceptum Dei, vel Ecclesiæ obligans ad mortale.

114 Qui deliberatè vult viuere perpetuo in hoc mundo, absque visione intuitiua Dei. p. m. similiter & qui deliberato animo odit Deum, quod est peccatorum maximum.

DE IRA, QUARTO
Vicio.

115 **I**Ra mala de qua loquimur, est *actus inordinatus volendi vindictam.*

Habet septem filias, quæ sunt Indignatio, Tumor, Clamor, Blasphemia, contumelia, opprobrium, rixæ: reliquæ, quæ à multis assignantur, ad has reducuntur.

Ira est peccatum morte. si est contra quintum præceptum: *Non occides*, vt si deliberatè vult vindictam notabilem immeritam, vel maiorem merita, vel propria auctoritate, vel contra ordinem iuris, vel principaliter ob malum proximi.

116 Qui nimis inordinatè tumet, clamat, indignatur, faciens contra aliquod præceptum sub mortali peccato prohibitum.

Qui blasphematur, vel maledicit creature vt creatura est, vide supra cap. 12. nu. 83.

Qui deliberatè maledicit imprecando sibi, vel proximo malum mortale

sub ratione mali, p. m. non in commu-
muniter parentes filios, & multos
mulos. Pro deliberatione sufficien-
te ad mortale, satis est si sit in
tanea.

Qui maledicit diabolo, ratione na-
turae suae, peccat mortaliter: non tamen
si ratione suae culpe.

Qui ex animo maledicit alicui di-
cendo, *trado te diabolo*, vel maledicit
alicui creature irrationali, ut illa est
creatura Dei, vel ut res est proximi, p.
mort. si neutra harum considerationum
est, est tantum veniale: quando pec-
cetur per filias irae, vide capit. 15. &
capit. 18.

DE INVIDIA.

Invidia est inordinatus actus tristiti-
ae ad bono alieno, quia suam excellentiam
minuit.

Qui deliberatè dolet de bono nota-
bili alterius, v. g. de scientia, honore,
fama, diuitijs, fauore, quibus suum mi-
nuitur, peccat mort. secus si non de-
liberatè, sed subreptitiè, vel de par-
uo.

Qui tristatur se non habere quae
habent alij, ob malum mortalem fi-
nem, p. m. ob bonum non peccat.

Qui tristatur, accusando delibera-

te diuinam prouidentiam indidendo bona malis, pecc. mort.

DE GULA.

119 **G**ula regulariter est veni, nisi in ea ponatur vltimus finis, vel per eam violetur præceptum sub mortali, vel cum notabili damno salutis propriæ, vel proximi, vel ob eam debita non soluantur.

Gula habet quinque species, præpoperè, laue, nimis, ardentè, studiosè, cui sunt quinque filia hebetudo mentis, immoderata lætitiæ, multiloquium, scurrilitas, & spurcitiæ.

120 Qui vescitur cibis, prohibitis in aliena regione, vbi habitat, licet non sint prohibiti in suâ, p. m. & e contra, si vescitur prohibitis in suâ, sed non vbi habitat, non peccat. Idem dicendum de festis, & ieiuniis.

121 Qui scienter se inebriat, vel curat alios inebriari, p. m.

122 Qui vescitur carnibus humanis extra extremam necessitatem, licet nullum interficiat, p. m.

123 Qui ob hebetudinem mentis, non discutit conscientiam, quando tenetur, p. m.

Qui ob immoderatam lætitiæm verbis, motu, gestis, &c. se vel alium in-

ducit

ducit in mortale, p. m.

Presbyter irreuerenter saltans, canens, choreas ducens, p. m. non si paulisper secreto illa faciat.

Multiloquens cum irreuerentia notabili Dei, p. m.

Vtens vestibus impudicis ad prouocandum ad mortale, p. m.

DE ACCIDIA.

124 **A**ccidia est deliberatè tristiari de bono spiritali diuino, vt diuinū in se est, quòd raro accidit; & si ob accidiam relinquit aliquid ad quod tenetur sub mortali, vel si ad fugiendum ardua facit aliquod mortale, pecc. mort.

Cui sunt quinque filia, desperatio, pusillanimitas, torpor animæ, rancor, & euagatio mentis.

Qui desperat se posse peruenire ad vltimum finem, p. m.

Hæc accidia non est circumstantia necessario consistenda.

DE PECCATO IN Spiritu sanctum.

126 **P**eccatum in Spiritum sanctum est peccatum commissum per malitiam contra bonitatem Spiritus sancti.

Species huius peccati sunt sex, de-

ſperatio, præſumptio, impænitentia, reiciens dolorem præteritorum, obſtinatio, impugnatione agnitæ veritatis, inuidia fraternæ gratiæ: & hæc peccata dicuntur irremiſſibilia, non quòd non deleantur contritione, ſed quia ex ſua natura reiciunt media, quibus remittuntur peccata; ſubreptio tamen excuſat ab his peccatis, ſicut & ab aliis.

De quinque ſenſibus.

Cap. XXXIIII

2 **V**Sus ſenſum eſt indifferens; eſt mort. ſi contra præceptum ſub mortali obligans, contra præceptum, ſub ven. eſt venialis, nec eſt circumſtantia confitenda.

D E O P E R I B V S

mifericordiae.

5 **H**Abens ſuperflua naturæ; ſi non ſubuenit, ſaltem mutuando pe-
 centi & egenti extreme, p. m. Habens
 ſuperflua naturæ, & ſtatu, ſi non ſub-
 ueniat egenti alicui ſaltem mutuam
 lando, in necessarijs ad ſtatum per-
 tinentibus peccat mortaliter, in reli-
 quis caſibus eleemoſyna ſiue ſpiri-
 tualis, ſiue corporalis eſt de conſilio
 His duobus caſibus factis eſt com-
 modando, vel mutuando ſubuenire

non necessario dando.

Extreme egere nō est tantū animam agere: sed probabiliter eō deuenturū esse, nisi subueniatur, & est probabile, fore, vt ei à nullo alio subueniatur.

Nō est necessitas extrema periculū amittendi honorem: contra Sotum.

Status largē sumitur, & ad multa extenditur, vt ad conuiuia decētia, ad casus probabiles, ad munera, ad magnificentias honestas, ad hospites.

Necessarium ad statum non stat in indiuisibili, sed habet latitudinem: plus minusue pro qualitate status.

Qui congerit pecunias ad emendā domum, & mutandum statum, non habēs plusquā suum statum deceat, dūmodo sit idoneus ad eū, & secularis, nō pecc Ecclesiastici enim nō possunt in tot fines accumulare pecuniā.

Non facile est iudicare aliquem habere plura, quā statui suo sint necessaria.

Nemo tenetur de necessariis statui suo dare eleemosynā nisi egētī extreme: & potest quilibet mutare statum.

Qui non dat eleemosynam, quæ est sub præcepto, non tenetur ad restitutionem eius, vel dāni, quod ex mora sequutum est.

Nemo tenetur sub culpa mortali querere egentes extreme in hospitalibus, carceribus, vel alibi, sed tantum tenetur occurrentibus sibi benefacere nisi hoc ei ex officio incumbat: simile intelligitur de cæteris operibus misericordiae.

Qui egenti etsi non extrema sed grandi necessitate non subuenit, cum commodè possit, si credat neminem ei auxiliaturum, p. m.

Qui patienti in spiritualibus, quod ad animæ salutem spectat, extremam necessitatem non subuenit, etiam cum iactura suæ vitæ corporalis pec. mortaliter: quamuis raro Christianus patiatur hanc necessitatem, quia potest conteri de peccatis.

Quod si hoc nesciat, necessario est docendus modum conterendi.

10. Qui non est parochus, vel Prelatus, non tenetur cum periculo suæ vitæ, visere laborâtes peste, vel morbo: in extrema necessitate vitæ corporalis, secus vitæ spiritualis.

11. Nemo quocumque statu, voto, aut præcepto humano excusatur à subuentione extremæ necessitatis.

Clericus religiosus debet detegere prodiones in Rempubicam in ex-

trema necessitate, immo & cōtrarios licet ob id morte rei plecterentur, & dummodo protestet, nō fit irregularis.

Qui sua det proximo aliquod mortale, vel notabiliter noxium, dolo, vel culpa lata, pec. mort. nisi id fiat, quo minus peccet.

DE CORRECTIONE

Præterea.

12. **A**d correctionem fraternā omnes tenentur etiam infideles: dummodo sciamus certo ipsum peccare mort. vel proximum esse peccato, & non timeatur deterius, observata opportunitate personæ, & temporis: & fiat commode sine notabili damno corrigentis, nisi frater sit in extrema necessitate correctionis.

Qui non impedit, cum possit commode peccatum peccantis ex ignorantia culpabili, vel fragilitate, pec. mort. sed non cōtra præceptum correctionis, de quo infra num. 13.

13. Cōfessarius nō debet corripere de peccatis in confessione auditis, nisi penitēs significaret sibi id gratū fore.

Qui dissimulat, donec quis in maius peccatum dilabatur, vt aptius corrigatur & emendetur, non peccat.

4. Si quis dubitet, an admonitus sua

admonitione sit cessaturus a peccato, debet denunciare superiori.

15 Non est opus secreta admonitione, quando peccatum est publicum.

Qui de peccato secreto corripit coram aliis nescientibus cum notabili damno fame, vel periculo probabili illius, non seruat ordine, p. m.

16 Qui reuelat peccatum Superiori; etiam si ad hoc, ut iteretur, non seruata forma correctionis, p. m.

17 Qui consentit iniuriz proximi, siue qui non defendit consentiendo, p. m.

Nemo defendere tenetur alium, cum damno sui honoris, estimationis, pudoris, nisi ille sit in extrema necessitate nostrae defensionis; absque extrema nostra necessitate, his ablatis simpliciter tenetur.

Quisque tenetur defendere vitam proximi iniuste morientis, etiam cum iactura suorum bonorum, honoris, sed non vitae, iuste autem damnatum nisi redimatur, non tenetur redimere.

Damnatus quilibet potest se vendere in seruum redimendi pretio redemptionis.

Quisq; tenetur defendere bona proximi, sine quibus viuere ille non potest.

Quisque tenetur impedire danum notabile externum proximi, etiam cum

proprio incommodo pecunie, non honoris, nisi parui respectu magni damni, & hoc si credat probabiliter nullum alium id facturum.

Excusatur vir grauis si nō currit, vt subueniat leuibus hominibus, & pueris se pugnis cædentibus; sic qui alta voce non contradicit detrahenti cōcionatori, ob scandalum: sic qui non liberat inuitē tractum ad mortem, ne grauis tumultus, & neces oriantur.

18 Quādo quis dubitat de sua morte, non debet aliorū vitā defendere. Superiores tamē subditos, & subditi Superiores tenent defendere, nō solū lege caritatis, sed iustitię, vt Reges, feudatarii, patres, tutores, curatores, heri, pedagogi, parochi, cultodes, & contra.

Alioqui non defendentes, vt qui timēt suis bonis, saepe non consentiunt iniurię, & tamen textus præsumunt eos consentire.

In dubio nō est præsumēdū delictū.

9 Qui cum debet, non defendit, & nō contentit, peccat contra caritatem tantum (nisi debeat ex officio) & non tenetur ad restitutionem. Qui cōsentit, & auxiliatur, peccat contra iustitiam, & tenetur ad restitutionem.

Non omnis qui præsumitur con-

sentire, præsumitur auxiliari.

Qui non impedit homicidium, quod non uult tractari, etiam si sequatur, non fit irregularis. Consentiens tantum percussioni clerici, quæ non fit eius nomine: non est excommunicatus. Obligatus qui potest commode manifestum delictum impedire, & non impedit, præsumitur auxiliari, peccat, & tenetur ad restitutionem.

20 Qui cõsentit offensionem, licet mox defendat, peccat.

Qui non consentit, sed non defendit cum possit, & debeat, siue ex charitate, siue ex iustitia, peccat.

Omnes tenentur sub peccato ab hoc præceptum, siue dolo, siue incuria id omittatur. Sed qui tenentur ex iustitia, tenentur ad restitutiones & incurunt censuras: sic intelligitur caput, Quæ de sententia excommunicationis.

Filius, seruus, subditus, scilicet parari delictum in patrem, Dominum, Superiorem, & non indicans, est puniendus, quia facit cõtra iusticiam; alij uero non, quia faciunt contra charitatem; & sic tantum puniuntur in foro cõscientiæ.

Nemo, qui non tenetur ex iustitia, si alium non defendit, incurrit censuras, uel irregularitatem.

Opera misericordiae corporalia, nemo tenetur prestare sub peccato mortali, nisi egenti extremè, subuenire autem de damnum patienti, etiã illud citra extremam necessitatem quis ferre possit, quilibet tenetur, quia non egenti extremè succurrès adiuuat illum in ducro faciendo. In aliis vero casibus, vt in boue errante reducèdo, & asino sub onere subleuando peccat mort. non adiuuans, si putat probabiliter neminem adiuturum: quia agitur hic de damno cauendo, licet non sit extrema necessitas.

Item faciens non leuans mulum mulionis egentis eius ope in via non frequentata, putans probabiliter non affuturum aliud auxilium, peccat mortaliter.

Similiter non auertens iumenta vastantia segetes.

Non extinguens ignem ardentem supellectilem proximi sui.

Qui audit detrahentem grauiter famae proximi, etiam si ipse non credat, si putat alios credituros, & non resistat, pecc. mort.

Sic qui videt notabiliter laedi mentem, corpus, honorem, res familiares.

Qui videt aliquem ementè anima-

lia, pannos, prædia, & alia vitiosa, vel longè minora, vel peiora, quàm ipse putat, & non monet illum, p. m.

23. Qui, cum possit, non impedit peccatum mort. certum proximi, p. m.

Qui volentem se præcipitare, non retinet.

Et qui non extrahit etiam inuitum à ruitura domo, p. m.

Ad euitandum scandalum debemus facere, vel omittere omnia, quæ non sunt sub præcepto.

Constitutò in extrema necessitate animæ, debemus subuenire cum periculo bonorum honoris, & vitæ. Item si non est in extrema necessitate nostræ opis, sed quacumque ex causa certè peccabit mort. nisi subueniamus, tenemur.

Tenemur sub mort. impedire mala proximi, quibus iustè ipse non potest consentire, licet ipse possit vitare, si vellet, quamuis non utamur iure nostro, dummodo sine peccato nostro possimus non uti iure nostro.

Si proximus peccat nō ex ignorantia, sed ex malitia, non tenemur subuenire cum nostro damno spirituali, vel temporali, vel nostri iuris.

Non tenemur dare. v. g. centum au-

reos ei, qui affirmat se se furca suspendurum, nisi ei donentur.

E X H I S S O L V V N T V R
quinque obiectioes.

Petens mutuo ab usurario daturus non nisi ad usuram, non p.

Nec peccat petens suum filium baptizari a parochio existenti in p. m. & non contrito.

Mulier se ornans tantum ob vanam gloriam, licet credat aliquem se mortaliter concupiturum, non p. m.

Ad eleemosynam nemo tenetur, nisi in extrema necessitate sub mortali.

Volens peccare mort. sciens illud esse tale, non est in extrema necessitate, quia voluntarie id facit.

De peccatis diversorum statuum.

De peccatis Regum.

Cap. XXV.

Aliena regna vel dominia iniuste quaerens, vel iniuste quaesita, non restituens, nisi causa iusta excuset, p. m.

Gubernare principaliter ob voluptates, diuitias, honores est p. v. & periculosum.

Qui iuste possessa iniuste gubernat, omitendo, vel committendo, vel exponendo se periculo probabili amissionis totius regni, vel partis, p. m.

2 Si per incuriam, sibi, & suis desinit
 prouiderere necessaria ad victum, vt
 frumenta, equos ad bellandum, &c. est
 p. vel mortale, vel veniale periculo-
 sum, nisi ob meliorem finem illa omittat.

Qui non conseruat diuitias ad gra-
 dia pericula, & mala probabilia regni
 euitanda, p. m.

3 Qui congerit diuitias notabiliter
 grauando subditos absque fine iusto,
 peccat mort.

Prodigus etiam qui probabiliter alios
 grauabit, vel se, nimio interelle.

Qui sic negligenter munit arces, vt
 det occasionem irreuerentiae, rebel-
 lionis, vel occupandi regnum, vel
 partem eius.

4 Qui per iniuriam non reparat
 viam, vnde viatores notabile dam-
 num incurrunt.

Quis suis publicis redditibus, extre-
 me egentibus, & a se petentibus non
 subuenit.

Qui in controuersis quando aliter
 fieri non potest, non recipit honestas
 condiciones, sed facta magna strage,
 dat copiam Turcis occupandi parte
 orbis Christiani.

Qui statuit legem pœnalem princi-
 paliter ob priuatam utilitatem, id est,

vt lucretur ex eius transgressione.

5 Qui dispensat in lege diuina, vel naturali, vel cum notabili damno, & scādalo in sua: vel non castigat, vel lites suspendit: hæc omnia facta sine iusta causa sunt, p. m.

6 Qui non permittit populo tueri suas libertates.

Qui vsurpat bona populi; & tenetur ad restitutionem.

Qui minis aut importunis precibus cogit aliquem ad dādum sibi sua bona sine iusta causa, & pec. & tenetur ad restitutionem.

Qui gerit bellum iniustum defectu auctoritatis, vel causæ, & tenetur ad restitutionem: si iustum, & malo animo gerit, peccat, sed non tenetur ad restitutionem.

Qui impedit iuridicam visitationē monialiū, est excommunicatus, si admonitus non desistit.

Qui noua tributa exigit etiam ad bonum finem, sed absque necessitate, tenetur ad restitutionem.

Qui cogit subditos, v.g. domos suas ædificare; agros colere, ad id nō obligatos, sine integra solutione.

7 Vendēs officia tam carè, & talibus personis, vt probabiliter credat fore

ut ijs abutatur, & opprimant populu.

Principes qui dant officia in doté, & in obsequiorum mercedem, non sunt damnandi; sunt enim vendibilia.

Officiales vendentes officia honesto pretio, & personis probabiliter rectis, non sunt damnandi: salubrius tamen esset, si cuique officio certum pretium statueretur.

Lex Pij V. contra ambientes officia habentia administrationem iurisdictionis pretio, vel munere.

Cogens aliquem ad certum matrimonium contrahendum, vel qui impedit a contrahendo, per mortem & est excommunicatus.

Qui officiales ineptos, imperitos, vel male conscientie practici, credere debent eos tales esse, & si sint creati, postquam id seuerit, non deponit, si potest absque periculo sue vite, & damno Republice, peccat, & ad restitutionem tenetur.

Patronus presentans personas non idoneas aetate, scientia, moribus, vel inducens patronos ad presentandum tales, vel qui inducit prelatos ad conferendum talibus personis, p.m.

Possidens bona paterna prophana quibus pater imposuit onus Missarum,

constituēs eum patronū earum, nō p.

Qui non cohibet suos a quocumque furto, & damno illicito, peccat cum obligatione restituendi.

Qui negligit tollere abusus in suis terris, vt viurarū, ludorū periculoso- rum, mēsuræ falsæ, præti) iniusti, pec- cat, & ad restitutionem tenetur.

9 Cōdēnans aliquē sine publica pro- batione, vel non concessa defensione

Qui subditum inauditum, & inde- fensum veneno, vel quouis modo in- terfici iubet, est homicida.

Qui non per scientiā publicam pri- uat suos beneficiis, officiis, honorib⁹, nō ad nutū amouibilibus, peccat: simi- liter peccat exequentes talia mādata

10 Qui secundum allegata, & proba- ta aliquem cōdēnans, licet vt priua- tus sciat oppositum esse verum, non peccat, præsertim si quantum potuit veritatem indagauit, & fecit, quod potuit, ne de illo casu iudicaret.

Item cū res est notoria, vel iusta de causa omittit audire reum, non p.

11 Regem, vt restituat, diminuere iu- ra Regni, vel de consensu populi eri- gere xenodochium, non placet: sed refecet superflua status, parcius vi- uat & restituat.

DE PECCATIS IUDICIS

agnoscentis superiorem.

12 **I**udex indignus suscipiens officium cum probabili periculo damni notabilis proximi, vel sciens se non aucturum ferre sententiam contra potentes, peccat mortaliter.

Qui sciens, quacūque ex causa sententiam iniustam fert, aut ferre iustā negligit, & tenetur ad restitutionem principalis, expensarum & interesse; si est Ecclesiasticus, est suspensus, & si celebret, sit irregularis.

Qui pecunias accipit, ut bene, vel male iudicet, vel ut iudicare desinat, tenetur ad restitutionem.

13 **Q**ui non habens iurisdictionē aliquam, iudicat verbi gratia exemptū.

Qui sine sufficienti probatione, aut non vidit saltem mediocriter processum, aut non admisit legitimam probationem, aut exigit probationē maiorem necessariam, aut non seruat ordinem iuris: aut interrogat de his, ad quæ non tenetur reus respondere, aut obscuris verbis sententiam fert. p.

Qui indebita admittit, vel debita non admittit.

14 **Q**ui sine causa differt expeditiones.

Qui sine facultate penam auget.

aut

aut minuit, peccat.

Index qui superiorem non habet, potest remittere pœnam, quando est utile rei publicæ, vel quando non est dampnum de consensu partium. sed si præmiserit ex hoc dari occasionē peccandi, et alius, si remittat, grauius peccat licet pars consentiat.

15 Exequens sententiam Superioris, quam scit esse nullam, & irritam, peccat, non autem iniquam seu iniustam, sed validam.

Qui sine iusta causa non condemnat victum ad expensas petitas a victore, peccat.

Qui ignorans necessaria ad iudicandum, si consulit quem debet, vt assessorem, & iudicat, non peccat: sed assessor, & cōsultor peccant: & iudex malo animo condemnans aliquem, sed iuste, peccat, & non tenetur ad restitutionem.

Iudex grauans, non admittēdo appellationem, vel alia via grauamē nō remouendo, siue sit casus, in quo licet appellare, siue non, semper peccat, & ad restitutionem tenetur, iura enim cōtraria loquuntur in foro exteriori.

Qui in iure reddēdo viduas, pupillos, & miseras personas negligit no

tabiliter alius præferre.

Iudex secularis, qui iustis Pape mandatis & etiam Prælatorum non parer, aut non seruat excommunicationes, & interdicta.

16 Qui præcipit tempore interdicti celebrare, aut ne denunciati excommunicati egrediantur à diuinis officiis, peccat. & est excommunicatus.

Qui vi, metuue extorquet absolutionem, aut reuocationem ab excommunicatione, vel interdicto.

Qui dat facultatem vexandi Ecclesiasticos in personis, vel bonis, quia contra ipsum censuras tulerunt, vel eius iussus non paruerunt.

Qui prohibet subiectos, ne emant vel vendant Ecclesiasticis; & est excommunicatus.

Qui compellit bona immobilia, aut iura Ecclesiastica subiici laicis.

Qui iubet capi calices, libros, aut alia bona Ecclesie.

Qui vult, aut iubet extrahi à loco sacro illuc confugientes.

Pro immunitate loca sacra sunt, qualibet Ecclesia, capella, basilica, eremitorium, & quodlibet sacellu pro Missa dicenda auctoritate Episcopi constructum, sine qua destrui nõ potest. Item

cameterium sacrum ab Episcopo quamuis esset separatum ab Ecclesia. Item dormitorium commune religiosorum, & clericorum. Item ianua & porticus annexæ Ecclesiæ, vel cœmeterio. Item claustrum, & spatiū claustrum. Item domus Episcopalis, etiam si ab Ecclesia sit seiuncta. Item domus Ecclesiæ pro habitatione clericorum extructa intra triginta, vel quadraginta passus ab ipsa Ecclesia: alias non nisi sit annexa alicui capellæ: Itē spatium triginta vel quadraginta passuum ad fines forium cœmeterij, claustrorum, graduum. Item Hospitale, auctoritate Episcopi erectū. Item Cardinales, Reges, Imperatores non habent hoc priuilegium aliquo iure; nisi ex consuetudine; sed presbyter deferens sacramentum extra Ecclesiam, habet illud: Imperatores item, Reges & ipsorum regis, quamuis non statum, & magnatum aliorum domus; Romæ non est talis immunitas.

19 Omnes Christiani gaudent hac immunitate.

Item serui in delicto sub graui pœna, & ob seruitiam domini, cui non dandi sunt, nisi præstito iuramento non seruiendi.

Item gaudet excommunicari, interdicti, suspensi, fugientes e carcere, violato iuramento, vel carcere Item fugiens a ministris iustitiæ, etiam damnatus. Omnis sacrilegus, qui in loco sacro non commisit, bñditi, reddituri rationem.

Mercatores item, & transeuntes ad hostes, nisi aliqua delicta excepta committant.

20 Non gaudent Iudæi, Mauri, Paganis, Heretici formaliter, viarum graffatores, nocturnus vastator segetum, & fructuum; committens graue delictum in loco sacro.

Nemo insidiosè occidens aut percutiens animo occidendi ea gaudet.

21 Nemo item qui existens extra Ecclesiam, cum percutit existentem in Ecclesia, vel e contra.

22 Neque Ecclesiasticus respectu Iudicis Ecclesiastici.

Neq; q in Ecclesia se iniuste defedit;

Neque delinquens prope Ecclesiam animo fugiendi in eam, licet id a Nauarro non probetur.

Neque qui deceptus, egreditur ab Ecclesia, sed qui promisit eum reddere, tenetur seruire fidem.

Neq; cõburēs, aut euertēs Ecclesiã.

23 Consentiens dolis officialiũ cum

dam

damno partium, p.

Qui secundum iuramentum factum non seruat consuetudines, & statuta, quæ non sunt derogata.

Qui damnato petenti confessionem non permittit; non sic de cõmunionem.

24 Qui coram se litigantibus æquales aduocatos, & procuratores non concedit cum graui damno partium præsertim miserabilium; atque etiam non petentibus, & aliquando sine stipendio non concedit.

Qui non visitat carceres, aut non suppeditat necessaria vitæ cum graui periculo carceratorum.

Qui admittit in actorem, vel aduocatum, vel testem denunciatum excommunicatum contra iussum Superioris, aut iustam requisitionem partis.

Qui captum, si inuenit manifesto esse clericum, vel in habitu clericali statim non restituit suo iudici, est excommunicatus.

Item de vno clerico coniugato cū vna, & virgine, si id constat, & quod habitum, & tonsuram gestauerit.

Qui infra tempus debitum non restituit suo iudici clericū, ex eo quod vi abstulit ab eo processum.

25 Qui sine necessitate in festo facit

testem iurare, vel exercet actum iurisdictionis, contra, si esset pura executionis.

De pretio quod accipit pro cera & labore, standum est legi, & consuetudini.

Qui fingit, ut ear, vel mittat ad accipiendum testimonium fœminarum, & est excommunicatus.

Qui ex officio procedit sine petitione partis, aut sine accusatore, nisi in casibus permisis, & ad cohibenda mala futura.

26 Qui cum potest; non visitat, & non querit delinquentes, nec expurgat.

Qui in generali visitatione interrogat aliquem speciatim an ille, vel ille hoc fecerit.

Qui generaliter edicit, vel specialiter adiurat quempiam, ut dicat quicquid sciat, siue occultum, siue publicum: solum enim debet querere de notorio, & famoso.

Qui inquit contra aliquem particulariter, aut querit de sociis, vel suadet hæc.

De peccatis Advocati, & Procuratoris

28 **A**dvocatus, qui non idoneus patrocinatur, peccat.

Defendens scienter causam iniustam.

stam, & si damnificat aliquem, tenetur
ad restitutionem.

Immo & suo clienti in expensis, si
id non admonuit.

Itē si est dubius, sed potius putat es-
se causam iniustā, tenetur restituere.

Item si à principio putat iustam, de-
inde noscit causam iniustam, statim ut
nouit, debet desistere, & admonere
clientem, non tamen debet id mani-
festare aduersario; sed potius debet
inducere ad concordiam honestam.

29 Si lis est dubia ob varietates opi-
nionū, potest causam prosequi, si id
voluerit sua pars admonita.

Si ob notabilem negligentiam, vel
ignorantiā perdit iustam causam, pec-
cat, & tenetur parti, si pars ignorauit
eius ignorantiam; si sciebat, secus; nisi
de dolo, & lata culpa teneretur.

Qui petit, vel dat superfluas dilatio-
nes; vel subornat testes ad falsum, vel
ne verum dicant, vel præsentat instru-
mentum falsum, vel allegat iura falsa,
peccat, & ad restitutionem tenetur.

Aduocatus potest prudenter tace-
re, & occultare id, quod impedit ius
sue partis, & simulare suum aduersa-
rium falli sine mendacio.

Indicans secreta magni momenti

ſuæ partis aduerſario, peccat, & ad reſtitutionem obligatur.

Qui non ſubuenit pauperi in extrema neceſſitate ſui auxiliij.

Qui exigit ſtipēdiū de eo, pro quo non debetur, vel notabiliter maius debito petit, peccat. Stipēdiū debet moderari pro qualitate cauſæ, laboris, ſcientiæ, conſuetudinis: nec peccant ſi conueniant ſine vi, & ſcandalo in principio, vel in medio litis, hoc in foro cōſcientiæ, immo & de dando aliquid præter ſtipendium, ſi vicerit.

Qui ſecretò, vel publicè fauet parti aduerſæ, p.

Qui paciſcitur de quota parte litis, verbi gratia, de tertia, p.

Item ſi paciſcitur, vt quod victa lite tantum ſibi ſoluatur, p.

De peccatis accuſatoris.

Accuſans falſo peccat, cū obligatione reſtitutionis intereſſe, vel ſi ignoranter, & vbi nouit, ſi nō deſiſtit: vel ſi poſt definitam ſententiam, nouit eſſe eam iniuſtam, & non reſtituit.

Accuſans verè, ſed animo malo mortali, p. m. ſed non ad reſtitutionem tenetur.

Qui citata parte, non renunciata lite, procurat eam ſuſpendi, nolente

aduersario.

Qui pascitur, aut trāfigit in causa, criminali adulterij, vel alterius criminis sine sanguine cum dāno proximi, vel reipublicæ, pec. m. si adest periurium, vel mendacium perniciosum, semper est mortale.

Si aliquid accepit ob discessionem à lite iniusta, peccat, & ad restitutionem tenetur.

Qui in causa iusta vitur falsis instrumentis & testimonijs, peccat, non tamen ad restitutionem obligatur.

Qui non accusat peccantem cum magno damno spirituali, vel temporali reipublicæ, si aliter impedire non potest, peccat.

Qui iurat, aut promittit se non accusaturum de peccato nondum patrato, secus de patrato.

De peccatis Denunciatoris.

31 **Q**ui denunciat quando non debet, notabiliter nocēdo, peccat vel quando debet, intētionē mortali.

Qui etiam si sub secreto & iuratus sciat, & non denūciat tractatū criminis committendi in damnum spirituale, vel temporale reipublicæ, vel priuati, vt. proditiōis, hæresis, &c.

Qui si probare potest, id est, si habet

unum testē, quia ipse tunc erit secundus testis, non denūciat crimina perniciosa soli auctori, à quibus per correctionem non resipiscit.

De peccatis Custodis.

34 **P**refectus custodiae urbis intrans se accusaturum, quos inuenit post sonū campanæ, & nō accusat, peccat, sed non ad restitutionem pœnæ, vel doni dati, ne accuset, tenetur. Verū si inuentus damnificauit alium & hunc non indicat damnificato, peccat, & ad restitutionem tenetur.

Custodes permittentes exportare, vel importare merces prohibitas, peccant, & sunt periuri, sed non tenentur ad restituendum pœnas, vel bona, quæ amitterentur, quia sunt pœnæ; sed tenentur ad restituenda vectigalia, quæ illi non solunt; hoc enim non est pœna, sed interesse.

De peccatis Rei.

35 **R**eus defendens scienter causam iniustam cum damno notabili aduersarij, p. m.

Reus iuridicè interrogatus, etiam ad mortem, si non respondet vera, p. mort.

Tunc dicitur iuridicè interrogari, quādo delictum est notorium, aut se-

impletè probatum, id est, per vnum
 testem oculatum omni exceptione
 maiorem, vel per iudicium æquipol-
 lens: & hæc semiplena probatio sit in
 processu, & reo constet.

Confessarius non potest absoluere
 reum nolentem fateri verum iudici
 competenti.

38 Reus qui iuridicè interrogatus,
 non est confessus, & tamen est damna-
 tus, non tenetur illud iudici aperire,
 nisi timeatur notabile damnum; sat
 est confiteri confessario.

Sciens se iustè condemnatum v. g.
 ad soluendum, si ad differendam exe-
 cutionem appellat, peccat, & tenetur
 ad restitutionem.

De peccati Testium.

40 **T** Estis etiam non iuratus sciēs,
 aut dubitās, si falsum affirmat,
 aut verum tacet cum damno notabili
 tertij, p. & tenetur ad restitutionem.

Si mediocriter præcogitavit, ne er-
 ret testificando, non p. m. sed vbi no-
 uerit se errasse, debet dictum reuoca-
 re, si reuocatio sit profutura.

Timor iustus, licet posset excusare
 a non testificando, non tamen ad tes-
 tificandum falsum.

41 Qui testificatur verū, credens esse

falsum, peccat, non ad restitutionem tenetur.

Qui iurat se nō testificaturū in casu, in quo tenetur, p.

Qui in casu, in quo tenetur; & scit esse necessarium ad seruandam iustitiam se excusat à testificando, mentiēdo partem aduersam esse sibi inimicam, p. & ad restitutionem obligatur. Idem de latente, aut absentante se.

Qui scit esse necesse ad impediendum aliquod damnum notabile publicum, vel priuatum, & non se offert in testem, etiam si promiserit, vel iurauerit se seruaturum secretum, p.

42 Qui detegit alienū peccatum secretum non necessario cognoscendum ad impedienda damna, etiam interrogatus particulariter de eo peccat.

Aduocati, Medici, Confessarij, qui testificantur secreta illis secreto communicata, nisi aliū de ea nouerint, vel secreta in aliorum damnum rēdunderent, p. Et si esset in damnum aliorum non reuelare, tantum est detegendum, quod est necessarium scitu.

43 Nō tenetur quis testificari, quādo maius dānum detecti, v. g. fama timeatur, quam damnificati, v. g. bonorum.

In casu, quo quis non tenetur testi-

ficari, potest respondere iudici se non teneri si timet iram iudicis, dicat se nihil scire subintelligendo, quod dicere teneatur.

Sciens aliquem in extrema necessitate sui testimonij, si non se offert, p. sed non ad restitutionem tenetur; quia contra caritatem: si vero alter solum est in magna necessitate, non tenetur, nisi, ut de boue errante dicitur.

Iustus non testificans, tenetur ad restitutionem, nisi timor periculi excuset.

45 Qui accipit mercedem, ut verum testetur, p. cum restitutione danti; potest tamen accipere impensas itineris, mercedem operariam dierum, lucrum cessans, damnum emergens.

Qui accipit, ut falsum testetur, peccat, sed non tenetur ad restitutionem, nisi ex consilio pauperibus; sed tamen tenetur ad damna consequuta.

46 Qui absque causa non parer iudici precipienti, ut denunciaret talia crimina vel delicta; peccat: & si sub poena excommunicationis latae sententiae, est excommunicatus, & tenetur ad restitutionem damni. Quae autem excusant sunt multa, ut si peccatum est occultum, & ille emendatus est; si sola fraternae correctione est emendabilis. De

fectus probationis peccati denūciandi, si à talibus audiuit, vt ob id moueri non debeat, si is à quo audiuit, denūciauit, si qui tenet illud, in compensationem tenet, si per confessionem, vel per secretam consultationem pro consilio nouit.

Qui non denūciauit delicta intra tempus edicti, tenetur quam primum commodè potest ea denūciare.

47. Qui se offert in testē, cum non debet; & qui se non offert, cum tenetur, peccat, vt si graua mala immineant.

Ascendentes contra descendentes, & e conuerso; vxor in virum, & contra; libertus contra patronum, & contra, non debent testificari.

Pro operibus misericordiz nemo tenetur se offerre: sed iussus tenetur, si non sit priuilegiatus.

49. Priuilegiati, vt maritus in defectum aliorum, possunt cogi ad testificandum.

50. Qui probabiliter timet sibi aliquod magnum damnū spirituale, vel temporale, vel scandalum, excusatur,

Vt cogantur priuilegiati, satis est, vt pars iuret non adfuisse alios, licet priuilegium possit excusare.

51. Qui falsum iurat, vt reus liberetur

à confiscatione bonorum non tenetur ad restituendum fisco, quod ad eum peruenisset.

De peccatis Notariorum.

52 **N**otarius, qui non seruat, quæ in principio se iurauit seruaturum peccat: quorum 1. est non conficere instrumentum tacendo veritatem, vel miscendo falsitatem. 2. non reuelare secreta sibi commissæ sine iusta causa. 3. scienter non conficere instrumentum de contractu usurario, vel illicito. 4. retinere registrum instrumentorum. 5. esse fidelem ei, a quo creatur Notarius, admonendo quæ sciuerit vergi in eius detrimentum. 6. non abuti suo officio amore, odio, spe, vel timore.

53 **Q**ui falsum instrumentum facit, vel verum necessarium occultat, aut delet, aut per malitiam, vel per notabilem ignorantiam malè conficit, unde quis aliquid perdit, & qui sollempnitates necessarias lata culpa omittit, vel suum nomen, signum, testes, diem, mensem, & annum.

54 **Q**ui rogatus, non dat ei instrumentum quæ rogauit, ne alicui displiceat.

Qui non informat renunciantem, quæ e t i n s, quod ignorans renun-

etate, non in honore.
 Qui absque necessitate die festo instrumentum conficit ob avaritiam.

Qui non valentibus iura solvere, non vult scribere, vel dare instrumenta, licet non teneatur gratis dare. Qui excipit statuta, ut solvantur usurae, aut solute non reperantur, vel contra libertatem Ecclesie, p. & est excommunicatus.

Qui conficit testamentum carentis usu rationis, p. & tenetur ad restitutionem successuro ab intestato.

Qui accipit stipendium notabiliter maius debito, etiam si accipiat sponte datum, quando est illi publicum constitutum.

Qui pro literis ordinariorum aliquid accipit; si tamen nil de publico ei datur, potest pro labore aliquid accipere, considerata qualitate personae, non ordinis.

De peccatis Magistrorum.

55 **Q**ui indignus accipit lauream
 Qui legit sacram Scripturam
 in p.m. notorio p.m.

56 Qui admittit excommunicatos, cum participatibus expresso doctore: item si ius habet, & non eicit male viuentes. Admittens clericum ad leges, & medicinam &c. excommunicatur, ad

mittens sine licentia religiosum in habitu, vel cum licentia sine habitu peccat, & est excommunicatus.

57 Qui statuta à se iurata non seruat, excommunicatur ad lauceam indignū approbans, vel dignū reprobans, vel impediens eum restitutione.

Qui sciens docet falsa, cum damno notabili. Qui subtilia docet, cum damno notabili. Qui docet animo mortali. Qui auertit aliorum auditores cum damno notabili, p & tenetur ad restitutionem. Qui procurat, vt indignus eligatur: vel si tenetur iuramento, vel mandato eligere digniorem: & eligit notabiliter minus dignum. Qui facit seruari festum non seruandum cum damno notabili auditoris non consentientis. Qui prelegit diebus festis, eo, & tanto tempore, vt probabiliter putet auditores ob id omisuros Missam, p. Stipendiarius, si aliquid exigit ab auditoribus. Qui suscipit beneficium cū pacto docendi in scholis peccat, & est simoniacus: scholasticos etiam deliter castigat, & si clericos, est excommunicatus. Contemnens aliquem cum damno notabili, p. r. m. Docentes & discipulos Theologiam & Canones in scholis publicis. galden: quinque

nali preceptione fructuum in absentia.

De peccatis Scholasticorum.

59 **S**tudens ob mortale, vel sine iusta causa non observans statuta obligantia ad m. Qui suffragatur indigno, vel si iuravit suffragari digniori, & eligit minus dignum. Qui discit verita Qui alienis impensis, vt Ecclesie studens notabiliter negligenter discit. si male impendit bona paterna, tenetur dare partem fratribus. Aliquãdo qui altercantur contra veritatem cognitam. Qui potens, non soluit stipendium præceptori Qui dicit se habere gradum, quem non habet. p. m.

De peccatis Medici, & Chirurgi.

60 **Q**ui medetur ignorans, vel sciens, sed non secundum præcepta, vel non studet notabiliter, vel non visitat, licet ægrotus sanetur, & tenetur ad restitutionem.

Qui adhibet medicamenta, antequam morbum cognoscat.

Ignorans medicinam, qui per longam experientiam didicit aliquos morbos potest curare sine fascino; si verò superveniat febris, consulat peritum medicum.

Dubitans, an notabiliter quid noceat, & adhibet, peccat. vel si indulget,

in nocius, p.

Qui derelinquit agrotū, antequā debeat, & morbus prolongatur, vel ille moritur, peccat & tenetur ad restituendum.

Qui dubitās de necessitate abscindendi membrum, abscindit: vel si est necesse, non quarit idoneum Chirur- gum, vel qui scindit, vel sanguinem minuit nesciens.

Qui vitur medicamentis corruptis ex pharmacopolæ officina sumptis.

Qui differt morbi curam, vt plus lucretur.

Qui in morbo periculoso, antequā applicet medicinam, non suadet infir- mo confessionem, vel non admonet parochum illius.

Si infirmus non vult confiteri, non est relinquendus.

62 Qui ob salutem corporis consiliū dat contra salutem animę, immo si diceret, non do consiliū, sed si hoc faceres, sanareris, peccat mortaliter.

Qui putat fœtum animatum, & dat aliquid ad abortum, etiā ob salutem matris, secus si putat non esse anima- tum anima rationali, & dat ob vitam matris.

Qui sine iusta causa debilibus con-

cedit non ieiunare, aut vesci carnibus illicitis.

Qui affirmat ieiunia præcepta destruere corpora.

Qui infirmo morituro, credit suam admonitionem esse multum profuturam animæ, vel ad testandum, & non admonet per se, vel per alium.

63 Qui habens publicum stipendium cum pacto nihil accipiendi etiam datum, & accipit, vel si non habet à publico, & accipit nimium notabiliter, peccat, & ad restitutionem tenetur nisi aliunde compenset.

Si aliunde habet, & exigit stipendium ob merum mortis promissum.

64 Si facit, ut emat plura quàm opus est medicamenta, ob aliquam causam iniustam, peccat & ad restitutionem tenetur.

Qui non vult mederi pauperi egrotto, morituro sine alio adiuvante.

Qui in magna necessitate non vult mederi diuiti nolenti solvere, peccat, licet possit exigere suum stipendium.

Qui detrahit alijs medicis idoneis.

De peccatis executoris testamenti, tutoris, curatoris, Hospitalarij.

65 **E**Xecutor, cum sint bona, si non soluit debita, pec. Inter debita,

sunt

sunt vota realia defuncti, & legata præsertim pia.

Qui si bona non sufficiant, prius soluit legata, mox debita, p.

Vidua usufructuaria relicta à marito, dum castè viuet, si stuprum cõmisit, & utitur fructibus p. & ad restitutionem tenetur, secus si fuit relicta dum nõ nuberet, idem de viro relicto.

Qui soluit legata, sed post moram notabilem.

66 Tutor nõ conseruās, vel defendēs bona minoris, si sine necessitate, & utilitate alienat, si sua culpa ius perdat, si nõ vendit inutilia, & emit utilia, si potest, peccat, & ad restitutionē tenetur.

Qui negligit notabiliter imbuere pupillum bonis moribus, peccat.

67 Si fecit vsuras pro pupillo, & tenetur ad restitutionem, potest tamen accipere de bonis pupilli ad hoc.

Mulier adminittrans tutelam post secundas nuptias, vel post stuprum commissum, peccat.

Hospitalarius nõ cõsumens redditus in fines præfixos. Qui sinit perdi, vel nimis tarde recuperat bona alienata, vel si ob suā negligētiā corruūt ædificia hospitalis, peccat ad restitutionē.

Hospitalarij debent complere one-

ra hospitalis, aut conuertere in alios
 pios vsus, vt visum fuerit ordinario
 cum duobus de Capitulo.

68 Debent restituere fructus nulla
 eis remissione profutura.

Nec committenda administratio hu-
 iusmodi vitra triennium.

De peccatis Clericorum quo ad ordines.

PEccat qui facit se ordinare contra
 canones Concilij Tridentini, vt si
 prima tonsura sine confirmatione: si
 nesciat doctrinam Christianam, legere
 & scribere, si sine animo seruiendi
 Deo in hoc genere vitæ. Pro ordini-
 bus minoribus adeat Episcopum cū
 approbatione parochi, & magistri, Pro
 ūngulis maioribus ante mentem adeat
 Episcopum.

Capitulum sede vacante non det li-
 centiam ordinandi infra annum, nisi
 beneficium premat, sub pœna interdi-
 cti Capitulo, & suspensionis ordinato
 in maioribus, & in minoribus non
 gaudeat priuilegio clericali.

Ordinandi quare iuste non ordinē-
 tur à proprio, in dimissoriis exprima-
 tur, & ordinentur ab Episcopo in sua
 diœcesi, vel ab exercente pontificalia
 pro eo, præuio examine, & testimonio
 ordinarij de moribus.

Si Episcopus aliud non iudicauerit, ordines minores dentur per interstitia temporum, & ab ultimo post annum ad subdiaconatū, nisi necessitas, aut utilitas Ecclesie aliud exigat.

Subdiaconatus ante 22. diaconatus ante 23. presbyteratus ante 25. nō cōferendus, & prauo examine etiam regularibus, non obstantē bulla Pij V. reuocata enim est.

Item non promoueantur ad maiores, nisi constaret de bona probatione in minoribus per annum. Item decet eos in dominicis diebus, & sollēnibus festis communicare.

Duo sacri ordines eodem die non conferantur, etiam religioso.

Cum promotis per saltum, si non ministrauerint, Episcopus dispensare potest ex causa.

Ordinandus ascribatur Ecclesie, in cuius utilitatem est ordinatus, & si ab ea discedat in scio Episcopo, interdicitur ei vltimus ordinum.

Peregrinus clericus, sine commendatitijs ordinarij, non admittatur ad officia diuina.

Qui sine ordinibus minoribus sunt, non exercent eorum officia: stipēdia assignentur, si fieri potest, exercenti.

bus minores ordines.

Non detur quid pro Missis novis celebrandis. Exigere illiberales elemosynas prohibeatur.

Vagus, & ignotus non celebret. Itē publice, & notorie criminofus, non permittatur sacris interesse, aut ministrare.

Non celebretur à quopiam extra Ecclesiam, vel oratoria ad hoc dedicata, &c.

Qui peccet in his.

Qui suscipit ordinem etiam minorem per simoniam realem & propriam commissam ante ordinationem, causa ordinationis, p. m. & est excommunicatus.

69 Qui scienter ab excommunicato Episcopo denunciato ordinatur, p.

Si exercet illum ordinem autē dispensationem Papæ, peccat.

Illegitimus sine dispensatione, si ordinatur peccat, & fit irregularis.

Ad minores Episcopus dispensat, ad factos solus Papa.

Cum intrante religionem ius commune ad ordines dispensat.

Nihil refert ad peccatum irregularitatis, si res sit secreta, vel publica, nō sic ad dispensationem.

70 Qui ordinatur extra tempora statuta, vel ante legitimam ætatem, vel sine dimissorijs, peccat, & est ipso iure suspensus: si utitur ordine, fit irregularis, in qua solus Papa dispensat, sed intelligitur de sacro ordine.

Qui furtim contra prohibitionem ordinantis ordinatur, si est pœna excommunicationis latæ sententiæ, fit excommunicatus, & irregularis, quod soli Papæ reservatur.

Qui per saltû, id est omisso minori, maiori ordinatur, & est suspensus, & antequam ministret, potest Episcopus dispensare, suscepto ordine omisso.

Qui ordinat omisso aliquo necessario sub p̄cepto p. & si eo nō suppleto utitur ordine, p. nō tamē fit irregularis.

Qui eadē die duos ordines suscipit, p. & fit suspensus à posteriori, à solo Papa dispensandus; non tamen intelligitur de ordinibus minoribus, sed tantum de alijs, vel de minoribus, & vno sacro, nisi consuetudo præualeat.

Episcopus dispensat in interstitijs, & in eodem die in minoribus.

71 Qui notabiliter deformis ordinatur, p. sed si postea celebret, non fit irregularis.

Qui semel obsessus à dæmone, vel

Item qui prius ordinatus, deinde saepe hoc morbo est correptus, & celebrat, p.

Qui alienatur mente directe, & immediate per inordinationem organi sensuum, est inhabilis: non qui indirecte, & mediate.

Excommunicatus sumens ordines etiam minores, p. si excommunicatio est maior fit irregularis, cum quo solus Papa dispensat.

Si in p. m. ordines suscipit, aut aliquid sacramentum ministrat, p. m.

Item si ex officio, vt minister, aliquid sacrum tangit, vel facit, in peccato mortali, peccat mortaliter: non tamen, si ea facit, quae & laicus non ordinatus posset.

73 Notatus aliquo peccato notorio digno depositione, si suscipit ordinem, etiam post actam poenitentiam, pec.

Notorium non dicitur simpliciter, quod est famosum, vel probabile re-
fibus: sed quod est confessum a parte in iudicio, vel super quo est lata sententia, quae transiit in rem iudicatam vel est ita manifestum, vt nulla tergiversatione celari possit, vt qui in publico habet ita concubinam, vt maritus vxorem, & alit filios, vel illud, quod

scitur a maiori parte populi, vicinorum, vel congregationis, in qua saltem sint decem.

74 Et Episcopus qui potest dispensare dum eum ordinat, hac intentione non censetur dispensare saltem in foro exteriori, quia sine causa non potest dispensare in ius commune, licet sine causa possit in suam constitutionem.

75 Interdictus ingressu Ecclesie, si interest diuinis officijs in Ecclesia, p. m. non alio tempore, & si in ea celebret, fit irregularis: si vero extra celebret, non peccat, nec fit irregularis.

Qui baptizat, sciens baptizatum, p. & fit irregularis.

In baptismo si extra mortis periculum vngit chrismate veteri, p. m.

Qui aduertens celebrat sumpto cibo, vel potu a media nocte, etiam per modum medicinæ, peccat: secus si aduertit inchoata Missa, & sine scandalo non potest relinquere. Idem aliqui dicunt de suspenso, excommunicato, irregulari, nec ob id incurrit nouam irregularitatem.

Qui aduertens se in m. celebrat: secus si in Missa aduertit, nec debet relinquere, etiam si sine scandalo possit:

onfiteatur ante secretam si potest: si sine scandalo non potest, saltem con-
teratur.

Notorius concubinarium, vel forni-
carius ante pœnitentiã si celebrat, p.
& fit irregularis Papæ: nō loquitur de
infamato simpliciter.

77. Quilibet notorius, quocumque
ordine ordinatus, & suspensus, exer-
cens actum sui ordinis ante actã pœ-
nitentiã, fit irregularis, & est solius
Papæ. Si verò sine dispensatione post
actã pœnitentiã celebrat, vel actum
ordinis exercet, licet peccet, tamen
non incurrit nouam irregularitatem:
sed remanet in antiqua inducta à pec-
cato notorio, in qua potest Episcopus
dispensare.

Qui sine iusta causa audiendi sacrũ,
sunt causa, cur publicus concubina-
rius celebret, & non ignorant ius hoc
prohibens, peccant audiendo Missam
concupinarij: aliter, secus: nec sunt
docendi tale ius ignorantes.

79 Missa boni sacerdotis melior est
ppter pœces, & effectũ operis operãtis.

Qui sacrificat extra locum sacrum,
p. nec Episcopus post Concilium Tri-
lentinum potest concedere

82. In necessitate, vt in processioni-

buis,

bus, vel prima Missa, quando templum non est capax, potest celebrari extra Ecclesiam sine licentia Episcopi, non autem in mari, vel flumine.

83 Qui celebrat in Ecclesia interdicta p. & est irregularis. Item qui in polluta sanguine, vel semine, peccat, sed non est irregularis. Item qui scienter, vel per ignorantiam crassam celebrat in ara enormiter fracta, aut non consecrata, vel quæ non capit Hostiam, & Calicem p.

Qui celebrat ante recitatas Horas matutinas, nisi sit necessitas repentina ad euitandum graue damnum, vel scandalum, p. non sic de prima, nisi esset consuetudo, vel lex, & tunc intelligeretur in Choro.

Qui sine omnibus vestibus sacris, vel corporalibus, aut libro continente, Te igitur, vsque ad communionem, celebrat, pec. nisi ad euitandum mortem: tamen si celebrat, peccat, sed non fit irregularis.

84 Sacerdos potest vti loco cinguli stola longa, & loco stolæ manipulo longo, non autem cingulo non benedicto, contra Richardum & Sotum.

Benedicere has vestes potest Episcopus, & ex privilegio aliqui regula-

res pro suo ordine non pro alijs.

Celebrans, sine aqua, vel sine lumine, vel in pane fermentato, peccat, vel peccatus corrupto, vel in tali pane & vino, ut non sit substantia vini, vel panis, & consecratio est nulla.

86 Item qui in vino sine aqua. Item qui ante lucem celebrat, excepto Episcopo, vel longa consuetudine. Item post meridiem potest celebrari de iure communi, id est, usque ad nonam.

Qui non potest finire missam inceptam, relinquat, si non est facta consecratio, ut si superveniat excommunicatus, qui nolit abesse, vel si morbo corripiatur: si est facta consecratio, conficiatur ab alio sacerdote ieiunio incipiendo ab eo loco ubi reliquit, vel a non ieiunio, si deest ieiunus, & presens presbyter etiam non ieiunus tenetur perficere, & saltim consecratur, si non potest confiteri, ad evitandum scandalum inde oriendum.

87 Qui pluries quam semel in die celebrat nisi in necessitate: & tunc ante lucem non potest dici nisi una: vel nisi superveniat notabilis persona, vel Episcopus, etiam in feriis, & peregrini in festis, vel aliquis se elidendus cum consuetudine Missæ: vel egrotus ne-

cellario communicādus, vel si præest duabus Ecclesiis indigēibus Missis, & est solus, vel sunt nuptiæ benedicendæ, vel ob aliquam causā ad iudiciū boni viri iustā. Sed in his omnib⁹ sacerdos debet esse ieiunus, etiam à purificatione, & non sit alius, qui possit, & velit dicere Missam; & bis tantū potest dicere, excepta Natiuitate.

88 Omnibus diebus licet celebrare, exceptis sexta feria, & sabbato hebdomadæ Sanctæ: nam quæ solet celebrari in illo sabbato est Missa sequentis noctis.

Quilibet presbyter, qui saltem ter vel quater in anno festis solennibus non celebrat, si pluries ei ab Episcopo nō fuerit præceptum, peccat mortaliter.

89 Is cuius negligentia sanguis est fusus in terram, vel altare, peccat m. & tunc si in terrā ceciderit, lingua labatur, & tabula, vel locus radatur, & cōburatur, & cinis ponatur in sacrario prope altare: si super altare, sorbeat minister, si super linteum lauetur ter à ministro, & aqua ablutionis ponatur sub altari.

90 Qui sumpta ablutione reliquias sacramenti, vel minimas à patena, vel

calicē sumit, peccat mortaliter, si ex interuallo id faciat: secus si incontinenti: remanentes vero sunt conseruandæ in crastinum, vel dandæ comunicando.

Si sumpto sanguine particula hostiæ in ore remansit, sumatur ablutio multoties, donec ultimo deglutiatur potius, quàm digito tangatur.

Si sumpto sanguine particula in calice remansit, digito deducere eam ad labrum calicis, & sumat, vel (quod videtur decentius) infuso vino sumat.

91 Qui sumpta hostia aduertit non esse sanguinē in calice, denuo ponat, & consecret incipiendo, *simili modo*, usque ad illud *unde & memores*, aliis prætermisissis; & in hoc casu, si presbyter ignorat præceptum celebrandi sub vtraque specie, vel casu perturbatus non consecrat vinum, non peccat mort.

Accipiens multas hostias consecrâlas, & memor tantum illius, quam in manibus habet, verba profert, omnes consecrat, ob virtualem intentionem.

Qui accipit pecuniam pro dicendis Missis: & dando eas aliis pro dicendis, aliquid sibi retinet de pœchantiis, peccat mort. nisi faciat ex officio, vel nisi pecunia

cunia sit plusquam sufficiens ad salaria ordinaria cum voluntate tacita dantis pro opera sua.

92 Qui obligatus ad missam pro aliquo non applicat totam missam pro eo, pro quo eam tenetur applicare, p. m. licet valorem sibi debitum possit applicare cui voluerit.

93 Excommunicatus, interdictus, suspensus suspensione maiori exercens aliquem actum particularem seu specialem sui ordinis, peccat, & est irregularis, ad solum Papam reservatus.

96 Celebrans missam, vel alia diuina officia in loco non interdicto, sed coram personis interdictis p. & est suspensus ab ingressu Ecclesie, & si cum hac suspensione celebrat, sit irregularis, nisi sit exemptus.

Qui non obseruat interdicta generalia, vel particularia, p.

Qui excommunicatum, vel nominatum interdictum, vel manifestum usurarium sepelit; p. & est excommunicatus.

96 Qui sine facultate absoluit à casibus, & censuris reservatis, excepto mortis articulo, sciēter, vel per ignorantiam crassam, peccat, sed non incurrit censuram. Verū si sine scien-

dalo commodé potest, debet admonere sic absolutum.

Qui sine facultate vota commutat, vel dispensat in eis.

Cleric^o sacer, beneficiari^o, monach^o, vel monacha ad choram deputatus si omittit, vel vult omittere infra totum diem Horas canonicas, vel partem earum notabilem, aut notabiliter male recitat, sine proposito iterum recitandi, sine necessaria causa, & necessaria attentione, p. m. toties quoties id f. cit.

97 Quando dubitatur de occupationibus, melius est anticipare, quam postponere Horas, vt vespere dicere Matutinum, mane vsque ad nonam inclusiue; post meridiem reliquas.

Anticipans, vt voluptuosius dormiat. p. v. Pars non notabilis est pars versus, vel quid simile.

98 Qui male recitant, syllabas contrahendo, dictiones deglutiendo, antequam focus finiat incipiendo. pec. mortal. nisi sit propositum iterum recitandi.

99 Qui per inaduerentiam omittit aliquam Horam, vel partem notabilem non p. satis est, vt suppleat: sic qui perturbat ordinem postponendo, & anteposendo, non peccat, nec tene-

tur repetere.

100 Infirmus, cui notabiliter nocet recitatio officij, etiam cum socio, si non recitat, non peccat.

Febris interpolata, ut quartana, vel leuis, ita ut de negotiis grauibus colloqui possit, non excusat.

Infirmus excusatus non tenetur audire Horas alio recitante, nec ob eas mente Deum precari, nec postea sanus repetere.

101 Occupatio repentina, quæ sine scandalo, vel peccato omitti non potest, excusat ab officio.

Defectus breuiarij excusat, & licet sua culpa illud non habeat, non tamē peccat nō recitādo, quia impossibile.

102 Dispensatio Papæ excusat, non autem excommunicatio etiam denunciata, vel tenuitas beneficij.

103 Ut quis non teneatur ad officium ratione beneficij, oportet ut eius nullos fructus, neq; distributiones quotidianas per se, vel per alium capiat, neque capere possit, si vellet, nec in posterū capturus sit ob illud tempus, & ut non consenserit in pēsiones omnium fructuum renunciato beneficio in suum fauorem.

104 Defectus necessariæ attentionis

est mortalis, satis est autē in principio propositū saltem virtuale attendēdi, ut petendo breuiariū animo satisfaciēdi obligationi, vel ob id eundo ad Ecclesiam; si non interrumpatur per propositum actuale, vel virtuale non attendendi; nam qui dicēdo verba alia pro aliis confusē, & irreuerenter aduertit se vagari cogitando res alienas a sua precatōne, & nō nititur animū euacuare saltem ad attendēdum verbis, vel qui deliberatē se occupat in rebus incōpatibilibus, vel scribit, vel legit aliena a recitatis, deliberatē sine proposito repetendi, peccat mortaliter, nisi necessitas, vel urbanitas respondēdi, vel se subscribēdi, vel quid aliud cum animo repetendi, vel inaduertentia, vel paucitas rei excuset.

105 Licet recitare matutinū sequentis diei ante solis occasum.

Recitans breuiarium trium lectionum, non satisfacit.

106 Recitans per breuiarium cuiuscumque diocesis non satisfacit, nisi sit ordinatus ad solum titulū patrimonij, & beneficio careat.

Pensionarij tenentur ad officium paruum Beatæ MARIÆ.

107 Clerici in minoribus, si non sint

bene

beneficarij, monachi, vel pensionarij iure communi nihil recitare tenentur, nisi promiserint, vel consenserint ordinatori præcipienti aliquid dicere.

108 Licet insigniri prima tonsura, vel quatuor minoribus sine intentione ascendendi ulterius.

Illegitimus cum dispensatione Episcopi potest promoueri ad minores, & ad simplex beneficium, non ultra

109 Qui in sacris contrahit matrimonium, peccat, & matrimonium est nullum, & est excommunicatus.

Qui facit cum qualicumque femina etiã cognata, & se nec cohabitauerit, credens, vel debens credere, fore ut opere vel voluntate peccet, pec. mortaliter, & iura, quæ contrarium dicunt, loquuntur tantum in foro exteriori.

Frequentans domum mulieris sibi suspectæ credens, vel debens credere, se consensurum in mortale pec. mortaliter.

Clerici concubinarij à Concil. Tridentino mulctantur multis pœnis.

110 Qui cum scandalo, & post prohibitionem sibi factam frequentat monasteria monialium, p. m.

Sacer, & beneficiarius non gestan

habitum, & tonsuram, aut nutriens
barbam, & comam, non radens coro-
nam, indecenter vestiens se, aut ar-
ma offensiva portans de iure commu-
ni, peccat.

Clericus nō sacer potest omnino re-
linquere habitum clerici, sed nō par-
tim sic, partim nō vestiri clericaliter.
III Clericis beneficiariis, vel in or-
dine sacro constitutis sunt interdicta
omnia officia, & vestes sæculares per
Clemētinā & Concil. Triden. & quan-
do in prohibitis apponitur verbum
præcipio, vel æquivalens, obligat ad
mortale: vel quæ communiter, & à
prælatiis habentur pro peccatis morta-
lib. sunt mortalia, nisi aliqua cōsuetu-
do, vel receptio à principio excuset.

Ars chirurgica, & medicinæ præser-
tim sine adustiōe, & incisiōe, licet nul-
lo iure particulari prohibeātur, tamē
sunt illicita, quia sæcularia, nisi in mi-
serabiles, & cognatos, habita facultate

Ob necessitatem, vel animi gratia
potest quis operari aliqua honesta, vt
scribere libros, texere fascellam iun-
co, olera, & plantas in areolis insere-
re, & illa vendere.

Non licet exercere mercaturam, id
est vilius emere, & carius vendere.

Licet

Licet, ad q. viii^o emūt pro sustentatione sua, & suorum, & superest, carius vendere possint pretio tamē iusto currēti, &c.

Modo honesto possunt negotiari ad suam, & suorum necessariam sustentationem, maximē per alium.

Obligatus ad dicendam Missam pro aliquo nō applicans valorem eius ei cui debet, peccat: nec satisfacit duab^o obligationibus vna missa; nec paupertas sacerdotis in hoc excusat.

Sacrificans dum orat, debet nominare Papam, Antistitem, & Regem, in cuius regno habet domicilium suum: de reliquis consilium datur, vt dicat iis quibus possum & debeo debito ordine, tibi Deus cognito cupio esse applicatam.

De peccatis Clericorum quo ad beneficia.

113 **Q**uærens beneficium per simoniam, p. m. si est realis, est excommunicatus, & tenetur restituere.

Episcopus accipiens suam familiarem, cōstituta annua mercede, donec aliquod beneficiū ei conferat, nō est simoniacus; modo non adsit pactum de gratis seruiendo post collatum.

113 Quærens beneficiū, ad quod nullum ius habet, per simoniam in suum fauorem ab alio commissam, ipso nō

contradicente, & id sciens, si consentit, & non statim renunciat, peccat: secus si sine illa habuisset beneficium.

114 Qui sine titulo canonico sciēter accipit, vel retinet beneficium, peccat, & debet renunciare beneficium, & fructus restituere.

115 Redimens vexationem, vel pensionem aliter quā debet, peccat.

116 Qui precibus suis, vel alienis male querit beneficium peccat.

117 Qui permutat ius ad rē cū iure in re. 118 Qui quesitum per simoniam commissam in beneficio, non restituit Ecclesie, cuius est illud, sine suo utilis, quod si fieri non potest, restituat alteri Ecclesie, vel pauperibus.

119 Qui obtento secundo curato beneficio, vel dignitate, statim atq; potest, quando vult accipere possessionē, nō renunciat primū, p. quia ipso iure perdit primū, & si pergit vtrumque retinere, perdit vtrumque, & est incapax ad quodlibet aliud, & ad ordines.

120 Accipiens beneficium curatum antequam incipiat 25 annum, peccat, & collatio est nulla, & nisi Papa aliter disponat, est renunciandū cū fructibus, similiter qui accipit dignitatē, vel personatum non curatum, sed cū

dispensatione Episcopi, hoc post 20. annos cōpletos, potest obtinere, quos Cōcilium ad 22. annos produxit. Pro ordinibus suscipiendis, satis est attingere annum statutum à Concil. Trid. 117. Qui illegitimus accipit beneficium curatum sine dispensatione Pape, aut simplex sine dispensatione Episcopi, peccat, & acceptio est nulla, & nisi dispensetur, tenetur renunciare cum fructibus perceptis.

Filij clericorum non possunt habere pēiones super beneficijs, quæ sunt, vel fuerunt parentum; vel beneficia in iis Ecclesijs, vbi patres habuerunt beneficia: nec resignationes, aut fraudes parentum illos adiuuant.

Non habēs qualitates, quas statuerunt fundatores, non potest habere beneficium.

118 Qui post pacificam possessionem parochialis Ecclesie non promouetur ad presbyteratum intra annū, peccat quo lapsa, si eam retinet, & fructus perceptos nō restituit, p̄ quia cecidit ipso iure: potest tamen Episcopus dispensare, vt talis saltem subdiaconus ratione studij per septem annos non fiat sacerdos, sed debet proficisci ad studium: quia dispensatio esset nulla,

si non

si non proficisceretur

Promotus in Episcopū, si intra tres menses nō cōsecratur, perdit fructus: si intra alios tres, perdit Episcopatū

Accipiens parochialem Ecclesiam sine animo accipiēdi presbyteriū, peccat; & cū eam dimittit, tenetur fructus reddere, nisi infra annū animū mutet.

Nō sic de accipiente quoduis beneficium, cui non sit adiunctum sacerdotium. Nec de eo qui accipit beneficium animo illud relinquendi, si pinguius dabitur; vel de eo qui accipit animo ducēdi uxorem fratre mortuo ad augendum suum decus: peccarēt tamen, si nō incedāt in habitu clericali interim, sed nō tenētur restituere fructus.

119 Sæculares auctoritate Apostolica possunt habere pensiones ad necessariam sustentationem sui status.

120 Beneficiarius minorum ordinū post matrimonium de præsentī, si retinet beneficium, peccat: est enim amissum, ita vt per ingressum vxoris in religionem ante consummationem, vel per impedimentum extrinsecum, v. g. consanguinitatis non recuperetur; secus res est, si tantum contraxit sponsalia de futuro.

Constitutus in sacris, licet contra

xerit

xerit matrimonium de præsenri, non amittit beneficium ipso iure, quãuis eo priuari possit.

121 Qui sine causa excusante nõ residet in beneficio suo licet tenuissimo, peccat; tamen multæ causæ excusant.

Auditio Theologiæ per quinquennium, & Canonum.

Itẽ prælectio vtriusque, sed ad alias facultates audiendas cum licentia Episcopi ire potest.

Si occupetur in obsequium Episcopi ad utilitatem Ecclesiæ suæ, vel cathedralis, & non personæ Episcopi, nisi ex urgente causa, & sua Ecclesia non indigente suo seruitio.

Item si occupetur in obsequium Papæ præcipuè ad seruiendum, & nõ ad impetrandum beneficium.

Legitima licetia, id est, data ab habente potestatem ob causam probabilem, & in scriptis, si id ius exigat.

Consuetudo honesta, hæc autem est, non simpliciter absentandi se sine causa; nec defraudandi Ecclesiam obsequio debito.

Contraueniens prædictis, licet p. nõ tenetur restituere fructus, nisi cõdemnetur, aut iure exprimatur.

Episcopus, vel eo superior sine legi-

tima causa absens à suo Episcopatu per sex menses perdat quartam partem fructum, & sic gradatim puniatur.

122 Habentes beneficia inferiora requirentia personalem residentiam, si absunt; cogantur residere, nec fructus capient nisi pro aliquo tempore ex causa rationabili approbata ab ordinario, qui in hac causa est delegatus; nullo iurifragante privilegio.

Non solum Episcopus, sed parochus iure diuino debet residere.

Tu episcopus, tu curatus quilibet potest abesse per duos menses causa in conscientia sua iusta sine licentia, nec in scriptis, nec ore tenus, ulterius non, & cum pena restituendi, nec compositio iuuat.

Capellanus regius potest accipere fructum in absentia sicut Capellanus Papae.

123 Beneficiarius horas canonicas non recitat, p. m. Item si fructus perceptos non restituit, pro rata temporis vel horarum quas non recitauit, vide ibi, potest tamen si sit pauper applicare sibi saltem aliquam partem restitutionis maxime de consilio confessorii, nisi debeantur iis, qui intersunt Choro, per distributiones quotidianas, si nosci possunt, similiter, & in similibus restitutionibus. Beneficiarius in p. m.

occulto horas recitans, vel manifesto non tenetur restituere fructus.

124 Qui dolo vel negligentia damnificat aedes, vineas, & alia bona beneficij, p. & ad restitutionem tenetur.

Excommunicatus per quē nō stat, quin absoluat: similiter & suspensus per canonem, vel per hominem, si recipit fructus, & impendit nisi ad se & suos modestē sustentandos, si non habet aliunde, vnde viuat, peccat mort.

125 Concilium Trident. sess. 25. ca. 1. prohibet, ne beneficiarij, Episcopi, Cardinales suos cōsanguineos, vel familiares bonis Ecclesiasticis augeāt, nec ea eis distribuunt, nisi sint pauperes.

Habens plura beneficia (*diuisa*) id est nō legitime vnita, & annexa (*in titulum*) quia licet habere vnum in titulum, & alterum ad tempus, vel ad sex mēses in cōmēdā, si est parochialis Ecclesia, modo non sit commendata in perpetuum, & vacabit alioqui ad mortē cōmendatarij (quorum vnum sufficit suo decēti statui) secus potest habere plura absque dispensatione per Concilium Tridentinum, (absq; dispensatione) sinē qua nō licet habere plura etiam cum satis causa iusta, &

cū qua licet habere duo beneficia etiā quæ requirunt residentiā (aut cōsuetudine iusta) cum dispensatione tamen, non potest absolui.

Causa dispēlandi vel introducēdi consuetudinem, vt quis possit retinere plura beneficia, est illa, quæ sufficit ad tollēdam deformitatem, quā multitudo beneficiorum ex se habet: tales sunt sequentes, prima, quando, attēta qualitate personæ, non sufficit vnum beneficium ad honestē decentēque viuendum, secunda quando tanta est prudētia, sagacitas, & iustitia alicuius vt speretur plus etiā absens profuturus illis, quibus præest, quam communiter alius præsens, & accipiat beneficia potius propter utilitatem subditorum, quam propriam 3. defectus aliorū idoneorum 4. notabilis animi virtus, nobilitas & scientia, sed hæc videtur includi in prima. 5. Intētio tenentis plura beneficia nō ad splendidiorem victum, vestitū, famulatū, & alia huiusmodi; sed ad largius erogādam eleemosynas in pauperes, & opera pia; retento sibi tantum necessario, cum vera executione talis intentionis: sed hæc vltima post Conciliū Tridentinum non habet locum. Et

iuxta sancita in cap. 17. sess. 4. sunt accipienda omnia supradicta.

Confessarius non debet absolvere habentem plura beneficia nisi cōcurrat aliqua causa prædictarum, vel alia similis cum dispensatione & mature aduertat, quòd in omnib⁹ istis casibus nō est principaliter habēdus respect⁹ personæ, sed communis vtilitatis Ecclesiæ, in quem omnia referenda sunt.

129 Qui locat fructus sui beneficij in plures quàm in tres annos, vel dat in emphyteusim, & in terris, vbi est recepta extrauagās Pauli. est excōmunic.

131 Qui parochiano petenti sacramenta non administrat, vel non dat facultatem confitēdi alteri, vel interest matrimonio clandestino, vel benedicit secundas nuptias, vel qui primas tempore indebito, peccat.

132 Qui inducit aliquem ad promittendum, vel iurandum se accepturū sepulturam in sua Ecclesia, vel acceptam non mutaturum, p. & excōmunicatus est, ad Papā solum reseruatus.

133 Qui aliquē in p. m. notorio mortuum sepelit in loco sacro, p. m.

Qui non discit ea, quæ necessario scire debet ratione beneficij, vel officij: vt sacerdos, debet scire legere, &

cantare pro Missa ſolemni, Ministrans ſacramenta, formã, materiam, & modum adminiſtrandi. Confellarius vt ſupra cap. 4. ſic de cãteris: ergo qui non diſcit neceſſãria, vel non vult renunciare beneficium, pec.

Qui negligit, vel timẽs omittit parochianum morientem etiam ob peccatum communicare, vel eius confeſſionem audire, peccat.

Qui ſcire debens ſe irregularẽ ſuſpẽſum, ex cõmunicatũ, aut interdictũ, licet accipit beneficium, p. & titulus eſt nullus non autem ſi in p. m. accipit.

134 Qui tot & tales Miſſas in tali loco, vbi debet, non dicit, abſque iuſto impedimento, vel omiſſas non complet, vt debet, peccat.

Parochus tenetur diebus feſtis ſub præcepto, celebrare. In reliquis verò diebus non niſi ſecundum conſuetudinem, & legem.

Onus annexum beneficio, vt beneficiatus celebret quotidie de ſancta MARIA, non obligat ad Miſſam dicendam de eã omnibus diebus, ſed frequentius, quando ſãlva honeſtate, & deuotione debita, poteſt: onus autem dicendi omnibus diebus per ſe, vel per alium, obligat omnibus diebus.

Contraueniens decretis Concilij
Tridentini p. vt non idoneus non de-
bet accipere beneficium, cui est con-
uictum legere; alioqui collatio nulla.

Curatus in suo beneficio prædicet
saltem dominicis, & solemnioribus
diebus, & doceat necessaria.

Ante 14. annum nullus obtineat
beneficium.

In minoribus constitutus non gau-
deat præuilegio fori, nisi habeat bene-
ficium, vel in seminario, vel schola,
quasi in via ad sacros ordines sit.

Archidiaconus (qualis intelligatur,
vide ibi) nõ sit nisi magister, vel licen-
tius in Theologia, vel canonibus, &
nõ aliter. Reliquæ dignitates nõ con-
ferantur nisi constitutis in anno 22.

Prouisi de beneficiis curatis inf. duos
menses à die possessionis p̄teant corã
Episcopo, vel eius vicario fide Catho-
lica. Ita etiã prouisi de canonicatu, &
dignitate, sed corã Capitulo præsen-
te Episcopo, vel eius Vicario profitean-
tur, alioqui non faciant fructus suos.

Pro qualitate dignitatis accipiendæ
quilibet debet esse ordinatus, vt ca-
nonicatus sacerdotio.

Habentes huiusmodi dignitates pos-
sunt abesse per tres menses ab Ecclesia

In episcopatu ubi tantū sunt 1000. aurei, & in parochia ubi tantū 100. non ponenda pēſiones, vel reſervationes.

Ubi non sunt, erigantur, vel diuidantur parochiæ.

Pro conscientia disponatur de Miſſis, ſecundum eleemoſynas.

Quarta parochialis ſolita perſolui ante annos 40 ſoluatur, etiam ſi ſit conſeſſa monaſterio.

Acceſſus, & reſreſſus cum coadiutoria ſucceſſione non concedantur niſi in Episcopatu & Abbatia.

Nullæ gratiæ ad vacatura, aut indulgentia ad alienas Eccleſias concedantur.

Nulla Eccleſia parochialis cōferatur niſi per concurſum, & oppoſitionem, præuio examine.

D E P E C C A T I S *prædicatorum.*

141 **Q**ui publicè concionatur abſque facultate legitima, quam dat Papa quoad omnes, Episcopus in ſua diœceſi, parochus in parochia notato & approbato.

Qui aduertens ſe in p. m. ante iuſtam contritionem concionatur, p.

Qui aduertens mentitur circa doctrinam fidei, bonorum morum, Sanctorum, miraculorum, prophetiarum,

peccat mortaliter: mentiri verò extra doctrinam fidei, & circa alia est v. nisi notabiliter scandalizet.

142 Qui fabulas, facetias, aut ridicula miscet, p. v. communiter.

Qui in concione detrahit Prælati, vel sacerdotibus, eos nominando, vel æquiuvalenter dicendo; præsertim quò laicis placeat, p. m. & est excommunicatus. In genere quidem potest reprehendere, sed sine scandalo.

Religiosus concionando dissuadens solutionem decimarum, peccat, & est excommunicatus.

Contraueniens præceptis Concilij Tridentini, qualia sunt, vt regularis in sua Ecclesia non nisi examinatus & approbatus à suo Superiore, cuius licentiam præsentet Episcopo, benedictionem ab eo petendo non prædicet: In Ecclesia verò non sua, est opus licentia Episcopi, Episcopus non sinat prædicare regularem extra claustra viuentem, nec sæculares, nisi constet de doctrina, & moribus. Item nullus etiam in Ecclesia sua prædicet contradicente Episcopo. Episcopus in sua per se, vel per alium in festis prædicet, in aliis per alios.

In aduentu, & Quadragesimæ quo-

idie vel saltē tribus dieb⁹, & in festis curent à parochis exponi legem diuinam p̄populo lingua vernacula, & pueros instruant festis diebus doctrina Christiana.

Non permittant prædicari incerta, & speciem falsi habentia, similiter faciant, omnes habentes curā animarū.

De peccatis Coniugatorum.

144 **P**eccant modis dictis, capit. 22. num. 19.

Non complens sponsalia clandestina, peccat.

Qui post Concilium vtitur matrimonio præsumpto, per copulam carnalem habitam.

Qui discedit à matrimonio contracto coram parochio habitationis femine, etiam si non adfuerit parochus habitationis viri, pec.

Qui vtitur matrimonio contracto publicè coram populo, sed non coram parochio, vel alio presbytero de licentia parochi, vel ordinarij, pec.

Congregatio Concilij est interpretata sufficere; parochum mulieris, in parochia mulieris, sicut sufficit parochus viri in parochia viri.

QUOMODO SE GERET.

confessarius erga confessum.

Cap. XXVI.

Doceat conscientiam erroneam, si putet peccatum, non peccatum, censuram non censuram, & contra.

Pro qualitate personae arguat, vel modeste laudet.

Pœnitenti docto, & frequenter peccata confitenti diligenter, aut nihil dicat, aut ut faciat, quæ nouit.

2. Faciat eum se accusare de iis, quæ non meminit, & inducat in propositum non peccandi, sine obligatione promissi, nisi cum ius id præcipit, ut in excommunicato notorie absoluendo, ut in manifesto raptore, aut Ecclesiæ violatore; aut usurario publico, & iniuriam faciente publice personis Ecclesiasticis.

3. Ne dubia affirmet esse mortalia, nec ideo denegat absolutionem, & sic illaqueet eius conscientiam in futurum: sed consulat libros, & doctos, & persuadeat, ut velit facere, quod iure facere debet consilio doctorum & absoluat.

Non absoluat nolentem abstinere à peccato, quod certo scit esse mortale.

4. In dubio peccato, si confessarius nitatur certo textu, vel ratione, pœnitens

verò dubia, non absoluat, sed si pœnitens nititur pari ratione, & habeat aliquem doctorem clarum, absoluat, siue sit parochus, siue non.

5 In dubiis an sit mortale, securior pars est eligēda; in dubiis an hoc debeat facere, & pati, est benignior eligenda: obligatum ad restitutionē debet persuadere, vt quam primū commodè potest, restituat, & qui praterita confessione promisit, & non restituit, non est absoluendus, nisi rarò.

6 Nō absoluat à reseruatīs sine facultate superioris: sed in absolutiōe excipiat peccatum reseruatū, quod tantum pœnitens debet cōfiteri superiori, vel obtinere licentiam per confessarium.

Qui prius absoluit à peccatis quàm ab excommunicatione, est sacrilegus & mortaliter peccat, licet absolutio valeat, de quo supra cap. 9. num. 2.

7 In absolute ab excommunicatione est seruanda forma iuris, vt excommunicatus iuret parere super eo mandatis Ecclesiæ, satisfaciat parti, si est offensa, aut debitum est notorium.

8 Soluat impensas, si contumacia est notoria, si non potest, præstet sufficientem cautionem, vel iuret; deinde absoluēs cędat nudatum humero, re-

citādo *Miserere*, &c. & addat absoluo
te, &c. & habeat intentionē absoluen-
di ab omnibus excōmunicationibus.
Quamquam si hęc non seruantur ab-
solutio tamen tenet, nec sunt nudan-
dę mulieres flagellēdę in absolute.
9 Mendicantes quando absolunt
in conscientia, non tenētur absoluerē
modo prædicto.

10 Ante absolutionem est imponen-
da pœnitentia, tamen hoc non est ne-
cessarium; ad cautelā absoluat ab ex-
communicatione maiori, & minori
suspensione, & interdicto.

11 Forma absolutionis: *Ego te absoluo
ab omnibus peccatis tuis in nomine Patris
& Filij & Spiritus Sancti*, & sunt etiam
preces ibi positę, sed non necessarię,
nec sunt verba addenda quia perico-
losum.

Quoniam interest plurimūm expli-
catam habere Absolutionis formę co-
gnitionē, eam hic partim ab ipso au-
ctore in eodem loco, & in cap. sacer-
dos de pœnitent. dist. 6. & partim a Jo-
anne Polanco in directorio cap. 1. in-
tegram cum suis præambulis & cōse-
quentibus inferemus. Dicitur igitur à
pœnitente, *Idcirco precor*, &c. Sacerdos
dicat. *Misereatur tui omnipotens Deus.*

dimissis omnibus peccatis tuis perducatur te ad vitam aeternam, & postea eleuans manum super caput pœnitentis dicat. Dominus noster Iesus Christus: ipse te absoluat, & ego auctoritate ipsius mihi licet indignissimo concessa absoluo te in primis à vinculo excommunicationis, suspensionis, & interdicti, in quantum possum & indiges, deinde ego absoluo te ab omnibus peccatis tuis in nomine Patris, & Filij, & Spiritus Sancti. Amen. Passio Domini nostri Iesu Christi & merita B. Mariæ semper virginis & omnium sanctorum, & quicquid boni feceris & mali sustinueris, sint tibi in remissionem omnium peccatorum tuorum, in augmentum gratiæ & premium vitæ aeternæ Amen. Hæc sunt à Sacerdote dicenda in plenioribus confessionibus, vbi vox suspensionis detrahenda est, cum is qui cōfiteretur, est laicus, & nō clericus: & cum quis est excōmunicatus, & confessorius eū potest absolueret, nominet casum in quo excommunicationem incurrit, dicendo absoluo te à vinculo excommunicationis, in quam incurristi propter talem casum, verbi gratia percussione clericum, & si dubitat an incurrit dicat, si quam incurristi. Similiter de suspensione dicendum. Quod si etiam in irregulari-

tatem inciderit, à qua potest Confessarius liberare, etiam addere poterit, & dispensare tecum in irregularitate, quam incurristi, vel si quã incurristi propter hoc vel illud, & habilito te ad actus legitimos. In recõciliationibus vero brevibus satis est dicere, Dominus noster Iesus Christus, te absoluat, & reliqua usque ad passio.

12 Absolutio ab excommunicatione, vel peccatis non debet fieri sub conditione de futuro, bene potest fieri sub conditione de præterito.

13 Qui confitetur habenti auctoritatem absolventi ab aliqua excommunicatione, & peccato reservato, & obliuiscitur illius peccati, vel excommunicationis & tamen absoluitur in communi ab omni excommunicatione, & peccato in quantum potest, est verè absolutus ab excommunicatione, & desinit peccatum esse reservatum, nec habet excommunicationem adiunctam: Vnde, si deinde recorderetur, satis est confiteri peccatum, quod recordatur simplici sacerdoti etiam non habenti potestatem ad reservata, vel excommunicationem. Hinc laudatur in iubileis, & visitationibus absolui in communi ab omni

vinculo, etiam si non recordetur.

14 **Q**uādo confessarius absoluit aliquem ab excommunicatione, vel peccato, à quo non poterat, petat facultatem absoluendi ab illis, & absoluat ab excommunicatione etiam absentem; à peccato verò non nisi quando videbit eum esse in gratia. si facultatem non habet, moneat ipsum, vt se absolueret faciat à tali casu, in quo ipse non poterat: nec probatur vocare ipsum & fingere se velle instruere de alia re, & absolueret de peccato non absoluto.

De pœnitentia iniungenda.

35 **C**onandum est imponere iustam pœnitentiam, ne peccemus.

16 Iusta est quæ exæquat pœnam in purgatorio luendam, quam Deus solus scit; tamē illa relinquitur arbitrio prudentis confessoris.

17 Nec canones taxant septem annos pœnitentiæ pro quolibet peccato mortali, nisi velis loqui in foro exteriori.

18 Confessarius in iniungenda pœnitentia debet considerare qualitatem peccati & contritionis, & qualitatem personæ: si debilis, iuuenis, si assuetus pœnitentijs, an sit magnam pœniten-

tiam.

tiam acceptaturus, an acceptam non facturum, an pauper, & ne sit in præiudicium tertij, vel prodatur peccatum occultum.

19 Saltem admoneat, quam pœnam mereatur, & quam antiquitus alij dabant.

20 Si quis nō vult hic facere pœnitentiam, sed in purgatorio, est absoluendus cū leuissima pœnitētia, vt Aue Maria.

21 Si quis cum causa rationabili non potest facere pœnitentiā, v. g. quia iam expirat, absoluetur sine ea.

22 Pœnitentia ab vno imposita, potest minui ab alio confessario iusta de causa, etiam non auditis peccatis illis, ob quæ fuit imposita pœnitētia, dum modo hic confessor habeat auctoritatem absoluendi à peccatis illis, ob quæ fuit imposita pœnitentia.

24 Nemo potest satisfacere ieiunijs, & orationibus, v. g. trium dierum, impositis à confessario, ieiunando quatuor tempora.

Cessatio ab aliquibus peccatis & emendatio vitæ potest imponi pro pœnitentia.

Clericus omittens solitas Horas canonicas, & impositas sibi pro pœnitentia, bis peccat.

25 Confessarius non debet suadere pœnitenti, vt relinquat officium aliquo licitum, in quo solet peccare, si timet eum casurũ in alium statum, in quo plus peccabit: secus si officium est illicitum; sed admoneat eum vt fugiat occasiones peccandi, & amplectatur remedia virtutum.

26 Quilibet sacerdos catholicus etiã si sit excommunicatus, interdictus, suspensus, etiã denunciatus, & etiã schismaticus, si non esset hæreticus, potest absoluerè quemlibet in articulo mortis ab omnibus peccatis & censuris, edmonendo, vt si conualuerit, adeat superiorem pro censuris, non pro peccatis.

27 Phreneticus vel mente captus, qui prius dedit signum contritionis, vt tollendo manus, tundendo pectus, & si per multos annos extiterit obstinatus in peccato mortali, nec nunc petierit sacramentum, est absoluen- dus à censuris, si quas incurrerit, sed non à peccatis: est etiã communi- catus, & extrema vnctione vogen- dus.

Publicus vsurarius licet det signum contritionis tamen non est communi- catus, vel sepeliendus, si hæreticus non

præstat ea, quæ ipse erat facturus ante confessionem.

28 Mutus si per signa fatetur peccata, est absolueudus.

29 Infirmus inducendus in spem, in contritionem, & in restitutionem certorum certis, incertorum pauperibus est dubium, an Ecclesijs: Nauarro videtur sic: & hæc, statim: & confessor applicet indulgentias bullarum.

30 In absoluteone virtute bullarum non est necessario seruanda forma bullarum: satis est, vt seruetur ordo ieiuniorum, eleemosynarum, & cætera bulla.

31 Articulus mortis in hac materia non tantum est ille, in quo quis moritur, sed etiam omnis ille, in quo probabiliter timetur mors à Deo.

Absolutus in vna infirmitate per bullam, si conualefcit non potest absolui in alia, nisi hoc exprimat bulla.

32 Excommunicatus, qui contritus moritur, post mortem est absolueudus ab excommunicatione ab eo, à quo in vita potuit absolui; nec exhumanus, si in loco sacro est: satis enim est flagellare sepulchrum; secus si est in loco non sacro.

33 Non confessus per annum, & moriens sine signo contritionis, non sepeliatur in loco sacro.

Morienti non imponat magnam pœnitentiam exteriorem, & potius excitet ad spem, quàm ad timorem; corroboret in fide, simpliciter moneat vt deuote petat eucharistiam, & extremam vnctionem, & mentem separet à cognatis, & mundanis, putans se certo moriturum.

34 Licet hoc sit durum, tamen saluti-ferũ est, &c. quid respondendũ quãdo tentatur contra fidem, vide ibi.

*Admonitio pro condendis testamen-
tis in morte.*

TEstetur æger in principio morbi, ne mox impediatur à succedentibus ab intestato.

36 Impedire testari volentẽ, auertendo testes, & Notarios, ne alijs aliquid relinquat, est peccatum, & tenetur qui hoc fecit ad restitutionem, non autem moderate precari, vt sibi potius, quam alteri relinquat.

Opera pia & suffragia, quæ in testamento mādātur, debent mandari in statu gratiæ: alioqui non iuuant ad salutem, licet æger mox redeat ad gratiã, sicut sunt opera mortua in peccato

mortali facta: ideo debet prius confiteri, & communicare, & dubium est, an valeant ad satisfactionem pœnarum in purgatorio: quare suadendum est testanti, vt testamenta prius facta post confessionem & communionem ratificet, & offerat Deo. Testator sine legitimis hæredibus non tenetur relinquere cognatis pauperibus, nisi positus in extrema necessitate. Item potest relinquere maiora sua bona filio minus digno. Item an possit ex hæreditare filios. nu. 38. disputatur.

Patres non possunt minuere filijs bona eis debita, vel annullare veras donationes, & non onerosos contractus, licet possint annullare verè onerosos, & donationes renunciatorias, &c. Pater dum viuit, potest largiri quascunque veras eleemosynas ad pia opera.

DE CENSURIS ECCLESIASTICIS.

Cap. XXVII.

Censura seu correctio alicuius est sententia lata à capace ordinis mediante Iurisdictione Ecclesiastica fori exterioris, qua quis privatur cõmuniõne sacramentorum, vel hominũ, vel exercitio diuinorum spiritualiũ; vel prohibentur officia diuina, vel sacramenta, vel sepultura. Cens.

tura triplex excommunicatio, suspensio, interdictum.

DE EXCOMMUNICACIONE.

Excommunicatio est censura privans communionem, vel sacramentorum tantum, vel sacramentorum, & hominum: & est duplex minor, & maior.

Minor privat participatione passiva omnium sacramentorum. Maior privat participatione activa, & passiva sacramentorum, & hominum.

Dispositiones penales in dubio, intelliguntur de minori poena.

Excommunicatio sine expressione maioris, vel minoris, intelligitur de maiori.

2 Excommunicatio duplex generalis, & specialis. Generalis duplex, à iure, & ab homine: lata ab homine mortuo latore, vel ab lato ab officio, quantum ad eos, qui adhuc non incurserunt in eam; non sic est de lata à iure:

3 Excommunicatio, & qualibet alia censura lata in mandatis visitationum, quae non sunt statuta, sed mandata generalia, vel specialia hominum, mortuo latore, vel ab officio deposito.

Excommunicatio autem est iusta, id est cum

potestate, causa, & modo debitis lata
aut iniusta, id est, sine illis, & hæc, vt a-
liæ sententiæ, aut est iniusta valida, aut
iniusta non valida; iniusta valida, vel
est iniusta defectu rectitudinis animi
iudicis seu formæ accidentalis, & ligat
in foro interiori, & exteriori nõ secus
ac iusta, vel est iniusta defectu cause,
& non ligat nisi in foro exteriori ob
scandalum post declarationem, & non
adimit cõmunionem omnino interio-
rem, nec suffragia generalia Ecclesiæ.
Iniusta non valida nil operatur, nisi
quod debet seruari, donec populus
debeat sibi persuadere causas nullita-
tis ad euitandum scandalum.

4 Excommunicatio iniusta est nulla
in multis casibus.

Primo, quando qui fert non est iu-
dex: vel non toleratur, vt est excom-
municatus, suspensus, interdictus.

Secundo, quando fertur contra te-
norem priuilegiorum.

Tertio, quando fertur post legiti-
mam appellationem.

Quarto, quando continet intolerã-
bilem errorem; vt cum fertur in aliquem
quia recte fecit, vel quia non fecit ali-
quid illicitum, vel impossibile.

Quinto, quando excommunicat

participantes cum excommunicatis a se, non nominando eos cum trina admonitione præcedente.

Qui possit excommunicare.

Papa, & alij Prælati, vt Episcopi, Abbates, Præpositi, Priores Ecclesiarum collegiatarum tū regularium tum sæcularium, etiam non benedicti, modo sint cōfirmati, vel prouisi possunt excommunicare suos subditos, itē & alij ex cōsuetudine præscripta possunt. *Intellige hoc tamē in collegiatis de iure communi.* Item capitulū sede vacante. Item Archiepiscopus, Episcopus, Delegatus Papæ, & prædictorum eos, in quos habent ius delegatū, possunt excommunicare.

Facultas excommunicandi nō oritur ab ordine, sed est pars iurisdictionis exterioris.

Episcopus extra suum Episcopatum non potest excommunicare suos subditos, nisi in loco viciniore Episcopatu, vel de consensu Episcopi, vbi manet, aut in re manifestissima.

Qui extra suū Episcopatum nō residentiā cōsummauerit, ligatur excommunicatione lata ab Episcopo contra non residentes in beneficijs suis.

Mulier non potest excommunicare.

nec laicus sine priuilegio Apostolico, nec quisquã seipsum. Hinc excõmunicãs generaliter qui hoc fecerit; si ipse faciat, non est excõmunicatus; secus si esset tãtũ denunciator excommunicantis.

7 Sola consuetudo non excommunicat, nisi legitimẽ sit præscripta, vel approbata à Papa, vel Episcopo, quia tũc habet vim statuti.

Excommunicatus, si non est denunciatus, potest excommunicare, & valet excommunicatio.

8 Qui sciens, aut scire debens se non posse excommunicare: & excommunicat, p. m.

Item qui excommunicat iniuste etiam per ignorantiam crassam, vel supinam, pec. mort.

Item, qui sine canonica admonitione, vel scriptura publica, vel priuata, nisi iusta de causa illa omittat, excõmunicat, peccat mortaliter; sed excommunicatio tenet, & excommunicans est suspensus per mensem ab ingressu Ecclesiæ, & à diuinis officijs; & si exercet actus ordinis: fit irregularis reseruatus ad Papam: sed hoc non cõprenderit Episcopos.

Episcopi non incurrunt suspensio

nē, nisi de ijs fiat particularis mentio.

De causa & forma excommunicandi.

EXcommunicatio maior non ferenda nisi ob contumaciam mortalem: & nemo incurrit eam siue à iure siue ab homine, nisi peccando mortaliter.

Excōmunicatio in iure, vel statuto, lata, vel ipso facto, nō requirit præcedentem canonicam admonitionem.

Circa hoc multa colliguntur ex cōc. Trid. sess. 25. c. 7. ut quòd solus Episcopus potest excommunicare pro rebus perditis, & reuelandis. Item quòd in causis ciuilibus nullus iudex excōmunicet, nisi in subsidium remediorum iuris, neque in causis criminalibus, nisi cum executio personalis, vel realis est valde difficilis.

Infordestēs in excōmunicatiōe per annum, habetur de hæresi suspectus.

De culpa præterita non fertur excommunicatio, nisi præcedente canonica admonitione: alioquin excōmunicatio est nulla.

Qui excommunicat sine canonica admonitione, & sine scripto, p. m. Excommunicatio sub conditione non ligat, nisi impleta conditione. Item si qui feret, vel qui petit eam ferri nō ha-

bet animum ligandi, vel omnes, vel aliquos, non ligat.

Nō sunt cetera verba præscripta pro excommunicatione, sed potest uti excommunicans quibus vult, dummodo id explicent de præsentibus, & secundum regulas canonum.

Cum dicitur sub pena excommunicationis, vel excommunicetur, sit excommunicatus, non excommunicatur ipso facto: quia sūt verba comminatoria, nisi aliter aliquod ius particulare explicet.

Qui possit excommunicari.

EXcommunicari potest tantum homo baptizatus, mortalis, habēs superiorem. Hinc non possunt excommunicari demones, anima separata, collegium vniuersitas, iudeus, & ethnicus, nec catechumenus, licet possit indulgentias lucrari, nec resuscitatus immortalis, nec Papa, etiam propter hæresim, nisi à Deo: nec aliquis à seipso, vel à suis statutis, nec ab inferiori, nec irrationalia, licet possint adiurari precibus, & aqua benedicta.

Nauarrus purgat se à crimine falso sibi imposito: id est, quod Papa nō habeat potestatem in beneficiis Castella. 14. In excommunicatione generali non includitur is, quē proferēs, vel petens

illā, nō intēdit includere vel qui non potest parere, vel qui de iusta causa ad id nō tenetur, seu excusatur; modo adhibeatur remediū cōmodū; vt cessante necessitate vel causa satisfaciatur iis quibus debet.

15 Terminus datus pro incurrēda excommunicatione, ni aliquid faciat, verbi gratia, potest prorogari à parte agente, sed non sine consensu iudicis, potest tamen tolli sine eo.

Qui scit, quod iudex iubet reuelare, sed habet causam iustam non reuelādi, excusatur.

Ignorantia probabilis facti excusat ab excommunicatione etiā iuris eum, in quem fertur excommunicatio propter opus de se licitum, & non tenebatur scire esse prohibitum, atque etiam iuris propter opus de se illicitum, etiam si sit lex Papæ, excusat in conscientia; sed tunc in foro exteriori non præsumitur ignorantia, quando est lex papæ.

Quid operetur excommunicatio maior.

17 **P**Rimo, si est vere excommunicat^o iusta de causa, & corā Deo, declarat exclusionem gratiæ factā per p. mort.

Secundo, excludit à sacramentis actiue, & passiue.

18 Tertio priuat suffragijs à generalibus Ecclesiæ, & excommunicatus possidetur à dæmone: secus si est contritus, vel sine culpa sua, vel iniusta de causa est excommunicatus; licet enim sit priuatus in foro exteriori, non tamen est in conscientia foro.

19 Quarto ab officijs diuinis, & precibus simul cū alijs faciendis, vel audiendis, potest tamē seiunctus ab alijs in eadem Ecclesia orare.

Quinto; priuatur cōtētis hoc versu. *Os, orare, vale, communio, mensa negatur.* Id est prohibetur ei omne cōmerciū. Nam per *Os*] prohibētur colloquia, oscula, amplexus, dare, vel recipere litteras.

Orare] prohibetur participatio sacramentorum, & diuinorum officiorum & aliarum precum intra, vel extra Ecclesiam cum alijs dicendarum.

Vale] prohibētur mutua salutationes, quæ sunt per collocationem, vel litteras, vel assurgendo, vel caput detegendo, & omnia alia signa, quæ salutationem significant, vt aliquando sunt motus labiorum.

Communio] prohibetur exercere, vel

operari quoduis opus simul cum eo, vel habitare in eadem domo, vel parte domus simul cum eo, vel quouis modo conuersari cum illo.

Mensa.] prohibetur comedere in eadē mensa, vel conuiuio alicuius tertij, in quo si accumberet excōmunicatus, debet surgere e conuiuio; sed non tenetur egredi è domo: & si excōmunicatus simul cum illo nō fuit inuitatus, potest comedere in alia parte domus coinuitātis; secus si simul fuit coinuitatus, similiter non potest dormire in eodem lecto.

Sexto, si utitur aliquo actu peculiari sui ordinis, fit irregularis.

Septimo, fit infamis, si est excōmunicatio manifesta, & ob causam infamē.

Octauo, facit collationem sibi factam beneficij nullam: ita vt post absolutionem non teneat, & tenetur renunciare illud, & fructus restituere.

Nono, priuat facultate eligendi actiua, & passiua.

Decimo, suspendit ab officio, & beneficio: sed dum toleratur, quidquid faciet ex officio publico, tenet.

Vndecimo, eximit subditos à seruitute subiectionis iurisdictionalis, dum est excommunicatus.

Duodecimo, non potest ducere uxorem sine peccato mortali.

Decimotertio, annullat rescripta obtēta à Papa, exceptis ijs quæ agant de sua excomunicatiōe, vel ad hoc vt absoluaatur, & nō sordescat per annū.

Decimoquarto, alij pro eo nō possunt orare publice, & sollemniter, licet possint priuatim.

Decimoquinto, in iudicio nō potest esse actor, vel procurator; potest tamē se defendere, & constitui procurator, vt absolutus procurare possit.

Decimosexto, perseuerans per annum in causa criminali, videtur crimen confiteri: sed non debet priuari beneficijs suis.

Decimoseptimo, priuat sepultura loci sacri.

Decimooctauo, dum non absoluitur, debet soluere pœnam cōstitutam in aliquibus Episcopatibus, vel per leges seculares.

Decimonono, operatur excommunicatio alia multa, quæ vide alibi.

De excommunicatione minori, & participatione cum excommunicato.

24 **E**Xcommunicatio minor priuat tantum participatione passiuâ sacramentorum, non actiuâ. Quare

missam

missam dicens p. quia se communicat, non quia alios, & potest eligere, sed non eligi.

Excommunicatus minori excōmunicacione non peccat audiendo missam, vel sumēdo pacem, vel absoluen- do ab excommunicatione, vel à pec- catis, nec communicando infirmum.

25 Excōmunicatio minor, & si possit, tamē nō fertur communiter à Iudice, sed à iure in octo casibus, quorū vnus est in vsu, id est participatio cum ex- cōmunicato excōmunicatiōe maiori, in casibus prohibitis nō autē minori.

Excommunicatus dum est talis, nō potest recipere aliquod sacramētum, non tamen hæc excommunicatio æ- quatur peccato mortali.

Quilibet sacerdos simplex etiam nō Parochus, potest absoluere ab ex- cōmunicacione minori, sicut potest à peccato veniali nō habentē mortale.

26 Regulariter participans cum ex- communicato maiori incurrit mino- rem; fallit tamen in multis, vt in his quæ sunt in hoc versu.

Vtile, lex, humile, res ignorata, necesse.

Participans ob vtilitatem animæ eius admonendo: licet alia interponat verba pro maiori commoditate, vel

ob propriam utilitatem sibi debitam, vel si eum cum aliū non habet, consulit in spiritualibus, vel temporalibus, non incurrit.

27. Item vxor, filij, serui, famuli: vrba ni & rusticani qui erant ante excommunicationem, & non sunt causa pertinaciæ, nō incurrit: Sic maritus, pater, dominus, herus, possunt communicare cum subditis: sic ignorans ignorantia facti, vel iuris dubij, & ignorās, an excommunicatus sit denunciatus, excusatur, nisi à fide dignis audierit: sed si est dubius, non tenetur eum euitare, præsertim ante alios.

Item participans ob magnā necessitatē propriam, vel excommunicati.

28. Participare cum excommunicato maiori est pe. ve. tantum: sed est pe. m. si sit in sacramentis, & officiis diuinis. Item si nimis frequēter, si in contemptum clauium, si contra speciale præceptum iudicis. Item cū à Papa prohibetur per excommunicationem. Itē si in p. m. communicat.

29. Qui communicat cum incurrente excommunicationem ante incurram, vel dum incurrit excommunicationem, ipse nō incurrit minorem, vel maiorem.

33 Qui sunt in Ecclesia, ingrediente excommunicato ad orandum publice, debent exire, vel cogere ipsum egredi; non autem si transeat per Ecclesiam, vel in ea maneat non ad orandum, sed ad alia negotia, vel si orat priuatim.

Si orat publice, debent cessare officia diuina, & Missa etiam cepta, nisi sit inceptus canon: quia tunc cum vno tantum diacono debet eam perficere vsque ad finem.

Textus de vitando occulto excommunicato, vel non euitando sunt aboliti: sed est obseruanda extrauagans. *Ad euitanda*, in qua non excusantur Galli, & Germani, qui communicant cum Lutheranis manifestis, nisi dicatur, quod fuit vsu recepta cum sola limitatione de publico percussore clerici, vel excusat multiplicitas haereticorum, & necessitas negotiandi.

Semel excommunicatus, & denunciatus, semper est euitandus, donec constet de absolutione; vel persona talis sit, cui hoc affirmanti sit credendum probabiliter.

Communicans cum excommunicato timore mortis, non peccat, nec excommunicatur, nisi communique in p. m. aut in negatione tacita fidei.

Non peccat, qui orat priuatim pro excommunicato, immo neque, qui in Missa illum nominat tacite applicando illi suum opus; secus si publicè.

Pro excommunicato non denunciato, nec notorio, potest fieri oratio publicè, & dari sepultura.

Qui, ut minister, vel noie Ecclesiæ, orat pro excommunicato denunciato, incurrit minorè excommunicationem.

Participans cum excommunicato, contra præceptum Iuris, vel Iudicis, præuia admonitione, peccat mortaliter, & est excommunicatus maiori.

Communicans cum excommunicato in oratione publica, peccat mortaliter, non in priuata.

Publica oratio est, quæ fit nomine Ecclesiæ: quales sunt missæ, horæ canonicæ, quæ cantantur nomine Ecclesiæ, consecratio Ecclesiæ, altaris, virginum, benedictio solemnis episcopi, aquæ benedictiones, officium defunctorum, sepultura.

Priuata oratio est salutatio Angelica, matutina, meridiana, vespertina: item benedictio simplex mensæ, & aliæ similes, quæ non sunt prohibita tempore interdicti, item audire cum eo conciones, recitare partem Psal-

mi, vel Euangelij.

Actus extraiudiciales excommunicati etiam denūciati valent: & sic potest facere omnia quæ nitūtur iure naturali gentiū, & civili: atque ita potest restari: similiter de actibus quos lex humana non potest annullare, vt sunt actus sacramentales v. g. baptismus, confirmatio, ordo, matrimonium, collata excommunicato, vel ab eo data valent: non sic de pertinentibus ad potestatem, & iurisdictionē Ecclesiasticā humanā, vt sunt ad beneficia præsentatio, electio, postulatio, confirmatio, institutio, collatio, prouisio, nominatio: quia possunt ab Ecclesia annullari.

De absolute excommunicationis.

37 **E**Xcommunicatio, & absolutio conueniunt in multis: & neutra requirit certa verba pro forma substantiali.

Absolutio facta ab habēte potestatem iure ordinario, non seruata forma iuris valet, etiam ante satisfactionem; facta verò à delegato nō seruata forma data in delegatione, non valet: sed si potestas delegata fuit tantūm, vt absoluat secundū formam iuris, absolutio valet etiam nō seruata forma iuris.

Idem

Idem de excommunicatione.

§8 Absolutio iniusta ex causa prodest excommunicato, vt confessarius licitè possit eum absoluerè à peccato, & vt ei applicentur suffragia generalia Ecclesiæ: sed excommunicatio iniusta ex causa non nocet.

Absolutio facta ex metu iusto non valet, excommunicatio valet. Item excommunicatio ex falsa causa non valet; sed absolutio valet.

Excommunicatum minori habentem tantum venialia, quilibet sacerdos non parochus potest absoluerè.

Excommunicatum maiori excommunicatione à iure non reseruata alteri, potest absoluerè proprius Prælatus, id est Papa, Episcopus, capitulum sede vacante: quilibet Prælatus, exemptus, atque etiam non exemptus, habens iurisdictionem in foro extetiori.

Item, Parochus, & simplex sacerdos, qui potest absoluerè à p. m. potest etiam ab hac excommunicatione absoluerè, vt commissarius deputatus à Papa, & in foro interiori tantum, sed non loquitur de reseruata excommunicatione.

Proprius Prælatus potest absoluerè ab incurfa à iure, extra suum Episco-

patum, vel parochiam.

40 Excōmunicatum ab homine ipse solus potest absoluerē, vel eius successor, superior, delegatus eius, vel Papæ.

Delegatus Papæ qui potest excommunicare intra unū annum post sententiam definitiuam, eo transacto non potest absoluerē. Idem dicendum de quolibet delegato habente facultatem exequendi suam sententiam.

Episcopus excommunicans incendiarium, post denunciationem non potest eum absoluerē.

Excommunicans aliquem, si deinde ipse excommunicetur, & denunciatur, non potest absoluerē.

Ab excommunicatione pronuntata ab inferiori, & confirmata à Papa ex certa scientia, non potest absoluerē, qui eam tulit.

Nō Sacerdos excommunicans potest absoluerē ab excommunicatione, etiam in conscientia, non à peccatis, & qui absoluitur ab excōmunicatione, vel à Iudice, vel à Parocho, cui committitur, debet semper procurare litteras patentes, ne in exteriori præsumatur excōmunicatus; potest etiam aliter credi absolutus.

Exequutor mādati Papæ, quo iubetur excommunicare aliquem sine cognitione causæ, postquam excommunicauit eum, non potest absolvere.

Qui potest absolvere ab excommunicatione lata à iure, potest etiam à lata ab homine generaliter.

Qui potest absolvere ratione alicuius ordinariæ potestatis, potest delegare absolutionem alteri.

Simplex ministerium absoluendi potest delegari à delegato ordinarij, & à subdelegato delegati Papæ, non autem ipsamet iurisdictio.

46 Excommunicatus qui ob iustum impedimentum, vt grauem morbum, facit se absolvere ab eo, qui sine illo non poterat, cessante impedimento debet quàm primum commodè potest, se representare ei, qui iure poterat eum absolvere: alioquin incidit in eandem excommunicationem. Idem de his quos legati Papæ absoluunt cum onere se representandi suis ordinarijs, vel alijs ad pœnitentiam seu satisfactionem.

Verum satis est se repræsentare per procuratorem idoneum, & ad determinandum tempus commodum ipse est iudex in conscientia.

47 Iura, quæ præcipiunt, vt excōmunicatus in articulo mortis ante abso-
lutionē satisfaciatur, intelliguntur, si po-
test: & si nō potest, sat est cautio cum
pignore, vel fideiussore, & si non po-
test, hęc saltem det eam cū iuramēto.

48 Obligatus ad restitutionem, qui
potest satisfacere ante mortem, sed
non commodè, nisi notabiliter vilius
sua vendendo, &c. non tenetur tunc
satisfacere, si potest differri sine ma-
gno damno alieno; sed sat est dare
cautionem sufficientem se satisfactu-
rum primo quoque tempore.

*De excommunicationibus à iure latis, &
primum de reseruatīs Papæ.*

AD iudicandum, an quis sit ex-
communicatus, tria sunt perpē-
lenda, primo verba quibus ius, vel
iudex vtitur, secundo personæ, con-
tra quas fertur: tertio opera, ob qua
excommunicatur aliquis.

Lex excommunicans facientem a-
iquid, non comprehendit consilium
stantem; vel auxiliantem, antequam
iat, nisi ex tenore eius, vel legum, id
expresse, vel tacitè colligatur.

Excommunicatio non debet ex-
endi ab vno casu in alterum; pœnæ
nim sunt restringendæ.

In dubiis participans cum excommunicato in crimine non commiſſo ſed committendo non eſt excommunicatus, licet ſit excommunicandus.

Excommunicatio lata contra dantem licentiã malefaciendi, non includit ea vtentem, niſi exprimatur. Item lata contra contrahentes matrimonium in gradu prohibito, non includit dantes conſiliũ, vel aliter conſentiẽtes. Itẽ lata in ſepelientes excommunicatum, non includit adiuuantes, & proſequentes funus, qui ſuis manibus non inferunt mortuum ſepulchro: & tandem, qui per alium facit; non verè ſed fiſte facit; non ſic per inſtrumẽtũ neceſſario motum, vt per baculum:

Lex pœnalis tunc tacite extenditur ab vno caſu ad alium, quando aliter eſſet fruſtratoria. Vt cùm excommunicatur mittens arma Saracenis, includitur ferens: cùm interdicitur ciuitas, includuntur ſuburbia, & in teſtamento continetur codicillum, ne ſint fruſtratoria.

Canon extenſus ad conſilium dantem, non comprehendit illum, ſi delictum ita, & tam certo, & iniquo animo fuiſſet commiſſum ſine illo ſuadente atque cum illo. Idem dicẽdum

re mandato iuſſu, & fauore.

Si excomunicatio principaliter loquitur de faciente, & ſecundario de mandante, & conſilium dâte, tunc ſecundarij non incurrunt, antequâ ſequatur op⁹; vt mādās percuti clericū, nō incurrit, niſi percuriatur: ſed ſi lex principaliter loquitur de mandantibus, ſtatim vt mandat, incurrit, licet non ſequatur opus, vt mandans interfici per aſſaſinos incurrit excommunicationem, licet nō interficiatur, & religioſus concionās animo retrahendi à ſolutione decimarū, licet auditores nō retrahātur excommunicat. 52 Ille dicitur cōſilium dare, qui monet, ſuadet, precatur, vt quid faciat, & qui inſtruit, aut proponit vtilitatem inde ſequuturam.

Annua reiteratio Bullæ non multiplicat cenſuras per eam latas, neque in alijs iuribus repertas, ſed tātūm ſuperaddit reſeruationem Papæ.

De reſeruatīs Papæ in Bulla Cœna.

55 **P**Rima excommunicatione eſt in omnes hēreticos, & claudit credētes pertinaciter, id quod dicunt, & credūt hēretici, licet explicite nō credāt hēreſes, nec ſciāt qđ credāt in ſpecie hēretici: nō tamen claudit magos.

56 Item fauentes, recipientes, audientes hæreticos formaliter, vt sunt hæretici, non autē eis fauentes, vt sunt homines. Non claudit hæreticos pure mentales, sicut nec alia cēsurā iure humano lata illos cōprehendit, nisi prōpserint hæresim verbo, scripto, nutu, signo, etiā nemine vidēte, vel audiente. In foro interiori non sufficit hæresis exterior sine mentali. Item cōprehendit legentes libros hæreticorum hæresim continentes, vel de religione tractantes. Non includit legentes, vel habētes libros catholicorum referentium dicta hæreticorum ad verbum, licet principaliter legantur ob ea, sicut nec audientes eadem relata per aliū. Item nec legentes libros Catholicorum cum annotationibus hæreticorum, sed bene incurunt in illam Indicis librorum Pij 4.

57 Secunda est in schismaticos, qui se separant ab vnitāte Ecclesiæ licet credāt non esse nisi vnā Ecclesiā, & vnum Papam; & sunt excommunicati.

58 Tertia est in appellantes ob ordinationibus Papæ ad Cōciliū futurū, & apponitur interdictum pro vniuersitatibus. Nota quōd dā cōsiliū, &

auxilium in his, non incurrit, niſi ſequatur appellatio.

59 Quarta eſt cōtra Piratas, qui tātum ſūt illi, qui principaliter verſantur in agēdis prædis, & percutiēdis, & interficiendis in mari occurrentibus, & includit auxiliātes, & fauentes, & cōſequenter in genere includit conſilium dantes: verum non includuntur negotiantes, bellantes iuſtè, vel iniuſtè, qui incidenter aliquando deprædantur, neque illi, qui hoc faciūt in ſolis fluminib⁹. Vt ſint Piratæ, ſatis eſt, ſi exerceant, in vnam nationem piraticam.

60 Quinta, eſt cōtra rapiētes naufragorum bona: de qua infra num. 118.

61 Sexta eſt cōtra imponētes noua pedagia, vel gabellas, vel augētes vetera: & intelliguntur omnia vectigalia, vel portoria ſine poteſtate, quam non habet, qui in temporalibus cognoscit Superiorē, ad quem appellari poteſt, ſed quilibet alius habet. Exigens aut̄ intelligitur etiam hæres, publicanus, cōductor, & etiam famulus, ſi recipiūt à non ſponte ſoluentibus; dicitur nolens, vel inuitus ſoluere, qui rogatus ſoluit tanquam debitum; poteſt tamē excuſare probabilis ignorantia iuris, vel facti. Per prohibita intelliguntur

simpliciter prohibita exigi tam a laicis, quam a clericis, vnde exigens à Clericis, quæ tantum sunt prohibita à clericis exigi, non incidit in hanc, sed in aliam excommunicationem non reseruatam.

62 Septima fertur contra falsificantes litteras Apostolicas, in his non includuntur signature, neque hic excommunicatur falsarius litterarum Episcopi, vel Nunciij, vel Pœnitentiariæ, neque impetrantes subreptitias litteras Papæ, & illis vtentes: immo nec vtentes falsis, licet alibi excommunicentur laici illis vtentes: excusat etiã ignorantia, qua is laborat qui nõ debet scire esse falsas, nec corrigens aliquam litteram, vel punctum, quod non mutat aliquam substantiam est excommunicatus.

63 Octaua est cõtra deferentes arma, vel prohibita inimicis Christiani nominis, in qua includuntur, qui equos infirmos, & debiles curât, & sanos ac feroces reddût in terris inimicorum. Per arma intelligûtur, quæ ad pugnã sunt facta, vel sunt etiam materia destinata ad id, licet sit defensua, vel offensua. Arma enim, quæ nõ sunt bellica nõ includuntur, nisi ex intétione

deferentis mediate, vel immediate ad id destinentur. Per ferrum intelligitur fractum vel infectum, & non vena ferri; vel auri, nisi ex intentione ad id feratur; sic & de aliis metallis, sic de pecunia signata ad id. Item omnia instrumenta, & materia ad hoc apta, ligna ad cōburendū nō sunt prohibita. Item pro inimicis nominis Christiani non intelliguntur hic hæretici, Iudæi Gentiles in no & Turcæ & Saraceni, quibus cum non sit bellum Christianis, immo nos contra alios iuuant. Et qui hæc formaliter deferūt, licet bono animo, nō excusantur. Dubitatur de Duce qui gratitudinis gratia dat ense vnū Turcæ. Remigantes metu mortis, vel verberum contra Christianos, nō incidunt in hanc excommunicationē, sed peccant mortaliter. Remigantes verò, vel regentes eorum naues contra alios infideles nec peccāt quidem. Regentes verò sponte naues contra Christianos incurrunt.

64 Nona est contra impediētes inferri victualia Curie Romanæ; nō claudite eos, qui prohibent ob utilitatem suæ reipub ne necessaria victui efferrantur, vel ne sui subditi Romam ingrediantur, vbi pestis grassatur.

65 Decima est contra persequentes Romipetas vel morantes in vrbe vel etiam egredientes causa deuotionis, non autem, si alia ex causa, quam sedis Apostolicæ veniāt, vel discedāt, vbi-
cumque sit sedes Apostolica: non factis est autem animus tantum faciēdi hæc. Itē nō excusat iurisdictio aliqua.

66 Undecima est contra eos qui sine iurisdictione mandant, vel offendunt morantes in curia.

Duodecima est contra eos qui nocent Cardinalibus, & aliis Prælativ in septem casibus.

Item est contra eos qui eiiciūt Nū-
cios, vel legatos Papæ, Patriarchas, Archiepiscopos, vel Episcopos à suis diœcesibus. Itē mādantes, consilium dantes, auxiliātes: nō loquitur de Cardinalibus eiectis, sic excommunicātur lictores, & Iudices, qui eiiciūt Episcopos de suis diœcesibus vel de toto re-
gno: nō sic de aliis terris, Excusantur qui id faciunt ob defensionem incul-
patæ tutelæ, vel probabilem ignoran-
tiam, vt si noctu, vel in habitu mutato eos persequuntur. Itē claudūtur ban-
niētes, & accessorij: & per Episcopum intelligitur tantum consecratus.

68 Decimatertia contra impediē-

res cursum causarum Curia, vel executionem litterarum.

Item contra male tractantes personas, quæ illas agunt. Item impediētes dari instrumenta petita super illis. Itē impediētes impetratores litterarum, licet priuatim id impediant.

69 Decimaquarta, Decimaquinta, Decimasexta, Decimaseptima, & Decima octaua sunt cōtra impediētes quocumque modo Ecclesiasticam libertatem, vt impediētes executionem litterarū Apostolicarū, sub specie tollēdæ violētię. Et an mos Hispanicus, & Gallicus prohibeatur, vide ibi. Et qui vsurpāt fructus Ecclesiasticos formaliter vt fructus, etiā sede vacante includuntur hic: non autem si indebite minuta pedagia exigāt à clericis, &c.

71 Decimanona est contra eos, qui in criminalibus cōtra personas ecclesiasticas procedunt. Nā sicut superior fuit ad tuendā iurisdictionē Ecclesiasticā in ciuilibus; ita hæc est ad tuendā in criminalibus, & tollit priuilegia data etiā Regibus; vnde dubitatur, de iudiciis regnorum vbi hæc fiunt.

72 Vigesima est contra occupātes vel inuadentes Terras Ecclesiæ, & includit etiam externas factiones, Irrū-

pentēs in Terras Papæ. Vigesima prima est contra vsurpantes, vel retinentes aliquid, sede vacante.

73 Bulla cœna durat vsque ad publicationem nouæ, & obligat omnes non obstante priuilegio, vel consuetudine; & eius absolutio reseruat̃ Papæ, excepto articulo mortis, dummodo satisfaciatur, cautione præstita. Item priuilegium concessum in remunerationem vel contractum, ex causa reuocari potest.

74 Item qui taliter illaqueatos præsumpserit absoluere, est excommunicatus, non tamen reseruatus Papæ, sed potest eum absoluere ordinari⁹. At si ex obliuione, aut ex incogitãtia aut ignorantia non crassa absoluerit, tunc non est excommunicatus. Item quæ dispositio requiratur, vt quis excommunicatus in Bulla absoluatur, vide ibi.

*De excommunicationibus reseruatis
Papæ extra Bullam.*

75 **P**Rima, qui negat Papam posse condere canones, quos negas transgreditur ipse excommunicatur autem etiam in Bulla.

76 Secunda, qui iniicit suadente Diabolo manus violẽtas in Clericum, vel monachum; declaratur sic, qui, id est

quælibet

quælibet persona, quæ peccare potest (suadente Diabolo) per Caietanū nō sufficit; vt iniectio sit lethalis, nisi Diabolus suadeat, sed raro accidit, vt nō incurratur, nisi quādo non cognoscetur esse Clericus is cui manus iniiciuntur: & requiritur vt sequatur percussio iniusto modo, vel per quem non debet iniici: (*manus*) id est quamlibet partē corporis: immo etiam per instrumēta non coniuncta, vt per baculum, vel saluam manus iniiciuntur, immo qui incarcerat, aut includit in locum, vnde sine pudore egredi non potest.

77 Item si admouet manum ad frænum equi, vel cingulum ephippij abscindit, immo si persequitur eum iniuriosè, vt cogatur se dare præcipitē in flumen vel in discrimen aliud ad se liberandum, sed non si aliàs fugit, & cadit, & vulneretur.

78 Item canon extenditur, & claudit mādantes, auxilium, consilium, fauorē dātes, dummodo sequatur percussio.

Item, si eorum nomine facta fuit comprehendit ratificantes, aliter non.

Item, qui non iussit, sed dixit suis se vindictam eius expetere, debens credere, quod ex hoc illi mouerentur ad percutiendum, incidit, licet non

eo animo dixerit.

Item, qui potest, & debet ex officio propulsare iniuriam, & non facit, & in foro exteriori etiam, qui non ex officio debet.

Minister iustitiæ laicæ, qui vt talis eum percutit.

Ipsemet Clericus iratus se percutiēs incidit sed non, si consensit, vt ab alio percutiatur, licet sit excōmunicāus.

(Clericū) per clericū intelligitur initiatus etiā prima tōsora, licet sit vxoratus cum vna tantum & virgine, & gestet habitū & tōsuram, quamuis sit excōmunicatus, suspēsus, irregularis, depositus verbo, sed non realiter, vel (monachum) intelligitur quilibet religiosus, vel religiosa, etiam conuersus vel nouitius religionis approbatæ, & tertiarij viuentes gregatim in habitu, & eremitæ subiecti superiori gaudēt hoc priuilegio. In articulo mortis si Episcopus adiri non potest, quilibet sacerdos potest absoluerē.

Excusantur multæ manus iniectiōnes ab hoc canone.

Prima iocosa, & subita turbati animi.

Secunda quæ fit cum probabili ignorantia clericatus.

Tertia

Tertia in eum, qui ter monitus non fert habitum clericalem.

Quarta, & Quinta in eum, qui se miscet actibus militaribus, & secularibus, & interuallo dierum ter monitus non desistit, licet habitum, & tonsuram gestet.

Sexta in eum, qui relictis habitu, & tonsura, turpibus se miscet, etiam nō admonitus, sed illa non probatur.

Septima, in bigamos.

Octaua, in coniugatos cum vna, & virgine, sed non gestantes habitum, & tonsuram.

Nona, in degradatos realiter.

Decima, in depositos verbaliter, sed incorrigibiles.

Vndecima in eum, qui amisit priuilegium clericale.

Duodecima, in circulatores, iaculatores, & scurras per annum, vel ante si ter moniti non desistant.

Decimatertia, in exercentes per se ipsos tabernam, vel lanienam publice, si ter moniti non desistant.

Decimaquarta facta ab eo qui habet auctoritatem corrigendi, si principaliter percutit, vt corrigat moderate & castigatus non habeat ordinem sacrum, nisi sit pater, vel magister.

Decimaquinta qua quis insurgit in se inuadentem in defensionem necessariam, suã, vel sui honoris, ne ignominiosè fugiat.

Decimasexta est necessaria iniectio ad recuperãda sua bona iniuste capta, vel quæ asportantur à clerico. Itẽ ea quæ adhibetur si clericus debitor meditans fugere, detinetur vt presentetur suo Superiori.

Decimaseptima est, qua minister iustitiæ secularis capit clericũ in delicto flagrãti, vt eũ presentet suo Prælato; vel noctu inuentum, si presumat eum velle scelus committere probabiliter, aliter non, & modo iustum modum in capiẽdo non excedat.

Decimaoctaua est, qua volẽs delinquere arcetur, vel qua liberatur ab inimicis, vel alio incommo.

Decimanona est, qua in necessariã sui defensionẽ ensẽ aufert, vel equo desilire cogit, vt super eum fugiat.

Vigesima est quæ adhibet clerico inuẽto cõfabulãti inhonestè cũ vxore, matre, sorore, filia, etiam naturali, non cum aliis, etiam si occidat, dummodo id ex continenti, & passione subita fiat; & sufficit si inueniat amplexantem, osculantem, vel in loco

suspecto, modo fraus ablit, vt cum fit ex infidiis compolitis cum vxore, quo eum occidat.

Vigefimaprima est illa, qua inuadit inuentum alloquētem cum vxore honestē, dummodo prius fuerit admonitus, vt abstineret, at nō potest eum verberare, sed eum detinere spatio viginti horarū, vt tradat eū suo iudici.

Vigefimasecunda est illa qua mulier, ad defendendam suam castitatem percutit clericum tentantem de stupro factis, non tantūm verbis.

Vigefimatertia, quando illa iniectio illata laico non esset mortalis.

Vigefimaquarta, qua Prælatus capit suum clericum, nō alienum, per se, vel per alium etiam laicum, aut verberat per se, & si non potest per se, per aliū clericū, non per laicum. Episcopus licet per se cōmodē possit, tamen non debet, verberabit per alium clericum, non sic alij superiores Hinc laicus per quem iudex Ecclesiasticus torquet clericum, cum cōmodē possit per clericos, est excommunicatus, & ipse etiam iudex, nisi ex consuetudine excusetur.

Vigefimaquinta, qua eiicitur ab Ecclesia excommunicatus, vel alius tur-

bans diuina officia.

Vigesimasexta, qua eiicitur à sede Apostolica, eam occupans sine canonica electione Cardinalium.

Vigesimaséptima, qua quis ex munere continet Cardinales in conclauui ad eligendum Papam.

Vigesimaoctaua, qua quis vult, & tētat ferire iaculādo, sed errās nō ferit. 88 Ex prædictis casibus in quibus incurritur, in multis Episcopus debet Papam consulere, & in multis, vbi est iustum impedimentum non adeundi Papā, vel eius Legatū, potest absolueré, facta satisfactiōe, & propositum adsit: ablato impedimento se Papæ præsentandi, aliter incidunt in easdē censuras, & id intelligitur non solum de hac, sed de quacunque excommunicatione reseruata Papæ.

90 Porro timor de damno notabili animarum, ob suam absentiam, quibus ille præst est sufficiens impedimentum, vt Episcopus absoluat, sed non, si saltem potest adire Legatum.

Item qui ire non potest, licet possit mittere, habet iustum impedimētum.

Itē necessitas extrema domus suæ est impedimētū, & tūc nō potest simplex sacerdos, sed Episcop⁹ absolueré.

91 Item ob leuem percussionem quāuis mortalem potest Episcopus suum clericum, & prælatus suum subditum absoluerē. Quæ autem sit leuis percussio, vide ibi, quæ potius relinquitur arbitrio Episcopi, vel confessorij habentis auctoritatem absoluendi.

93 Tertia excommunicatio reseruata Papæ extra bullam, est lata à Delegato Papæ, elapso anno ei concessō.

Quarta, in falsarios, de qua nu. 67.

Quinta, lata ab Episcopo in habentes litteras falsas Papæ, nisi intra 20. dies eas destruant, vel resignent.

Sexta, in clericos qui scienter, & sponte sine aliquo metu (aliter excusarentur, saltem in conscientia) admittunt ad diuina officia excommunicatum à Papa iudicialiter nominatum, & denunciatum.

Septima, in incendiarios post denunciationem.

Octaua, in frangentes Ecclesias, & loca pia: & simul rapientes aliquid, aliter non.

Nona, in male eligentes Senatorem Romanum: quod raro accidit.

Decima, in clericos soluētes vectigalia, & cætera sæcularibus, sed est reuocata.

Vndecima, in insectantes Cardinales, & id mandantes, fauentes, defendentes, cōsulentes, si secuta sit insectatio.

Itē, in verberantes, & in fauētes, & cōsulētes, & c. si sit secuta verberatio.

Itē, in Principes, & iudices, si intra mēsem postquā sciuerint, non incipiāt procedere contra hos insectantes.

99 Duodecima, cōtra vexātes (& alios id mandantes) iniustē, excommunicationem vel aliam censuram ferentem vel eius familiā, vel amicos: & si eorum bona ob id iniustē diripiant, nisi bona ablata restituant infra 7. dies. Et si duobus mēsibus perseuerauerint in dicta excommunicatione fit papalis.

Decimatertia, cōtra inquisitorem, vel eius deputatum, qui odio, amore, fauore aut lucro procedunt contra iustitiam, aut suam conscientiam.

Decimaquarta, contra religiosum etiam non professum (si scienter, & nō sub spe rati habitationis parochi faciat) sine licentia præsumentem clericis, vel laicis ministrare sacramentum extremæ vnctionis, eucharistiæ, benedicere nuptias, & absoluerē excōmunicatos à canone, nō autem ab homine, etiam in articulo mortis: non autem si administrat sacramentum

pœnitentiæ, vel, baptisimi, vel absoluat
excommunicarum ab homine.

Decimaquinta, *ſe quis ſuadente de
pœnis*, eſt in bulla.

Decimaſexta, in Clericum, vel reli-
gioſum, qui inducit, vt quis iuret, vo-
ueat, promittat eligere ſepulturam in
ſua Eccleſia, vel non mutare electam
103 Decimaſeptima, contra dominos
temporales cogentes dicere diuinum
officium in loco interdicto, & eos qui
pœconis voce, ſonitu campanæ, ti-
bicine, buccina, conuocant populum
ad ralem locum, & eos, qui prohibent
ne excommunicati, & interdicti à di-
uinis officiis eiiciantur.

Decimaoc̄taua eſt contra abſoluē-
tes prætextu priuilegij Sixti III. à
quinque votis reſeruatis, peregrina-
tionis in Ieruſalem, Romam, Compo-
ſteillam, religionis, caſtiritatis.

Decimanona, contra exenterantes
mortuos, vt ſepeliāt eos in loco alio,
ſecus ſi alio ſine fiat, vt ne fœceant, vt
in cadauere Regio propter maiorem
honorem; vel ſi moriatur in terra in-
fidelium, vbi non eſt locus ſacer.

Vigeſima, cōtra dantes aut recipien-
tes aliquid ob ingreſſum Monafterij;
ſecus ſi fiat ſine pacto, vel ob conſue-

tudine, vel ob ius antiquum, aut sine præsumptione, animo bono, vel pro victu eius etiam cum pacto ob necessitatem, & Clemens VII. excusat moniales.

Vigesima prima, contra simoniacos reales in ordine, vel beneficio, & contra mediatores.

Vigesima secunda, contra mendicantes transeuntes ad non mendicantes, exceptis Carthusianis, & admittentes eos.

Vigesima tertia, contra promittentes, aut largientes, aut accipientes aliquid in curia Romana ad obtinendam iustitiam, vel promerendum gratiam alicuius rei.

Vigesima quarta contra dicentes peccare mortaliter eum, qui tenet beatissimam Virginem fuisse conceptam in peccato, vel sine peccato originali.

Vigesima quinta, contra delegatos ad cognoscendum, an alienatio sit in evidentem utilitatem Ecclesie, qui amore, timore & pecunia eam auctorant, & approbant in alienatione.

Vigesima sexta, contra ingredientes monasteria monialium

Et qui proferunt scripta in infamia status ordinis Prædicatorum, vel Mi-

norum, vel docent, vel inferunt, vel detinent apostatam, &c. possunt tamen absolui in conscientia à Prælati ordinum.

Vigesima septima, cōtra peregrinātes in Ierusalem absq; licentia Papæ.

Vigesima octaua, contra eū qui appellat à Papa ad futurum conciliū, & qui consulit esse licitum appellare, sed si consulit vt appellet, non; nisi sequatur appellatio, & est in bulla.

Vigesima nona, contra Cardinales reuelantes secretum consistorij, quod Papa mandauit celari.

Trigesima, contra prædicantes miracula falsa, & incerta, vel nouas prophetias.

Trigesima prima, in Cardinales cū simonia eligentes Papam.

De excommunicationibus reseruatis Episcopo.

112 **P**rima, leuis percussio clerici.
 Secunda, lata ab Episcopo sibi eam reseruando.

Tertia; Papalis excommunicatio cuius absolutio ob iustum impedimentum conceditur inferiori, intelligitur enim tantum Episcopus.

Quarta, est contra eum qui participat cum excommunicato in crimine,

pro

propter quod ille est excommunicatus, & scienter; & post commissum crimen, & toties quoties, sicut de percussione clerici dictum est.

Quinta in eū, qui absolutus in articulo mortis ab excommunicatione reseruata, nō se præsētat, vel iussus à Sede Apostolica, vt se præsēntet ordinario suo, non se præsēntat, vbi conualuit, & quando ei commodum fuit.

De excommunicationibus nōnini reseruatis.

PRima in iudices admonitos ab Episcopis, qui omittunt reddere ius Ecclesiasticis.

Secunda, in eum, qui non legitimè electus in Papam consentit electioni.

Et in recipientes eum: si adest hæresis, aut schisma est reseruata Papæ.

Tertia, in Episcopum, qui in aliena ciuitate diuersarum linguarū, suscipit curam hominum suæ linguæ, antequam sit coadiutor proprii Episcopi.

Quarta, contra Doctores & scholasticos vniuersitatis Bononiæ, conducentes domos alterius scholastici, vel Doctoris sine eorum consensu ante eorum terminum.

Quinta, contra imponentes talia vel vestigalia Ecclesiasticis bonis, vel clericis, si admoniti non desistant.

116 Sexta, contra Religiosos extra claustra non in eadē ciuitate, & clericos q̄ habent dignitatē, vel personatū non aliter, si vltra duos menses audiāt medicinam, vel leges; non si doceant.

117 Septima, in presbyterum, non autem in clericum, qui est vicarius Præfecti secularis, nisi id esset annexum suæ dignitati, vel patrimonio. (Bulla.

Octaua de schismaticis cōtinetur in 118 Nona, cōtra accipiētes bona naufragantū, quæ est in Bulla, supr. n. 80.

119 Decima, contra eos qui per statuta, & consuetudinem violant libertatem Ecclesiasticam (fusè) & est reseruata Papæ, nu 61.

De excommunicationibus nulli reseruatis ex sexto Decretalium.

121 **V**ndecima, contra clam alloquentes, vel litteras, vel nuncium mittentes Cardinalibus in conclauis ad eligēdum Papā congregatis.

Duodecima, contra officiales, tēpore conclauis, qui non obseruāt quæ sunt seruāda eo tempore quæ raro accidit.

122 Decimatertia; contra iniustē aggrauātes Ecclesias, vel Ecclesiasticos; vel eorum consanguineos, eo quod rogati non eum elegerint, pro quo rogabantur.

123 Decimaquarta, contra noue vsurpantes ius alicuius Ecclesie vacantis, & ob id aliqua bona illius capientes.

124 Decimaquinta, contra accersitos in directores monialium, si non temperent à rebus, ex quibus nasci, vel ali potest discordia Hinc collige moniales posse vocare directorem pro eligenda Abbatissa.

125 Decimasexta, cōtra partē, quæ excitat Conseruatorē, ad procedendū in eis quæ nō apertā violētiam cōinent, vel quando requirit maior indagatio.

Decimasepima, contra eum, qui vi vel metu consequitur absolutionem, vel reuocationem excommunicationis, interdicti, suspensionis.

Decimaoctaua, contra eum, qui ex fraude facit, vt Iudex vadat ad accipiendum testimonium fœminæ

126 Decimanona, contra cōpellentes Ecclesiasticos ad submittedum laicis iura Ecclesie, vel Ecclesias perpetuò, vel ad longū tēpus in casu prohibito.

Itē cōtra eos, qui p^o accipiūt, ex his quā illis est permissum, si nō desistāt.

Vigesima, contra accipientes nouum habitum noui ordinis non approbati, aut nouum ordinem instituūt, absque facultate Papæ.

128 Vigesima prima contra exigentes portorium, vel pedagiū ab Ecclesiasticis. Hinc collige quòd Ecclesia, vel Ecclesiastici habentes prædia, si transportent fructus illorū non causa negotiādi, non debent soluere gabellas.

129 Vigesima secunda, contra impediētes iurisdictionē Ecclesiasticam, quæ est in bulla.

130 Vigesima tertia, contra dominos prohibentes, ne sui subditi vendant, vel in sua arte seruiant Ecclesiasticis.

131 Vigesima quarta, contra religiosos sine iusta causa, & temerariè dimittentes habitum, vt liberius alio vtantur ad malū, licet suum occultum gestent.

132 Addendum hic etiā, ex Concilio Tridentino quod statuit vt nullus regularis prætendens se vi, vel metu ingressum religionem audiatur nisi infra quinquennium à die professionis: & nullus regularis transferatur ad laxiorem ordinem nec gestet suum habitum occultè.

Vigesima quinta, cōtra religiosos eūtes ad studia extra claustra sine facultate superioris, & maioris partis cōuēt⁹.

134 Vigesima sexta, contra docentes religiosos medicinam, vel leges, dimisso habitu, vel eos detinentes arro-

ganter in suis scholis.

Vigesima septima, contra sepelientes hæreticos, vel fautores in loco sacro, & debent eos foras extrahere.

Vigesimaoctava, cōtra dominos terrarum non obedientes Episcopis, & inquisitoribus in inquisitione hæreticorum, & non punientes sibi traditos.

136 Vigesima nona. Contra interficientes Christianos per assassinos paganos.

Trigesima, contra clericos permittentés alienigenas fœneratores in suis terris, vel eos adiuuantes.

Trigesimaprima, contra concedentes vel extendentes represalias ad Ecclesiasticos, vel eorum bona.

Trigesimasecūda, cōtra nō observātes statutum, de non percutiendō, vel hostiliter insequendo Cardinales.

*Excommunicationes Clementinarum
nulli reservatæ.*

Trigesimatertia, contra impediētes, ne fructus beneficij capiātur, & contra rumpentes sequestrū ordinarij ob latam sententiam definitivam in curia Romana, hæc raro accidit.

Trigesimaquarta, contra sciēter sepelientes in loco sacro interdīcto in casu non permissō, vel interdīctos no-

minum, vel excommunicatos publicos; vel usurarios manifestos.

Trigesima quinta, contra religiosos præsumētes sibi appropriare decimas non debitas aliarum Ecclesiarum, vel qui dolo nō permittunt alios eas Ecclesiis soluere

139 Trigesima sexta contra religiosos, qui petūt aulas principū animo nocēdi suis superioribus, vel monasteriis.

Trigesima septima, contra monachos, qui habent arma intra claustra monasterij sine licentia Abbatis, sed in multis casibus excusantur.

140 Trigesima octaua, contra impediētes uisitatores monialium in eis quæ statuuntur à Concilio, nisi postquam impedierint, admoniti à uisitatore, desistant.

Trigesima nona, contra fœminas sequentes statum beguinarum, & quæ id de nouo instituunt: & contra religiosos adiuuantes consilio, vel fauore, secus si sine regula uiuāt cælibes in suis domibus, &c.

141 Quadragesima, cōtra contrahētes in gradibus affinitatis vel consanguinitatis canonicè prohibitis, vel cum monialibus.

Item contra religiosos, & clericos

contrahentes matrimonium, & inter eos eadem scienter celebrantes.

142 Quadragesima prima, contra inquisitores, eorū commissarios, vel Episcopi, vel capituli, sede vacante, sumentes pecuniam, vel aliquid pretio æstimabile illicitè, prætextu sui officij, vel qui scienter confiscant bona Ecclesiastica, & est casus Episcopalis.

143 Quadragesima secunda, cōtra officiales scribētes statuta, vt soluantur vsuræ, & solutæ non repetātur, & contra non eradentes è libris huiusmodi statuta iam facta, vel consuetudines.

144 Quadragesima tertia, cōtra mendicantes de nouo accipientes, vel mutātes habitationes, vel alienantes acquisitas ante concilium Lugdunense. Sed iam per Iulium secundum fuit facultas ampliata, & fere excommunicatio hæc ablata.

145 Quadragesima quarta, contra religiosos qui auerunt audientes à soluendis decimis debitis.

Quadragesima quinta, contra religiosos; de industria non onerantes pœnitentes scrupulis de non soluendis decimis; & postea non purgati de hac negligentia concionantur.

146 Quadragesima sexta, contra religiosos

giosos non seruantes interdictum validum, & generale, vel cessationem à diuinis, quam seruat Ecclesia Cathedralis vel matrix, vel parochialis, si tantum vna parochialis, sit, vel plures & omnes obseruant.

147 Quadragesimaseptima, contra impugnantes litteras electi Papæ, antequam coronetur.

Quadragesimaoctaua, contra commentantes Clem. *Exini.* super regulam S. Francisci.

148 Quadragesimanona est eadem cum 39.

Quinquagesima, contra imprimentes libros sine licentia, quæ vsu recepta non fuit, sed Concilium Tridentinum eam renouauit.

149 Quinquagesimaprima, contra impediētes legatos, & Nuncios Papæ, ne exequantur mandata & est in bulla cœnæ.

150 Quinquagesimasecunda, contra alienantes, vel locantes bona immobilia, vel mobilia pretiosa Ecclesiæ ultra tres annos extra casus permisso: sed à paucis est recepta illa constitutio, quoad omnia quæ in illa cōtineantur.

Quinquagesimatertia, contra rapto

res mulierum: cum multis pœnis.

Quinquagesimaquarta, contra cogentes subditos, vel alios minus libere matrimonium contrahere.

Quinquagesimaquinta, contra cogentes fœminas ingredi monasteriũ, vel suscipere habitum, & profiteri & in eo, fauentes, & scienter assistentes actus.

Quinquagesimasexta, contra impediētes sanctas virgines accipere velum sanctum, vel profiteri.

Quinquagesimasseptima, cōtra concedentes locum duello, cum pœnis.

Quinquagesima octaua, contra committentes duellum, & patrilos, cum alijs pœnis.

Quinquagesimanona, contra consulentes; in causa duelli, & contra spectantes duellum ex Gregorio decimo tertio: etiam prouocantes ad arma particularia, id est, duellum sine patrilis, & loco libero, &c. auxiliantes ac spectantes eam incurrunt.

Sexagesima contra non habētes prauthenticis libros Bibliorum iuxta vulgatam editionem, & contemnentes Apostolicas constitutiones.

Sexagesimaprima, contra mulieres ingredientes claustra monasterij monialium, & dantes licentiã, &c.

mittētes, &c. & reuocantur oīa priuilegia, & prohibentur Episcopi, ne ingrediātur, nisi in casibus necessariis cū paucis seniorib⁹ ac personis honestis.

Sexagesima secūda, contra malē tractantes officiales Inquisitionis, vel Episcopi: id minus in sua ciuitate exercentis & contra comburentes, vel rapiētes scripturas, inuadētes loca, &c.

Sexagesimatertia, contra scientes crimen commissum, vel committendum in Cardinales, si non reuelant ordinario, seu Papæ opportunē.

Sexagesima quarta contra accipientes ex priuilegio, vel consuetudine fructus beneficij vacantis primi, vel vltioris anni, & est reseruata; & Episcopus suspenditur, & si sint capitula interdiciuntur.

Sexagesima quinta, contra Abbatissas, & Moniales exeuntes ē Monasterio quauis ex causa, exceptis nonnullis casibus, id est, magni incendiij, lepra, epidimia.

Sexagesima sexta, contra captiuantes Christianos habitantes in terris infidelium.

Sexagesima septima, contra dominos terrarum non obediētes inquisitoribus Romanis generalibus.

De suspensione, quid & quatuorplex.

151 **S**uspensio generaliter sumpta, est prohibitio usus, officij, vel facultatis alicuius, sed specialiter pro censure Ecclesiastica, est censura, qua alicui personae Ecclesiasticae prohibetur exercitium sui vel officij, vel beneficij, Ecclesiastici in totum, vel in partem, ad certum tempus, vel in perpetuum quo ad partem, ob suam culpam, à iudice vel à lege.

Non potest ferri nisi ab habente iurisdictionem Ecclesiasticam exteriorem, & tantum in Ecclesiasticos, eo quod sunt Ecclesiastici, & non alio respectu.

Prohibitio totius exercitij, officij, vel beneficij, in perpetuum non est suspensio, sed depositio, vel privatio.

Non potest ferri ob culpam alienam, sed ob propriam saltem venialem: vnde prohibitio, ne quis celebret ob senectutem, vel infirmitatem, & prohibitio cōfessarij à celebrando, & prohibitio ne quis in p. m. celebret non sunt propriè suspensiones, id est censurae, & ita contraueniens non sit irregularis.

152 Nulla excommunicatio est suspensio; sed est diuersa censura prohibens cōmunicationem humanam Christiana.

nam : & sic excommunicatus minori contraeniens, quia non est proprie suspensus, non fit irregularis.

Irregularitas, depositio verbalis, de gradatio realis, nō est proprie suspensio.
 153 Diuisio suspensorū scilicet quod alij quoad se tantum, alij quoad alios tantum, alij quoad se, & alios: sunt suspensi est suspensionis genericæ, non specificæ.

Nulla suspensio laici, vel clerici ab officio aduocandi in foro Ecclesiastico, vel facultatis conferendi gradus concessæ per regem, est proprie suspensio.

154 Suspensio est triplex: primo officij & beneficij simul, secundo, officij tantum vel partis ei⁹, tertio beneficij, vel rei pertinentis ad illud tantum.

Itē duplex lata à iure, vel ab homine.

De suspensione à iure ipso facta.

PRima, quapresbyter, diaconus, vel subdiaconus notorius fornicarius est suspensus, dum eum non pœnitet, & si ante suam pœnitentiam vtitur suo ordine, fit irregularis irregularitate reseruata Papæ: non loquitur de irregularitate, quæ sequitur peccatum magnum notoriū dignū depositione, quia talis est Episcopo reseruata.

55 Secunda, qua suspenduntur per triennium clerici tantum, qui eligunt Episcopum illegitimum, vel non legitima ætate, scientia moribus.

Tertia qua suspenduntur præsumentes accipere ordinem sacrum sine legitima facultate, vel ætate, vel extra tempus legitimum & si eo utantur, sunt irregulares: non comprehenditur ordinatus bona fide, id est putans se esse legitimum.

Item licet mala fide sit ordinatus, tamen post pœnitentiam si bona fide exercet ordines, non fit irregularis.

Quarta, qua clericus prouocans ad duellum, vel acceptans prouocationem, & descendens in arenam, est deponendus, qui non est suspensus, contra Syluestrum, & Tabiennam.

Quinta qua excommunicans sine debita admonitione est suspensus per mensem ab ingressu Ecclesiæ.

Sexta qua qui excommunicat, vel interdicit, aut suspendit solo verbo, sine scripto, aut expressa causa, vel requisitus non dat copiam, est suspensus ab ingressu Ecclesiæ, & diuinis officijs.

Septima qua capitula, & singule personæ, usurpantes aliqua bona

vacante collegiata, vel Episcopali relicta à defuncto, vel collecta tempore vacationis ex quocumque emolumento, etiam ex sigillo, suspenduntur ab officio, & beneficio.

157 Octava qua similiter Episcopi, qui idem faciunt sine privilegio, vel consuetudine præscripta, suspenduntur ab ingressu Ecclesiæ; inferiores vero ab officiis, & beneficiis.

Nona, qua conservator sedis Apostolicæ sciēter cognoscens causas non notorias, suspenditur per annum ab officio.

Decima, qua iudex Ecclesiasticus non Episcopus, qui iniuste cōtra conscientiam pretio, amore, timore, vel odio aggravat partem suspenditur per annum ab officio.

Undecima, qua exēptus, qui admittit ad diuina officia, aut sacramenta, aut ad Ecclesiasticam sepulturam excommunicatos, aut interdictos publicos suspenditur ab ingressu Ecclesiæ.

Duodecima, qua mendicantes admittentes aliquē ad professionem ante finitū annum probationis sunt suspēsi.

Decimatertia, qua clericus beneficiarius vel in sacro ordine, qui sine iusta causa gestat vestem diuersorū co-

lorum, est suspensus per sex menses: & si est in minoribus & gestat cum corona tales vestes est inhabilis ad beneficia ad sex menses.

Decimaquarta, qua religiosus administrator sine necessitate, vel facultate alienans bona religionis ad longum tempus, est suspensus, si ad breue tempus non, sed est excommunicatus.

Decimaquinta, qui ordinatur sine patrimonio, cum pacto non petendi vitium ab Episcopo, vel non petendi aliquid de beneficio presentato, est suspensus Papaliter, vel cum patrimonio, vel promisso, seu donato cum pacto non petendi est suspensus, secus si sine pacto, & post ordinationem retrocedit.

Decimasexta, suspenditur Episcopus ordinans clericum religiosum cum voto religionis temporali, non perpetuo & absque titulo, sed vide reuocationem Gregorij XIII.

Quis, cur, quomodo potest suspendere, & suspendi, & absolui, & pena contravenientis

Primò qui potest excommunicare, potest suspendere, & tantum Ecclesiasticus potest suspendi; & est facienda scripto, & si est ob contumaciam debet

præcedere monitio, secus si ob pœnã: & potest ferri ob quodlibet peccatum mortale, & etiam ob veniale.

Secundo suspensio, vt excommunicatio post legitimam appellationem est nulla.

Item subsequens appellatio, eam non suspendit.

160 Tertio, suspensus ab aliquo actu non est suspensus ab alijs nō annexis, vt qui à iurisdictione est suspensus nō est ab ordine, & contra: & qui est à beneficio, nō est ab ordine, vel iurisdictione nō annexa: & qui ab officio, nō est à beneficio, nisi suspensio tacite sit priuatio. Vnde beneficiarius suspensus, qui factus est presbyter ante annum 25. non perdit fructus beneficij.

161 Quarto suspensus tantum ab ingressu Ecclesiæ, potest excommunicare, & absoluere, suspensus à beneficio, & officio simul, est ab vtroque, si verò ab vno, vel altero diuisim, à nullo illorum est suspensus.

Quinto Episcopi non incurrunt suspensionem generaliter latam, nisi fiat mentio specialiter de illis, non sic in excommunicatione.

Sexto suspensio potest ferri, & tolli quibusuis verbis (non enim habet

certam

certam formam) id significatibus: verum communiter quomodo absoluitur certa, & quomodo incerta indicatur ibi. Item quælibet suspensio lata pro tēpore certo, vel facto tollitur lapsō tempore, vel ipso facto, absque vlla absoluteione.

162 Septimo suspensio lata ob contumaciam, & non in pœnam peccati, potest tolli ab Episcopo, vel eius vicegerente, sed lata in pœnam peccati à iure, à solo Papa tolli potest: verum si sit lata ob adulterium, vel alia minora delicta, potest Episcopus eam tollere, quæ autem lata est ab homine, tollitur tantum à ferente, vel à successore, vel Superiore. Ab hac regula nō excipiuntur suspensi ob contumaciam, quod sepeliant hæreticos, vel eis sacramenta ministrēt, nec degradati, nec cōferens indignis beneficium.

163 Octavo, violās suspensionem strictè sumptam, peccat mortaliter, & si exercet actum aliquem peculiaris alicuius ordinis, etiam minoris, fit irregularis: secus si actus nō est peculiaris ordinis. Hinc inferuntur aliqua. vt,

Episcopus suspensus, & celebrans in apparatu pontificali fit irregularis. Suspensus psallens in choro, non

fit irregularis.

Suspensus à præceptione sacramentorum, si ea percipiat, non fit irregularis, licet peccet mortaliter.

Neque qui est suspensus à collatione eorum, & ea dat non ex ordine, sed ut laicus.

Sacerdos suspensus ab officio sacerdotis, si ministrat in ordine inferiori non peccat, neque est irregularis.

Suspensus à beneficio, si eligat non iure beneficij, non fit irregularis, neque peccat.

Suspensus ab officio, si eligat, vel acceptet electionem de se factam p. sed non est irregularis.

Suspensus à prædicando, si prædicet, p. & fit irregularis, secus si celebret.

Suspensus denunciatus est euitandus in diuinis officijs sub pœna peccati mortalis.

De interdico quid, & quotuplex.

164 **I**nterdictum strictè sumptum, est cœsura ecclesiastica qua prohibentur diuina officia, sacramenta, & sepultura actiue, & passiue, exceptis aliquibus.

Interdictum cum excommunicatione, & suspensione conuenit in multis, ut quod sit censura ferenda in scriptis

cum causa expressa in eis, quam præcedens appellatio annullat, subsequens vero non.

Quando fertur ob contumaciam, debet præcedere admonitio, secus si ob pœnam, & sine canonica admonitione est nulla, cum fertur ab excommunicatore contra participantes cum excommunicatis à se.

Impedit à diuinis, & in eius absolutione iuratur.

Non potest ferri ab ordinario in filios speciales Papa, & est obseruanda à ferente.

165 Differt ab illis in multis, illa enim directè priuat sacramentis, & diuinis officiis, Episcopus non incurrit interdictum & suspensionem à iure nisi exprimatur: verum vniuersitas potest suspendi, & interdicti interdum ad diuina officia admittuntur, excommunicati numquam.

Interdum fertur sine culpa propria, sed ob alienam.

In cuius absolutione nõ requiruntur vlla verba, nã si fertur donec quid fiat, illo factò cessat.

166 Interdictum est triplex, primò locale tantum, secundo personale tantum, tertio locale, & personale: & quodlibet pot

esse

esse generale, vel particulare, vel mixtum.

167 Interdictū generale loci, non includit populū, nec illud populi, includit locum: vnde quando interdicitur locus, populi in alio loco possunt audire diuina. Quando interdicitur populus, in eo loco possunt exteri audire sacrum ianuis etiam patentibus.

Interdicto clero non interdicitur locus, & laici.

Interdicto populo, non comprehenduntur clerici: interdictum ciuitatis claudit suburbana & domicilia propemœnia ad arbitrium Iudicis: sic interdictum Ecclesiæ claudit sacella, & cœmeteria contigua: interdicta Ecclesia non clauduntur clerici eiusdem Ecclesiæ nec contra.

*Quis, cur, quomodo potest interdiceret
& interdici.*

168 **Q**ui potest excommunicare, vel excommunicari, suspendere, vel suspendi, potest interdiceret, vel interdici. Locus etiā potest interdici.

Item vniuersitas potest interdici, & tunc clauduntur singule personæ etiā insones, potest enim quis interdici pro culpa alterius.

Non soluere debitū nō est culpa, vt

faratur

feratur interdictum generale, sine mandato speciali Papæ, est tamen culpa, vt feratur in particularem Ecclesiam, non parochialem.

Infans, lactans, & amens includuntur interdicto.

169 Vniuersitas faciens soluere portoria illicita clericis, ipso facto est interdicta.

Vniuersitas faciēs, vt capiatur, percutiatur, in exiliūque mittatur suus Episcopus, &c. ipso facto interdicitur.

Illa vniuersitas, cuius dominus impedit ingressum, vel negotia Nuncij Apostolici est interdicta.

Quando fertur interdictum locale generale ob delictum populi, fertur etiā personale generale totius populi, secus si fertur tantum ob delictum solius domini, & nihil aliud exprimitur.

Fertur particulare locale Ecclesie, quando vniuersitas facit, vt capiatur, percutiatur, vel exulet suus Episcopus.

Clerici, vel conuentus Ecclesie, qui nolunt restituere corpora, vel monumenta eorum, quos in ea sepelierant, eo quod inducti ab eis iurauerant se electuros sepulturam in eorum Ecclesijs.

170 Interdictum particulare persona

le tantū includit personas nominatas in eo, & actus in eo expressos: si nulli exprimatūtur, intelligūtur omnes vetiti.

Si Petrus interdicatur quoad ministerium altaris, potest facere reliqua; si quoad ingressum Ecclesiæ, prohibētur etiam & omnia diuina officia, quæ fiūt intra illam, non quæ fiunt in alio loco, potest tamen in Ecclesiam introire, quando non agantur diuina officia, & potest orare. Item potest transire per eam, quando fiunt diuina officia, quia hoc non est ea audire.

Quæ prohibentur interdicto, & tempore interdicti.

171 **P**ER quodcumque interdictum prohibētur omnia diuina officia, sacramēta, & sepultura Ecclesiastica, exceptis iis quæ permittūtur: atque ita prohibentur omnia exercitia specialiter deputata alicui ordini, ut subdiacono dicere epistolam solemniter cum manipulo, diacono Euangelium, acolyto offerre vases, presbytero dicere Missam, vel agere hebdomadariū in matutinis, & aliis horis canonicis, & Episcopis ordinare, quæ sint diuina officia; vide ibi nu.

172.

173 Potest celebrari vna Missa singu

lis hebdomadis pro renouando sacramento; immo & plures, si opus est pro infirmis, & in loco generaliter interdicto possunt celebrari omnia officia, vt prius, sed ianuis clausis, summissa voce, ita, vt nō audiantur a laicis: hoc enim principaliter prohibetur, non pulsatis campanis, exclusis excommunicatis, interdictis, & non habentibus priuilegium iuris communis, vel particularis.

174 Hæc non valent in loco particulariter interdicto, & ad officia hæc possunt admitti omnes clerici etiam primæ tonsuræ cuiuscunq; Ecclesiæ, dummodo non sint causa interdicti; non tamen clerici coniugati, nisi in contrarium esset consuetudo præscripta, qui cum cæteris omnibus nō habentibus priuilegium nō sunt admittendi ad offerendum in medio Missæ, neque illis danda est pax, neque aperiendum foramen per quod videant sacramentum; neque eos potest sacerdos aspergere aqua benedicta, licet sacerdos possit benedicere aquam, & vt laicus dare eis, & ipsi possunt accipere aquam benedictam in ingressu Ecclesiæ.

Clerici possunt accipere funeralia,

& qua

& quæ pro mortuis offeruntur, licet interdictis, & sepultis extra Ecclesiam, si decesserunt in pœnitentia, & possunt pro eis rogare.

175 In interdicto generali duo, vel tres simul, vel plures in quocumque loco, etiam si sit Ecclesia possunt recitare officium, adhibendo tamen curam, ne audiantur à non habentibus privilegium, quod non intelligitur de interdicto particulari.

176 Interdicto non prohibetur oratio matutina, meridiana, & vespertina, quam vocant *Aue Maria*, neq; benedictio mensæ, neq; prædicatio, vel explicatio Scripturæ, neq; oratio privata in Ecclesia, neque dare, vel accipere aquam benedictam in ingressu Ecclesiæ, neque quod laici cantent litanias, & sua officia in Ecclesijs suarum confraternitatum, neque excommunicare, vel absolvere excommunicatum sine solemnitatibus & sine stola, neque adoratio Crucis feriæ sextæ in parasceue, neque commendatio animarum, &c. neq; alia similia, quia non sunt diuina officia.

Laici durante interdicto non debent sepeliri cum officio diuino, neque in loco sacro. At si eo durante se

peliantur in loco sacro, non sunt extrahendi.

Clerici possunt sepeliri in loco sacro tempore interdicti sine solemnitatibus, si illud seruarunt, etiam si sint coniugati cum vnica, & virgine, si praualeuit consuetudo, vt possint interesse etiam diuinis officiis, sicut non coniugati.

Litaniae tempore interdicti dicere in processionibus cum Cruce eleuata & solemnitatibus non licet clericis, neque laicis, sed multominus clericis aliae sine cantu & solemnitate licent. 177 Campanæ, vel cāpanulæ nō possunt pulsari ad horas canonicas, sed possunt ad *Aue Maria*, & ad ostendēdas reliquias, ad conciones, & ad aliud, quod non sit officium diuinum.

Tempore interdicti Episcopus non potest publicē benedicere solemniter cū baculo, & versu, *Adiutorium nostrum*, neque benedicere Abbatē, Abbatissam; corporalia, ornāmēta missæ, vela monialium, neq; cōsecrare virgines, calices, altaria, neque ipse vel Parochus potest benedicere aquam, neque candelas in purificatione, neq; palmas, & ramos in Dominica palmarum, quia sunt diuina officia, sed hæc

possunt fieri ianuis clausis.

178 Sacramenta, & sacramentalia, quæ ius tacitè, vel expressè permittit sunt permissa in loco interdicto, vt baptisimus, catechismus, exorcismus, chrisma, confirmatio, consecratio chrisimatis, cõsecratio olei baptizandorum, sacramentum pœnitentiæ, pro his qui nõ fuerint excommunicati, vel interdicti, vel sua culpa causa interdicti non fuerint, vel consilium, fauorem, auxiliam non dederint delicto, pro quo est interdictum nam tales non sunt admittendi, nisi satisfecerint si possint, aut dederint cautionem idoneã, iurando pro satisfactio-
ne. Item viaticum tantum infirmis dari potest & non aliter etiam clericis; & tunc potest pulsari campanula, & ostendi sacramentum, ubi mos est. Item matrimonium, sed nõ benedictio nuptiarum, neque extrema vinctio; etiam clericis, & religiosis, neque ordinare in loco interdicto potest Episcopus.

180 Priuilegium audiendi diuina officia tempore interdicti valet pro se, & suis tantum verè familiaribus, vt qui eum de more honestè comitantur ad Ecclesiam, & non aliis. Verum non

valet

valet ei, si fuit causa interdicti, vel eius culpa, vel fraude fuerit positum interdictum, aut factum delictum, quod fuit causa interdicti.

Priuilegium collegij valet pro collegis: sic Clericus priuilegiatus potest celebrare cum famulo, licet de nouo assumpto inseruiente sibi in faciendo sacro.

Religiosi priuilegiati pro confratribus possunt admittere adiectos suae religioni in habitu religioso, licet maneant extra monasterium, vel qui ordini bona dederunt donatione interuiuos.

Qui tempore interdicti possunt admitti ad officia, possunt sepeliri in coemeterio.

180 Omnia officia solemniter possunt fieri in festis Natiuitatis, Pasche, Pentecostes & Assumptionis Beatae Mariae, non tamen in octauis, sine praefata moderatione, exclusis excommunicatis, non exclusis interdictis; modo hi quorum culpa fuit positum interdictum non accedant ad altare. Item in die festo, Corporis Christi, & per octauam. In die Conceptionis, & octaua, ubi dicitur officium eius ordinatum per Protonotarium Leonardum Nogarolum: & in his fe-

his suspenditur interdictum à primis
vesperis vsque ad completorium diei
inclusiue, vel octauæ; & tunc omnia
fieri possunt.

183 In suspensioe interdicti potest fieri
id tantum, ratione cuius suspenditur: &
eo tempore tantum, quo suspenditur.

187 Nemo nostra ætate tenetur ser-
uare interdictum nisi denunciatum,
nec quando in se est nullum, & nulli-
tas est sufficienter publicata: est autem
interdictum nullum regulariter in his
casibus, in quibus excommunicatio
est nulla, de quibus supra: religiosi ta-
men debent illud obseruare, si ma-
trix Ecclesia illud obseruat.

Laicus audiendo Missam, & alia of-
ficia etiam à sacerdote peccante eam
dicendo, vel cum aliquo personaliter
interdicto, non violat interdictum e-
iam validum & denunciatum; sed ta-
men in 4. casibus peccaret mort. sed
non fieret irregularis.

Primo si sit ipse personaliter inter-
dictus.

Secundo si expresse, vel tacite est
causa, cur illa officia dicantur.

Tertio, si dicat talia officia, qualia
laici dicendo, violarent.

Quarto, si mentiando se privilegia-

tum intrat ad diuina officia prohibita. Monachi, & moniales sine ordine, si faciant officia prohibita Clericis, peccant mortaliter, & priuantur voce actiua, & passiuua, etsi nō fiant irregulares. Item clerici violando peccant mortaliter, sed an sint irregulares, supra. cap. 25.

188 *Cessatio à diuinis est desistentia à diuinis officiis & administratione sacramentorum, quæ vel est generalis, vel particularis; & differt ab interdicto: priuilegium pro interdicto non valet pro cessatione, neque cōtra. Et litteræ in quibus ponitur simul cessatio, & interdictum, sunt diligēter ponderandæ, & ratione transgressio- nis, & ratione summi Pontificis.*

De irregularitate.

190 **I**rregularitas est impedimentum inductum à iure canonico, directe impediens acceptionem ordinum Ecclesiasticorum, aut aliquem vsum eorum, quatenus sunt ordines, etiam post pœnitentiã; non enim omnis irregularitas impedit acceptionem & vsum, sed aliqua impedit acceptionem, aliqua vsum, & aliqua non omnem vsum ordinis.

Irregularitas, nō est censure Eccle-

liastica, & sic differt à suspensione, sed potius est pœna: nec omnis excommunicatus, suspensus, interdictus est irregularis.

Irregularitas diuiditur in quinque species sumptas ex quinque generibus defectuum. Primò Sacramenti, secundo Corporis, tertio Animæ, quarto lenitatis perfectæ, quinto delicti.

Nulla irregularitas incurritur sola voluntate faciendi, nisi fiat id, ob quod ponitur; & sic nulla est mentalis.

192 In foro exteriori nemo in dubio est iudicandus irregularis; secus in interiori, vel in consilio dando.

193 Irregularis celebrans, licet peccet mortaliter, tamen non incurrit nouam irregularitatem.

194 Potestas absoluendi à peccatis, etiã quæ datur per bullas, non extenditur ad dispensationem irregularitatis.

Nemo fit irregularis, nisi in casibus à iure expressis.

Irregularitas occulta æquè nocet in foro cõscientiæ, ac publicæ; & vtraque æquè indiget dispensatione.

Qui tacens occultam irregularitatem ordinatur, vel impetrat beneficium, debet occultè dispensationem impetrare, & si scienter accepit pos-

feſſionem, & ſic per intruſionē factus eſt inhabilis ad illud; debet de hoc mentionem facere in impetratione, vel ſi non erat beneficium reſeruatum Papæ, debet impetrare habilitatem à Papa, & clam impetrare collationem ab ordinario.

Excepto homicidio voluntario, Epiſcopus poteſt diſpenſare in omni irregularitate deſcendente ex delicto occulto, non deducto in forum contentioſum, ex Concilio Tridentino ſeſſ. 14. cap. 6. non poteſt autem Epiſcopus diſpenſare ſuper alia, quã qua deſcendit ex delicto, vt ſuper deſcendente ex illegitimitate.

*De prima ſpecie irregularitatis
ex Bigamia.*

Bigamia eſt ſtatus cõiugati cum duabus cõiugibus ſiue ante baptiſmum, ſiue poſt ductis, & impedit ſuſceptionē ordinum.

Bigamia eſt triplex: prima vera: quãdo quis cognouit duas vxores veras ſucceſſiue: ſecunda interpretatiua; id eſt, ſi contrahit cum vidua, vel alia per alium corrupta, vel cum virgine, quæ adulterata ſit, & eam cognoscit poſt adulterium, licet ignorans, aut cum vna valide, & cum alia

inualide, vel cum vtraq; de facto licet inualidè ob aliquod impedimentum.

Tertia similitudinaria, id est quando quis ordine sacro, vel voto solemnè adstrictus contrahit cum aliqua, & consummat: qui non est in sacris contrahens cum corrupta, sed inualidè, non fit irregularis.

196 Vxoratus cū virgine, si habet cōcubinam non incurrit, neque qui cōtrahit cum desponsata alteri per verba de presenti, modò illa sit virgo: neq; qui cum multis contrahit, sed tantum cum vna habet copulam.

197 Contrahens cum virgine scurrili, serua aut publica fabularum aëtrice non est bigamus, sed ea mortua non debet ordinari. Papa potest dispensare cum bigamis ad ordines, quamuis in vera non solet sine magna causa dispensare.

In vera, & interpretatiua nemo potest dispensare, præter Papam, in similitudinaria verò cum virgine potest Episcopus.

*De secunda specie irregularitatis
ex defectu corporis.*

198 **D**efectus cuiuslibet membri principalis etiam occulti, vt sunt pudenda, proueniens ob culpam,

facit regularem, vel si in pœnam alicuius delicti, quamuis ab inimicis fuerint abscissa pudēda, & multo magis si iure abscissa fuere.

Qui partem mēbri ob indignationem sibi abscidi, licet nō amiserit facultatem naturalem benè celebrādi si est notorium, quōd ob indignationē hoc fecit, est irregularis, secus non.

199 Imbecillitas, vel defectus membri contingens sine sua culpa, & non impediens celebrationem, non facit irregularitatem, vt si fiat à Medico, ab infidelibus, ab inimicis, sine sua culpa, vt natus sine pudendis, vel castratus, vt claudus, cui scipio in altari nō est necessarius, vt macula oculi non priuans visu, vel notabiliter deformans, vel nimia magnitudo alterius, vel vtriusque oculi non notabiliter deformans, vt gibbus, &c.

Monoculus est irregularis: sed carēs visu osculi dextri, qui aliis videtur sanus, & sinistro, quantum sat est ad celebrandum videt, non est irregularis: immo nec est irregularis; qui amisso visu oculi sinistri cum dextro leget canonem sine nimia, & indecora conuersione faciei ad populum.

200 Eunuchi non debent secum ge-

itare arefacta pudenda.

Quilibet defectus cuiusvis membri inhabilitans ad sacrificandum, vel notabiliter deformans, siue sit cum culpa sua, siue sine culpa sua, facit irregularem: similiter facit membrum superuacaneum, vel nimis grande. Sed ad Episcopum tantum spectat iudicare de defectu, vel deformitate an sit notabilis, & non ad alios Prælatos, licet ordinandus sit religiosus. Defectus, vel deformitas inhabilitans ad vnum officium exercendum, facit irregularem ad illud, & non aliud, verbi gratia defectus aliquis inhabilem reddit ad Missam celebrandam, & non ad absoluendum; sed intelligitur, quod defectus fuerit sine sua culpa, & post ordines susceptos.

In hac irregularitate solus Papa dispensat.

201 Omnis illegitimus licet occultissimus est irregularis: & si credit matri id dicenti, debet occultè petere legitimationem, sed si non credit, non tenetur.

In prædicta irregularitate illegitimationis solus Papa dispensat ad ordinem sacrum, dignitatem, & beneficium curatum; sed ad ordines mino-

res, & ad vnum beneficium implex potest Episcopus, & ad omnes etiam sacros professio religiosa; non tamen ad prælaturas.

202 Defectus ætatis facit irregularem, sed quæ ætas requiratur ad ordines supra cap. 25. nu. 68. & qui ordinatur ante ætatem habet characterem, & priuilegia consequentia characterem; sed non habet executionem ordinum, & priuilegia eam consequentia.

In prædicta solus Papa dispensat, & priuilegia regularium post Concilium Tridentinum sunt exclusa.

Leprositas facit irregularem ad suspensionem ordinum, & ad usum susceptorum; idem facit quælibet infirmitas, quæ est cum notabili scâdalo vsui ordinum, & solus Papa dispensat.

203 Qui habet morbum caducum, energumenus, arreptitiuus, & obsessus à dæmone, est irregularis; & solus Pappo potest dispensare, & qui semel hoc morbo est affectus, licet postea sanus videatur, tamen semper est irregularis; & si est ordinatus, si sæpe decedit, vel rarò, sed spumas ore vomat, non potest celebrare; si secus, potest, sed cum adiutore parato perficere Mis-

lam inceptam in defectu illius, obsessus verò à dæmone numquam debet celebrare. Quod dicitur de morbo caduco, est dicendum de lunatico, amēte, & furioso.

Hermaphroditus, si sexu fœmineo magis quàm virili præstet, nō est capax characteris, sed si pollet magis virili, quàm fœmineo, etiam si sit capax: tamen non debet ordinari, & solus Papa dispensat.

Seruus est irregularis, tamen cum facultate sui domini potest ordinari, & fit liber: si sine facultate ordinetur aut eo contradicente, in minoribus, remanet seruus, vt prius, si in diaconatu, vel subdiaconatu, potest se liberare soluto pretio, vel dato alio seruo simili sibi, si presbyteratu ordinetur, manet liber, dato peculio, aut redimendo se: si neutrum potest, satisfacit, præstando domino obsequia non de decentia presbyterum.

Infamis infamia facti, vel iuris est irregularis: sed in infamia iuris, solus Papa dispensat, nisi Episcopus dispense super delicto, quod potest, & accessorie infamia dematur: in infamia facti Episcopus dispensat, & aliqua tollitur sola pœnitentia iusta, &

emendatione vitæ.

Qui vinum non potest bibere, quin euomat, est irregularis; cum quo Papa non potest dispensare, nisi teneatur eum posse dispensare cum celebrante, vt non sub vtraque specie sumat, potest tamen promoueri ad ordines minores.

De tertia irregularitatis specie ex defectu animæ.

205 **P**enitus idiota est irregularis ad ordines, & scientia conueniens, requiritur pro qualitate ordinis ex Concilio Tridentino sessio. 23. cap. 11.

Papa in hoc defectu raro aut nunquam dispensat directè, sed indirectè, dispensando super ætatem.

Nō baptizatus licet sit catechumenus, & sanctus, est irregularis, & non est capax ordinum, sed hæreticus, seu fautor hæreticorum, licet sit conuersus, non ordinatur; neque filius hæretici in linea virili vsque ad secundam generationem, in foeminea vsque ad primam: neque Saracenus, Iudæus, Paganus, Neophytus, id est, recēter cōuerus, & baptizatus: non sic de nouo Christiano, vt vulgus vocat, nisi aliter sit statutum alicuius particularis

Ecclesiæ decreto: cum his solus Papa dispensat, non tamen potest in nō baptizatis, & perpetuo amentibus.

De quarta specie irregularitatis ex homicidio iusto, & defectu lenitatis.

206 **H**Aec nascitur ex occisione, vel mutilatione alicuius membri in casu licito, quia non videtur imitari mansuetudinem CHRISTI qui occidit vel mutilat etiam licite.

Illā pars hominis dicitur membrū *quæ habet officium per se distinctum*, ut manus, pes, auris, non sic digitus: nam amisso vno digito, si sacerdos potest commodè celebrare, non est irregularis: sic soli testiculi non sunt membrum, licet si eos sua culpa amiserit, non possit ordinari.

207 Interficere, & membrum abscindere sunt paria in hoc casu, sed abscindere membrum & illud debilitare nō sunt paria, quia ex hoc nō est irregularis, irregularitas enim tantum in casibus iure expressis contrahitur.

208 Ob breuitatem pro (occidere, & mutilare) utemur verbo (deformare) in posterum.

209 Omnis baptizatus deformans hominem in casu licito, præterquam in casu infirmitatis, aut dans causam

propinquam deformandi aliquem, aut saltem, vt citius deformeretur quam alias deformaretur extra necessitatem inevitabilem suæ vitæ defendendæ, est irregularis.

Causa propinqua in hoc est dictum vel factum licitum, directum sufficenter in deformationem inde sequentem. Quare non sufficit minimus ictus directus ad deformationem vel qualicumque generalis intentio.

Hinc exhortans milites generaliter ad bellum iustum, vel victoriam, non sit irregularis: sic etiam necessitas excusat, vt quando aliter euadere non potest, nisi deformando, & licet ad evitandum peccatum non teneatur fugere, teneatur tamen fugere ad evitandam hanc irregularitatem, dummodo fuga non sit ei periculosa, & si mutilatio sequatur non ob meum dictum vel factum, non sum irregularis, ex his inferuntur sequentia.

312 Est irregularis iudex iuste procedens, accusator, promotor fiscalis, testis, notarius, scribens, pronuncians publicam sententiam, scribens testimonia, scribens litteras, quibus deformatio imperatur, agens aut procurans contra reum, vel agens pro reo,

qui

qui vicit cum condemnatione talionis, & quilibet alius officialis.

Qui se aliter defendere non potest quam præbendo arma alteri, a quo defendatur, si sequitur deformatio, non fit irregularis.

Dans arma non valenti aliter se defendere, si illis armis, quas ille præbuit occiditur inuadens, fit irregularis; & multo magis si non dat arma, sed ipse inuadentem alterum occidit, ut alium defendat.

213 Est enim irregularis, qui deformat alium ob iustam defensionem vite alterius, etiam patris, aut matris, vel Civitatis, vel in bello iusto, vel ne exercitus iusti belli fugiat, & multo magis ob defensionem iustæ sui honoris, vel bonorum suorum vel alterius: tunc enim is excusatur qui in necessitate inevitabili suæ personæ aliū occidit.

Qui etiam Clerici denunciant iudicious proditiones, homicidia, & alia delicta cum proteritatione, ut solum impediatur mala, & non affligantur pœna aliqua, non incurrunt, dummodo id sciunt extra confessionem, secus si accusant alium coram iudice ob alienas iniurias, etiam cum proteritatione dicta.

114 Qui etiã clerici accusãt aliquẽ de crimine, quod non meretur deformationem, & ita credunt; & tamẽ iudex, vel ob alias accusationes, vel iniuste illam deformat, non incurrunt.

Clerici, & religiosi qui intersunt deformationibus, quę fiunt, non concurrento aliquo modo, vt fiant: vel vt citius fiant nõ incurrunt, tamẽ Clerici in sacris, & beneficiarij si intersint sine causa rationabili, vel consolandi, vel audiendi confessiones peccant.

Clericus in bello iusto præsens adhortando, ad victoriam generaliter, & efficiendo ope, & hortatu, vt commilitones multos occidant: immo & percutiendo proprijs manibus, dummodo per se non deformat, non fit irregularis: si autem per se deformat, incurrit; quia necessitas defendendi patriam, cognatos, & alios excusat à peccato, non ab irregularitate.

115 Præbere arma, vel præire in bello aliquando facit irregularem, id est, quando est causa propinqua; aliquando non, vt quãdo dicunt generaliter ad bellantes, vt vincant, sine intẽtione particulari, vt hunc feriant, & omnes canones, qui videntur contrarij,

intelliguntur, si dant cum intentione particulari sufficienti pro causa propinqua, & ad obiectiones respondetur: Quod non omne quod sufficit ad dandam causam propinquam, & ad habendam intentionem sufficientem deformandi iniuste, per quam incurratur irregularitas, sufficit in deformatione iusta, ut incurratur irregularitas. 217 Ex hoc excusatur Ecclesiastici exhortantes in bello in communi ad victoriam sine intentione speciali ad deformandum.

Qui ad consequendas indulgentias offert ligna ad comburendum hæreticum vitium, si cum hoc cooperatur in morte illius, est irregularis: secus si offert ad comburendum iam mortuum.

Qui comitatur iudicem, ut notarius, & satellites. Item custos damnati ducti ad mortem, seu ad deformationem. Item vendens, vel commodans scabias, funes, enses, sagittas, aut alia instrumenta ad aliquem deformandum, est irregularis.

Qui capit, vel indicat furē, aut reū, ut a iudice capiatur. Item qui etiam contra iur. vultus conqueritur de aliquo coram iudice vel eū tradit, sine

protestatione, ne procedat ad deformitatem. Nam si causa alienae utilitatis, etiam cum protestatione id faceret, sit irregularis, protestatio autem non solo verbo, sed etiam mente fieri debet.

Hortans vel admonens damnatum, ut faciat actum, quo acceleretur mors, sicut est ascendere scalas, &c. sit irregularis, &c.

218 Nec chirurgus secans iuste membrum, nec adiuvans eum sunt irregularis; non sic de iudice.

In hac irregularitate solus Papa dispensat facilius, & ex minori causa, quam in irregularitate ex actu illicito.

De quinta specie irregularitatis nata ex homicidio iniusto.

219 **O**ccidere, & membrum abscindere, non autem debilitare, sunt paria, quantum ad hunc effectum irregularitatis: quare deinceps utar verbo deformare, ut supradixi.

220 Deformatio est triplex, prima merè voluntaria, id est intentata in se iuste, vel iniuste, per se vel per alium, iubendo, consilium dando, &c.

Secunda merè casualis, id est non intentata in se, nec in causa ad id sufficienter ordinata, ut si missus aliquo

fulmine feriatur.

Tertia mixta, id est non intenta in se, sed in sua causa sufficienter ad eam ordinata, ut qui imperat seruo, ut alium cadat palo, sine deformatione; & testificatio in causa sanguinis ab eo qui non vult nocentis deformationem.

Omnis, & solus in hac specie fit irregularis, qui discretus, & baptizat^o, se ipsum, aut alium hominem deformat illicite, aut causam propinquam illicitam deformationis, vel eius anticipationis præbet, quæ declarantur, sicut & superior. num. 266.

221 Deformatio merè voluntaria facit irregularem, sed non merè casualis.

222 Omnis deformatio mixta secuta ex opere illicito lege iustitiæ, quod est causa propinqua eius, facit irregularem.

Mula commodata in itinere peries ictu fulminis, non petit commodatario, licet sua culpa illac tunc transeat. Mandans iniuste percutere citra mortem, mandatario occidente fit irregularis, quia percussio culpabiliter imperata sufficienter dirigitur in mortem. Quando autem dicatur sufficienter directum, boni viri arbitrio terminandum est.

222 Monachus vtens chirurgia circ^a
vulneratum, si ille moritur etiam su^a
culpa fit irregularis, siue curet ob ca-
ritatem, siue ob lucrum, cōtra Sotum.

Deformitas casualis ex opere illi-
cito nata, facit irregularem per cano-
nes, cōtra Sotum.

223 Deformans embryonem inani-
matum, vel corpus exanime non fit
irregularis, nec qui impedit virtutem
generatiuam.

Qui est causa abortus, si fœtus est
inanimatus, non est irregularis; si du-
bitatur, debet censere se irregularem.

Vulnerās pluries & multum, immo
etiam abscindens partes membrorū,
si non ascinditur membrū integrum
& vulneratus moritur, non fit irregu-
laris: auricula habetur pro membro.

Qui iustè percutit, sed non occidit:
si percussus ab aliis sine ei⁹ culpa oc-
ciditur; vel moritur defectu medici,
regiminis, vel morbo superueniente,
non fit irregularis; secus verò, si iniu-
ste percutit.

Qui non occidit nec mutilat, sed
debilitat membrum ita vt vulneratus
celebrare non possit, non est irregu-
laris.

Præbens arma euntibus ad bellum

iniustum, sit irregularis, si quis ex eis deformatur: similiter qui intersunt rixæ auxiliando pro parte iniusta, si quis deformatur, sunt irregulares, sec^o si intersunt ad dirimendam rixam, & ad pacificandum: licet ex eorum præsentia sua pars non nihil animetur, & contraria deterreatur.

Qui intersunt iusto bello, animando, fauendo, percutiendo, modo suis manibus non deformat, non sunt irregulares.

Laici in iusto bello deformantes nō sunt in hac specie irregularitatis, sed in superiori.

Item nec clerici sunt in hac specie, in casu, quo excusantur à peccato, non ab irregularitate.

225 Laicus accusans in iudicio iniuste, si sequatur deformatio, est in hac irregularitate, si iuste, in superiori, clericus etiā si iuste accuset sine protestatione, est in hac, sequuta deformatio.

Item iudex condemnans, & fauens condemnationi iniustæ, incurrit in hanc; sic qui inimico alterius ostendit viam ad eum deformandum, si sequatur deformatio.

226 Qui furem detinet donec Iudex veniat,

veniat, vel tradit, vel accusat ut suum recuperet cum protestatione, &c. si suspendatur, non fit irregularis: si vero cum protestatione, placet ei suspensio illius, fit irregularis in conscientia, & debet dispensationem obtinere: protestatio enim est ficta, tamen irregularitas est alterius speciei.

227 Qui rixatur illicite cum aliquo, si superuenientes amici illius alium deformat, etiam sine suo consensu, fit irregularis in hac specie.

Qui domi suæ nutrit ferocem aliquam belluam, ut Leonem, si illa sua culpa, eo quod eam solutam teneat, aliquem occidit, fit irregularis; secus si sine culpa sua.

228 Chirurgus, vel medicus, cuius dolo, ignorantia, negligentia, audacia, infirmus deformatur, est irregularis huius speciei alias secus.

Custos infirmi, qui dolo, vel culpa notabili: vel præter cōsiliū curantis, præbet, vel facit aliquid, quo deformatur infirmus, saltē citi⁹, est irregularis: secus si sine culpa notabili, sed bona fide, licet in aliquo erraverit; & in dubio consulat Doctores. Qui si dubitant, teneat se irregularem.

227 Qui nō est medic⁹, vel chirurgus,

& euellit telum infixum corpori percussis, vt citius moriatur, si sequitur mors est irregularis: sic qui vertit agrotum, vel consilium dat, vt citius moriatur, si moritur, fit irregularis, aliter non.

230 Infans defectu iudicij, dormiens, & furiosus aliquem deformans, non est irregularis; sed ebrius sic, si nō est omnino iudicio carēs, vel si sciebat se inebriatum solere sumere arma, & percutere alios, & tamen sua culpa inebriatur: sic etiam est iudicandus dormiens, & furiosus.

231 Iniuria affectus, si eius amici deformāt eum, qui fecit iniuriā, & ipse sciens non contradicit, fit irregularis.

Auertens aliquem à liberando alio ab iniusta deformatione, si sequatur ex eius opere deformatio, fit irregularis.

Nemo fit irregularis ex sola complacentia, quòd deformetur alius: nec medicus nolens curare, nec diues non pascens, vel non vestiens morietem, vel nō defendēs quē alij deformant nisi iudex, vel ex officio reneatur, licet habeant desiderium mortis illius.

232 Iubens, dans consilium, &c. vt ali-

quis

quis deformatur illicitè, si expressè, vel tacitè mandatum non reuocat, & sequitur deformatio, fit irregularis.

Sic qui suadet percussione illicitam extra deformationem, quæ tamen sequitur, fit irregularis, contra Syluestrum.

Sic ratam habens deformationem, suo nomine factam, quam antequam fieret, poterat mandare, est irregularis & hoc si etiam si qui iussus erat alterum deformare, ipse solus deformatur. Consilium dans, non satisfacit reuocando consilium, sed debet contrarium persuadere, alioqui si ex suo consilio sequatur deformatio erit irregularis.

234 Sciens tractari deformationem illicitam alicuius, si eum non adiuvat dicto, vel facto, peccat mortaliter, sed non fit irregularis.

Qui in bello iniusto hortat, vel custodit sarcinas preliantiu, fit irregularis.

Magister castigans discipulum circumspectè, etiam si moriatur, non fit irregularis: secus si non circumspectè.

235 Clericus licitè ludens cum aliquo, si ille se suo cultello deformat, sine notabili culpa alicuius, non fit irregularis, si illicitè, sic.

Iaciēs lapides vel regulas in aliquo locum, si dicto vel signo non præmonuit, & aliquē deformat, fit irregularis: aliter non. Iaciens lapides in bruta si circumspēctē, id faciat, licet quis deformatetur, non est irregularis: si minus, sic.

Clericus in venatione illicita, vel aliis exercitiis illicitis, si quem deformat, est irregularis: secus, non.

Clericus introducēs meretricem in domū suā per tectā, si decidens deformatetur, vel abortiatur, fit irregularis: si per viam planam idem cōtingat, non.

Pullans campanam, si sine sua culpa tintinnabulum solutum, aliquem deformat, non est irregularis: si cum culpa sua id faciat sic.

236 Tocans, vel saltans cum muliere grauida licitē, si abortiatur, non est irregularis: si illicitē, est irregularis.

Monachus, vel clericus beneficiarius, vel in sacris, videns furem surripientem si clamat, *latro, latro*, animo vt deformatetur, vel putans fore, vt superuenientes deformat, vel tradant iudici deformatum, secuta deformatione, fit irregularis, secus non: alius verō clericus, vel laicus idem faciens est irregularis superioris speciei.

Qui dormiens suffocat infantem, in eodem lecto illicite a se positum fit irregularis, aliter non idem dicendum de mittente puerum ad flumen, in quo suffocatur, & de declinante ab ictu, & propellente alterum, qui deformatur, & similibus, si illicite fiunt, inducunt irregularitatem: secus, si licite.

Clericus secus alienam arborem illicite, adhibita diligentia, quæ eum liberet à culpa, si quis deformatur non est irregularis: sic de pulsante campanam, contra Syluestrum: idem de clerico mercante bestias, & venante, & quæ venatio licita sit vide ibi.

237 Monachus Franciscanus licet peccet equitando in mula mitissima, si ea tamen sine culpa occiditur puer, non fit irregularis, quia in his casibus actiones nullatenus dirigebantur in tales deformitates.

238 Adulter inueniens à marito, si in sui defensionem eum occidit, fit irregularis.

Clericus adulter, si maritus ob id uxorem occidit, fit irregularis.

*De dispensatione irregularitatis
huius speciei.*

239 **Q**ui occultissimè occidit aliū, & probabiliter pro certo creditur

ditur, se infamatum iri de tali delicto, si non celebret ante dispensationem, potest celebrare post debitam contritionem, & confessionem.

Idem dicendum de excommunicato, qui in tali casu potest communicare: idem de censurato Papaliter in simili casu dicendum est.

In foro conscientie tam mala est hæc irregularitas, quam publica ex Concilio Tridentino; nam super occulta potest Episcopus dispensare excepta ea, quæ est ex homicidio voluntario: & intelligitur de homicidio illicito intento, & volito in se, saltem æquipollenter, id est in causa proxima, & non causa defensionis propriæ, licet sit illicitum, ob excessum inculpatæ tutelæ.

De irregularitate delicti accipiendi, vel utendi malè ordinibus.

241 **S**ciens, vel scire debens se excommunicatum maiori, seu interdictum seu suspensum ab ordinibus, si ordinetur vel celebret, fit irregularis, verum si censura est occulta, licet celebratio sit publica, potest Episcopus dispensare post Conciliū Tridentinum.

Suscipiens ordinē maiore & mino-

res simul, vel duos sacros eodem die, si consuetudo non excusat, fit irregularis; sed Episcopus potest concedere usum aliorum prius susceptorum.

Sciens aut scire debens Episcopum se abdicasse quoad locum, & dignitatem, si ab illo ordinatur, fit irregularis.

Ordinatus ab Episcopo excommunicato, interdicto, suspensio, simoniaco, schismatico, hæretico, deposito, degradato, si denunciatus est, ut talis, fit irregularis; licet character imprimatur, & si ignorabat denunciationem, potest Episcopus cum eo dispensare.

Qui ante legitimam ætatem, extra tempora, & abique litteris dimissoris ordinatur ordinatione sacra, fit suspensus; & si celebrat, fit irregularis.

242 Qui per saltum ordinatur, est suspensus, licet habeat characterem; & sine dispensatione non potest accipere prætermisum ordinem, quam dispensationem potest concedere Episcopus, si nondum est usus accepto, imò etiam post exercitium, si per ignorantiam fecit, si verò scienter, solus Papa potest dispensare ad ulteriorem ordinem, imò & si scienter usus fuerit ad exercendum acceptum dispensare potest Episcopus.

Non ordinatus, si serio, & ex officio exercet, ordinem, fit irregularis: vbi vide pulchros casus particulares.

243 Violans clericus quodcumque interdictum actu proprio cuiuscumque ordinis, fit irregularis: nō loquitur de pura cessatione: & solus Papa dispensat ad superiores ordines, sed Episcopus ad vsum acceptorum.

De irregularitate ex delicto violandi censuras celebrando.

244 **O**rdinatus si excommunicatus maiori, suspensus interdictus sciens, vel scire debens solemniter facit actum proprium sui ordinis, est irregularis: idē si audit auctorizando: & in hac solus Papa dispensat.

De irregularitate ex delicto iterandi baptismi.

246 **Q**ui bis baptizat etiā ignorantia crassa, est irregularis & qui scilicet bis baptizatur, etiam est irregularis, dubium probabile excusat ab irregularitate, & satis est causa ut baptizetur sub conditione. Parochus non debet baptizare etiam sub conditione eum quem obiter baptizauit, sed debet reliqua supplere: idem dicendum est de ordine & confirmatione

De irregularitate ex notorietate delicti.

248 **N**otatus crimine notorio, & depositione digno, est irregularis: ut est adulterium, & eo maiora: continuus concubiniarius & notorius, stuprum virginis, &c. Unde quæcumque enormitas sine notorietate non sufficit.

249 Crimen occultum sodomix, licet nefandum, non inducit irregularitatem, nisi clericus exerceat ex usu continuo, arbitrio boni viri, per extraneam Pij V. Nota tamen quod non comprehenditur omnis actus luxuriæ præter naturam, vel sodomiticus, sed sola copula sodomitica seminata intra vas.

251 Hæc quoad comprehensos inducit depositionem ipso iure quæ est prior irregularitate. Non inducit autem irregularitas quævis priuationem beneficii iam quæsi: sed omnis irregularitas præcedens collationem, reddit illam subsequutam nullam ipso iure. Nota, irregulari sine sua culpa ex defectu ad usum vnius ordinis, & non alterius, posse dari beneficium, non requirens maiorem usum sui ordinis, sed non posse dari laboranti quarta specie irregularitatis.

Irregularitas nata ex delicto non

incur

incurritur propter peccatum veniale.

Excōmunicatus minori non peccat mortaliter nisi recipiendo sacramēta. Commissio facta alteri, verbi gratia Episcopo vt dispenset cum aliquo determinato, expirat in morte committentis, verbi gratia Papæ; non sic gratia potestatis alicui verbi gratia religioso facta dispēsandī indefinite. Cōfessarius electus per bullas Papæ, quæ solum habent clausulam absolueñdī à quacunque censura, non potest.

254 Absoluere ab irregularitate, quia non est censura: & absolueñdī ab ea potestas non datur nisi exprimat̄ irregularitas, quia hęc non impedit absolutionem peccatorum, quod videtur esse intentum Papæ, & ex hoc non redundat in iubilæis, vel bullis particula, & ab aliis pœni.

255 Occultum in hac materia est non publicum, publicum verò est notorium manifestum, famosum, & vt tale sit sufficit esse tale vicinix, collegio, vel monasterio, licet non prouinciæ, ciuitati, vel parochiæ; tunc autem est tale collegio, &c. quando est notorium maiori parti collegij, licet tantum sint 10. in collegio.

Publicum est triplex i. notorium,

quod

quod nititur scientia maioris partis, verbi gratiæ collegij. 2. manifestum, quod innititur famæ eiusdem partis maioris ortæ à scientibus. 3. famosum, quod nititur fama maioris partis orta ex vno sciente, vel iudiciis, vel præsumptionibus illi æquipollentibus.

Occultum triplex, 1. quod non est probabile suapte natura, vt sunt sola mētalia. 2. licet sua natura sit probabile, tamen non potest probari, vt quia coram nemine factum est. 3. quod potest quidem probari, sed adeo à paucis, quod non sit orta fama, nec est in iudicium deductum.

Delictum vt dicatur publicum, non sufficit actum esse publicum, nisi sciatur esse delictum; vt si excommunicatus secretus publicè dicat missam coram populo, actus est publicus, sed delictum non est publicum, quia nescitur.

De sex casibus quibus polluitur Ecclesia, ita vt in ea non possit celebrari.

256 **P**rimus si intra eam, sanguis humanus iniuriosè, effunditur, aut causa naturalis eius effusionis, vel mortis datur. Si sit extra eam, vel super eam in tecto, vel subter eam in specu, non polluitur. Item si Ecclesia

erat sacra, debet reconciliari ab episcopo cum aqua benedicta à se, vel ab alio Episcopo. si non erat sacra, potest fieri à solo presbytero cum aqua ab eo benedicta. Nec sufficit effusio aliquarum guttarum, sed requiritur largitas, & debet esse sanguinis humani, & iniuriola: nam si fiat ob iniuriam defensionum, vel ioco, & iudo licito, litere facto: non polluitur, nec effusio facta per furiosum, aut stultum, aut earentem iudicio puerum, nec si vulnus extra fuit datum & intus effunditur sanguis sed è contra, sic. Nec si feratur intus sententia condemnationis, & foris effundatur sanguis: item satis est in ea suffocare sine sanguine: item occidi, vel vulnerari ob fidem: item non sufficit si ab Ecclesia mittatur sagitta: & feriat extra eam, sed contra se feriat intra eam sufficit: nulla pollutio Ecclesie, secreta impedit celebrationem, donec publicetur, licet sic cum publicata est post multos dies.

Secundus, voluntaria effusio seminis humani cuiusque, siue viri siue mulieris, iuxta, contra, aut extra cursum nature, etià per copulam conjugalem: nam autem si dormiendo polluarur.

Tertius, si in ea sepeliatur excom-

municatus.

Quartus, si in ea sepeliatur infidelis, & tunc nō solum est reconcilianda Ecclesia, sed etiam eius parietes sunt abradendi.

Quintus, quando Ecclesia cōsecratur, vel benedicitur per Episcopum publicè excommunicatum.

Sextus, quando omnes parietes vel maior pars eorum simul deiiciuntur quod rarò fit. Polluta Ecclesia, polluitur cœmeterium illi contiguum: at polluto cœmeterio contiguo, non polluitur Ecclesia.

De casibus reservatis.

259 **Q**uilibet sacerdos, cum ordine accipit potestatem consecrandi, baptizandi, prædicandi, & absoluendi ab omnibus peccatis: sed interdicitur ei exercitiū illius potestatis, donec concedatur ipsi, de licentia eius qui potest: quare reservare nō est non concedere potestatem absoluendi, sed minuere seu limitare confessarij potestatem. Itaque non caute Sotus est loquutus.

Post Conciliū Tridentinum est hæreticum dicere, Episcopum non posse reservare casus in conscientia.

In articulo mortis casus, & censu-

ra definit esse referuata.

Episcopus potest absoluere à casibus occultis referuatis Papæ, præter hæreticos, & casus Bullæ Cœnæ, quia per bullam limitatur eius ius. Omnis casus referuatus Papæ habet annexam aliquam censuram: hinc bulla concedens potestatem absoluendi à casibus Papalibus, concedit etiam & à censuris referuatis Papæ.

260 Sublata censura Papali annexa peccatis, simplex Parochus potest à quolibet peccato Papæ referuato absoluere, quia definit esse referuatum; & si qua censura Episcopalis superesset, censetur cum Papali ablata. Episcopus concedens alicui casus sibi referuatos non concedit censuras: item si concedit casus & censuras: non concedit dispensationem votorum vel irregularitatum.

Confessarius, qui habet casus suo Episcopo referuatos, potest absoluere ab iisdem casibus in sua diœcesi penitentem alterius diœcesis.

Episcopus cōcedens omnem suam auctoritatem absoluendi auditos, non concedit casus sibi referuatos, nisi dicat: *Concedo tibi omnes meos casus, vel: Concedo omnem meam facultatē: excepto*

tali casu referuato, vel in foro conscientia, quando apparet, intentionem Episcopi fuisse, concedere casus sibi referuatos.

Casus Episcopo referuati, licet doctores variè contendant, sunt.

Primus, peccatum clerici habens annexam irregularitatem, licet possit absolui prius à peccato, & postea ab irregularitate.

Secundus, incendium data opera factum, domorum, frugum, &c. & ad id consilium vel auxilium præstitum.

Tertius, notorium, & scandalosum peccatum, cui pœnitentia solemnis imponenda, tamen non est in vsu hæc pœnitentia.

Quartus, absolutio blasphemia publicæ, & notoria: quod tamen non est verum, nisi in foro contentioso.

Quintus, dispensatio votorum, & iuramentorum: tamen hic non est casus, quia non sunt peccata.

Sextus, absolutio excommunicationis maioris referuatae Pape, & concessæ inferioribus; sed est pœna hæc, non casus.

262 Sunt alij referuati Episcopis per consuetudinem generalem, vel quasi generalem, &c.

Primo: homicidium voluntarium
vel realis membri abſciſſio.

Secundo, falſare ſcripturas, falſum
teſtificari, vel tacere verum corā iudi-
ce, vel ſi aduocatus procurator, nota-
rius oſtēdat ſcripturas parti aduerſa.

Tertio, violatio libertatis, & immu-
nitatis Eccleſiæ, cui ſæpè eſt annexa
excommunicatio bullæ cœnæ: & con-
ſequenter omne ſacrilegium eſt reſer-
uatum Epifcopo.

Quarto, retinere incerta aliena.

263 De prædictis reſeruatīs per con-
ſuetudinem, & conſtitutionem parti-
cularem, non poteſt dari certa regu-
la: quælibet enim provincia habet
propriis.

Hi caſus reſeruati Epifcopo poſſunt
per bullam à Papa conceſſam abſolui
inconſultis Epifcopis, contra quen-
dam, qui de hoc inconfideratè, & pe-
riculoſè ſcripſit.

*De præſentatione confeſſariorum
religioſorum.*

264 **P**Rælati Religioſorum tenen-
tur petere ab ordinariis fa-
cultatem ad audiendas confeſſiones
in ſuis diœceſibus, pro ſuis fratribus,
his etiã tenentur præſentare idoneos,
non modo nominare.

Si Episcopi sine iusta causa nolint nos admittere, habentur pro admissis. semel presentatus, & admissus, non indiget noua presentatione.

265 Presentati non debent absolueri in reseruatis Episcopo nisi habeant facultatem: qui in loco vbi sunt presentati, possunt audire omnes, etiam non licæsanos: sed extra locum non possunt audire etiam diæcesanum.

266 Episcopi possunt remittere religionis obligationem se presentandi, vt admittantur.

Aliqui religiosi habent alium modum se presentandi, sed non est tantæ virtutis.

De regulis confessariorum.

267 **O**pera bona facta in p. m. ad multa valent, vt adimplenda precepta, & ad excusandum à nouo peccato, ad illustrandam mentem nostram, & vt Deus tardius nos puniat.

268 Confessarius non debet absoluerè infirmum, si autibus, vel verbis non fuerit confessus ei aliqua peccata, licet antequam obmutesceret, vocauerit eum animo confitendi, dicens se velle confiteri: & signa contritionis aliqua dederit.

269 Confessarius nõ debet absoluerè

Religiosum etiam canonicum regularem volentem testari, nisi desistat, & si testatus est, debet reuocare; aliter in loco sacro sepeliri non potest, potest quidem religiosus rogare superiorem, ut liberè hoc vel illud illi operi pio vel illi det.

271 Hæres non tenetur petere absolutionem pro eo, qui iam est mortuus, absolutus à peccatis & sepultus, & creditur excommunicatus occultus, non denunciatus, immo etiam si mortuus sit, quando non fuerit confessus, sed contritus.

Quilibet sacerdos potest absolvere in articulo mortis quemlibet à censuris, etiam non confessum: modo signa contritionis præcedant, licet sacerdos sit excommunicatus & denunciatus.

Articulus mortis, & mortis periculum sunt idem, quoad iura facientia facultatem absoluendi.

273 Collatio beneficiorum facta excommunicato licet ignoret se excommunicatum, est nulla.

Excommunicatio Episcopi non ligat extra Episcopatum peccantem.

Excommunicatio cōditionalis, impleta conditione, non retrotrahitur.

Potest

Potest quis appellare ab excommunicatione cōditionali ante impletam conditionem, & post conditionem impletam prævia appellatione potest communicare.

274 Pensionarius, qui personaliter confititur pensioni, si nō soluit statuto die etiam ante intimationem literarum, incidit in censuras; secus si per procuratorem.

Ignorantia probabilis excusat ab excommunicatione statuti pro factio damnato, quia excommunicatio est pœna extraordinaria.

275 Nullus præter Papam, vel ex eius speciali cōmissione, potest absoluerē ab heresi, & censura ei annexa, etiam occultissima, nec cū Iubileo, vel Cruciatā: dubitatur tamen an possit Episcopus de occulta.

Qui habet facultatem dispensandi votum, non potest dispensare votum iuratum, vel iuramentum.

Si quis in Hispania vouit ingredi religionem Franciscanorum, quæ iam à Pio V. sublata est: non tenetur ingredi religionem extra Hispaniam, si vouit antequam tolleretur ex Hispania illa religio.

277 Confessarius electus per confes-

sionalia secundum potestatem sibi traditam, potest absolvere ad cautelam ab excommunicatione: & quomodo, & quando vide ibi multa, & quando in foro conscientia, & quando in utroque foro.

De conscientia & scientia.

279 **S**cientia, fides, opinio, dubitatio, scrupulus, conscientia, quomodo conueniant, & differant.

280 Non est necesse semper eligere partem tutiorem, sed sat est tutam.

281 Vnde generetur scrupulus, & quos malos effectus generent, vide ibi.

283 Remedia contra scrupulos sunt per pulchra, & multa, vt Deus, pharmacum, auersio cogitatus a te scrupulosa, se submittere alieno iudicio, contrauenire scrupulis, Epikeia, id est credere quod non peccet, si adimplet legem secundum mentem auctoris, quamuis non secundum verba: si in sensu benigniore, vel si non seruat, quia valde difficilis, vel ne pro stulto habeatur, vel in dubiis seruet communem usum bonorum, vel recte intelligendo illud: *in dubio tutior pars est eligenda*, id est in vere dubio, non quando altera pars est sufficienter firmata, vel pro vera eligitur: item illud esse bonæ mentis

agnoscere culpam, vbi non est, intelligitur in genere, non specialiter: & tandem quod scrupulus sit defectus scientiæ iudicij recti.

De opinione eligenda & duobus remedijs pro scrupulis.

286 **E**st eligenda opinio consuetudine recepta, si nō est contra legem naturalem vel diuinam: si non est consuetudo, est eligenda illa, quæ innititur textui, cui nō potest responderi: si non est textus, tunc illa quæ innititur fundamentis multis & rationibus: si nō est talis, est eligenda eōmuniō: his cessantibus, quæ est benignior, & fauorabilior iuramento, matrimonio, doti, testamento, libertati, pijs rebus, religiosis, pupillo, vidua, peregrino, personæ miserabili, priuato contra fiscum, quando fiscus fundatur in delicto priuati, valor actuum, & vltima voluntate: si nihil tale sit, tunc illa quam affirmant graues doctores.

288 In conscientia iudex, consultor, aut agens, quando debet iudicare in re dubia, antequam id faciat, ex animo debet expellere dubietatem, & certo opinari opinionem electam esse veram, & idē etiam debere

debere se secundum eam iudicare in eo casu: quia si dubius iudicat, peccat contra conscientiam: verumtamen in foro conscientiae sufficit iudicare secundum opinionem eius, quem putamus esse virum idonea scientia, & conscientia bona circa illud.

289 Communis opinio est dicenda illa, quam octo, vel decem doctores classici rem ex professo tractantes assueverant, & non quam 50. more ovium sequuntur sola auctoritate priorum ducti.

290 Scrupulosus debet considerare se sine gratia gratum faciente, vel auxilio speciali Dei, vix posse opera moraliter bona operari, & sic ex se non posse se facere, opera digna maiestate Dei, & sic diffidere sibi, & fidere divinae bonitati, quae promptior est ad miserendum quam puniendum, praesertim in eos qui bona fide operantur: & debet acquiescere, si vel mediocriter satisfaciatur suae obligationi, & considerare metaphoricum vultum Dei benignum, & placidissimam Christi D. N. humanitatem, qualem beati intuentur, qui nos illo suo gratiosissimo aspectu dignos efficiat. Amen.

COMPENDIUM
COMMENTARII.
DE VSVRIS DO-
ctoris Nauarri.

Auct. Magistro Hierony. Ioan-
nino è Capugnano Bono-
niensi, Dominicano.

*Nunc iterum recognitum & multis
in locis auctum & emendatum.*

NOTA B. PRIMVM.

*SVRARIUS dicitur ille, qui
aliquid vltra id quod mu-
tuo dat, expetit, quidquid
illud fit.*

Et vsura est quādo ho-
mines plus accipiunt quā dederint
quæcunque res sit illa, si pro lucro
eam accipiant, & est sorti accedens.

Et quamuis hoc verbum vsura ori-
ginaria significatione, vsum cuiusli-
bet rei significet, tamen apud nos si-
gnificat lucrum proueniens ex con-
tractu mutui.

Quædam commodantur, quorum

domi

dominium nō transit in eum cui datur, & ista in indiuiduo, & ipsamet reddi debēt vt cum mula mihi ad deambulandum conceditur. Quædam vero ita commodantur, quòd earum dominum transfertur in eum qui illa accipit, & hæc non sunt reddenda nisi in eodem genere, & ideo hoc creditum dicitur propriè mutuuum, quia per illud meum fit tuum.

Cumque verum mutuuum non fiat, nisi in rebus quæ vsu consumuntur & consistuat in numero, pōdere, & mensura, vt pecunia, vino tritico, vsura aperta non erit, nisi in contractu harum rerum. Tamen quia mutuuum paliarum in cōtractibus omnium rerum potest inueniri, sic & vsura occulta in eis reperitur. Quin etiam, est in omnibus illis, in quibus ob solutionis tempus dilatatum, plus iusto pretio rigido summo accipitur. Aut ob anticipatam solutionem datur minus iusto pretio pio, vel infimo.

Dare minus pretio iusto, summo, & rigeroso ob anticipatam solutionem, non est vsura, nec peccatum: dummodo iustum, medium, vel infimum detur. Neque etiam peccat, qui accipit plus iusto pretio, infimo, vel medio

Propter dilatam solutione, modo non accipiat plus summo, siue rigoroso,

Pretium rerum, non est in indiuisibili, à multis minus pretium dicitur pium, vel infimum: supremum & rigorosum & summum quod est inter hæc duo extrema medium, aut moderatum.

Nota. Aliud est usura, & aliud peccatum usuræ. Hoc peccatum est appetitus lucri illiciti, siue propositum accipiendi illud. Usura vero est ipsum lucrum illicitum, quod appetitur.

Illud definitur. *Usura est lucrum pecunia æstimabile suapte natura principaliter vi mutui perit, vel palliati, quæsitum auosperatum.* Vnde meritum & gratia non est usura, et si centuplum in cælis sit acceptura, neque lucrum simile spiritali, vt amicitie & virtutis, quod mutuando quæritur, &c. quia nō sunt pecunia æstimabilia.

Lucrum usuræ est illicitum, & eius appetus, quodam suo genere, peccatum est mortale, & aliter sentire, est hæreticum.

Est vetitum lege naturali, quia usurarius accipit fructum rei, quæ iam propter mutuum facta est alterius, ac si sua esset, & prohibita erat prius lege

veteri, & in nostra remane. illa prohibito, quia fuit moralis, quæ semper durat. Pagina Euangelij, vt Luc. 6. vbi Christus consulit quidem, vt mutuemus: at præcidit ne ex mutuo aliquid expectemus vltra sortem.

Qui accipit aliquid, peccat; sicut etiam facit, qui mutuat absque pacto habens tamen intentionem accipiendi aliquid, & omnes isti obligantur ad restitutionem illius plus accepti. Et hæc est opin. Conciliorum, & Doct.

Verba S. Lucæ: Mutuum date, & continent expressum præceptum prohibens vsuram, & sic est vetita iure diuino. Nec admittitur cum pacto expresso, aut tacito aliquid recipiendi, sine sit prohibita lege ciuili saltem implicite, siue sit permissa cum moderamine, secundam aliquos.

Non sunt audiendi dicentes, quòd licet peccent mutuantes tali intentione, non tenentur tamen ad restitutionem, sicut nota hæresis sunt digni asseretes, licitas fore vsuras moderatas.

Vsura est realis, & mentalis. Realis est, quæ ex pacto tacito, vel expresso recipitur. Mentalis, quæ accipitur sine ali pacto ex mutuo facto, sed intentione principali vltra sortem recipiendi

aliquid.

aliquid. Et non dicitur mentalis, eo quod sit actus interioris voluntatis, & voluntas committendi vsuras non consecuto opere, & absque verbo, sed sic vocatur, quia dum mutuans mutuat, etsi nullum pactum faciat, habet nihilominus intentionem, vt aliquid amplius sibi reddatur.

12 Hæc vsura distinguitur à peccato vsuræ mentalis, quod est duplex. Quoddam est peccatum mere mentale, vt est voluntas recipiendi solum vsuras, nihil tamen receptum est: quoddam est mentale, & reale, quod est voluntas eam querendi, quæ etiam cum effectu querit, ac opere consequitur lucrum, &c.

13 Si hoc peccatum est mentale solū, & nihil recipitur, ex eo quis non obligatur ad restituendum; secus est de vsura mentali & reali simul, quamuis fuerit sine omni pacto, aut cum intentione principali recipiendi aliquid.

14 Dum querunt Doct. an vsura mentalis obliget ad restituendum, non querunt de peccato mentali vsuræ, cum sit certū nullum peccatum mentis obligare ad restitutionem, sed disputant de vsura mentali superius declarata.

15 Nunc sunt multæ vsuræ palliatæ

du pro 100. ab vniuersūdinis in alias
 quæ tres, aut quatuor in anno occur-
 runt, accipitur decem, & ita 100. parit
 30. & amplius in anno. Quia etsi lex
 illas permiserit in se suscipienti for-
 tis periculum: quodq; in pecunia tra-
 iectitia fiant voluerit, & mercatoribus
 aliis octo, hominibus vulgaribus sex,
 nobilibus quatuor pro 100. in anno
 concesserit, nunc tamen fors parit 10.
 & amplius. Nec fit satis dicendo, quod
 ista non recipiant pro vsuris, sed pro
 interesse, aut cambus, quia hic res nō
 mutatur, at nomen.

16. Net. 9. Qui definiunt vsuram esse
 pretium vsus rei mutuatae, non bene
 definiunt: tum quia verbum pretiū
 est obscurū, & minus vlitatum in hac
 materia, tum quia sequitur quod non
 esset vsura dare 100. aureos, vt in fine
 anni reddas 110. non propter vsu-
 eorum, cum per mutuū facti sint tui,
 sed propter bonum opus mutuandi,
 quod meum est, quia nihil reddis pro
 pretio vsus rei mutuo datæ, sed in pre-
 mium operis tui boni, quod est con-
 tra omnes. Tum quia mutuare ad ob-
 tinendum beneficium ecclesiasticum
 est vsura, & tamē beneficiū nō est pre-
 tium, nec pretio æstimabile.

17 Mutuare non existenti in extrema necessitate, est de consilio; non sperare aliquid principaliter ultra rem mutuata, est de præcepto: quavis non sit mortale sperare aliquid quod est exiguum.

18 Est usura mutuare principaliter, ut quis obtineat beneficium ecclesiasticum, quia licet illud non sit pecunia æstimabile, tamen suapte natura est, ius percipiendi fructus aliquos. Dū. n. speratur, vel accipitur lucrum rei suapte natura æstimabilis, licet sit separata à commercio rerum æstimabilium, committitur usura.

Quod etiā sit, quā mutuares res consecratas ob lucrum, quia sunt suapte natura pretio æstimabiles, quavis sint remotæ per legem à commercio hominum.

19 Hæc peccata sunt simul simonia, & usura, nec quia sunt simonia, desinunt esse usura, imò erunt usura simoniaca, vel simonia usuraria, & consequenter ibi est duplex peccatum, vel unum cum circumstantia necessario consistenda.

Erit usuræ peccatum, si mutuans det cum sola intentione principali recipiendi ob id, aliquid ultra rem mutuata, etiā si non fecerit pactum, nec tacitum, nec expressum, imò si non fuit etiam vlla voluntas paciscendi.

19 Ad hanc usuram requiritur pactū tacitum vel expressum, vel intentio principalis aliquid lucrādi ex mutuo. Intentio verò secundaria non facit usuram iux. omnes Doct. Canonistas. Et si autem seruiamus Ecclesiæ, ob spem beneficij, & celebremus ob distributiones, & Deum amemus ob remunerationem cæli: hæc si sunt intentione minus principali, & nō prima à nobis sunt bene facta.

20 Etiam dum homines suarū actio-
num finem minus principalem constituunt honorem, vel famam, vel aliud utile, non peccant.

Deus, cum sit ultimus finis propter se ipsum est amandus, & colendus, nec licet ei seruire principaliter ob mercedē tēporalem, vel aternā, etsi secundario, iux. Ps. 118. Inclinaui cor meū.
20 Si autem ex mutuo aliquid expectari potest, non expectetur principaliter, nec minus principaliter uti iure debitum, & ex iustitia, at de gratia, & veluti remuneratorium: Imo sperari potest principaliter, & secundario lucrum amicitia, & gratitudinis.

21 Not. II. Si quis principaliter propter lucrum mutinuit, & postea suum errorem cognoscens mutat intentio-

nem

nem illā in eam, quæ est minus principalis, & gratis datū accipit, peccauit quidē mutuando, sed nō pec. accipiēdo, & non tenetur restituere acceptū.

Licitū est etiā mutuare ad cōparādā amicitiam, & gratiā mutuatarij principaliter, quia hæc gratia non est sua natura pecunia æstimabilis, & si mediante illa amicitia, expectaret principaliter aliquod lucrum pecunia æstimabile, non esset vsurarius.

22 Non est ergo peccatum expectare lucrū aliquod ex mutuo, media amicitia, & gratitudine, vt quid gratuitū. ex libera voluntate eius, qui recipit prouentum.

Non est vsurarius qui mutuat, sperans, quod aliquid plus sibi reddatur quam dedit, si tamen eo animo id faciat, quod non desineret facere, quamuis ultra mutuatum recipere aliquid non speraret, quia talis spes est secundaria. Nec etiam qui cum tali spe lucri mutuat, quod sine illa non mutuaret, si modo illa spes, non esset eius finis principalis, sed amicitia, vel amor Dei, vel virtus, lucrum verò secundaria. Quia merces tēporalia, & æterna, potest sumi in finē minus principalē. Et ad hoc vt finis sit principalis,

non sufficit vt causa, sine qua nō fieret actus ille, sed oportet quod pluris & tanti æstimetur, vti alius finis, propter quem actus fit.

Satisfaciunt officio suo illi, qui principaliter celebrant, aut ad diuina omnia vadunt propter Deum, & minus principaliter propter distributiones quas nisi sperarent habere, non irent, vel non celebrarent.

24 Nec etiam peccat, qui non mutuatur principaliter ob lucrū, accipiēdo aliquid bona fide, existimans id sibi dari gratis, licet id sibi detur, tū ob gratitudinem, tum ob timorē, ne nisi det aliquid, à se repetatur pecunia, vel ne alia vice mutuum sibi denegeretur. Si hæc tamen sciret qui accipit; tenetur ad restitutionē illius. Peccat autē, si dum sibi dabatur, existimabat non dari libera voluntate, sed coacta, etiā si à principio sola caritate mutuasset.

Cognoscetur autem hæc voluntas libera, vel coacta sibi dantis, ex liberalitate, seu conditione eius naturali, ex qualitate rei data in lucrum, ex iactura vel lucro, quod mutuatarius fecit, & ex aliis coniecturis.

1. Qui debitori suo mutuatur pecuniam à quo debitum recuperare commodè

non potest, vt sibi hac via alterum tantum, quantum ei debet refundat, non peccat, nihil enim ab eo accipit ob mutuum, sed vt sibi debitum recuperet. Caueat tamen, vt de solutione constet aliquo modo, ne hæredes iterum illud petant.

Non peccat, qui aliquid accipit in iustam mercedem, propter labores numerandi magnam summam à se, vel à suis familiaribus susceptos. Neq; qui capit aliquid pro sumptu, aut labore, mittendi pecuniam mutuatam absentis. 26. Not. 12. Est vsurarius emens, vel conducens aliquid, minoris iusto pretio, vel infimo, ob anticipatam solutionem. Etiam qui vendit aut locat maioris iusto pretio summo siue rigoroso ob dilatam solutionem. Item qui per mutationem, vel per quemcunque alium contractum innominatum volunt recipere, vel recipiunt aliquid maioris valoris eo quod dederint: vel dent aliud minoris valoris, priusquam recipiant rem minoris valoris. Item qui in hyeme dat mercenariis, ante tempora messis, vel plantationis, vel fossionis vinearum aliqua, non tanti valoris, quanti operæ, quæ promittuntur præstari in illis. Item qui carius suas operas præstât

tempore, quo illæ sunt præstanda, eo quod solutio mercedis in hyemem sequentem est facienda.

Item qui militibus egentibus, vestes, comestibilia, & alias res maioris iusto præstio riguroso vendunt, quam venderent præsentì pecunia, eo quod solutio differtur in tempus, quo eis stipendia sunt soluenda. Item iidem milites qui præsentì pecunia emunt omnia prædicta minoris iusto pretio, infimo, vel pio: eo quod longe postea sunt accepturi.

27 Item qui redditus beneficiorum magistratuum, ciuitatum vectigalium publicorum vel priuatorum, emunt, seu cōducunt à necessitate oppressis multo minoris iusto pretio infimo, ob solutionem anticipatam vnius anni vel minori, ob duorum, vel adhuc minori, ob trium. Item qui piper, & alia aromatica, crocum, pannum, lanas, libros, & alia similia, boues, & alia animalia vendunt, vel locant maioris iusto pretio summo, vel riguroso, propter dilatam solutionem, vel quia protinus ea reuendere volunt minoris iusto pretio ad se sustentandum, vel vt habeant præsentem pecuniam. Item qui agros suos locant colonis, pluris

iusto

iusto pretio summo, vel rigoroso: vel mutuant à principio triticum ad ferendum, & victum, aut pecunias ad emēda necessaria in agrorum cultura ampliata vel data eis, ad soluendū dilatione longa.

18 Itē, qui redditus suos, quā maximo possunt pretio locant in auctonibus publicis, alliciēdo homines ad augēda pretia, pollicitationibus, donariis incrementorum, & dilationibus solutionum, & cogendo conductores, vt renūcient iuribus casuū fortuitorum.

In his videndum est, an pretium quod promittitur superet iustum. An adiectio earum renunciationū illud diminuerit, cum prouentus illi minoris valeant cum onere præfatarū renunciationum, quā sine illo. Nec considerant quod an illi prouentus non tāti valeāt illi, qui eos Christianè colligat, & vedit, quā illi qui per fas, & nefas, mendacis, & dilationibus malis adhibitis.

19 Item ille cōgregationes, quæ suos redditus vendunt, seu locāt plus offerenti omnibus casibus fortuitis renunciāt, aliisq; cōditionibus se onerāt, dona etiā p mittētes eis qui illorū pretiū augebūr, quāuis aliquid de pre-

tio diminuere deberēt ob labores, & impensas in colligendo, & seruando eos, & propter periculum, quod subitur causa dictarū renūciationum. Vnde homines locantes dictos redditus consentiunt peccantibus mortifere, quia conductores reuendunt minori pretio, quam emerint, fraudes faciūt, & spreta oī iustitia, eos exigūt & saepe iniusta faciūt vt p̄rium soluāt, & se, ac suos sustentēt, & ne decoquant, id est, ne fallant creditores, & bonis cedant.

30. Not. 14, Societas potest inter duos contrahi, ita vt eorum alter salua sorte principali aliquid ultra illam sine vsura capiet. Et contrahitur tribus contractibus.

Primus est, vt vnus conferat pecuniam, & alter operam ad cōmune lucrum, & damnum. Secundus est, vt qui operam, & industriam ponit, assuret alteri sortem principalem iusto pretio sibi ab eo cōstituto, aut altero tantum ex lucro remisso. Tertius erit, vt qui sortem assuret, etiam assuret alteri, lucrū certum pro incerto, iusto etiam in id pretio cōstituto, aut altero tanto ex lucro remisso. Et hic modus est licitus, cessante omni fraude, & vsuraria simulatione.

Ita vt lucrum illud certum, quod pro dubio, seu verissimi lucro assecurāt, speretur ex iusta negotiatione societatis, & non ex alia illicita.

Hi tres cōtractus nedū cū diuersis hominibus fieri possunt, sed etiā cum vno & eodem diuersis etiam tēporibus, & vno, & eodem tēpore. Et hæc societas fieri potest per tres cōtractus formales, & expressos, & per tres tacitos, & æquiuales.

33 Viro ad inopiam vergente, dos vxoris potest dari alicui mercatori, nō ad lucrum, & damnum simul, quia esset periculo obiecta, at vt penes ipsum sit salua, & ex ea proueniat lucrum ad matrimonij onera sustentanda. Hæc autem assecuratio capitalis, & redemptio lucri incerti pro certo, facta vt diximus, non est vsura: & consequēter Ecclesiæ, viduæ, pupilli, possunt conferre suas pecunias mercatoribus, vt aliquid inde lucrentur, dummodo ibi sit illa duplex assecuratio.

34 Hoc autem lucrum ex mutuo non dicitur legitimum, quia est in fauorē Ecclesiarum, & miserabiliū personarum, quia esset vsura: sed quia constare posset, illud incepisse ab hoc societatis modo, qui fit cum iecuritate,

& redemptione, iam dictis, potest iudicari licitum. Qui modus, cū sit antiquissimus, vim habet cōstitutionis. Cumq; inceperit in Gallia & Italia apud homines doctos, & probos, non eum permisissent illis, si diceretur vsurarius. Et ad hoc facit c. Per vestras, de dona. int. vir. & vxo. Et iuuatur, quia vix tertia pars lucri accipitur, cum centum ad minus reddant duodecim, vel quindecim reliquo relicto pro securitate huiusmodi, & redemptione dubij lucri pro certo.

Contractus simpliciter dandi in societatem centum, saluo capitali, & q̄ quinque secura reddātur pro parte lucri, est illicitus: quia ex natura contractus ipsius societatis, non subintelliguntur illi tres, iam dicti. Erit tamen licitus, & si non ex natura sua, nihilominus dum formaliter siue expresse, vel æquipollenter, siue tacite illi addentur, aut in ipso isti fient.

Non concedimus contrahi societatem eo pacto, vt alter teneatur assurecurare, aliquod lucrum, & capitale: at affirmamus, quod contra prius tempore vel natura societate, possunt de vtriusque libera voluntate assurecurationes illæ fieri.

35 Hoc contractu non aperitur via exercendi vsuram, quia illa non quaritur, nisi ex mutuo vero, vel palliato, hic autem quaruntur quatuor pro centum ex cōtractu societatis, & prædictis affecurationibus, quæ longè sūt diuersa.

Intelligenda sunt autem hæc omnia, vt prædixim⁹ cessante omni fraude, & simulatione: ita vt coram Deo formaliter, aut æquipollenter prædicti tres contractus fiant.

36 Dominium eius, quod conceditur alicui certi vsus gratia cū pacto, vt totum periculum sit penes recipientem (etiam si casu fortuito pereat) quod est commodatum, vel cum quis commendatur alicui custodiendum, cum pacto, vt custodientis periculo maneat aliquid, quod est depositum, nō transit in commodatarium, vel depositarium.

37.38.39. Non potest quis disponere pro libito suo de omni re, quæ suo periculo, vel commo do fiat, aut perit: neque iuste illa vti ad alios vsus, quā in quos accepit, vel in aliam negotiationem vti, aut certam mercaturam quā in eam, in quam illam rem habuit. Quod si fecerit cōtra volūtatē

commodantis, vel alio modo tradentis, furti conueniri potest, & dupli, & quadrupli damnari. Imo poterit commodans ab eius societate discedere, & cum alio conuenire: quia ille habuit rem ab ipso cum onere vtendi ea in certum finem, & cum modo determinato, & ad nō disponendum de ea pro sua voluntate.

Si aliquis socius accepit pecuniam & tertius quidam securitatem præstitit, ad restitutionē tenetur, quia perinde esset, ac si nullam securitatē præstitisset. Nec vllō iure quis eximitur ab obligatione, eo quod alius illius debita affecurat, & fideiussio, & pignora obligationem non tollunt, aut diminuunt, quia inducuntur ad agendum, & non ad diminuendum.

No. 15. Licitum est mutuanti accipere aliquid vltra sortem nomine interesse, tam lucri cessantis, quā damni emergentis.

40 Interesse est dānum emergēs, vel lucrū cessās, vnde quia mutuās perdit de suis rebus, aut desinit lucrari, eo q̄ mutuat, aut q̄ die præstituto non soluit.

41 Vtrumq; horum cōtingēs ob mutuum peti potest tribus in casibus; primo cum culpa, aut mora in solutione

precessit. Secundo cum ante, aut post moram casus contigit, mutuuum tamen datum fuit vi alicuius magistratus.

42 Tertio etiam si nec vis, nec mora aliqua interueniat, peti tamen illud potest, modo mutuarius admonitus fuisset a tempore mutui, de damno quod euenire poterat, & fuisset contentus, illud vna cum sorte mutuata soluere. In his casibus non solum licet accipere & exigere, sed etiam a principio conuenire de summa, quae ultra sortem sibi rependenda est, ex verisimili illo interesse damni, aut lucri.

Dum quis sponte, & sine vi mutuat pecunias expositas negotiationi, aut emptioni rerum fructiferarum, & cessat a tali negotiatione, & emptione, potest capere licite interesse lucri cessantis, ante moram, & culpam. Melius tamen est, ut huiusmodi contractus dissuadeantur, nisi constaret esse maius obsequium Dei, per eorum exercitium, ut proximus liberaretur a magno damno, mutuata sibi pecunia iam ad mercaturam parata, pro exiguo lucro interesse lucri cessantis.

Nulla vis potest licitam facere usuram, cum illa sit prohibita omni iu-

re, & super eam non potest dispensari. Et ut nullatenus mentiri licet, ita nec ad usuram dare, & consequenter sicut nulla vi fieri potest, ut quis licite mentiatur, ita nulla vi fieri potest, ut ad usuram licite detur.

Non est usura acciperere interesse lucri cessantis ob mutuatas pecunias aliqua vi aut sponte, quae erant paratae ad negociandum.

45 Non omnes venditores licite possunt recipere interesse lucri, eo quod debitores illis sua debita non solvant tempore praestituto, at mercatores tantum.

Vna & eadem pecuniae summa plus valet mercatori parata ad negociandum cum ea, quam alteri cum ea non negociaturo, & ideo si plus recipit, quam alius, non recipit plus quam mutuavit, considerando eam ut erat parata ab ipso ad negocium.

46 Imo dicta pecunia parata pro negotiatione, negotiatori plus valet, quam altera tanta, quam ipse habet a negotiatione separatam.

Et ideo qui illam, vel qui triticum feminale, ad statim seminandum paratum, aliud simile ad id non habenti furaretur, plus restituere tenetur, quam si alteri, vel ipsi aliam pecuniam &

plusquam si aliud tantundem tritici, alij qui seminare volebat furatus esset: vel ei dare debet aliud simile ad ferendum.

Quamuis facultas, quæ pecuniæ ad lucrandum inest, absolute considerata non auget eius pretium, nec faciat valere pluris, quam sine illa, considerata tamen ea pro vt est personæ, quæ illa scit, & vult vti, facit vt pluris valeat.

Licet leges Romanæ vsuras constitutas solui iubeant, propter solam solutionis moram in quibusdam contractibus, non tamen iubent solui interesse lucri cessantis, nisi quâdo saltem, cum mora debitoris facultas, & voluntas propinqua, & verisimilitudo lucrificandi in creditore cõcurrit.

47 Ex eo quod res furto manifesto, vel occulto, vi aut metu ablata est, nõ crescit pretio: & qui sic delinquit, nõ tenetur restituere in foro consciẽtiæ amplius quid, quam simplex ablatũ, quod tamẽ haud est verũ in pecunia, vel rebus ad negociandum paratis.

Hoc interesse non accipitur, propter mutuatam pecuniam, neq; etiam propter facultatem generalem, quæ ad lucrandum eidem inest: at propter

facultatem specialem lucrandi quam habet, & quod actu sit parata ad negociandum, & maiorem postea facultatem habet apud mercatorem, quam apud alios.

Qui mutuatur, non tantum interesse debet habere, quantum alius sui similis, & æqualis altera tanta pecunia lucrificat, impedimentis cessantibus, sed quantum meretur illa facultas, & spes lucri verisimilis, quam pecunia illa in mutuante habet, consideratis modis, quibus impediri potest.

52 Qui mutuatur motus caritate, & misericordia ad opitulandum proximo, non dicitur mutuare compulsus coactione, quæ restitutionem inducat, aut tollat.

Qui sponte mutuatur, non dicitur impediri a lucro quærendo per alium, ita ut ille teneatur restituere illud, eo solo quod impediuit.

Qui sponte a lucro cessat, ut subueniat alij, potest iure accipere tantum, quantum res mutuata sibi valebat, & quanti spes lucrandi potest estimari petit enim lucrum quod illius causa omittit, aut quantum illa pecunia cum illa comoditate valet. Et in effectu sunt duo contractus, alter mutui, alter

facio ut des, hoc est lucrari cesso ut tibi mutuem. Interesse igitur potest accipi damni emergentis, & lucri cessantis ratione eius, quod moram, aut culpam in solutione commissam subsequitur, & eius, quod ante evenit. Dummodo absit usuras palliandi fraus, & res aestimetur, non uti acquisita, sed tanquam in spe posita, & quæ multis modis impediri potest.

No. 16. Ad capiendum interesse lucri cessantis ex mutuo, & si ponantur multæ conditiones, sunt necessariae quæ sequuntur.

1. Requiritur quod interesse sit verum, satis tamen est, ut tempore mutui, lucri pactura sit verisimile; quamvis postea non subsequatur.

2. Et si camplores per Bullam Pij V. non possunt ab initio convenire de certo interesse, quia hæc prohibitio extra materiam cambiorum non extenditur.

3. Quod mutuatio, vel non solutio, sit causa amissionis lucri, qualis est dum mutuans non habet aliam pecuniam ad negotiandum, vel si habet, est destinata ad fortuitas necessitates, & nequaquam negotiationi ob hoc committenda.

4. Quod mutuans non sit assuetus

dandis vsuris, hoc tamen tantum valet in foro exteriori.

4 Quod non recipiatur interesse, priusquam labatur tēpus, intra quod illud verisimile lucrum factū fuisset.

5 Quod mutuans ob hoc apud simplices nō incurrat infamiā vsurarij existimantes illud interesse esse vsuram. Et hæc cōditio necessaria est ad euitā dum peccatū scandali, nō tamen obligat ad restitutionem, vel per eam euitatur vsura.

6 Quod mutuet principaliter ob necessitatem vitæ, salutis, honoris, aut honorum proximi.

7 Quod totum interesse non paciscatur, neque capiat quod verisimiliter expectaretur remotis impedimentis fortuitis, sed solum tantum, quantum valet illa verisimilis expectatio, cum prædictis impedimentis.

55. Not. 17 Qui cogitur soluere interesse, vel vsuras creditori suo, eo quod stato die mutuataris ei non soluerit mutuum, licite potest ab eo recipere illud, quod sic soluit, etiam compensationem iacturæ, quam fecit, vendendo res suas minoris, aut emendo maioris, quam valerent. Et id accipiet non vi mutui, sed ratione interesse

damni emergentis. Nec est necessarium, quod moneat debitorem suum damnum inde sibi emerfurum, vel quod quærat mutuuum gratuitum sufficiens ad euitandum illud.

56. Not. 18. Volens emere aliquid, ex quo annuatim reditum sperat, si pecuniam, qua illud erat empturus, mutat alteri, præsertim promittenti re-compensationem, potest accipere, & petere prouentum, quem ex illo, facturus erat, quoadusq; ei pecunia redita fuerit, quia isæquatur mercatori, & ratione lucri cessantis, id potest accipere: scias tamen oportere illas pecunias quæ mutuo dantur, rei, cuius prouentus speratur debere pretium esse iustum.

57. Quod si tu omnibus illis pecuniis non indiges, vt ex mille, quibus emissem prædium, tu velis habere mutuo septingentos aureos tantum, & iis à me tibi mutuo datis, res quas emere volebam, emere non possum, & sicut tibi mutuassem mille aureos à lucro cessauit, possum accipere interesse illorum mille aureorum.

58. Not. 19. Interesse lucri cessantis nō possunt accipere, qui nolunt, vel nō possunt negotiari, nec res frugife-

ras emere. Nec mercatores certa pecuniæ summa negociâtes, & nō maiori, & aliam, quam habent mutuant ad interesse. Nec qui portant in nundinas multas pecunias, emptis mercibus suo proposito sufficientibus, reliquas pro interesse mutuant. Nec qui ab aliis grandes pecunias sumunt, ut aliis ad interesse postea tribuant, nolentes illis negociari, nec census, vel alia frugifera emere.

Not. 20. Mons pietatis est cum aliqua quantitas rerum fungibilium, ut pecuniæ, alicui loco relicta est hac lege, ut mutuo detur pauperibus pignoribus ab eis acceptis, & ut solvatur singulis mensibus aliquid exiguum ultra sortem pro quâtitate, & tempore, quo eam tenuerint, & hoc pro salario ministrorum dictis montis.

60 Hi montes approbati sunt in Cōsilio Lateranensi Sess. 10. à Leone X. qui asserit hoc idem factum esse per alios quatuor Pontifi. prædecessores suos. Et hæc declaratio non emanauit utcumq; & in forma communi, sed ex certa scientia Papæ, eo recensente argumenta vtriusque partis, & laudante institutores.

Concilium in hac declaratione erra-

re non potuit, quia huiusmodi declaratio ad legem diuinam pertinet, & ad materiam diffiniendi, an aliquid sit peccatum mortiferum necne. Vnde est recipienda.

61 Ministri qui seruiunt dicto monti, iustam mercedem habere debent, non à ciuitatibus, locis, & montibus, sed à pauperibus, ad quos emolumentum peruenit, quod palam sensit idē Concil. eadem Sess. & quia qui commodū sentit, onus quoque sentire debet.

62 Illa tamen esse debet ita exigua, vt verisimiliter non excedat id quod iustitia requirit. Hoc à pauperib⁹ datum, non recipitur ratione mutui, sed ratione administrationis montis, qui ob eorum commoda custoditur, & regitur, quod non fiet sine administratore. Dominum pecuniæ penes communitatem pauperum, vel aliorū erit: hac tamen lege, vt tota eius utilitas pauperibus cedat.

63 Si constitueretur aliquis redditus annuus quò sine onere aliquo pauperibus mutuaretur, hoc non faceret tales montes fore irrationabiles & malos.

64. Not. 21. Gener licitè potest percipere fructus pignoris fructiferi,

traditi sibi à sœcero in cautionem dotis soluendæ, quia non capit eos vi mutui veri vel palliati, sed alia ratione, quam & si multi hucusque adducerententarint, non rectè tamen fuit assignata.

65.66 Ratio, quæ nobis videtur convenientissima est hæc. Attento quod dos traditur in vxoris patrimonium ad sustentationem onerum matrimonij, & quod intentio dantis est, vt illa seruetur, & non consumatur, & q̄ oneribus matrimonij seruiat, & attentis aliis priuilegiis multis dotis, qui eam dat, aut promittit, nō solùm illam expressè promittit, sed etiam præsumitur tacitè promittere p̄ prædictis oneribus, tantum emolumentum, quātum ex illa dote soluta, salua existente posset facere aliquis homo mediocri prudentia præditus, ab illo tēpore quo est soluenda, & ab eo quo incipit maritus prædicta onera sustinere, vsque ad solutionem, nulla habita ratione alterius dāni, vel lucri cessantis mariti. Et ita dans, vel accipiēs dotem, dato & accepto pignore frugifero pro securitate dotis promissæ, videt̄ tacitè pacisci, vt omnes illi fructus pignoris capiantur pro solutione

illius

illius emolumentum tacite promissi.

Dum maritus huiusmodi fructus pro dote soluenda recipit computari non debent in dotem promissam, modo obligatio de soluenda dote sit ad tempus præsens, & nisi contrarium expressè actum fuerit, scilicet, ut computentur in partem dotis fructus pignoris.

67 Potest maritus pacisci cum eo, qui dotem promissit, & non soluit, ut quoadusque solvatur ad sustentandū onera matrimonij tantum, paulum plus, vel minus solvat, quantum aliquis mediocriter industrius ex illa dote, ipsa salva, capere potest.

Maritus, & hæredes in casu viduitatis vel diortij; tenentur mulieri viduæ, vel separatæ, præbere alimenta, quæ de redditu dotis, salva manente illa, dari possunt, quoadusque persolvatur ei: quia nō ea recipit ut usuram, ex mutuo palliato, sed ut quoddam onus promissum, quod comitatur dotem quoadusque desinat esse dos.

68 Iusta sunt statuta terrarum, quibus cauetur, ut qui dotem promittit, & hæredes eius quousque illam solvant, & maritus qui recipit eam, & hæredes eius, quousque illam restituant, vxori

viduæ, aut separata, certum quid ex
centum singulis annis soluant.

69 Not. 22. Census est ius quoddam
recipiendi aliquam pensionem pecu-
niæ, aut alterius rei utilis in annum,
mensem, aut aliud tempus determi-
natum.

Licita est emptio huiusmodi cen-
sus, etiam perpetui, & antiqui, & irre-
dimibilis: quia huiusmodi census sunt
res vendibiles, & ideo iusto pretio
emi possunt.

70 Census noue cōstituendus potest
emi à censuario, cum etiam nondum
nati fructus possint vendi.

71 Licita est emptio census in vitam
emptoris, aut venditoris, aut vtriuf-
que cum pacto, vt sua morte finiatur
etiam obligatio restituendi pretium,
quo constitit.

Licita est etiam emptio census in
certos annos, vt in sex, decē, aut vigin-
ti, dummodo pensio omnium illorum
annorum non sit maior pretio, quod
pro illa accepit, vt si pro pensione de-
cem, in singulos annos, centum aurei
in quindecim annos darentur.

72 Emptio census perpetui redimibi-
lis, id est quem vëditor potest pro sua
voluntate redimere, siue tollere licita

est,

est, si adsunt conditiones Martini V. & Calixti III. qui declararunt non omnem emptionem census, qui redimi potest esse licitã, sed solum dixerunt, eam talem fore, quæ ab ipsis refertur, & quæ cum certis conditionibus, & modis factæ sunt.

Hæ conditiones sunt octo. Primæ, assignetur certum prædium à venditore pro censu. Secunda, illud solû, & non alia bona remaneant ob hoc obligata. Tertiã, pretium iustum soluatur. Quarta, quod statim illud totum tradatur. Quinta, detur venditori optio totum, aut partem, quando, & quomodo sibi videbitur redimendi. Sexto, venditor non sit obligatus ad redimendum cẽsum. Septima, pereat census pereunte prædio. Octaua, hoc prædium saltem reddat tantum, quantum census venditus valeret.

74 Qui pretia receperunt ad eorum restitutionem non tenentur, cum census, ob quos data fuerunt, pereuntibus prædiis perierint.

75 Omnes istæ octo conditiones sunt necessariae multis de causis, & census olim sine illis facti, pro non licitis habebantur,

80 Et quãuis hæc sententia necessaria,

rio, probari nō possit contra eum qui mordicus contrariam teneret, tenenda tamen est; quia neque contrarium sentiens, eam oppugnare potest, & magis hæc quam alia, salutis ac bono publico ac privato conuenit.

81 Non licet alicui censum constituere, super sua sola persona, sine designatione aliquorum bonorum, cum sit res insolens, noua, mali exempli, & aliena ab omni ratione. Et multa inconuenientia, ac usuræ inde sequerentur.

82 Et si aliquis possit se vendere, aut se alicui ad tempus, aut perpetuo in seruum tradere, non tamen licitum est ei, ut in se manente libero ius census, vel ius pignoris constituat.

83 In multis prætoris Hispaniæ decretum fuit, huiusmodi census personalem, verè, vel præsumptiuè saltem, usurarium esse iudicandum.

Extranagans Pij V. de modo constituendi census.

85 **C**ensus non fiant nisi in re immobili, aut quæ pro immobili habetur, de sui natura fructifera, & quæ certis finibus designata sit. Præsentibus testibus, & notario, in actu celebrationis instrumenti, verè numeretur

pecunia,

pecunia, & non prius recipiatur integrum pretium. Solutiones anticipatae non fiant, nec deducantur in pactum. Neque conventiones directè, vel indirectè obligantes ad casus fortuitos eum, qui alias ex natura contractus non tenetur. Res ipsa semper, & liberè aut sine solutione laudemij, seu quinquagesimæ, aut alteri^o quãtitatis, vel rei, tam inter viuos, quàm in vltima voluntate poterit alienari.

Cum vendenda est, dominus census cunctis præferatur, & denunciatis conditionibus quibus vult vendi, & per mensem expectetur. Sint ex toto irrita pacta, quod morosus debitor census teneatur ad interesse lucri cessantis, vel ad cambium, seu ad certas expensas: aut certa salaria: aut ad salaria, seu expensas medio iuramento creditoris liquidandas, aut rem censui subiectam, seu aliquam eius partem, aut aliud ius ex eodè contractu siue aliundè acquisitum amittere, aut in aliquam pœnam cadere.

Non augeatur, neque novus census creetur super eadem, vel alia re, in fauorem eiusdem, aut personæ per eum suppositæ, pro censibus temporis, vel præteriti, vel futuri. Annullantur pa-

Etā cōtinentia, solutiones onerum ad eum spectare, ad quem aliās de iure & ex natura contractus non spectant.

Census creandi pro rata pereunt, re in totum, vel in partem perempta, aut infructuosa, in totum, vel pro parte effecta. Et etiam pro eodem pretio potest extingui, non obstantibus prescriptionibus immemorabilibus, imo centum annorum, & pactis.

Cum redditus est extinguendus, per bimestre ante id denūcietur ei cui sit dandum pretium; & post denunciationem intra annum tamen, etiam ab inuito pretium repeti potest, & ubi pretiū nec volens intra bimestre soluat, nec ab inuito intra annum exigatur. Ad libitum redditus extingui potest, semper tamen prævia denunciatione, etiam si pluries fuisset facta, nec vnquam effectus esset sequutus. Non possunt confici pacta cōtinentia pretium census extra casum prædictum ab inuito, aut ob pœnam, aut ob aliam causam repeti posse. Censuum contractus si sub alia forma fierent sint feneratorij, & a fisco vendentur.

Si census creatus quocunque tempore fuerit alienandus, hæ prædicta

conditiones, etiam seruentur perpetuo. Pretium semel censui constitutum, non minuetur, neque augebitur vllō tempore, accidente, & nulla contrahentium qualitate. Hæc bulla ad contractus iam celebratos non extenditur.

Glossa super dictam Extra-

mag. Pij V.

G L O S S I.

85 **O**cto conditiones Martini V. & Calix. III. probatur in Extrau. esse seruandæ. Prima est ibi: Nisi in re immobili. Secunda ibi: Censui suppositam. Tertia ibi: Iustōq; pretio. Quarta, ibi: Non prius: Quinta, ibi: Extingui posse. Sexta ibi: Ab inuito: Septima ibi: Re in totum, vel in parte. Octaua ibi: Frugifera. Et quamuis non dicatur expresse quanta frugis, debeat esse, satis tamen explicatur, quod esse debet tantæ, quantæ est census.

Glo. 2. Cum in re tantum iam in prima cōditione descripta, possit fieri census, vetitus est, qui fiet super sola persona, vel super aliqua re corporali, vel spiritali, nisi sit res illarum trium specierum: Et etiam super omnibus bonis constituentis illum. Et ratio fuit, vt census periret illa re pereunte,

quod

quod non fieret, si omnia bona essent obligata.

Super censu æquali, vel maiori iam constituto; potest census constitui, quia licet non sit propriè res immobilis, habetur tamen pro immobili.

88 Glo. 3. Pecunia pro censu danda coram dictis superius, realiter, & integra debet tradi, nec sufficit ollenſio, & traditio partis pecuniæ, imò nec totius, si non numerata traditur, etiam cum confessione vendentis censum, quod coram recipit, at debent notarius, & testes videre eam solui, & numerari in integrum.

89 Fit etiam frus dum emens monstrat totum pretium, & illud tradit ipsum totum numerando coram dictis testibus, sed postea per conventionem antea secreto initam, in aliorum absentia restituit vendens ementi partem pecuniæ, quam sibi ille dederat.

Rigor soluendi sic pretium istud, est à Pio V. inductus, ad præcludendam viam malitijs, & dolis, quibus census ementes soluebant pretium in mercibus, in pecunia ad ludendum, vel in alios malos fines. Et ita non videtur includere illos in foro conscientiæ, qui bona fide utilius, vel cum æquali

utili

utilitate anticipauerunt solutionem totius vel partis census.

Quòd si vendens censum debet emptori cētum antea ob aliquas causas recepta, & postea recipit illa centum in partem pretij, per alterā præfatarum castellarum, est tutus in foro conscientiæ, si hunc censum percipit ita constitutum, & solutum.

97 Glo. 6. Contractui emphyteutico, & non censuali conuenit, vt dominus prædij obligati, possit illud vendere.

Glo. 7. Condicio quod dominus cēsus præferatur aliis in emptione rei censuariæ, & ei denunciatur, &c. poterat omitti, quia hoc fuit facere de contractu censuali, quasi contractum emphyteuticum. Sed seruanda est, quia placuit principi, & quia minuit facilitatē imponendi censum prædiis, quod multis est occasio malorum.

Glo. 8. Dum dicitur quòd res censualis debet vendi sine laudemio, non intendit. Extrau. liberari, à laudemio prædia, quod alia ratione quam censuum pro eis debetur, sed quòd dominus rei censuariæ, potest vendere illā, non soluendo laudemium ei, qui in illa censum habet, nisi alia ratione teneatur ei.

Glo. 9. Propter morā soluendi censum, non incurritur omissio aliqua rei censuariae, non obligatio ad interesse lucri cessantis, neque soluendi certas impensas, etiam si conuentiones praecessissent de incurrendis. De interesse damni emergentis dicitur, quod quando bulla annullat conuentiones de soluendis certis expensis, & salariis, &c. quod solum respicit duras & nimias, solitas imponi euentibus, non autem moderatas, & damna, quae passus est propter moram soluendi. Quare iuste possunt peti, non ratione conuentionis, de petendo tantum pro salario & impensis, sed ratione legis diuinæ, & humanæ, quae soluere iubemur proximis debita, & damna.

94 Glo. 10. Conditio de non augendo censu super eadem re, non facit, quod eum constituens in aliqua re non possit illum augere, vel nouum ponere emptori prioris, sed statuitur, ut non possit id fieri pro censibus decursis, vel decurrendis. Quare si datur noua pecunia, nouus imponi dicitur, & augeri.

95 Glo. 12. Et si res censualis existat, si fiat infrugifera, dicitur perire census,

quia

quia paria sunt re esse in frugiferam,
& perire.

96 Glof. 14. Cū nulla præscriptio, va-
leat contra censum, cessat illa difficul-
tas, an facultas redimēdi censum vlla
temporis præscriptiōe tollatur.

97 Glo. 15. Præscriptio immemoria-
lis, est diuersa ab illa centum anno-
rum, & est maioris virtutis, & si bulla
contrarium insinuet.

Glof. 16. Nunc non potest census
constitui redimibilis, ita vt cōstituens
teneatur redimere illum, post tres, vel
decem, vel viginti annos, propter cō-
ditionem.

98 Glof. 17. Censui factus non solum
contra formam, sed etiam citra for-
mam bullæ est, fœneratitius. Tamen
ob hoc haud damnantur constitutio-
nes censuum, etiam redimibilium per
viā legati, fideicommissi, vel per
aliam ultimam voluntatem, non per
donationes, & alios contractus gra-
uitos; non per viā dotis, & donatio-
nis propter nuptias. Non dotationis
alicuius Ecclesiæ, vel capellæ. nō qui
fiunt per emptionē, & venditiōem,
vei per alium contractum sibi æqui-
pollentem, per quem quis constituit
alteri censum in re sua, ob aliquo

pretium, sed solum disponit de iis, quæ pretio accepto constituuntur.

Gl. 18. Hæc Extrauag. includit census redimibiles post eam constitutionem emptos, constitutos verò antea nequaquam. Etiam includit irredimibiles fiendos siue sint temporales, siue perpetui, qui eodem ferè pretio quo redimibiles constituuntur. Non autem intendit loqui de perpetuis irredimibilibus, qui longe maiori pretio & quasi duplo, quam redimibiles fiunt.

Quæstiones Censuum.

Q V A E S T. I.

99 **A** N census annuus possit cō-
 .00 stitui per sententiã iudicis, condemnantem alteram partẽ ad soluendum mille, vel censum annum, donec illa soluantur. Resp. Quod non licet, si lis fuerit mota super rebus consistentibus in numero, pondere, & mensura. Præsumitur enim in mutuo illam pœnam esse impositam in fraudem vsurarum, quia id est dare tacitè ad vsuram, potest autem constitui quando litigatur, super rebus alterius generis à supradictis, nec præsumitur de vsura, quia pœna pecuniaria habet tunc suspicionem solum in contractu

de mutuo, non autem in aliis, nisi cum creditor est assuetus fœnerari. Et Extrauag. non obest, quia intendit agere de censu cōstituto per contractum, hic autem est per sententiam.

Item si iudex, vel creditor habuit animū, vt hac sententia debitor esset obligatus ad soluendum censum pro vsu illius pecunię; non valet sententia in neutro foro, neque coram Deo, vel in foro conscientię, si autem mens fuit condemnare debitorem, donec debitum soluat, tamquam interesse, vel pœnam contumacię, valebit in vtroque; si tamen interesse & contumacię inuenitur ibi.

101. Quest. 2. An condemnatus soluere mille, vel censum pro eis, donec illa soluat, super rebus de quibus diximus, possit particulatim soluere. Dicitur affirmatinē, nec Extrau. est cōtraria, iuxta Gl. ult. quia id est verum quatenus continet formam contrahendi censum, non autem vt continet formam dissoluendi, & tollendi eū, quia ibi timetur de fraude vsuraria, nō autem hic.

102. Potest etiā cogi creditor ad recipiendam solutionem particulatim, nisi cum nimis minutatim offertur.

104 Quæst. 3. An Extrau Pij vetet cōstitui celus, in alia re, quam in pecunia numerata. Resp. quod Papa non determinauit fieri tantum in pecunia, sed etiam in vino, frumento, & quacunq; alia re: neque quantum pretium debeat pro eo solui, quod variari potest pro diuersitate gētis, terrarum, & temporum, pro copia & penuria eumentium, aut mercium, vel pecunia numeratæ.

105 Quæst. 4. An hæc Extrau. sit iuris diuini, & naturalis declaratoria, humani vero inductoria. Dicitur quod cōtinet ius diuinum, & naturale, vbi reprobatur contractū fœnerantium, & censum in re infrugifera, cum census sit fructus, qui esse nō potest ex re infrugifera, & sic vsura est contra ius naturale, cum sit quidam fructus, & capiat ex pecunia, quæ est infrugifera: Iuris humani sunt aliæ conditiones.

106 Quæst. 5. Vtrum prædicta. Extrau sit seruanda in regnis quo ad temporalia non subiectis Rom. Pont. Resp. est affirmatiua, quia cum ius naturale, & diuinum sit vbique seruandum & hæc bulla sit eorum declaratoria, nihil noui inducendo, sed solum quid æquum sit mouendū, dum expresse vel

tacitè peccatum vsuræ decreuit esse contra ius naturale, vel diuinum, ideo vbique gentium credendum est, esse peccatum vsurariū, vel aliud id quod in hac Extrau. declaratur esse tale, solo iure naturali, vel diuino attēto. Est etiam valida quo ad ea, quæ sunt iuris positiui, cum leges Pontif. Rom. sint in vtroque foro seruandæ, lata circa ea in quibus vertitur periculum animæ: & sunt spiritalia, & si non contineant leges naturales, neque diuinas.

Hæc bulla declarat contractus aliquos censuarios esse verè peccata: vel præsumenda esse talia. Clemētina verò, non hæc ponit, sed solum formam procedendi super vsuris inducit, quæ nihil ad peccatum attinet.

Non ligat subiectos aliis principibus clausula, quòd censuarius præferatur in emptione rei censuariæ, & quod fiat denunciatio ante bimestre, cum per eas non declaretur aliquid esse peccatum, sed quod æquum, & iustum est.

Nemo est iudicandus vsurarius in foro cōscientiæ, propter præsumptiones per hanc. Extr. inductas, si contrarium corā D: o est verum, quia nū-

lex fundata super præsumptione ligat aliquem in foro conscientie.

107. *Quæst. 6.* An omnia contenta in dicta Extrav. sint eiusdem speciei? Dicitur quod non, Cum quædam sint iuris naturalis, & divini, quædam humani, quædam tantum sunt digna, & æqua in censu ut serventur, sicut est prælatio in emptione, denunciatio redemptionis, & redemptio intra annum post denunciationem.

Non est dicendum mentem Pij fuisse, quod census præsumatur usurarius, si hæc omnia non serventur, quia census ante decem annos contractus servatis servandis, & toto illo tempore iudicatus iustus, nulla ratione potest dici usurarius, eo quod redempturus illum non denunciauerit ante bimestre, vel post denunciationem ante annum lapsum non redemerit.

109. *Quæst. 7.* Num hæc Extr. possit tolli in totum, vel in partem per contrarium usum, vel non usum? Resp. Quod dum declarat ius naturale, vel diuinum, aut definit aliqua naturalia, vel diuina esse, non potest abrogari, quo ad alia vero noue inducta, utique potest tolli. Papa saltem scienter, & non contradicente.

Inite autem possunt omitti quæ solum tangunt iustitiam, vel iniustitiam constitutionis census, quia census est res de se profana, & tēporalis, & constitutio eius non est magis spiritualis quam emptio, & venditio aliarū mercium, & quoad ista Extrau. non obligat, nisi subiectos Papæ.

109 Quæst. 8. An qui soluit censum ob aliquod prædium, & nescit, an debeat soluere ex contractu emphyteutico, an censuali, vtrum illi magis credere debeat, quàm illi, cum hi duo maximè differant. Respond. quod eodem modo, est ei resoluendum quoad forum exterius, ac quoad interius. Item non tenetur credere in dubio se debere illum ex contractu emphyteutico, sed satis est credere, illum ex cōtractu censitico deberi.

110 Quæst. 9. An liceat post præd. Extr. alicui prædium valoris mille ducatorum, vendere reseruatō sibi annuo censu, adiecta pœna, vt cessante illo soluere per triennium, possit recipere prædium traditum. Resp. affirmatiuè, quia bulla disponit de censu, quem imponit, & vendit super re sua, & non de illo, qui traditur eo modo.

111 Intentio Pij non fuit prohibere

locationes ad longum tempus, nec consequenter contractus emphyteuticos. Neque Papa disponit de censu præseruato in traditione alicuius iuris, sed tantum de nouè constituto, vel constituendo super re, quæ à vendente illum retinetur.

Quæst. 10. An qui exigit pœnam ob non solum censum per nouam constitutionem debitum, tempore præstituto teneatur restituere illum in foro conscientie. Resp. Quod si fuit constitutus post. Extr. tenetur, si ante illam, dicitur quod vel fuit talis, & tam moderata, & sic absque mête fœnerandi facta, vt iustè potuisset poni quoad forum conscientie, vel non Primò modo non tenebitur restituere, secundo modo vtique obligatur.

112 Quæst. 11. Licet ne ei cui debetur census, vendere illum pro certò tempore, vel ad vitam ipsius emptoris? Minimè. Potest ne vendere illum simpliciter? Potest eodem modo, & non maiori, neque minori pretio, quàm fuit emptus: vt dicit Extrau.

Qui habens censum emptum centum aurets, si egeret, & non inueniret qui vellet totidè eum emere, sed aliquo minoris, potest illum vendere,

dum

dummodo nulla fraus viurarū interueniat. Sed solum diminutio valoris ex eo quod vēditor roget emptorem, & merces vltroneq̄ viloscunt, vel pauci sint emptores censuū, & multi venditores, quibus omnibus rei valor diminuitur.

Potest etiā vendere, aliquanto maioris, quā emerit, si rogaretur vt illum vēderet, & nollet, & si multi essent emptores, & pauci venditores.

Hæc sūt dicta quoad forum conscientie, quia quo ad forum exterius ob hæc Extrau. non sic facile potest id asseri, cum prohibeat censum vendicarius, vel vilius, quā sit constitutus. Tamen ex bono, & æquo idem posset dici quo ad idem forum limitando, Extrau. quod non procedat, quando pretium census creuit, vel decreuit, sed solum quando pretium non fuit auctum, vel diminutum.

Quæst. 12. An super censu, vel alio iure capiēdi aliquos redditus, valeat constitui nouus census. Dicitur quod potest, vt dictum est in prima glo.

113 Quæst. 13. An qualibet res immobilis, quæ pro pretio æquante censum ad humanos vsus locari valet, censeatur fructifera, licet locari nōq̄

soleat.

soleat, quales sunt aliquot turres non consuetæ locari. Resp. quòd sic, quia non solum prædium quod actu fert fructum, dicitur fructiferum, sed etiam id quod de se aptum natum est ferre illum.

Quæst. 14. An vendens censum possit partem pretij, pro eo accepti, dare alicui ea lege, vt partem census, quæ illi respondet, soluat eius emptori. Dico negatiuè, quia esset hoc dare ad vsum, cum mutuaret pecuniam, vt aliquid lucretur.

Quæst. 15. An liceat emere censum constitutum super diuersis prædijs separatis, expressis tamè finibus eorum? Respon. quòd licet, quia Extrau. non intendit excludere pluralitatem rerum immobilium, sed res mobiles, dicendo quod census constituatur tantum in re immobili.

114 Quæst. 16. An liceat diuidere rem super qua est census, & vendere diuersis diuersas partes? Dicitur licere, quia ante censum poterat sic vendi, & eo constituto Extr. non vetat.

Quæst. 17. An venditor qui vendit aliquas partes fundi censualis, ipse solus teneatur soluere totum censum, an etiam illi qui eas emerunt? Resp.

Quod

Quod potest is, cui debetur census totum illum petere à quolibet eorum, quia per illam diuisionem diuiditur vectigal in præiudicium illius, cuius est.

175 Quæst. 18. An ab initio constituti census liceat pacisci, quòd casu quo venditor census vendiderit fundum, vel partem eius, teneatur redimere censum? Resp. quod nō, quia Extrau. prohibet omne pactum, quo vendens cogatur redimere inuitus.

Quæst. 19. An census ante hanc Extrauag. factus, re censuaria perempta, vel facta infrugifera, in totum, vel in parte cesset, Resp. quod ante hanc bullam pereunte re in totum, etiam census peribat, & est septima conditio Martini, V. Si autem res perditur, quo ad partem, dico quòd non perditur census ex eo solo, quòd pars prædij vectigalis, & censui supposita perditur. Quia id nullo iure videtur caueri, cum is qui debet illum liberetur, relicta parte, quæ superest censuario, cui debetur census. Nam vt dictum est ante hanc Extr. non poterat constitui, nisi in re ipsa, qua perempta, vel derelicta liberaretur venditor.

Quæst. 20. Perit ne in parte census,

cōstitutus super certis definitisque rebus, & omnibus v̄dentis facultatibus, parte illorum perempta? Minimè, si fuit factus ante Extrau. post vero talis census non potest fieri, vt dictum est.

116 Quæst. 21. Qui vendit cēsum obligando se ad solutionem in forma cameræ, transgreditur ne hāc Extrauag. Resp. Vtique quia vendit alia forma quā posita.

Quæst. 22. Venditor census desinit ne esse obligatus ad soluēdum illum vendendo & distrahendo rem censui subiectam? Maximè, modo requisito censuario illam vendat quia munus reale, transit cum ipsa re.

Quæst. 23. Res censui supposita desinit ne esse in parte infrugifera, eo solo quòd non reddit tantum, quantum tempore constitutionis, & venditionis eius reddebat? Respon. Non, quia ex hoc res illa non perimitur.

Quæst. 24. Extinguitur ne cēsus propter sterilitatē multorū annorum? Nequaquā, quia nullo iure id cauetur.

178 Quæst. 25. Cēsus est super molendino quod à patrono destruitur, quia aqua mutauit cursum, & edificauit aliū, ex materia prioris, debetur ne census ex hoc molendino? Non quia

est aliud à primo, & ei non est impositus census. Censuarius quia primum destruxit, tenebitur ei, cui debet censum de dolo. Vel cogetur reddere pretium, quod pro censu accepit, vel censum constituere super nouum molendinū aut aliam rem suam immobilē.

Quæst. 26. Qui emit censum super aliqua re, non libera, vel super qua, non poterat venditor eum constituere, quod tamen emptor ignorabat, potest ne exigere illum absque peccato? Potest pro tēpore quo id ignorauit, quia iste non debet perdere censum, & suum interesse ob alterius dolum.

Quæst. 27. An in dicto casu possit venditor compellere venditorem ad restituendum censum. Resp. quod potest si ignorauit, ratione modo dicta.

Quæst. 28. Dum fit census, possunt ne pacisci, vt vendens teneatur soluere censum donec pretium reddat casu, quo res non esset libera, vel esset alteri censui subiecta? Minimè, quia est cōtra bullam, & aperiretur ostium vsuris. Teneatur utique ad interesse, non tamen debet soluere censum

male cōstitutum, donec reddatur pretium, quia hoc esset usura.

119 Quæst. 29. Qui simulat se ignorare terram, super qua ponitur census, esse alienam, vel non liberam, ut possit ad libitum cogere venditorem ad reddendum sibi pretium hac ratione, quia census est super huiusmodi terrā, potest ne censum iustè accipere? Non. Quia illa simulatio dolosa, quæ peccatum est, non debet ei prodesse. Immo in cōscientia teneretur illum censum restituere, vel computare in partē solutionis pretij, quod pro eo dedit. In foro exteriori si hoc probatur, vel ipse confitetur, potest puniri ut usurarius.

220 Quæst. 30. An census constitutus in alia re, quam in numerata pecunia, puta in tot modijs frumenti, vel amphoris vini, debeat reduci ad pecuniā numeratam, quæ iustè respondeat pretio pro ea dato: si pretium frumenti, & vini adeo creuerit, ut excedat pretium pro eo datum, licet cum daretur, esset iustum, dicitur quod iustè potest statui à legislatore non recognoscente superiorem, ut fiat prædicta reductio. Sed antequam fiat prædicta reductio solvendus est census in ea re, in qua

consti

constitutus est, siue pretium eius sit
auctum, vel diminutum, siue non.

121 Quæst. 31. Si emptor census est tu-
tus in cōscientia, si verè soluit iustum
pretium, sed non in præsentia Nota-
rij, & testium, nec in pecunia numera-
ta, sed per liquidum pretij recompensa-
tionem, vel sine fraude in mercibus,
quas venditor census emere volebat
taxatas iusto pretio? Respond. affir-
matiuè.

Quæst. 32. Si nō pro iusto pretio fue-
runt illæ res æstimate, & partem pretij
in mercibus, partem in pecunia acci-
pere fuit coactus, an tunc emptor
census teneatur ad damnum emergēs
aut lucrum cessans, an tantum ad sup-
plendum iustum pretium? Dicitur
quod ille emptor tenetur ad supplen-
dum iustum pretium & ad interesse
lucri cessantis, & damni emergentis.

Quæst. 33. An possit dari iusta ven-
ditio cum pacto exigendi pretium à
venditore aliquo casu? Respondetur
negatiuè, nisi sit casus, in quo iure
cōmuni pretium exigi possit: vt quā-
do emptori denunciauit venditor se
velle eum redimere: tunc enim intra
vnum annum potest cogi ad redimē-
dum.

Quæst. 34. An per additionem partii prædicti, si fieret emptio, esset usuraria? Esset utique propter Extrauag.

Quæst. 35. An à principio possit pacisci, ut emptor pretiū repetat, quādo cumque volet cōputatis in eo omnibus censibus antea receptis? Resp. quod non propter dictam Bullam.

Quæst. 36. Vtrum bulla dicēs, quōd cenius redimatur eo pretio, quo fuit constitutus, restringatur ad solum cēsum redimibilē tantum? Resp. quod non: quia cum videatur habere locum in censu perpetuo irredimibili, post eam constituēdo, ita cum dicit quod eius pars non vendatur, neq; ematur vilius, aut carius habebit locum in eodem, sed sicut ipsa non includit census redimibiles ante ipsam factos, ita non irredimibiles tunc factos.

223 Quæst. 37. Licet ne venditori cēsus soluere pretium redemptionis in alijs rebus, quā in pecunia numerata? Vtique Cum quoties fit contentus debitor de pretio sibi debito, cēsetur sibi esse solutum. Et Extrau. iubens dari solum in pecunia. statuit de pretio soluendo debitori in constitu-

tionem census, non autem dicitur extendi ad pretium soluendum emptori pro eo redimendo, vel cassando.

124 Quæst. 38. Potest ne accipi pro census redemptione, aliquid vltra id quod datum fuit, si solutio fit in pluribus terminis, vt intra spatium triū, vel quatuor annorum? Resp. quod non, si illud plus accipiatur tanquam pretium, vel pars pretij. Sed poterit, si accipiatur, vt solutio alicuius partis census iam decursi.

Quæst. 39. An census redimatur per cōpensationem debiti liquidi? Resp. affirmatiue. Et potest debitor coram iudicē tractare, vt iubeat emptori, quod relinquat illi censum pro redempto. Vel extra iudicialiter illum de hoc admonere, & protestari quod nō amplius est obligatus soluere, nec velle quod census duret.

125 Quæst. 40. Vtrum ista cōpensatio fiat ipso facto, ita quod censuarius non possit accipere quidquam ratione census, tempore quo incipit debere liquido, tantum ei qui debet censum, quantum dedit pro illo, eo quod videatur ipso facto extinctus? Resp. quod donec declaret, & nō ceaset censuarius, quod vult redimere cen-

sum, & quod id, quod sibi debet, accipiet in compensationem pretij redemptionis, non est redemptus, & tenetur soluere tempore statuto.

126 Quæst. 41. An denunciatio de redemptione census ante bimestre, possit fieri censuario in qualibet parte anni? Vtique, nullum enim tempus hæc Extrauag. ad id præfinit, dummodo præcedat admonitio.

Quæst. 43. Si redimatur ante finē anni, quādo debet solui census, an totus sit soluendus pro illo anno, an pro rata tēporis tantū? Resp. quod tantu pro rata temporis, quia redimi potest ad libitum à debitore, & sine suo damno.

127 Quæst. 43. An prælationi censuarij in emptione rei censualis, præiudicet is, qui debet censum, redimendo prius illum, & postea vendendo, cui placuerit? Dicitur affirmatiuè. Censuario enim non debetur prælatio, nisi dum est censuarius.

Quæst. 44. An cognato vel socio habente ius prælationis, in re cognati, vel communis socij, censuarius sit præferendus. Dicitur negatiue. Quia dum princeps vni gratiam concedit, non dicitur velle alteri præiudicare.

128. Quæst. 45. An sit licitus contra-

ctus

ctus duorum, quorum alter donauit irreuocabiliter alteri mille, obligans se ad donandum, vel dandum donatori centum quolibet anno dum uiueret, ita quod post mortem eius nihil deberet sibi, nec illius hæredibus, Resp. esse licitum, quia non est mutatio, sed donatio, sub contractu inominato. Nec obstat Extr. quia intendit de censu constituto per viam emptionis, vel alterius contractus æquipollentis, & hic est modo donationis.

129 *Quæst.* 46. An census Romæ constitutus; super vna re immobili, finibus suis designata, & super omnibus aliis rebus mobilibus, & immobilibus non designatis, sit rectè factus? Resp. quod non: propter Extr. & quia hoc idem quadamtenus esset cõstituere illum super persona, quod est illicitum.

Quæstiones quaedã resultantes ex quibusdam contractibus factis Neapoli circa quosdam census.

130 **N**on potuerunt prædicti census constitui post Extrauag super omnibus bonis, nullo immobili specialiter suis finibus designato.

2 Nec etiam imponi super omnibus bonis generalibus, & quodam immobili speciali expresso, & suis finibus designato.

3 Licuit census ante Extr. super omnibus bonis vendentis emere, si tamen imponens habebat tantam capaciam.

4 Duo possunt imponere census super duabus rebus immobilibus suis terminis designatis, quarum una sit unius imponentis, & altera, alterius.

5 Potest quis censum vendere, & imponere super re immobili aliena, consentiente domino.

132 6 Venditor census, & non emptor tenetur soluere iura regalia, quæ ratione prædij fisco debentur.

Quæst. 49. 7. Ut census rectè imponatur, sufficit, quod venditor census confiteatur sibi esse solum pretium, & esse contentum, & hoc ante Extrauag. modo non.

133 8 Inanis est constitutio, qua venditor census constituit emptorem procuratorem ab illum exigendum, cum sit dominus eius.

9 Iure potest conueniri, ut dimidium census solvatur in fine semestris, &

alterum in fine anni, vel quod ter-
tia pars in fine cuiusque quadrime-
stris.

10 Permittitur promissio qua ven-
ditor census se obligat ad defenden-
dum censum venditum emptori.

136 11 Promissio de soluendo censum
sub pœna dupli post hanc Extrauag.
fieri nō potest, & si antea fieri poterat.

12 Clausula, qua venditor census cō-
stituit se possessorem, nomine preca-
rii, est reprobanda.

138 Quæst. 50. 13. Non potest ven-
ditor census facere copiam emptori
suo capiendi auctoritate propria rem
censuariam, ob cessationem solutio-
nis pensionis.

14 Pactum quo venditor census re-
nunciat foro suo, & alij se subiicit,
est contra hanc Extr.

15 Non potest venditor cēsus se obli-
gare ad soluendum dimidium ducati
quolibet die, emptoris nuncio mis-
so ad recipiendum censum.

16 Conuentio partium, vt instru-
mentum emptionis census habeat
executionem paratam, est contra Ex-
trauag. nisi lex ciuitatis aliter dispo-
nat.

139 17 Clausula illa, cum omnibus

aliis clausulis, non potest apponi post
 Extrauag.

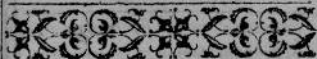
140. 18 Census positi ad rationem
 decem pro centum non sunt semper
 iniusti, quia pretium non est statu-
 tum, sed variatur pro varietate re-
 gionum, vt dictum est num. 10. &
 quæst. 3.

DEO IESV CHRISTO

LAVS ET GLO-

RIA.

INDEX

I N D E X

P R Æ L V D I O R V M.

P R Æ L V D I V M I.

A N I M A rationalis
quid sit, & qualis, &
quomodo erratur circa
cognitionem animæ. pa-
gina 5.

Prælud. II.

De potentijs animæ, ut est sensitiva
& vegetativa. Quid sit potentia
& quod duplex, & quid sit sen-
sualitas. 7.

Prælud. III.

De potentijs animæ, ut est rationa-
lis, & quid sit intellectus & vo-
luntas, quomodo distinguantur
& operentur, etiam in Deo &
Angelis. Quid sit liberum arbi-
trium, an requiratur gratia, &

PRAELVD.

quomodo homo sit imago vel
vestigium Dei. 9.

Præ lud. IIII.

De summa beatitudine vel miseria
hominis, quid sit finis vltimus
seu beatitudo, & quotuplex:
quid sit miseria hominis & quo-
tuplex, & quæ pœna præcipue
sint in inferno. 13.

Præ lud. V.

De passionib⁹ & habitibus anima
rationalis, quid sit passio anima,
& quotuplex, quomodo colliga-
tur numerus passionum, quo-
modo sint bona vel mala, quo-
modo explicanda in confessione.
Item habitus anima quid, quo-
tuplex, qualis, & an actus ma-
lus possit esse cum habitu bono,
vel cum caritate. 17.

Præ lud. VI.

De act⁹ humano siue morali ani-

P R A E L U D.

me quid sit, quomodo distinguitur ab habitu, vel ab aliis actib⁹, quid sit omisio, quid violentum, quid metu factum, an sit humanū & meritorium, quid de actu facto impulsu concupiscentie, vel metu, vel blanditiis, an annulletur testamētum, quando ignorantia facit actum non humanam. pag. 21.

Præ lud. VII.

De actu humano, bono & meritorio, & malo seu peccato, quid sit meritum de condigno seu congruo, quid sit peccatum mortale & veniale, quæ eius materia & forma, & quid sit in genere entis vel in genere moris, quid sit reatus & quotuplex: an detur actus indifferens. 23.

Præ lud. VIII.

Peccatum originale quod omnes

contra

P R A E L U D.

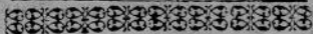
contraxerunt quid sit. 27.

Præ lud. IX.

*Peccatum actuale est multiplex,
quid sit p. m. quæ leges obligent
ad mortale, & quæ excusent a
mortali. Dispensatio quando re
quirit iustam causam, & quæ
causa est iusta & excusat, quæ
deformitates peccati dicenda in
confessione. 28.*

Præ lud. X.

De pœnitentiæ & eius partibus. 33.

I N D E X

L O C U P L E T I S -

SIMVS, IN QVO PRI-
MVS NUMERVS CAPITA,
*secundus numeros capitum indicat. Cum
autem hi numeri plurimis in locis dees-
sent, nos eos sepius restitimus: si
tamen desint aliqui, ex precedentibus
& consequentibus numeris, eum quem
queris facile colligito, & ibi quod de-
sideres sine errore te reperiturum scito,
in quo etiam hoc de nouo est additum,
vt sententia singulorum articulorum
non pendeat, sed plena atque perfecta
sit cum magna legentis utilitate.*

A

B O R T V S periculo ex-
ponens se, vel aliam.
pec. nu 15. cap. 14.

Absoluendus an sit quis
in occasione peccati,

& quando. 3. 15

Absolutio data etiam excommunica-
to, quando teneat. 9. 2

Absoluendus an sit non soluens pœ-
nam temporalem. 23. 61

Ab

I N D E X.

- Absoluens à referuatis quid faciet. 25.96
 Absoluere nemo debet à peccatis prius quàm ab excommunicatione. 26.7
 Absolutionis forma quæ, & quando teneat. 26.11
 Absoluens à quibus non poterat, quid faciet. 26.14
 Absoluendus an sit mutus, demens, & in articulo mortis, &c. 26.27 & 28
 Absoluit Episcopus à casibus referuatis Papæ, & quando. 27.88
 Absoluendi potestas pro censuris, non est pro irregularitate. 27.254
 Absoluere à cēsuris in articulo mortis quis potest. 27.271
 Absoluere ab hæresi quis potest. 27.272
 Accidia quid, & quotuplex. 23.124
 Accipere aliqd à fure, vt taceat. 17.20
 Accipere occultè aliquid ab eo, cui displicet occulta acceptio. 17.138
 Accommodatum casu periens, cui perit. 17.185
 Accommodatum quando, & quomodo restituendum, si pereat. 17.182
 Accusans quando peccat. 25.31
 Administrator quando restituet de bonis administratis. 17.137

I N D E X.

- Adulter inuentus, & occidens mari-
tūm peccat, & fit irregularis. 15.7
- Adulter, & adultera circa filium spu-
rium, quid agent. 16.43.48
- Adulteri quomodo se habeant circa
cohabitationem, & debitum. 22.22
- Aduocati, & procuratores in officiis,
quando peccent. 25.28
- Alienum accipere extra extremā ne-
cessitatem non licet. 17.118
- Allicere ad amorem vanum, vel ve-
niale, quale peccatum. 14.30
- Amare possumus intensius creaturas,
quā Deum, sed non fortius, &
quomodo Deus amandus. 11.19.20
- Amare proximum quando tenemur,
& quo ordine, & quomodo Deum.
14.7. & 23. & seq.
- Amari volens ab aliquo, vel ab ali-
qua carnaliter, vt peccet. 19.1
- Amicitiam aliquorum lædens, vel se-
parans, vt peccet. 18.13
- Ancilla quando potest fugere à do-
mino, cum quo peccat. 16.21
- Animal domesticū alicuius occidens,
vt teneatur restituere. 17.120
- Animalia aliena retinere p. 17.126
- Apū examē accipere vt liceat. 17.128
- Archidiaconus qualis sit. 25.134
- Arma vendere ob finem honestum,

I N D E X.

- vel turpem. 23.90
- Artem notoriam discentes ieiunius.
pec. 11. 38
- Articulus mortis, & periculum, quan-
do sumuntur pro eodem. 27.271
- Artifices quando non absoluendi.
3.15
- Artifices quorum opera sunt ad ma-
lum vsum vtram peccent. 14.43
- Artifices non docentes Tyrones. p.
17. 109
- Assicuratio pecuniae, vel lucri quo-
modo licita. 17.253
- Assicuratio est licita, & pretio aesti-
mabilis. 17.283
- Ateritus fit contritus cap. 1. nu. 40. &
quæ ateritio fit satis ad gratiã. 1.42
- Auaritia quando mortalis, & quæ e-
ius filia. 23.60
- Auës accipere in alienis arboribus sit-
ne p. 17.127

B

- B**aptizandus conteratur. 1.40
- Baptismus quid, & in eius vfu qui
peccent. 22.6
- Baptizari petens à Parocho peccato-
re, an p. 24.23. Circa finem.
- Baptizans bis, vel chrismate veteri, p.
25.75

I N D E X.

- Baptizans bis, vel baptizatus bis fit irregularis. 27.246
- Bellum iniustum petens, vel non cogitans an iustum vel iniustum vel principaliter cōtra suos inimicos, & quid si subditus cogat ire. 15.15
- Benedictio Ecclesiæ pro matrimonio. 22.81.
- Benedicere vestes sacras quis possit. 25.84
- Beneficia plura accipiens, vel indignus, vel ob temporale, an p. 23.15.
- Beneficij collationem impediens an p. 17.70.& 96
- Beneficiarius non implens vota quando peccat. 12.74
- Beneficiarius non faciens eleemosynam an p. 23.73
- Beneficiarius non recitans horas; an restituet. 25.103
- Beneficiarius, vel sacer quomodo se vestiet. 25.110
- Beneficiarius in acquisitione, vel retentione beneficij multipliciter peccare potest. 25.112
- Beneficiarius si contrahat matrimonium, vel non resideat peccat, & quando excusatur. 25.120
- Beneficia Ecclesiastica quot, & quibus danda. 25.125

I N D E X.

- Beneficia plura quando retineri possint. 25.128
- Beneficiarius, vel curatus non discens necessaria suo officio, vel nō adiuuans morientes in peste, p. 25.133
- Beneficiū sumens in censuris. p. 25.133
- Beneficij collatio facta excommunicato est nulla. 27.271
- Bigamiam quando incurrit vir, vel mulier. 16.27
- Bigamia quæ, quotuplex, & quando facit irregularitatem, quando dispensatur. 27.195
- Blasphemus quis dicatur, & quando corrigendus. 12.81
- Bona fides in re aliena, quæ & quæ dicatur bona fides. 7.6. & 10
- Bonum vel ius alicuius impediens, vt p. 17.69
- Bullarum vī quomodo quis absoluedus, & indulgentiæ applicandæ. 26.30

C

- C**ambia quando licita, & cum lucro, vel illicita. 17.283
- Capitali saluo lucrum habere quomodo quis possit. 17.282
- Capitulum quando, & quomodo deligentiam ordinandi. 25.68

I N D E X.

- Carceratus iurās redire, si nō redit, p.
12.17
- Carcerare aliquem iniuste est p. 15. 12
- Causam peccandi dāns. p. 14. 28
- Causa qui fuit peccati alterius, quid
faciet. 14. 45
- Causā damni, vt in iudicando, consu-
lendo, laudando dās, restituat. 7. 13
- Celebrans quomodo esse debeat ie-
iuunus, & sine peccato, & quando
non perficiet Sacramentum, & vbi
& quoties celebrabit. 25. 75
- Celebrare ante recitatum matutinū,
vel sine vestibus sacris, & quæ ve-
stes sint necessariæ, sine aqua, pane,
vino, vel ante lucem, vt sit p. 25. 83
- Celebrare, vel communicare quis, &
quando potest in censuris Eccle-
siasticis. 27. 239
- Censum emere quem liceat. 17. 232
- Censum emere, vel vendere quomo-
do sit peccatum. 21. 91
- Censura quid, & quotuplex. 27. 1
- Cessatio à diuinis quid, & quomodo
differt à censuris. 27. 188
- Cibi, festa, & ieiunia, secūdam mores
regionum sunt seruanda. 23. 120
- Cingarum interrogans de sua sorte,
quando peccat. 11. 29
- Circumstantia, quid, quotuplex, &

I N D E X.

- quæ necessario dicenda. 6. 1
- Clericus, vel monachus spectans ludum, vel ludens quando peccat, 20. 13
- Clericus an deteget coniurantes in Rempublicam. 24. 11
- Clericus quomodo peccat circa ordines. 25. 68
- Clericus cohabitans cum suspecta, vel frequentans domum, vel moniales, peccat. 25. 109
- Clericis quæ prohibentur. 25. 111.
- Cognati peccantes simul quando absoluedi. 3. 15
- Columbaria tenere, vel inescare ut sit pec. 17. 125
- Comedere calidissima unde carnaliter peccet, an sit p. 3. 15
- Comedens, vel comedere faciens cibos cum graui periculo, p. 15. 13.
- Comedere aliquid, unde timet pollutionem an sit pec. 16. 9
- Comedens calida, vel multum ob luxuriam. 16. 15
- Comedens de cibis furto sublati an p. 17. 9
- Comunicare in Paschate quis teneatur, & quomodo, & quando peccet, & cum qua dispositione, & an copula impediatur, & an ieiunus esse debeat

I N D E X.

- debeat, & cui deneganda communio publice sit. 21.45
- Commutans votum, quæ debet considerare, quando commutat. 12.78
- Commutare qui tantum potest, an possit dispensare, & contra. 12.79
- Commuratio voti vi cruciatæ, quomodo facienda. 12.80
- Conceptionem impediens cum coit ut p. 16.9. & 42
- Concupiscentiæ carnalis causa, facere aliquid, an sit p. 16.13
- Concupiscere aliquid inordinatè contra iustitiam, quale pec. 20.1
- Condemnans aliquem iniustè, vel condènatum non liberans si potest, p. 15.16
- Concubinarij an absoluedi etiam cum proposito, &c. 3.15
- Concubinarius, vel talis putatus, an absoluedus. 16.20
- Conductor quando excusatur à solutione pretij propter infortunium, c. 17. num. 187.
- Cōfitēs credēs se peccaturum, vtrum absoluedus, c. 1. nu. 13. & cap. 9. nu. 15
- Confessio, quid, & eius conditiones, & an sub præcepto, & quando facienda. 2.1

I N D E X.

- Confessor peccans dum audit confessionem, vel pœnitens dum confite-
tur quid faciet 3. 25. circa finem.
- Confessoris potestas, quæ, quanta, &
quando requiritur, & quæ scientia
necessaria. 4. 1
- Confessor non idoneus etiam regula-
ris, & qui eum ponit, vel tolerat
quando peccent. 4. 12
- Confessionem audiens in peccato
mortali peccat. 4. 55
- Confessor quando, de quibus, & quo-
modo debet interrogare pœniten-
tem. 5. 1
- Confiteri vltimum actum peccati sa-
tis est. 6. 8
- Confiteri nemo tenetur peccatum cū
damno corporis, animæ, vel famæ
sue, vel alterius. 7. 4
- Confessio quando est nulla ex parte
pœnitentis, vel confessoris, vel
confessionis, vel quia non integra,
& quando reiteranda, & quomodo.
9. 2
- Confessarius quando dimittet pœ-
nitentem negligentem. 9. 13
- Confessor in audiendis confessioni-
bus & erga pœnitentem quomodo
se geret. 10. 2 & 3
- Confessarius non debet inducere ad

I N D E X.

- vouendum, vel iurandum. 12.20
- Confessor in interrogatione carnaliū
quomodo se geret. 16.4
- Confessarius circa matrimonium mo-
riētis cū cōcubina quid faciet. 6.37
- Cōfessarius absolūēs non imponēdo
restitutionē, quādo restituet. 17.22.
- Confessarius an cōcedet dilationem
restitutionis, vel vt pro parte resti-
tuat 17.66
- Confessione mediante peccata alicu-
ius detegere, peccatum est 18.52
- Confessio semel in anno à quo, &
quomodo faciēda, vel reiteranda,
& an per scriptum, & si quis in ea
mentiatur, vel proponat non dice-
re confessario peccata, vel confite-
ri velit ob alium finem, vel laico,
vel scrupulosè reiteret eam. p. 27 33
- Confessor dubitans an sit mortale
quid dicet pœnitenti. 23.21
- Confessor quando non absoluet reū
nolentem verum dicere. 25.37
- Cōfessor quomodo se gerat erga pœ-
nitentem doctum, vel indoctum, &
in dubiis, & in reseruatis. 26. 1.
- Confessarius sub conditione, à qui-
bus absoluet. 27.272
- Confidens saluari sine meritis & gra-
tia, vel in peccato mortali. p. 23.14.

I N D E X.

- Confirmatio quid, & quomodo peccetur in eius usu. 22.8
- Coniugati cohabitantes, si matrimonium sit nullum, quid facient. 3.75
- Coniux alter vel vterque vouens continentiam perpetuam, vel ad tempus, quid facient, & quis dispensabit. 12.59
- Coniux sine licentia alterius non summat habitum tertiarj. 13.62
- Coniuges ad inuicem, quæ vota possunt irritare. 12.63
- Coniuges quando peccant in coniugio. 16.24.25
- Coniugati quomodo peccent in matrimonio contrahendo, vel contracto. 25.144
- Cōplacentia de dāno illato alicui, an ad restitutionē obliget. 17.132.133
- Conscientiæ cōtraire, vt sit p. 14.26
- Consentire & auxiliari sunt diuersa. 24.19
- Consilia Christi non approbans, vel non seruans quando peccat. 20.20
- Cōsulere malum alicui, quale p. 24.11
- Consuetudine mulieris suspectæ vtēs cum scandalo, p. 14.31
- Consuetudo antiqua in legibus humanis consideranda. 23.59
- Contrahens potens cum impotente
- scien

I N D E X.

- scienter, an separari possit. 22.59
 Contractus venditionis ultra dimidiū
 qualiter rescindendus. 23.84
 Contritio quid, cap.1. nu.1. qualis re-
 quiritur. 21. potest esse de prorsus
 oblito. 34. quæ requiritur pro ba-
 ptismo, & quæ pro Sacramentis. 40
 Correptio fraterna quos, quando &
 quomodo obliget. 24.12
 Corruptens se loquendo cum sponsa
 an absolvendus. 3.13
 Corrupta velum sacrum suscipiens
 sine dispensatione. peccat. 16.2
 Creaturam vel dæmonem adorare, p.
 11.24
 Creaturis maledicens. p. 12.82
 Credentes hæresi, vel non Euangelio
 p. cap. 11. nu. 17. vel infidelem, vt sic
 posse saluari, & qui articuli explici-
 te sunt credendi. 18. credentes se co-
 gi influxibus. 37. contra dæmones
 valere herbas vel Musicā. 38. in diis
 antiquorum fuisse diuinitatem. 41
 Crimen quale, vt sodomiticum facit
 irregularem. 27. 249
 Cruciatæ vi dispensatur in voto factō
 post concessionem, sic absoluitur
 de peccato postea commissō 12.80
 Curiositas quādo est peccatum mor-
 tale, vbi sunt multa exempla. 23.24

I N D E X.

- Custodes permittentes aliquid contra
voluntatem Domini, p. 17. 122
- Custos non obstans clamando. 17. 135
- Custodes circa custodiã quando pec-
cent. 25. 34

D

- D** Amnationẽ alicuius optans quo-
modo peccat. 14. 24
- Damnatus ad mortem occidens mi-
nistrum iustitiæ. p. 15. 8
- Damnificãs proximum in anima quid
faciet. 14. 45
- Damnificãs proximum illicitẽ, vt for-
tis habeatur, quantum peccet. 15. 8
- Damnificans per aliquem, etsi dam-
nificare non volebat. 17. 140
- Dare quis potest, vide ver. Religio-
sus.
- Debitum Matrimonij quomodo po-
test negari, ca. 16. nu. 25. & an in lo-
co sacro. 33. & quando impeditur
ob affinitatem. 35
- Decima quid, & quotuplex, & quo-
modo soluenda, & ad eam non ex-
hortantes. p. 21. 28
- Defectus rei vendendę quando mani-
festandi. 23. 89
- Defendere bona proximi quãdo quis
teneatur. 24. 17
- Delectatio morosa, quando est tacita;
&

I N D E X.

- & peccatum, & quid in dubio. 11.9
- Delectatio de colloquio, aspectu, &
ornatu mulieris. 16.11
- Delectari de opere malo, vnde nascitur
sibi, vel alicui bonum licet. 15.10
- Delectari se fecisse malum est p. 15.4
- Delectari de copula præterita, vel futura,
vel de spe copulæ, p. 16.9
- Delectari de aspectu, &c. ob curiositatem 16.11
- Demone familiari vti cap. 11. n. 24. vel
eum inuocare, obsecrare, cogere, in
obreptitiis interrogare, nu. 27
- Denunciandus, vel reprehendendus
proximus, quando. 14.24
- Denuncianda affinitas ducentis vxorem. 18.55
- Denuncians, quando peccat. 25.33
- Depositum, quando restituendum, vel
eo vtendum. 17.179
- Detrahentem audire, vt p. 18.37
- Deum non amans, vel Deo non se referens
actu an peccet. 11.14
- Discipuli quando peccant. 25.59
- Dispenset quando Episcopus in voto
conditionali, vel pœnali Religionis
vel Terræ Sanctæ. 12.43
- Dispensatio obtenta subreptitiè, vel
sine causa nulla est. 12.57

I N D E X.

- Dispensat solus Papa in 5. votis, in reliquis etiam Episcopus, vel alij ex priuilegio. 12.7
- Dispensat Episcopus in voto castitatis ad tempus, vel de non nubendo. 12.75
- Dispensari non potest sine causa, & quæ causa est satis. 12.77
- Dispensatio quorum consensu est facienda. 12.78
- Dispenset quis in impedimentis matrimonij, & ex qua causa. 22.84
- Dispensat quis in censuris, circa ordines. 25.69. & 70
- Dispensandi commissio, vel gratia quando spirat. 27.251
- Distributor communitatis non æque distribuens, vt p. 17.90
- Diuitias congerere, an liceat. 24.5
- Dolor sufficiens ad gratiam quis sit. 1.35
- Dolens, quod sit impotens ad luxuriam, an peccet. 16.15
- Dominus negligens in his, quæ pertinent ad salutem seruorum, vt in corrigendo peccantes, docendo ignorantes, vel prohibendo seruis concubinariis ducere vxores, p. 14.21
- Dominus non concedens locum ad debitum seruo vxorato. 22.34

I N D E X.

Domi retinere mulierem etiã cognatam cum suspicione. p.	14.31
Domum meretrici locans, p.	16.15
Dos, vide Maritus.	
Dubius in fide quando peccat.	11.18
Dubius, an possit implere votum, si violat.	12.55
Dubius an peccet, si facit, vel non cōfiteatur.	14.26.
Duellum offerens, acceptans, consulens adiuuans. p.	11.39.
Duellum aggredi, vel exhortari, vel non impedire. p.	15.9
Duellum concedere, consulere, committere, prouocare. p.	27.146

E

E Brietas quale peccatum.	23.122
E Eleemosynas accipiens ob simulationem, vt peccet & restituet.	7.107
Eleemosyna quando est sub præcepto.	24.5. & 23.
Emens rem non à Domino quid faciet.	17.9
Emerere, vel vendere plus, vel minus ob dilatam solutionem, vt fruges ante messem, vel à non habente, & si ei locat quale pec.	17.227.
Emerere homines liberos vel putatos	

I N D E X.

- liberos, pecc. 23.95
- Emptor non accipiens pretium rei
emptæ oblatum quando peccat. 17.
225
- Episcopus curet conciones in sui Ec-
clesiis haberi. 25.143
- Erubescēciam vel animi turbationem
in alius excitare, p. 18.13
- Eucharistia quid, & quomodo acci-
pienda. 22.10
- Examinis defectus quis est, & quando
suppletur. 9.13
- Excommunicatio de nō violando fe-
sto quomodo intelligenda. 13.15
- Excōmunicatio contra furantes quo-
modo intelligenda. 17.41
- Excommunicatione facta quando, &
quomodo tenetur quis furem de-
nunciare. 17.135
- Excommunicatus quomodo absol-
uendus. 26.8
- Excommunicatus post mortem quo-
modo absoluendus. 26.32
- Excommunicatio quid & quotuplex,
quando cessat, quid operatur, quan-
do est nulla. 27.1
- Excommunicare quis potest, & quos.
27. num. 6
- Excommunicando quis peccat. 27.8
- Excōmunicatio quando ferenda, qua
forma

I N D E X.

- forma, & quomodo 9. quādo est la-
ta, quis potest excommunicari, & an
quis seipsum 13. quis, ea non inclu-
ditur. 14. Excōmunicatio quæ ope-
ratur. 17. minor quādo incurritur, &
à quo absoluitur. 25. & 37. Excom-
municatus quomodo satisfaciet in
articulo mortis. 27. 46
- Excommunicatus an sit quis quomo-
do cognoscetur, & quando excom-
municatio restringenda. 27. 51
- Excommunicationes Bullæ in Cœna
Domini cap. 27. num. 55. reseruata
Papæ extra Bullam, vt de percu-
tiente clericum 75. reseruata Epi-
scopo, 112. nemini reseruata, tum ex
6. Decretalium, tum ex Clementi-
nis. 121
- Excommunicatus minori quomodo
peccat circa Sacramenta. 27. 251
- Excōmunicatus cōditionaliter quan-
do potest appellare. 27. 272
- Excommunicationem quæ ignorantia
annulat. 27. 272
- Extrema necessitas quæ dicatur. 24. 3
- Extremæ necessitati subueniri potest
mutuando. 17. 55

F

- F** Ama proximi in confessione ser-
uanda. 7. 2

I N D E X.

- Fama non tollitur, quando confessio de tali peccato proderit. 7.8
- Famam alterius lædens, vt manifestādo peccata alterius, quando peccat. 18.17. & 42
- Famula quæ coit cum hero an absolueda. 3.15.
- Famulum qui facit dimitti ab hero ita vt lucrum amittat an restituet. 17.73
- Fœmina se exhibens videndam vel se fucans quando p. 14.30.
- Fœminæ ostendētes nuda pectora, vel per velum pudenda, vel fingentes pulchritudinem fucō vt p. 14.32
- Festa Ecclesiæ quanto rigore, & ad quæ obligent. 13.1
- Festis quæ opera prohibita & quæ nō: & quomodo seruanda ex consuetudine, & vbi. 13.3
- Festa non obseruantes qui peccant, & qui excusantur varijs causis. 13.6
- Festis diebus tondere barbā, piscari, molere in molendinis, laborare pro pauperibus, vel vt se sustentet, accommodare pontes, vias, venari, mittere iumenta onerata, ferre iudicium rusticis, transcribere librum vel instrumentum, pulsare instrumenta, cantare, consulere, interesse

ludis

I N D E X.

- ludis, & choreis an sit p. 13. 9
- Festo in maiori, maior causa requiritur ad laborandum. 13. 10
- Festis pro violandis, quando requiritur licentia Episcopi. 13. 16
- Festa publica instituere vbi peccant multi, an liceat. 14. 44
- Festis vendere, vel infidelibus an sit p. 23. 93
- Fidei contraria facere, vel dicere quale peccatum. 11. 25
- Filios, vel filias offerre in monasterio non obseruante an sit p. 12. 51
- Filius qui odit parētes, aspere eos alloquitur, percutit, iniurijs afficit, ad iram prouocat, accusat, prohibet testari, vel restituere in graui necessitate, non adiuuat, etiam ingrediēs religionem qui eis etiam mortuis maledicit, vel mortem desiderat, quem pudet haberi eorum filium, vel ducens vxorem cōtra eorum voluntatem, vel indignam se sine eorum consensu, non restituens vsuras ex hæreditate, non soluens debita, vel legata p. 14. 11
- Filias hospitali exponens, vel spurias non dotans an p, 14. 17
- Filius laborās in bonis paternis quādo aliquid meretur. 17. 14

I N D E X.

- Filius circa bona patris quomodo peccat. 17.14
- Fornicationem esse peccatum, qui ignorat, non est excusandus, nec excusat consensus coactus, sed vis absoluta. 16.1
- Fructus beneficiorum male impendere, quale p. 17.94
- Fructus beneficiarij quomodo restituendi, vel locandi. 25.123
- Fugere an possit quis dum à iustitia quæritur. 17.101
- Fur interrogatus quomodo potest æquiuocare. 12.88
- Furti nomine quæ cōtinentur, & quæ excusant à peccato mortali. 17.1
- Furto qui peccent, vt *retinere alienum* etiam locatum. 17.95
- Furtum nō mortale, obligans ad mortale. 17.139

G

- G** Abeillas imponere, vel exigere, vel non soluere an p. 17.101
- Gabellas non soluens an p. 17.101
- Gener an accipere possit fructus pignoris. 17.113
- Gradus consanguinitatis in incestu sunt exprimendi in cōfessione. 16.1

I N D E X.

Gula an & quando sit peccatum. 23.

119

H

Hæres ad quæ vota defuncti te-
neatur. 12.56

Hæres non restituens vsuras, vel non
soluens legata, & debita parentum,
vel diu differens soluere. p. 14.16

Hæres quando quæret absolutionem
pro defuncto. 27:271

Homicida punitus à iudice, vel eius
hæres tenetur satisfacere parti 15.
25

Homicidiū, vel deformatio iusta, vel
iniusta, quando causat irregularita-
tem, & quis dispense. 27.206. 219

Honora parentes, quomodo intelli-
gitur. 14.4

Honorem alicuius ledens verbis. p. 18.
13

Horas Canonicas, vel pœnitentiam
iniunctam non soluens p. 13.18

Horæ, quomodo recitandæ; & quis
peccat, vel excusatur ab eis. 25.96

Hospita quæ peccauit cum recepto,
an absoluenda sit. 3.20

Hospitali tradens filium nutriendum
quando peccet. 16.48

Hospitalis curatores quando peccat.
25.67

I N D E X.

I

- I** Actans se de re venerea. p. 16.14
Ieiunare nolēs quādo sunt quatuor
tempora & vigiliæ simul. p. 11.4
Ieiunare excusatus si scandalizet, p.
14.44
Ieiunandum quando, quomodo, & qui
excusantur, similiter abstinendum
à cibis. 21.11
in Ieiunio quis dispenset, & quomodo
nec relinquendum cōscientiæ sub-
ditorum, & qui sunt causa, vt fran-
gatur, vt caupones, patresfamilias.
p. 21.21
Ieiunās diebus Dominicis, an p. 21.27
Ignorantia quando excusat. 23.40
Illegitimus, vt ordinetur quis dispen-
sat. 25.108
Imagines quomodo adorādx, & qua-
les apud se retinēdx. 11.31
Immunitas Ecclesiæ quando, & quo-
modo seruanda, & qui, vel quæ lo-
ca ea gaudent. 25.16
Incarceratum, vel captiuum soluere.
an sic p. 17.101
Incendarius ad quid teneatur. 17.100
Incerta cui restituenda, & quando, &
quid de compositione. 17.9
Inducens ad minus peccatum homi-
nē paratum ad maius non p. 14.38

Indu

I N D E X.

- Inducens aliquem ad peccandum qui non consentit si infametur ad quid teneatur. 16.15
- Infans baptizatus sine solemnitate si moriatur, vbi sepeliendus. 22.6
- Infirmus quomodo adiuuandus & ad-morandus. 26.29
- Infirmus non confessus saltem nuti-bus, an absolueudus. 27.269
- Inimico signa amoris ostendere, vel auxiliari, quando tenemur. 14.8
- Iniuria affectus debet prohibere suos ne se vindicent. 15.17
- Impedire qui potest peccata alterius, & non impedit vt peccet. 14.27
- Impediens ne quis suum ius conse-quatur ad quid teneatur. 17.97
- Impediens ne quis impediatur damnum alicuius quid debeat. 17.140
- Imperitus vel sine auctoritate exer-cens officium, vel alienam iurisdic-tionem. p. 23.43
- Intentio inducendi ad peccatum. m. est p. m. 14.28
- Intentio mala in operibus quale p. 14.31
- Intentio virtualis in consecratione sufficit. 25.91
- Interdictus quando peccat. 25.75
- Interdictum quomodo obseruandum

I N D E X.

- 25.24
Interdictum quando debet seruari a
religiosis. 27.146
- Interdictum quid, quotuplex, quomodo
differt ab aliis censuris, quis, cur,
quomodo potest interdicere, & in-
terdici, vel liberari, & tempore in-
terdicti quæ prohibentur, & quæ
non. 27.164
- Interesse quomodo mercator capere
poterit. 23.81
- Interrogatus coram iudice quando
verum fatebitur. 18.59
- Inuasio ab inimicis quando subue-
niendum. 15.16
- Inuenta quando & quomodo resti-
tuenda. 17.170
- Inuentor nonorum, vt vestium, ludo-
rum, epularum vt peccet. 23.17
- Inuidia quid, & quando peccatum. 23.
118
- Iocos, vel ludos exercere, vel non
prohibere, ex quibus cædes oriun-
tur quale peccatum. 15.9
- Ira quid, quotuplex, quando pecca-
tum, vt maledicere creaturis. 23.115
- Irregularis quis sit, ex usu ordinis.
25.93
- Irregularitas quid, quotuplex, quando
incurritur, vel dispensatur. 27.190

I N D E X.

- Irregularis in dubio quomodo quis
iudicandus. 27.193
- Irregularitas quando priuat benefi-
cio. 27.257
- Irritando vota quando quis peccet.
12.72
- Iudicare aliquem in ciuitate vel in
monasterio esse malum non est p.
14.37
- Iudex non faciens restituere, p. 17.135
- Iudicare quando est peccatum mor-
tale. 18.9
- Iudex circa officium suum quomodo
peccat. 25.12
- Iudicans prius depellat dubietatem.
27.288
- Iudicium, vel condemnatio quando
mala. 25.9
- Iudex procedēs contra non infamatū,
vel interrogans de occultis, p. 18.38
- Iudex interrogādo quando pec. 18.59.
- Iurare quid sit, & an liceat, & quibus
cōditionibus, & quādo iuratur per
creaturas: an sit peccatū iurare fal-
sum in re leui, vel dubium, verum
iuratum non complens, vel iurans,
illicitum, vel non ob finem hone-
stum animo implendi, vel nō adim-
plendi, iurans sophisticē, vel ex me-
tu, & non adimplens, vel falsum co-

I N D E X.

- ram iudice, vel facere malum, vel non bonum, vel rem indifferentem facere, vel quod non potest, vel ut se excuset, vel petere iuramentum ab aliquo, quem scit falso iuraturū, vel ut reuelet furem in quocumque casu, vel inducere ad reuelandum secretum iuratum 12. 10. & seq.
- Iuramentum ab infideli petere, quando licet. 14. 38
- Iuramentum quando est maius voto, & quando obligat, licet sit illicitū, vel vanum. 12. 34

L

- L** Aicus disputās de fide an p. 17. 26
- Latro punitus à iudice tenetur restituere. 15. 25
- Legata pia quando valent, & qui ea non soluit quando absolui non debet. 17. 112
- Legis transgressio quando peccatum, & quæ leges obligant & quando, & quomodo. 23. 40
- Leges dubiæ circa pœnam quomodo interpretandæ. 23. 57
- Lex pœnalis quando est extendenda. 27. 51
- Libellum famosum componere, vel publicare quale peccatum. 18. 35
- Litteras alicuius aperire. p. 18. 53

I N D E X.

- Locus sacer pro sacrilegio quis sit. 16.3
- Locans domum suam alicui quando potest eam repetere ante præscriptum tempus. 17.194
- Locando vel cōducendo aliquid quomodo, & quando peccatur. 17.187
- Lucrandi intentio non facit, vt opus sit seruire. 13.25
- Lucri cessantis conditiones. 17.212
- Ludens sub sua fide, vel messem lædens ad quid tenetur. 20.17
- Ludo necessaria ministrans, quando peccat. 20.15
- Ludus quis illicitus, vel licitus, & quando peccatum. 20.1
- Luxuria quid, & quot eius filia, & quando peccatum. 23.113
- Luxuriæ species sunt sex, & quæ. 16.2

M

- M**agia vtens, vel eius libros habens.p. 11.28
- Magister non admonens discipulos dum incipiūt errare in fide.p. 17.41
- Magistri circa lectiones quando peccant. 25.35
- Maleficiis incantationibus, sortibus, diuinationibus vtens etiam cum verbis Scripturæ.p. 11.29

I N D E X.

- Malum nullum faciendum ob quodcumque bonum. 14.44
- Maritus præcipiens vxori aliquid contra præcepta Dei, item percutiens vxorem, vel verba infamatoria in eam dicens. 14.19
- Maritus circa vxorem adulteram, & contra quomodo peccet. 15.28. & 16.27
- Maritus quomodo potest pacisci pro dote. 17.212
- Maritus circa bona vxoris quomodo peccet. 17.153
- Martyrio temere se offerens, p. 11.40
- Martyrio se offerens ob tædiũ vitæ. p. 15.12
- Mater iurans de castigando filio, si non castigat, an p. 12.10
- Mater non lactans filium proprio lacte, vel non quærens nutricem bonam, vel non prouidens necessaria vsque ad triennium. 14.17
- Mater collocans filium in suo lecto, cum periculo, p. 15.13
- Matrimonium clandestinè contrahere quando licet, & eius vsus. 16.36
- Matrimonij vsus ante benedictionem, an sit p. 16.38
- Matrimonium contrahere cum vno clam, & cum alterò publicè, p. 16.39

I N D E X.

- Matrimonij vsus quibus modis prohibetur. 16.42
- Matrimonium quid, quando, & quomodo potest diuidi. 22.19
- Matrimonium quam aetatem requirit, & quae impediunt, vel dirimunt, & qui peccant contrahendo, vel petendo debitum, & quis dispenset. 22.29
- Matrimonij impedimenta quis, & quando tenetur denunciare. 22.81
- Medicus quando, & quomodo peccat. 25.60
- Mendacium verbo, vel facto, quando mortale, vel veniale. 18.2
- Mendicantes in quo casu possunt dispensare in voto. 12.79
- Menstrui tempore debitum petere, vel reddere an liceat. 16.32
- Mercator dans pecuniam regibus & accipiens lucrum quando p. 17.246
- Mercenario, qui consuevit locare opus, quomodo soluendum. 17.108
- Meretrix, & quaeuis foemina an restituet pretium meretricij, vel petet promissum. 17.36
- Meretricibus locare domum, vel ad aliud peccatum, an sit p. 17.195
- Milles in bello acceptans singularia certamina, an p. 15.35

I N D E X.

- Miracula falsa, vel reliquias falsas exponere, quale p. 11.26
- Miraculis nouis vtens, vt p. 17.169
- Missæ, & quando, & quomodo audienda. 13.16
- Missarum tempore detinens populum spectaculis. p. 14.30
- Missæ integrè audienda, quomodo, quando, vbi, & quæ causæ excusant. 21.1
- Missæ defectus, quomodo supplendi, & quoties in die potest celebrari. 25.83
- Missæ obligatæ quomodo satisfaciendum an vna pro multis. 25.92
- Missas non offerens, vt est obligatus, p & quos in eis nominare debet dū orat. 25.111
- Missas ad quas tenetur non dicens, & quid de quotidianis Missis pro Sā-
ta Maria sentiendum. 25.134
- Monachus sibi manus iniiciens, quando excommunicatur. 15.11
- Monopolium facere, vel impetrare vt solus vendat, quale p. 23.92
- Moneta adulterina, vel auricalco vt præ auro bona fide, an sit p. 17.8
- Moniales frequentans cum murmuratione. p. 14.31
- Montes pietatis sunt liciti. 17.217

I N D E X.

Morientes si non restituant, sed legāt,
si possunt non secure decedunt.
17.68

Morose delectari ex copula, vel turpi
cogitatu quomodo confitendum.
16.9

Mortis in articulo qui potest absolue-
re non potest commutare votum.
12.79

Mortis in articulo quis potest absol-
uere, vel absolui. 26.20

Mortem alicui desiderare ob pro-
prium vtile p. 15.10

Mortem optare inimicis Christiano-
rum, vel sibi, an sit p. 15.10

Mulier se ornans, credens aliquem
peccaturum, an peccet. 14.37

Mulieris manum, pectus, mammillas,
pedem tangere, an sit p. 14.42

Mulier non certa de coniugis morte
si nubat, p. & quid de debito. 16.40

Mulier se videndam offerens, & si in-
habilis ad matrimonium, item ve-
stiens se habitu virili, an p. 23.22

Munus promissum in voto post di-
spensationem cui dandum. 12.78

N

Natum se nō esse cupiens, p. 15.12

Naufragata, vel quid ex incēdio
accipere, quale p. 17.98

Nobiles

I N D E X.

- Nobiles intruentes in moribus iuue-
 nes sine pretio, non p. 17.109
 Notarius, Iudex, Procurator vsura-
 riorum, quando p. 17.175
 Notarius ad quid teneatur, & quando
 peccat. 25.52
 Notorium peccatum, quando dicitur
 respectu ordinis. 25.73
 Numerus peccatorum non est circum-
 stantia, & est necessario dicendus
 & quomodo. 6.1.&13
 Numerus peccatorum carnaliū, quo-
 modo explicandus. 16.5

O

- O**bedire qui negligit, p. & quando
 excusatur. 23.35
 Oblitus circumstantiam, illā tantum
 confiteatur cum numero. 6.20
 Obscena legens, vel videns, p. 23.28
 Obuiare sponte personæ suspectæ, p.
 14.27
 Occasio propinqua necessario fugien-
 da, sed non remota, & quæ est. 3.5
 Occasio peccandi confitenda. 6.19
 Occasio peccati, vt potere mutuum
 ab vsurario, an sit p. 14.28
 Occasionem peccandi danc. p. 14.32
 Occasio ridendi, edendi, bibendi, ve-

stien

I N D E X.

- siliendi, loquendi, &c. an sit peccatum. 14.37
 Occisio, quæ prohibetur, & quæ non
 14.32 qui licitè potest occidere, v.
 g. ob honorem defendendum 15.1
 Occasionem peccandi dans ornatu,
 visu, verbo, cantu, &c. p. 26.13
 Occasionem peccati non relinquens.
 23.14
 Occidens furem, vel alium pro casti-
 tate defendenda, vel casualiter in
 opere licito, vel illicito, vel ob sui
 defensionem, an p. 15.5
 Occidens aliquem ad quid tenetur.
 15.22
 Occisor non debet se prodere. 15.17
 Occultum & publicum pro irregula-
 ritate quale, & quotuplex. 27.255
 Offensus tenetur relinquere rancorem
 malum, non rancorem bonum,
 vel satisfactionem iniuriæ, item
 quando tenetur dare signa amoris.
 14.25
 Offendens prius, vel grauius, prius pe-
 tat reconciliationem. 14.25
 Offerendum inter Missarum solem-
 nia quando. 11.19
 Offerre occasionem pec. parato, an sit p.
 14.38
 Officio diuino pfana miscere, p. 12.87

I N D E X.

Officium indigno conferens, p.	17.98
Officium inhabilis quærens, p.	23.15
Officij sui necessaria non discens, vt Parochus, p.	21.26
Officia quæ vendi possunt, & quomo- do.	25.7
Officiales ineptos creans, vel tole- rans p.	25.8
Officia diuina à quibus, & quomodo exercenda.	25.68
Opus peccati est exprimendum in confessione.	6.20
Opera aliqua facta ob necessitatem in festis non possunt fieri ob pieta- tem.	15.4
Operantes diuersimode dieb. festis.	12.6
Opus facere cuiusvsus principalis est peccatum mort. vt reficere idola, est p.	14.32
Opus aliquod an omittendum pro- pter scandalum.	14.44
Opera misericordiæ quando tene- mur facere.	24.225
Opinio quæ est eligenda.	27.286
Orandum sub præcepto quando.	13. 18
Ordo quid, & quis pecc. circa eum.	22.17
Ordines clericorum.	25.68
Ordo	

I N D E X.

- Ordo quomodo, & à quibus suscipiendus, & exercendus. 25.69
- Ordinem quis non suscipiat impeditus defectu corporis, vel animi, vel morbi, vel infamiae, & ordinatus an celebrare debeat. 27. 19. & 199
- Ordines accipiens, vel eis vtens quando fit irregularis. 27. 200
- Ornans se, vt videatur, &c. pecc. 23. 17
- Ornans se ob vanam gloriam, licet aliqui pecc. an pec. 23. 17

P

- P** Actum de retrouendendo, quando vsurarium. 17. 248
- Parentes quando possunt irritare vota filiorum. 12. 65
- Parentes negligentes prouidere necessitati spirituali, vel temporali filiorum, exponentes eos hospitali ob avaritiam, nolentes filias etiam spurias dotare, reuocantes vota filiorum, vel retrahentes eos à Religione, vi vel dolo, cogentes ad connubium, vel religionem, permittentes filiabus amatores, vel familiares su-

I N D E X.

- Spectas, turpem vitam eorum non reprehendentes, pecc. 14.17
 Parochus circa suum munus quando peccat. 25.131
 Parochus quando tenetur celebrare, vel prædicare. 25.134
 Parochiæ erigendæ, & quomodo conferendæ. 25.134
 Paruitas materiæ in furto, quæ dicitur, & quando excusat. 17.3
 Pater quomodo in bonis filiorum, vel faciens eos renunciare, pecc. 17.141
 Patrinum se faciens maritus in fraudem vxoris, pec. 16.34
 Patrinus filij concubinæ non ducat eam. 16.34
 Patronus quos præsentare debeat. 25.8
 Peccata aliqua non recogitanda post confessionem. 1.32
 Peccans aspectu, ludo, tactu, &c. consuetis in patria, an absoluendus. 3.15
 Peccata interna, vel externa, v.g. fornicationis, quando multiplicantur. 6.16
 Peccatum contra præcepta, quando vnum, quando plura, quando veniale. 11.4

I N D E X.

- Peccans cooperans principali, pec.
11.11
- Peccata septem mortalia quare dicantur capitalia. 23.1
- Peccans voluntariè, an subueniendus, & si ex malitia, & non ex ignorantia, an teneamur ei subuenire.
24.23
- Peccatum in Spiritum sanctum quale, & quotuplex. 23.126
- Pecuniam deponens apud nummularium, vt lucretur, peccat. 17.129
- Pecuniam falsificans, vel falsis vtens, pec. 17.167
- Pecuniæ vsus est vendibilis, & vna pecunia valet plus altera. 17.283
- Pœnam etiam commissi, vel laudemij, quando quis soluere debeat. 23.64. & 65
- Pœna in dubio an intelligenda de minori. 27.1
- Pœnitens non est inducendus vt malit hanc vel illam pœnam subiisse, quam peccasse. 1.21
- Pœnitendum de peccato quando. 1.31
- Pœnitentiæ iniunctæ non satisfaciens, pec. 9.14
- Pœnitens nolens peccata dicere, nisi interrogatus, peccat. 10.6

I N D E X.

Pœnitentiam in confessione acceptatam qui non implet. pecc. 27.

43

Pœnitentia quid, & quomodo exercenda. 22. 71

Pœnitentia in confessione quæ, quanta, quomodo iniungenda, & ab vno imposita an ab alio possit minui, & an satisfiat duabus obligationibus vnico actu. 26.

15

Pœnitens an teneatur relinquere suam officium periculosum. 26.

26

Pensionarij recitent Officium B. Mariæ. 25. 108

Pensionem etiam sæculares possunt habere. 25. 119

Pensiones supra quæ beneficia non possunt poni. 25. 137

Pensionarius non soluens statuto tempore pensionem quando excommun. 27. 272

Percutere aliquem quando peccatum. 15. 4

Peregrini quando celebrare possint. 25. 68

Periculo mortis, vel mutilationis sine causa se exponens. pecc. 11.

40

I N D E X.

- Periculo peccandi se exponens. pec.
14.26
- Periculo vitæ , vel membri amit-
tendi se exponens, ne vilis habea-
tur, vel in iocis , vel pro experien-
tia, an pec. 15.8
- Periculo pollutionis se exponere, an
sit pec. 16.6
- Periculo castitatem suam exponens,
vt pec. 23.29
- Pertinax contra veritatem, vel fidem,
vel salutem, pec. 23.32
- Pestis tempore iurare simulate, an sit
pec. 12.19
- Pestis tempore quis teneatur se ex-
ponere. 24.10
- Petens bonum , ab eo quem scie
peccaturum , non peccat. 14.
8
- Pignore uti , vel si pereat sua cul-
pa illud non soluere , vel dare pi-
gnus cum pacto , vel vendere, vel
quandiu retinendum , vel impi-
gnorandum, quando sit pec. 17.201
& 202
- Pollutio ex esu ciborum , quando
est peccatum , item si cum deside-
rio habendi aliquam , & quando
tenemur eam impedire, vel cessare
ab opere, eam desiderare, vel com-

I N D E X.

- placere de præterita, vel futura, pe.
16. 6
- Polluens, vel tangēs se cum periculo,
pec. 16. 41
- Polluitur quando Ecclesia, & quo-
modo reconcilianda in eo casu sit.
27. 256
- Pretium conuentum si minus iusto,
sit restituendum iustum. 17. 108
- Pretium accipiens, vel petens pro
delicto, an pec. 17. 111
- Pretium rei iustum quale sit. 23.
78
- Prædicatores cum qua licentia præ-
dicare debeant, & quando peccāt.
25. 141
- Præferendus quis ex creditoribus in
solutione sit. 17. 52
- Presbyter irreuerenter saltans, vel
canens, &c. p. m. 23. 123
- Præsentandi sunt Episcopo Religio-
si pro audiendis confessionibus.
27. 264
- Prodere se vi excommunicationis
nemo tenetur. 17. 100
- Professio fidei à turatis quando fa-
cienda. 25. 135
- Prohibentes occidi feras damnificā-
tes, pec. 17. 124
- Promissa pro occidendo aliquem
peti

I N D E X.

- peti non possunt, vt iure debita.
17.36
- Promissa non seruans, pecc. 18.
6
- Promissio de re leui non obligat ad
mortale. 18.52
- Proximus quomodo, & quando a-
mandus: & subueniendus. 14.
23
- Publica persona quærat restitutionē
suæ famæ, nec se infamet. 18. 43.
& 61
- Pudenda ostendens etiam per velum
subtile, pec. 14.32
- Pueri tacentes peccata, cum adole-
uerint ad quid tenentur, pecc. 9.
12
- Pueri quando communicare de-
beant, & parentes id non procu-
rantes quando peccant. 21.57

e

Quarta Parochialis, quando sol-
uenda. 25.134

R

- R**ecuperare suum occultè, an sit
pec. 17.111
- Regum & aliorum dominorum pec-
cata quæ sunt. 25.1
- Reges, & ceteri domini: quomodo
restituent. 25.11
- Religiosus an absoluat à venialibus.
4.2
- Religionis ab ingressu iniuste ali-
quem retrahens, quid faciet. 12.
44
- Religionis non reformatæ ingressum
suadens, pec. 12.46
- Religiosus dimittens habitum, & dein-
de petens dispensationem, pec. 12.
72
- Religiosus vouens sine conditione
quomodo pec. 12.74
- Religiosi, vxores, & filij, & multi alij
dare non possunt. 17.105
- Religioso habitu vtens ad turpia, p.
23.23
- Religiosus non potest testari. 27.
270
- Religione in laxa qui profitetur, te-
netur ad essentialia. 12.50
-
- Reli

I N D E X.

- Reliquiis veris, vel falsis vtens ob
quæstus, &c. pec. 17. 169
- Res tanti valet, quanti vendi potest,
quomodo hoc sit intelligendum.
23. 80
- Reseruare casus quid sit, & qui
sint casus reseruati, & quis ab-
soluat, & à censuris annexis. 27.
259
- Residere qui, & quomodo tenentur.
25. 120
- Restitutio quid. 17. 6
- Restituat, quid & quantum come-
dens furto ablata. ibid.
- Restituendum quid, & quantum,
cap. 17. num. 23. cui in acceptio-
ne iniusta, vel vt malum faciat.
28. vbi 37. quomodo 44. quo or-
dine. 47. quando, & quando sta-
tim. 54
- Restituere quis tenetur ob contra-
ctum, legem, testamentum, quasi
delictum, metum, blanditias, ex
consensu, in nouem modis. 17. 13
- Restitutio per tertium si non sequa-
tur, non tollit obligationem. 17.
67
- Restituat ne quis, quæ excusant, vt
donatio, taciturnitas, casus, pro-
curatio officij, ignorantia, præscri-

I N D E X.

- ptio, cessio, omisio rei alterius, vt
famæ moralis. 17.75
- Restituat moriens an cum magno
incommodo. 27.48
- Reus quando peccat, & quomodo se
geret in respondendo. 25.35

S

- S**Acerdotem peccatorem excitare
ad baptizandum, vel cele-
brandum, an sit pecc. 14. 28. &
38
- Sacerdos quilibet quoties tenetur
celebrare. 25.88
- Sacerdos quando non sumet reli-
quias corporis Christi. 25.89
- Sacramenta quid sint, & in eorum
administratione, vel receptione
qui peccent. 22.1
- Sacrilegium furtum quando est. 17.
95
- Saluatores non peccant. 11.36
- Sanctos iniuriose nominans, vel eo-
rum pudenda, pec. 12.82
- Sanguis Christi si effundatur, quid
agendum. 25.89
- Satisfactio quid, & per quæ opera
fieri potest. 3.4

I N D E X.

Satisfacere nolens quomodo absolui possit, vel non.	9.14
Scripturas falsificans, pec.	17.168
Scandalum necessario confitendum, & quando.	6.19
Scandalum quando peccatū, & confitendum.	14.28
Scommessa quando illicita.	20.18
Scrupuli quomodo tollendi, & an semper tutior pars eligenda.	27.279
Scrupulosus quid considerare debeat, vt quiescat.	27.290
Secreta alicuius detegere, quando peccatum.	18.51
Secreta aliorum scire volens, pec.	23.26
Sensuum vsus indifferens.	24.1
Sepeliendus qui non est in loco sacro.	25.95
Sepulturam suadens in propria Ecclesia, pec.	25.132
Sepeliens peccatorem notorium, p.	25.133
Sepeliendus an sit publicus vsurarius, vel non confessus.	26.27
Seruus, vel subditus contemnens, nō honorans, non obediens superioribus, pec.	14.22

I N D E X.

Seruus faciens malum iussu domini, quod alter fecisset, pecc. 17.

19

Sigillum confessionis quomodo obligat. cap. 8. num. 2. quæ contineat sub se. num. 3. quos ligat. 4. etiam post mortem. 7. quando frangitur in variis modis loquendi, vel operandi. 8

Signo infidelitatis vtens, licet sit fidelis, p. 11. 22

Simonia quid, & quotuplex, & quando est, quæ eius pœna in variis casibus. 23. 99

Symbolum Apostolorum ignorans, an p. 11. 18

Socer mutuans genero pro dote, an sit vsurarius. 17. 273

Societas quando licita, vel vsuraria. 17. 251

Societatem malam non deferens, p. 23. 94

Somniis credere, quando pecc. 11. 33

Sortes experiri vt sciat, an liceat. 11. 39

Spectatores ludorum prohibitorum, quando p. & si est Sacerdos, vel Monachus semper pec. 15. 10

Sponsis qui tactus, vel actus permit-

tun

I N D E X.

tuntur.	16.12
Sponsalia, quid & quando possunt solui vel transeunt in matrimo- nium.	22.24
Status hominum quomodo intelli- gatur, & an possit mutari.	24.5
Strygas vehi corporaliter qui credit, an pec.	11.38
Studia doctorum licet erigere.	14.
43	
Subditus non implens vota quando peccat.	12.74
Subditi, vt famuli, vxor, filij, agrico- læ compulsi laborare diebus fe- stis, an pec.	13.6
Subditi, quæ non tenentur reuelare superiori.	18.40
Suffragia ferens, in rem malam, quã- do p. & restituerè debeat.	17.20
Superbiæ species quæ, & quando mortales.	23.5
Superior quæ vota potest commuta- re Religiosis.	12.65
Superior quæ potest præcipere.	23.38.
& 39	
Superstitio, vide de maleficiis.	
Superstitiosè viuere, vel scripta no- mina portare, quale pec.	11.33. &
34	
Suspensionem generalem, Episcopus	
	an

an incurrat. 27.8

Suspensio quid, & quotuplex, à quo, & quando potest ferri, differt à depositione, degradatione, & aliis censuris, & quis est suspensus in iure ipso facto, & quando fit irregularis, quando peccat, & quomodo euitandus. 27.150

T

TActus etiam non impudicus ob delectationem carnalem, vel alium finem, quale peccat. 16.

11

Tentans Deum in re graui, pec. 11.

40

Tentare virtutem alicuius an liceat.

14.38

Tentare castitatem iuuenis, vel Religiosi, pec. 14.42

Testamentum mutare faciens blanditiis, vel dolo, quomodo pecc.

17.70

Testamenta quomodo faciendâ, & qui impedit vel auertit, an pecc.

26.36

Testificari negligens vt liberet aliquem

I N D E X

- quem ab iniuita morte, vel infamia, pec. 15.16
- Testem se offerre vt aliquis condemnatur, quando quis tenetur. 15.17
- Testis falsus debet se reuocare, etiam cum periculo suæ vitæ. 15.17
- Testis nocens quando restituet. 17.13
- Testimonium falsum multa includit, & quando mortale. 18.1
- Testificari qui tenentur, & quando peccant, non testificando. 25.40
- Thesaurus an, & quomodo quærendus, & inuentus, restituendus. 17.171
- Thesaurarius negotians, an pecc. 23.94
- Tyrannum Reipublicæ rogare, vt administret iustitiam, licet. 14.38
- Torneamenta, & ludus taurorū prohibentur. 15.18
- Triticum dare, vt reddatur in alio tempore, an sit pecc. 17.219. & 224
- Triticum vendens pro maiori pretio futuro, pec. 17.239
- Triticum emere quò carius valeat quomodo sit p. 21.91

I N D E X.

Tutores, siue curatores quando peccant. 23.66

V

Vana gloria circa quid, & quae eius species, & quando mortalis. 23.9

Velle viuere semper in mundo, p. 11. 16

Venationem vel piscationem prohibens, quis pecc. 17.120. & 124

Venantes tempore prohibito, & damnificantes, pec. 17.125. & 125

Vendere, vel emere, vel nundinas celebrare diebus festis, quando pec. 13.6

Vendere pigmenta, cartas, talos, accommodare, arma, &c. vt sit pec. 14.38

Vendere cum pacto de retrouendendo, quando licet. 17.248

Vendere alicui vt sibi ille reuendat, quando sit pecc. 17.239

Vendere carius, vel emere vilius quando licet. 23.78

Vendentes varias res quando peccant. 23.89

Verba turpia audire, vt loqui, vel canere, pec. 16.14

Vesti

I N D E X.

- Vestibus impudicis uti, p. 21. 123
- Vidua fornicata, relinquere debeat bona sibi relicta, si continens vixerit. 23. 62
- Vidua, usufructuaria, cum conditione, quando peccat. 25. 60
- Virginem deflorans, vel putans Virginem, ad quid tenetur. 16. 16
- Visitatori quæ peccata reuelanda. 18. 61.
- Viram abbrevians abstinentiis, vel pœnitentiis, quando peccat, 15. 12
- Viuere volens perpetuo in hoc mundo, pec. 23. 114
- Vinctio extrema quid, & cui danda. 22. 12
- Votum quid sit, & quando obligat, vt votum ex subitanea passione. 12. 24
- Vouens sine animo adimplendi, vel se obligandi. p. 12. 27
- Votū de re necessaria, vel de peccato mortali, vel de veniali, vel de re indifferenti, vel de non faciendo consilio Christi, vel de maiori bono, cum fine malo, vel de re bona in negotio iniquo, qualia sint 12. 28

I N D E X.

Votum duplex, solemne, & simplex. 12.31

Vouens quando, vel quomodo peccat, vt vouens malum, vel minus bonum, vel indifferens, vel stultitia, vel quæ non potest implere. 12.33

Votum iustum violans, sine causa, vt castitatis, si nubat, pec. 12.39

Votum de re minima frangens, vt p. 12.40

Vouens statim facere, vel tempore indeterminato, & non faciens pec. 12.41

Voto facto, si adest impedimentum, quid faciendum. ibid.

Votum conditionale, vel pœnale, obligant, & quis dispensat. 12.42

Votum cum conditione inutili, inhonesta, impossibili tenet. 12.43

Vouens virginitatem, si violat, tenetur esse continens, item vouens nō nubere, non vouit continentiam. 12.43

Votum de ducenda vxore, quando est votum, & quando obligat, vel non. 12.43

Vouens religionem in communi.

vel

I N D E X.

vel aliquam certam, vel non reformatam, quid faciet, pecc. 12. 46

Votum Religionis non est votum castitatis, & ingressus, si vita non placet, potest egredi, pecc. 12. 47

Vouens religionem strictiorem, si laxiorem ingrediatur, pecc. 12. 48

Vouens metu mortis, quando tenetur seruare votum. 12. 52

Vouens non bibere vinum quoties bibit, pecc. 12. 53

Vouens bonum, impediens maius bonum, potest facere maius bonum. 12. 54

Vouens aliquid certo tempore, quid faciet. ibid.

Vouens, si pœnitet se vouisse, quando pec. 12. 55

Vouens quod per se non potest implere, quando per alium tenetur implere. ibi.

Vouere esse malam qui credit, est hæreticus. 12. 58

Votum coniugis sine consensu alterius quando, & quomodo valet. 12. 60.

I N D E X.

- Vouens votum virginitatis , quod nupta non potest adimplere , quid faciet. 12.61
- Vota irritare , commutare , dispensare , quid sit , & quis possit. 12.63
- Vota irritata non possunt amplius obligare. 12.65
- Votum de non peccando an valeat. 12.65
- Voti transgressio de re leui non est mortalis. ibid.
- Vota omnia commutantur in votum solemne religionis. ibid.
- Votum solemne quando non tenet. ibid.
- Vota religiosorum quando eos obligant. 12.67. & 69
- Vota iuuenum quæ tenent , sed possunt irritari à parentibus , an ad pec.obligent. 12.68
- Vota antiqua an obligent posteros. 12.79
- Vouens castitatem , si contrahit matrimonium ante consummationem , tenetur religionem ingredi. 12.80
- Vouens religionem , si fornicatur , non facit contra votum , & si contrahat potest petere debitum.

I N D E X.

- 12.80
 Vouens continentiam si contrahat,
 vel cōsummat, vel debitum petat.
 pec. 16.30
- Voti, & voti iurati dispēfatio sunt di-
 uerfa. 27.272
- ab Vfurario mutuū petere, vel a-
 pud eum pecuniam reponere, an fit
 pec. 14.39. & 40
- Vfura circa mutua quando fit, &
 quomodo variè peccatur in ea.
 17.206
- Vfuras iurans soluere, si non soluit,
 pec. 17.246
- Vfuræ participans, adiuuans, ad eam
 inducens, accipiens, & circa vfu-
 rarij bona, vel pignora, vxor, ge-
 ner, hæres, confellarius, vt peccent.
 17.262
- Vxor adultera post confessionem,
 iurare potest se non esse adulteram.
 12.18
- Vxor occidere virum parantem sibi
 mortem necessario potest, sed vir
 non potest occidere eam adulte-
 ram. 15.2
- Vxor quando discedere potest à ma-
 rito. 16.21
- Vxor consentiens adulterio mariti,
 vel non impediens, pec. 16.35

I N D E X.

- Vxor an restituat occultè pro mari-
to. 17.111
- Vxor abscondere potest bona pro
dote sibi satisfacienda. 17.135
- Vxor an possit aliquid accipere de
bonis viri, etiam pro eleemosyna,
& an vidua totam dotem recupe-
rare possit. 17.153. & 105

DEO IESV CHRISTO
AETERNI DEI AETerno
Filio, laus, & gloria.

Indicis Compendij finis.

INDEX EORVM,

QVAE IN COMPEN-
DIO COMMENTARII DE
*vsuris cōtinentur: in quo quando
sunt tres numeri. Primus indicat
notabile. Secundus numeros in quos
distinctus est commentarius Ter-
tius est pagina, sed quando sunt
duo primus est numeri, secundus
pagina, vel primus est notabile
secundus pagina, cū nimirum
in lib. vnus ex his desideratur.*

A

ACCIPENS aliquid
ob mutuum bona fide
quando non peccat,
not. 11. num. 24. pag.
488

Accipiens aliquid in iustam merce-
dem laboris numerandi non p. 11.
25. 489

Asscuratio & fideiussio non tollunt

I N D E X.

restituendi obligationem. 14.37.
496

B

Beneficiorum reditus qui condu-
cunt, & huiusmodi quomo-
do sint vsurarij. 12.27.490

Bulla Pij V. in quibus non ligat non
subditos Rom. Eccl. in temporali-
bus. 106.521

Bulla quæ in hac continentur non
omnia sunt eiusdem speciei. 107.
522

hæc Bulla tolli potest per non vsum,
& non tolli. 109.522

Bulla quatenus tradit censum, plus
vendi non posse quàm sit emptus,
quomodo intelligenda. 112.525

Bulla dicens redimendum censum
pretio quo emptus est etiam de ir-
redimibili est intelligenda. 122
532

Bullæ Pij V. de censibus summarium.
84.510

in eandem Bullam glossæ Auctoris.
85.515

Bulla hæc est partim iuris diuini par-
tim humani. 105.520. seruanda est
etiam in terris Rom. Eccl. tempo-

raliter

raliter non subiectis. 106. 521

C

Census quid sit, & quomodo
eius emptio licita sit. 22. 69.

508

Census in vitam emptoris aut vendi-
toris constitui potest, & in certos
annos. eo. 71. 508

Census perpetuus redimibilis quis
sit, & eius emptio quot condi-
tiones habere debeat. eo. 72.

509

Censuum venditores non possunt
cogi ad soluendum eum, pereunti-
bus prædiis super quibus hi sunt
consignati. eo. 74. 509

Censum super sua persona nemo po-
test constituere. eo. 81. 510. id ve-
tatur etiam Bulla Pij Quinti. 85.

515

Census super censum æqualem vel
maiolem constitui potest. 87.

514

Census pecunia debet coram nota-
rio & testibus numerari, & fraus,
quæ in ea re fit. 88. 514. hoc tamen
non obligat in conscientia, quan-
do facta est pro utilitate venden-

I N D E X.

tis anticipata solutio. *ibidem*
515

Censuum constitutiones per viam legati, fideicommissi, &c. citra formam bullæ fieri possunt. 98.

517

Census particulatim solui potest, non emi. 101.519

Census potest constitui in alia re quàm in pecunia. 104.520

Census emi potest sub diuersis prædiis certis finibus designatis. 114.

526

Censum qui emit, potest illum à quolibet petere, qui possidet prædium, quando multi illum possident. 114.527

Census non perit neque in parte, re in parte facta infrugifera. 115.

527

Census venditor non est obligatus ad illum soluendum re vendita.

116.528

Census non extinguitur propter multorum annorum sterilitatem. *ibid.*

Censum qui emit super re non libera nesciens, potest illum exigere.

118.529

Censum qui emit non potest pacisci

vt red

I N D E X.

- vt reddatur ei pretium re comper-
ta non libera. ibid.
- Censum qui emit simulans terram
super qua positus, nescire non esse
liberam, non potest illum accipere.
119.530
- Census constitutus in alia re, quàm
pecunia sine auctoritate Principis
non potest reduci ad pecuniam
pretio rerum crescente, in quibus
debetur. 120.530
- Censum qui emit, & non soluit nota-
rio & testibus præsentibus quo-
modo tutus in conscientia esse pos-
sit, vel non. 121.531
- Census redemptio in alia re quàm
in pecunia fieri potest. 123.
532
- Census per compensationem debiti
liquidi redimi potest. 124. 533. de
quo prius emptor ipse est admo-
nendus. 125.533
- Censum redimens ante finem anni
pro rata debet illum soluere. 126.
534
- Censum in re aliena quis constitue-
re potest domino cõsentiente. 130.
536
- Census vt solvatur per partes iuste
constitui potest. 133.536

I N D E X.

Census venditor non potest facere
copiam emptori, vt capiat rem cē-
suariam, si census non soluatur. 138.

537

Census positus ad rationem 10. pro
centum non est contra Bullam Pij
Quinti. 140.538

Census præseruatus in aliquo prædio
non prohibetur in Bulla Pij V. sed
census consignatus. 110.523

Census emptor potest illum vende-
re pretio eodem, quo constitit,
& maioris & minori quandoque.

112.524

Cōmodatū duplex vnū quo redditur
idem in indiuiduo, alterum quo
redditur idem in specie quod est
mutuum, not. I. 482

Commodato non potest vti com-
modatarius, nisi ad eum finem ad
quem illud accepit. 14.37.495.

496

Contractus vsurarij qui & quales sint.

12.26.489

Contractus in quo dantur quinque
pro centum illicitus, quomodo li-
citus esse poterit. 14.34.494

Contractus super aliquo prædio cen-
sum soluendi, potius censendus est
censiticus, quàm emphyteuticus in

du

dubio.

109 523

D

Deus propter seipsum amandus
& colendus, & minus princi-
paliter propter mercedem. not. 10.
n. 20. 486

Diuina celebrans propter Deum, &
secundario propter distributiones
non peccat. 11. 23. 488

Dominium non transit ad alium per
commodatum & depositum. 14. 35.
495

Donare licet 1000. cum pacto, vt do-
natarius det 100. quamdiu donator
viuet. 128. 535

Dos vxoris viro ad inopiam vergen-
te dari potest mercatori cum cer-
to lucro per tres contractus. 14. 33.
493

E

ECclesiæ, viduæ, & pupilli quomo-
do pecunias collocabunt cum
lucro sine vsura. 14. 33. 493

Emens minus iusto pretio ob antici-
patam solutionem, & vendens plus

ob

I N D E X.

- ob dilatam vsurarius. 12.26.489
 Emphyreuticus dominus potest ven-
 dere prædium, non censualis. 91.
 515
 Expensæ in exigendo censu factæ, &
 interesse ob nō solutionem ipsius,
 debentur, quamuis bulla aliud so-
 net. 92.516

F

- F**inis minus principalis actionum
 humanarū potest esse quid hu-
 manum, not. 10. n. 20. 486
 Finis principalis quis fit. not. 11. n. 22.
 488
 Furto res sublata restituenda est æ-
 qualis, aliquando tamen plus. 13.
 47.499

G

- G**ener potest capere fructus pi-
 gnoris frugiferi à socero, &
 qua ratione. 21.64.505.506

I

- I**ntentio secundaria non facit vsu-
 rarium secundum Canonistas,

I N D E X.

not. 10. n. 9. 486

Interesse lucri cessantis quantum est
capiendum. 15.47.500

Interesse capi potest, & quæ sint illius
capiendi conditiones. 16.53.501.
502

Interesse qui capere non possint. 19.
58.503.504

Interesse lucri cessantis & damni e-
mergentis ex mutuo capi potest,
eo. 41.497

Interesse non omnes capere possunt.
eo. 45.498

Iudicis sententia an valeat iubentis
vel solui 1000. vel cœsum annum.
99.528.519

L

Laudemium census domino non
soluendum, sed bene his qui-
bus debetur. 91.515

Lucrum ex mutuo non est legitimũ,
quod sit in fauorem Ecclesiarum.
14.34.493

Lucrum istud ex mutuo vnde sit le-
gitimum, & vbi inceperit eo.
494

M

- M**aritus qui accipit fructus pignoris frugiferi pro dote dati, non tenetur eos in sortē computare, nisi quandoque. 22.66.507
- Maritus potest pacisci cum eo, qui ei dotem non soluit, vt tantum sibi quotannis det, donec illa soluatur. eo. 67.507
- Militibus qui vēdunt quomodo sint vsurarij; & vicissim.
- Milites quomodo ad vsuram dent. 12. 26.490
- Molendinum super quo census positus erat qui destruxit, & aliud edificauit, teneatur ne censum soluere. 118.528
- Mons pietatis quid sit, & est licitus, nec quisquam potest iure contradicere. 20.60.504
- Monti qui inserviunt, à quibus mercedem recipere debeant, & quanta ea esse debeat. eo. 61.505
- Mutuans quando potest capere interesse & quando non. 15.52. 500
- Mutuans quando potest capere iacturæ cuiuslibet compensationem.

I N D E X.

17.55.502

Mutuans qui vult emere res frugiferas quale & quantum potest accipere interesse, ab eo cui vult pecunias mutuare. 18.56.503

Mutuare quandoq; non est de præcepto, sed nihil recipere ob mutuum hoc præceptum est. not. 9. num.17. 485

Mutuare ad beneficium obtinendum est vsura, & cur, eo. n. 18. ea, ex mutuo quomodo aliquid sperari possit not. 10.20. 486

Mutuare ad comparandam amicitiam, & inde lucrum licet, not. 21. 487

Mutuum qui dans, potest sperare lucrum not. 11. 22. 487

Mutuum quibus in rebus consistat, & est duplex verum & palliatum. not. 1. 482

Mutuum date Christus dicens vsuram prohibet not. 2. 484

P

Pecunia vna & eadem plus valet vni quam alteri, & pecunia ad merces emendas parata eidem plus valet quam alia separata. 15.45. 488

I N D E X.

- Præscriptio immemorialis & centum annorum diuersa. 97.517
 Pretium rerum non est in indiuisibili, not. 1 483
 Princeps vni gratiam concedens non dicitur alteri præiudicare. 127.534

R

- R**editus suos qui quàm maximo pretio possunt, locant in publicis auctiõibus, quomodo peccent. 12.18.491
 Rem esse infrugiferam & perire paria sunt. 94.517
 Res frugifera dicitur illa, quæ non fert fructum, modo ferre sit apta, 113.525

S

- S**imonia & vsura sunt quãdo quis mutuat ob beneficium consequendum, not. 9. n. 19 485
 Societas potest inter duos contrahi, qua alter aliquid salua sorte accipiet & quomodo. 14.30.492
 Societas non potest contrahi cum pacto assecurationis, sed sic cum assecuratione. eo. 34. 494. per hanc Societatem non aperitur via vsuris. eo. 35. 493

T

Triticū seminale plus valet quam aliud, & furans illud plus restituere tenetur, quàm si hoc esset furatus. 15.45.499

V

Voluntas dantis aliquid ob mutuum, quomodo cognoscetur fuisse libera vel coacta. 11.24.488

Vsura & peccatum vsuræ diuersa sunt & quid sit vtrumque, not. 2: 483

Vsura est peccatum mortale & aliud sentire est hæreticum. ibid.

Vsura est prohibita naturali & diuino iure. eo. 484

Vsura realis & mentalis præter peccatum ad restitutionem obligat. ibid.

Vsura mentalis & realis quid sit. ibidem

Vsura mentalis cur ita dicatur, eo. 483. nu. posteriore, est enim hic numerus geminatus.

Vsura mentalis seu peccatum vsuræ mentale est duplex, & quænam ad restitutionem obligat. eo. num. 12. ibid.

I N D E X.

Vfuræ palliatæ quales & quantæ & quæ fuerint legibus permiffæ. 484.
nu. 15

Vfura non bene definitur pretium.
vfus rei mutuatæ not. 9. n. 16. 484
ad Vfuram mentalem quid requira-
tur. eo. n. 19. 486

Vfuram licitam nulla vis facere po-
teft. 15. 42. 497

Vfuras qui cogitur foluere, eo quod
mutuatarius non foluerit, poteft
eas capere. 17. 55. 502

Vfurarius quis dicendus, notab. 1. p.
481

Vfura quid fit. ibid.

Vfura quibus in reb. confiftat. eo.
482

Vxor feperata, vel vidua poteft acci-
pere ad victum aliquid quoadufq;
ei dos foluatur. 21. 67. 507. ftatura
terrarum, quibus hoc cauetur, vt
certum quid quoadufque dos
foluatur, quorannis detur licita.
eo. 68. 508

D E O I E S V C H R I S T O
L A V S E T G L O -
R I A.

C V M

CVM EXPLENDA HIC
ALIQVOT FOLIA
superessent, pia quædam do-
cumenta ex D. Nauarro hic
inferreda putauimus, quæ po-
terunt ipsos Cōfessarios ali-
qua ex parte adiuuare, vt ipsi
munus suum ritè obeant, &
pœnitentibus etiam prodesse,
vt pœnitentiâ sibi iniunctam
rectè expleant.

*Summa miscellanei 25. Auctoris de
Oratione, quod agit de oratione
Dominica, cum fructu
& gustu reci-
tanda.*

AD orationem Dominicam per
regulas Horarū canonicarum
pręscriptâ, vel per pœnitentias impo-
tam, vel quacunque ratione voto, vel
alio modo debitam & consultam: piè
& deuotè & cum fructu recitandam,
plurimum prodest consuescere se ad
præconciipiendum alta mēte aliquod

quidem tale non erit, vt eum nobis clarè repræsentet, cùm Deus vlla ratione, vti est, à nobis in hac vita intelligi, & cognosci clarè non possit: sed tale esse poterit, vt prius quidem ipsi, deinde creaturis conueniat.

2. Tale Dei nomen in primus est, istud *QVI EST*, quod indicat eum esse ens primum, à se tantum habens esse, & illud dans omnibus. Tale item Prima causa, quia à nullo productus, producit omnia; & Primus motor quòd sit à nullo motus, omnia tamen moueat, Tale est Deus quod nullius egens, omnia curet & prospiciat, & Aeternus, quòd principio finèq; carens, omniū sit & finis & Principium. Tale Omnipotens, & Trinus & vnus & alia multa complexa & incomplexa ei soli conuenientia.

3. Illud maximè est Dei propriū, vt sit existens & manens in omnibus & vbique, per præsentiam; potentiam, & essentiam, tamquam in omnibus habens potestatem, in omnibus manens essentialiter, & omnia cernens, ita vt ne minima quidem eum effugere possit, cogitatio. Quod quidem de Deo cogitare, vt facillimum est, ita est vtilissimum.

4. Itaque initio Orationis Dominicæ cum dicimus *Pater noster*, aliquod præfatorum nominum concipiamus, præsertim illud omnipotēs & ubique præfens, & eum humiliter & deuotè alloquendo, reliqua præfatæ orationis pronunciemus.

5. Ad quærendam cum Deo cōsuetudinem, & concipiendam cum Deo familiaritatem, operæ pretium erit dicere Deo frequenter contenta in sequenti Oratione, quam à maioribus acceptā, dignam iudicamus, quæ frequenter fiat & sic habet.

Omnipotens, ubique manens, Deus noster, gratias ago tibi primò, quòd dedisti mihi esse. (Pater noster, quod totum est attente recitandum.)

Secundò, quòd dedisti mihi non quale quale esse, sed ad imaginem & similitudinem tuam, & tuæ maiestatis cognitionis & fruitionis capacem. Pater noster.

Tertiò quòd tã carè pretiosissimo Christi sanguine me redemisti. Pater noster.

Quartò, quòd Angelũ adeo fortem, magnũ sapientem, & potentem, in custodem, protectorem & directorem mihi deputasti. Pater noster.

Quintò, quòd non solum mihi das hanc vitam temporariam & eius alimenta, sed

etiam gloriam & vitam æternam de tua
misericordia sperare cõcedis. Pater noster.

*Summa Miscellanei 26. quod est de
Aue Maria, & oratione ad
Beatam Virginem.*

I Sicut ad pronunciandam Oratio-
nem Dominicam piè & deuotè,
prodest plurimùm in eius initio præ-
concupere aliquod Dei nomen soli ei
conueniens: ita ad iucundè & maiore
cum merito proferendum *Aue Maria*,
& quamlibet aliã ad B. Virginẽ dire-
ctam orationem, qualis est *Salve Regi-
na*, *Aue sanctissima*, *Obsecro te*, & huius-
modi aliæ, plurimùm proderit præ-
meditari præfata 15. mysteria eiusdem
Virginis Matris, gaudiosa, dolorosa,
& gloriosa, non quidem omnia vna
vice, sed alia aliis vicibus & tempo-
ribus.

2. At quia hæc vix possunt præsta-
ri, nisi ab eruditis, ideo videtur con-
sulèdum idiotis, & promiscuo vulgo,
vt in initio salutationis Angelicæ, vel
aliarum orationum ad Virginem ma-
trem immediatè directarum eã ima-
ginentur solitariam, aut vnum de tri-
bus, quæ per picturas nouerunt, agen-
tem, nempe, audientem salutationem

Angelicam, fouentem suum filium in
vlnis, & eum arctissimè complecten-
tem, & in cœlis regnātem, & nos hu-
militer audire non dedignantem.

3. Ad quærendam autem consue-
tudinem, & familiaritatem cū ea con-
trahendam, multum proderit ter in
die, mane, meridie & vespere, cū
Aue Maria pulsatur, salutare subse-
quenti forma, quam olim à maioribus
nostris faciendam accepimus.

*O gloriosissima regina misericordiæ, sa-
luto venerabile templum vteri tui, in quo
requieuit Dominus meus. Aue Maria di-
cendum totum attentè.*

*O gloriosissima regina misericordiæ, sa-
lute cor virgineum tuum, quod purissi-
simum fuit, ab omni contagione peccati,
Aue Maria.*

*O gloriosissima regina misericordiæ, sa-
luto nobilissimam animam tuam, qua
ornata fuit omnibus pretiosis ornamentis,
donorum, virtutum & gratiarum, Aue
Maria.*

Hæc tamen non ita dicuntur dici
debere, vt omittantur tres illi versu-
culi qui dici consueuerunt, nempe
Angelus Domini, &c. Ecce ancilla
Domini, &c. & Verbum caro factum
est, &c.

Sūma Miscellanei 32. in quo oratione Dominica & salutatione Angelica differitur.

1. **D**vas conclusiones nouas & utiles in Manuali de oratione Auctor asseruit, quarum prima est.

Potest quis utiliter ad excusandū se à peccato, quādo ad id tenetur, vel ad plus merendū, si voluntariè id faciat, recitando certū numerum. *Pater noster* & *Aue Maria*, alternatim cum socio dicere: ita ut omnes dicant, simul orationes Dominicas, & alternatim salutationes Angelicas.

2. Secunda est, is qui debet recitare Psalterium vel Rosarium B. Virginis aliquo die, satisfacit recitando illud eadē die, sed diuersis horis ex diuersa causa interruptis æquè bene ac si sine vlla interruptione illud recitaret.

3. Prima conclusio valde utilis est, pro cōuenientibus ad iter faciendum, vel deambulādū: vel ad aliquid quod est orationi compatibile agendum, ut recitent ea vigilantius, & attentius, & ad euitanda vaniloquia plurima, quæ alioqui non recitantibus occurrunt.

4. Secūda est plurimis cōmoda, qui cōuenientes ad Ecclesias, vel Magnatum domos, nihil agunt, nec recitant p̄dicta, putantes se illa nō posse finire

ante

antequā cōgregatio adunetur & detur
audientia, & credunt se nō proficere,
nisi ea perficiant q̄ si crederēt se posse
rectè dicere aliquā Rosarij decadē, &
postea alias perficere, libēter dicerent
tunc illā, & postea alias quę restarent.

5. Egregius quidā vir & eruditus
cōsultuit quibusdam confratribus, qui
obligabantur dicere, quinquies *Pater
noster*, & quinquies *Aue Maria*, vt illa
alternatim recitarent, pronuncians
dimidiū audiendo. Idē potest dici de
recitatione psalterij D. N. Iesu Christi,
quod constat ex triginta tribus, *Pater
noster*, & quinque *Aue Maria*, & de co-
rona Virginis Matris & alijs similibus.

*Summa Miscellanei 24. quod est
de eodem Rosario.*

1. **P**Otest q̄s recitare Rosariū bene,
melius, optime, & vicissim male,
peius, pessime. Malè, ob defectū inten-
tionis debitæ, vel ob finē ineptū, vt cū
principaliter dicitur ob bona tēpora-
lia, vel ob finē venialiter malū, vt ad
landē vel vanam gloriam. Peius cum
id fit propter finem mortaliter malū,
vt si dicatur, vt is moriatur, quē odio
mortali prosequuntur. Pessimè, cum
fit ad aliquam superstitionem, qua
dæmoni diuinus honor exhibetur.

2. Modus Auctori maximè probatus, quo ille post septuagesimū vitæ annum vti cœpit, & postea per reliquam vitæ vsus est, is ab eo refertur. Primum præconcipere in principio, *Pater noster*, Deum vti Patrem & Dominum omnium, semper & vbique præsentem, & se nihilum audire dignantem, & continuo illum alloqui verbis ipsius *Pater noster*, formando solos conceptus formatos sine reflexione. Ad quod iuuabunt actualis amor, & reuerentia in Deū ipsum qui oratur.

3. Secundum est præconcipere in inirio *Aue Maria*, Virginem matrem, aliquem de prædictis actibus agētem, seque indignum videre dignantem, & continuo alloqui eam verbis *Aue Maria*, seruando illa quæ dixi seruanda esse circa verba *Pater noster*. Iuuabunt etiam ad hoc amor & reuerentia erga beatissimam Virginem.

4. Tertio in fine cuiuslibet decadis fixis oculis mentis in ipsam Virginem Matrem dicere sequentia.

In prima. Decies millies benedicāte Virgo Mater, gloriosa Maria, omnes Angeli, Archangeli, & Virtutes. Principatus, Potestates, & Domina-

tiones,

nationes; Throni, Cherubim, & Seraphim: cum quibus speramus te aliquando cernere, & colere in cælo. Amen.

In 2. Vigiesies millies benedicant te Virgo Mater gloriosa Maria Adam, Eua, Elias, Enoch, Patriarchæ Prophetæ, Innocentes Baptista, & omnes alij sancti veteris testamenti, cū quibus speramus te aliquando cernere, & colere in cælo. Amen.

In 3. Trigiesies millies benedicant te Virgo Mater, gloriosa Maria Petrus & Paulus & omnes Apostoli, Ioannes & omnes Euangelistæ, Stephanus & omnes discipuli Domini, Sebastianus, & omnes martyres gloriosi, cū quibus speramus te aliquando cernere, colereque in cælo. Amen.

In 4. Quadragesies millies benedicant te Virgo mater gloriosa Maria, omnes sancti Confessores. Sylvester, Gregorius, Ambrosius & Augustinus, Hieronymus, Martinus & Nicolaus, Benedictus, Bernardus, Dominicus, & Franciscus, & omnes alij Episcopi, Doctores, Monachi, & Eremitæ, Virgines, Vidui, & coniugati, cum quibus speramus te aliquando cernere, colereque in cælo. Amen.

in 5.

In 5. Quinquagesies millies benedicant te Virgo Mater gloriosa Maria, Anna mater tua, Ambæ Mariæ, Magdalena, Martha & Marcella, & amicæ seruæque tuæ Agnes, Cæcilia, Agatha, Lucia, Catharina, Margarita, & omnes aliæ sanctæ Martyres Virgines & Viduæ, atque cōiugatæ cum quibus speramus te aliquando cernere colereque in cælo. Amen.

5. Potest is, cui nimis operosum est tot nomina propria recensere: iis relictis, appellatiuis tantum nominibus vti, vt in fine primæ decadis ponere illud, omnes sancti Angeli Dei, in fine 2. Omnes sancti & sanctæ veteris testamenti, in fine 3. Omnes Apostoli, Euangelistæ, discipuli Domini & martyres, in fine 4. Omnes sancti Confessores, Episcopi, Doctores, Monachi, & Eremitæ, Virgines, & Vidui, & continentes in fine 5. Omnes Sanctæ Martyres, Virgines, Viduæ & coniugatæ. Potest etiam quis pro libito alia addere multa, vt ei pro sua deuotione videbitur, ad gloriam Dei & beatissimæ Virginis laudem, quæ nos suis precibus & meritis in æternum beet. Amen.

Deo Iesu Christo, laus & gloria.

